

— ŞÛRA —

AKADEMİ

KENT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

SAYI:7 | 2024 | ISSN: 2791-8424

Kadın ve Aile

ŞÛRA
KENT POLİTİKALARI
VE ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

ŞURA AKADEMİ

Kent Araştırmaları Dergisi

Uluslararası Süreli Yayın

ISSN: 2791-8424

Yıl: 2024 Sayı:7

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Adına İmtiyaz Sahibi

Doç. Dr. Tahir BÜYÜKAKIN

Genel Koordinatör

Dr. Hayri BARAÇLI

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Ayhan VAROL

Yönetici Editör

Doç. Dr. Ali YEŞİLDAL

Yayın Danışmanı

Dr. Kemal Taha HÜLAGÜ

Düzenleme ve Editör Kurulu

Hasan YILMAZ

Menekşe SÖZEN

Dr. Burcu CİNER

Sami TÜMÜÇ

Ömer Bora NAMLI

Dilara AKKAYA

Hülya ÇAVDAR

Fahriye BİÇER

Bilim ve Danışma Kurulu

Prof. Dr. Ayla Berkiten ERGİN, Kocaeli Üniversitesi	Prof. Dr. Nihat ERDOĞMUŞ, Yıldız Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Bilsen BİLGİLİ, Kocaeli Üniversitesi	Prof. Dr. Oktay KOÇ, Sağlık Bilimleri Üniversitesi
Prof. Dr. Elif KARAGÜN, Kocaeli Üniversitesi	Prof. Dr. İsmail ÖZBAY, Kocaeli Üniversitesi
Prof. Dr. Elif ÖĞÜT, Kocaeli Üniversitesi	Prof. Dr. Rabia TERZİ, Kocaeli Sağlık ve Teknoloji Üniversitesi
Prof. Dr. Elif Özlem AYDIN ORAL, Gebze Teknik Üniversitesi	Prof. Dr. Saadettin Haluk ÇİTÇİ, Gebze Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Ercüment ÇİFTÇİ, Kocaeli Üniversitesi	Prof. Dr. Şeref DEMİRAYAK, Kocaeli Sağlık ve Teknoloji Üniversitesi
Prof. Dr. Firdevs KARAHAN, Kocaeli Sağlık ve Teknoloji Üniversitesi	Prof. Dr. Yılmaz BİNGÖL, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Haluk SELVİ, Sakarya Üniversitesi	Doç. Dr. Tayfun SALİHOĞLU, Gebze Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim KILIÇASLAN, Kocaeli Üniversitesi	Doç. Dr. Zeynep Gamze MERT, Gebze Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Kerem KÜÇÜK, Kocaeli Üniversitesi	Dr. M. Cemil ARSLAN, Marmara Belediyeler Birliği Genel Sekreteri
Prof. Dr. Levent ATALI, Kocaeli Üniversitesi	Dr. Murat YILDIZ, Gebze Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Meral ELÇİ, Gebze Teknik Üniversitesi	Öğr. Gör. Ramazan AYBEY, Gebze Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Nevcihan DURU, Kocaeli Sağlık ve Teknoloji Üniversitesi	

Şura Akademi uluslararası hakemli dergidir. 4 ayda bir yayınlanır. Ücretsizdir. Makalelerin hukuki ve bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir. Şura Akademi ve yazarın adı kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz. Dergiye gönderilen yazılar hakem onayından geçmiştir.

Kapak Tasarım

Enes Fehim OCAKLI

Tasarım

Graffiti

Adres

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Şura Kent Araştırmaları Merkezi, Kozluk Mahallesi, Mehmet Ali Kağıtçı Sokak, No: 71 İzmit / KOCAELİ

İletişim

+90 262 270 01 01 | bilgi@suraakademi.org.tr

Web

www.suraakademi.org.tr

Dergimiz, DergiPark üyesidir.

İçindekiler / Contents

005	Önsöz / Introduction Doç. Dr. Tahir BÜYÜKAKIN
007	Sunuş / Foreword Doç. Dr. Ali YEŞİLDAL
008	Genel Bakış / Overview
011	Yerel Basında Kadın İstihdamı: Kocaeli Yerel Gazeteleri Üzerinden Keşifsel Bir Analiz / <i>Women's Employment in the Local Press: An Exploratory Analysis on Kocaeli Local Newspapers</i> Prof. Dr. Ümit ALNIAÇIK, Doç. Dr. Aysel ÇETİNKAYA
023	Toplumsal Şiddet, Aile ve Kadın / <i>Social Violence, Family and Women</i> Prof. Dr. Elif KARAGÜN
039	Türkiye'de Kadının İşgücüne Katılımı: Avrupa Birliği'nin Dönüştürücü Etkisi / <i>Women's Participation in the Labor Force in Turkey: The Transformative Impact of the European Union</i> Doç. Dr. Muzaffer AKDOĞAN, Dr. Rabia AKDOĞAN
051	Women Entrepreneurship in Handicrafts: The Case of Kocaeli Province / <i>El Sanatları Alanında Kadın Girişimciliği Kocaeli Örneği</i> Doç. Dr. Ebru IŞIK ÇAVUŞ
061	On Yıllık Perspektif: Kadınların Spora Katılımı / <i>A Ten-Year Perspective: Women's Participation in Sports</i> Doç. Dr. Hamza KÜÇÜK
069	Tek Tanrılı Dinlerde Kadının Yeri ve Rolü: Sosyolojik Bir İnceleme / <i>The Place and Role of Women in Monotheistic Religions: A Sociological Examination</i> Dr. Öğr. Üyesi Neslihan ER
087	Kadın İstihdamında Yıllara Göre Değişim ve Karşılaşılan Zorluklar: Türkiye ve OECD Perspektifi / <i>Changes and Challenges in Women's Employment Over the Years: Türkiye and OECD Perspective</i> Araş. Gör. Kevser ŞAHİN, Prof. Dr. Yeter USLU
097	Kadınların Aile ve Toplumdaki Statüsünün Kadın Kooperatifleri Üzerinden İncelenmesi / <i>Investigation of the Status of Women in Family and Society Through Women's Co-operatives</i> Araş. Gör. Rumeysa KÜSKÜ, Dr. Öğr. Üyesi Yasemin BOZKURT ÖZYALÇIN
111	Kadınların Sağlık Hizmetlerine Erişimi: Etkileyici Faktörler ve Bölgesel Farklılıklar / <i>Women's Access to Healthcare: Impactful Factors and Regional Differences</i> Araş. Gör. Dr. Büşra TEKİN

Önsöz / Introduction

ŞURA Akademi Kent Araştırmaları Dergisi'nin mevcut sayısı "Kadın ve Aile" teması ile nitelikli bilimsel çalışmaları barındırmaktadır. Kocaeli iline özgü sorunları kapsamlı bir yaklaşımla ele alarak -aslında ülkenin genelini ilgilendiren bu sorunlar için- şimdiye değin dikkate değer çalışmalar yapmış ve bunları geniş kimselerle paylaşmış olan Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, ŞURA Akademi Kent Araştırmaları Dergisi'nin "Kadın ve Aile" sayısı ile da bahse konu çalışmalarına bir yerini eklemektedir.

"Kadın ve Aile" teması, özellikle toplumların kurucu unsuru olmaları münasebetiyle önem arz etmekte ve kendine mahsus olarak incelenmeyi hak etmektedir. Teknolojik olanakların alabildiğine geliştiği, post-modern yaşam olarak isimlendirilen çekirdek aile yapısının dağıldığı ve bireyselleşmenin daha fazla öne çıktığı bir dönemde, böylesi bir konuyu akademik anlamda irdelemek önemli bir girişim olarak kabul edilmelidir. Zira elde edilen sonuçlar, bahsi edildiği üzere toplumların sürgit olmaları bakımında yaşamsal katkı yapma hüviyetine sahip görünmektedir. Elbette mevcut katkının çok daha fazlasının mümkün olabileceğini ifade kabul etmek gerekir. Ancak mevcut makalelerin özellikle araştırmaya dayanan kısımları itibarıyla bir fark üreteceği ve ilk defa bazı verilerin bilimsel yöntemlerle işlenerek bu sayıda takdim edilmekte olduğu da gözden kaçırılmamalıdır. Böylece bu sayıda üretilen akademik yayınlar vasıtasıyla toplumun kurucu unsuru, nüvesi olan Kadın ve Aile hakkında elde edilen bulguların, kamuoyunun dikkatine sunulmakta olduğu bir kere daha ifade edilmelidir.

Bu anlayışla "Kadın ve Aile" teması ile yapılandırılan ŞURA Akademi Kent Araştırmaları Dergisi'nde sunulan eserlerin, ciddi bir emek harcanarak üretildikleri, hakem değerlendirmelerinden geçmiş ve sonuçta yayıma kabul edildikleri de ifade edilmelidir. Böylece "Kadın ve Aile" bağlamında önemli konuları ele alan bu eserlerin alana gerek kuramsal gerekse uygulama açısından ciddi kazanımlar, katkılar ve farklı yaklaşımlar sunacağı açıktır.

Nihayet, ŞURA Kent Araştırmaları Dergisi'nin başta milletimiz olmak üzere taraflarına yararlı olmasını dileriz.

The current issue of ŞURA Akademi contains qualified scientific studies with the theme of "Women and Family". Kocaeli Metropolitan Municipality, which has carried out remarkable studies so far by addressing the problems specific to the province of Kocaeli with a comprehensive approach - for these problems that actually concern the country in general - and shared them with wide circles, is also in the subject with the "Women and Family" issue of the ŞURA Akademi adds a new one to its work.

The theme of "Women and Family" is especially important as they are the founding elements of societies and deserves to be examined on its own. In a period when technological opportunities are highly developed, the nuclear family structure called post-modern life is disintegrating, and individualization is becoming more prominent, examining such a subject in an academic sense should be considered an important initiative. Because the results obtained seem to have the identity of making a vital contribution to the continuity of societies, as mentioned. Of course, it must be acknowledged that much more than the current contribution could be possible. However, it should not be overlooked that the existing articles will make a difference, especially in terms of their research-based parts, and that some data are being processed with scientific methods and presented in this issue for the first time. Thus, it should be stated once again that, through the academic publications produced in this issue, the findings about Women and Family, which are the founding elements and core of society, are being brought to the attention of the public.

With this understanding, it should be stated that the works presented in the ŞURA Akademi, structured with the theme "Women and Family", were produced with serious effort, passed referee evaluations and were ultimately accepted for publication. Thus, it is clear that these works, which deal with important issues in the context of "Women and Family", will offer serious gains, contributions and different approaches to the field both in theory and practice.

Finally, we hope that ŞURA Akademi will be beneficial to its parties, especially our nation.

Doç. Dr. Tahir BÜYÜKAKIN

Kocaeli Büyükşehir Belediye Başkanı
Mayor of Kocaeli Metropolitan Municipality

Sunuş / Foreword

ŞURA Akademi Kent Araştırmaları Dergisi “Kadın ve Aile” konulu 7. sayısı ile yayıma hazırlandı. “Kadın ve Aile” teması yerel yönetimler düzeyinde daha çok tatbiki olarak ele alınmış olsa da bu alanda bilimsel çalışmaların çokça yapılmadığı, bu açıdan dikkate değer bir boşluğun da mevcut olduğu bilinmektedir. Bu kapsamda Kocaeli Büyükşehir Belediyesi bünyesinde kurulu bulunan ŞURA Kent Politikaları ve Araştırmaları Merkezi, yenilikçi çalışmaları arasına “Kadın ve Aile” toplantılarını da ekleyerek bu boşluğun farkında olduğunu göstermiştir. Tematik yayın çalışmalarından bir diğeri olarak isimlendirilebilecek “Kadın ve Aile” temasına mahsus ŞURA Kent Araştırmaları Dergisi’nin bu sayısı; konunun uzmanlarını bir araya getirmeyi amaçlamıştır.

Böylece Kocaeli Üniversitesi İşletme ve İletişim Fakültelerinden Prof. Dr. Ümit ALNİAÇIK ve Doç. Dr. Aysel ÇETİNKAYA “*Yerel Basında Kadın İstihdamı: Kocaeli Yerel Gazeteleri Üzerinden Keşifsel Bir Analiz*” isimli araştırma makalesiyle kadınların yerel gazetelerdeki istihdamları ile sorunlar ile çözüm önerilerine odaklanmışlardır. Yine Kocaeli Üniversitesi’nden Prof. Dr. Elif KARAGÜN kadınlar hakkında “*Toplumsal Şiddet, Aile ve Kadın*” isimli çalışmayı kaleme almıştır. Sağlık Bilimleri Üniversitesi’nden Doç. Dr. Muzaffer AKDOĞAN ile Dr. Rabia AKDOĞAN ise, “*Türkiye’de Kadının İşgücüne Katılımı: Avrupa Birliği’nin Dönüştürücü Etkisi*” isimli yazılarıyla kadınların işgücüne katılımlarında AB etkisini analiz etmişlerdir. Sinop Üniversitesi’nden Doç. Dr. Ebru IŞIK ÇAVUŞ, “*Women Entrepreneurship in Handicrafts: The Case of Kocaeli Province*” isimli makalesiyle kadınların el sanatları

konusundaki faaliyetlerine Kocaeli merkezli bir değerlendirmeye yapmıştır. Samsun On Dokuz Mayıs Üniversitesi’nden Doç. Dr. Hamza KÜÇÜK, “*On Yıllık Perspektif: Kadınların Spor Katılımı*” isimli çalışmasıyla spor ve kadın temasına yoğunlaşmıştır. Ordu Üniversitesi’nden Dr. Öğr. Üyesi Neslihan ER, “*Tek Tanrılı Dinlerde Kadının Yeri ve Rolü: Sosyolojik Bir İnceleme*” isimli çalışmasıyla önemli bir başka konuya kadınlar açısından temas etmiştir. İstanbul Medipol Üniversitesi’nden Araş. Gör. Kevser ŞAHİN ve Prof. Dr. Yeter USLU “*Kadın İstihdamında Yıllara Göre Değişim ve Karşılaşılan Zorluklar: Türkiye ve OECD Perspektifi*” isimli çalışmalarıyla kadın istihdamına dair karşılaştırmalı bir analiz yapmışlardır. Karabük Üniversitesi Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi’nden Araş. Gör. Rümeyza KÜSKÜ ile Dr. Öğr. Üyesi Yasemin BOZKURT ÖZYALÇIN, “*Kadınların Aile ve Toplumdaki Statüsünün Kadın Kooperatifleri Üzerinden İncelenmesi*” isimli çalışmalarıyla kadının statüsünü kooperatifler örneğinde bir araştırmaya dayanarak incelemişlerdir. Son olarak Sağlık Bilimleri Üniversitesi’nden Araş. Gör. Dr. Büşra TEKİN’in “*Kadınların Sağlık Hizmetlerine Erişimi: Etkileyici Faktörler ve Bölgesel Farklılıklar*” isimli çalışması, kadın ve sağlık teması özelinde kaleme almıştır.

“Kadın ve Aile” başlığı altında yapılacak istikbali çalışma ve tatbikata önemli katkı vereceğine ve içerdiği nitelikli yazılarıyla yeni bir perspektif kazandıracağına inandığımız ŞURA Akademi Kent Araştırmaları Dergisi’nin mevcut sayısının, ilgili tüm taraflar ve milletimiz için yararlı olmasını dileriz.

ŞURA Akademi has been prepared for publication with its 7th issue on "Women and Family". Although the theme of "Women and Family" has been addressed more practically at the level of local governments, it is known that there are not many scientific studies in this field and there is a notable gap in this respect. In this context, ŞURA Urban Policies and Research Center, established within Kocaeli Metropolitan Municipality, has shown that it is aware of this gap by adding "Women and Family" meetings among its innovative works. This issue of ŞURA Akademi, dedicated to the theme of "Women and Family", which can be named as another thematic publication work; It aims to bring together experts on the subject.

Thus, Prof. Dr. Ümit ALNIAÇIK and Assoc. Dr. Aysel ÇETİNKAYA, from Kocaeli University, Faculty of Business and Communication, focused on women's employment in local newspapers, problems and solution suggestions with her research article titled "Women's Employment in the Local Press: An Exploratory Analysis on Kocaeli Local Newspapers". Also Prof. Dr. Elif KARAGÜN from Kocaeli University, wrote the article titled "Social Violence, Family and Women". Research Assistant Kevser ŞAHİN and Prof. Dr. Yeter USLU from Medipol University made a comparative analysis of women's employment in their study titled "Changes in Women's Employment over the Years and Challenges Encountered: Turkey and OECD Perspective". Assoc. Dr. Ebru IŞIK ÇAVUŞ from Sinop University made a Kocaeli-centered evaluation of women's handicraft activities in her article titled "Women Entrepreneurship in Handicrafts:

The Case of Kocaeli Province". Also, Assoc. Dr. Muzaffer AKDOĞAN and Dr. Rabia AKDOĞAN from the University of Health Sciences analyzed the impact of the EU on women's participation in the workforce in her articles titled "Women's Participation in the Labor Force in Turkey: The Transformative Effect of the European Union". Dr. Neslihan ER from Ordu University touched upon another important issue for women with her work titled "The Place and Role of Women in Monotheistic Religions: A Sociological Examination". Assoc. Dr. Hamza KÜÇÜK from Samsun On Dokuz Mayıs University focused on the theme of sports and women with his work titled "Ten-Year Perspective: Women's Participation in Sports". Research Assistant Dr. Büşra TEKİN from the University of Health Sciences study titled "Women's Access to Health Services: Influential Factors and Regional Differences" was written specifically on the theme of women and health. Finally, Research Assistant Rümeyşa KÜSKÜ and Dr. Yasemin BOZKURT ÖZYALÇIN from Karabük University Women's Studies Application and Research Center examined the status of women based on a research on the example of cooperatives in their work titled "Examination of the Status of Women in the Family and Society through Women's Cooperatives".

We hope that the current issue of ŞURA Akademi, which we believe will make a significant contribution to the future studies and exercises under the title of "Women and Family" and provide a new perspective with its qualified articles, will be useful for all relevant parties and our nation.

Doç. Dr. Ali YEŞİLDAL
Editör / Editor

Genel Bakış / Overview

ŞURA Akademi Kent Araştırmaları dergimizin 7. sayısı ile yeniden sizlerle. Mevcut sayıda tematik olarak “Kadın ve Aile” başlığı altında üretilen farklı üniversitelerden çok kıymetli akademisyenlerin bilimsel çalışmalarla tasarlanmıştır. ŞURA Kent Araştırmaları Merkezi, bu yeni tema altında düzenlediği çalıştayın ana başlıklarını, tartışma konularını bu sayıya konu etmiştir. Böyle bir çalışma, toplumun ve onun sürdürülebilirliğinin zemini olarak ailenin ve ailenin ana kurucu unsuru olarak kadının toplumsal statüsüne, bunun geliştirilmesine ve kapsayıcılık ekseninde topluma kalıcı ve hak ettiği yerden eklenmesine dikkat çekmenin de bir aracı olacaktır. Bilindiği üzere BM tarafından belirlenen 17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi içerisinde yer alan kadınlara pozitif ayrımcılık konusunu ele alan hedefin içeriği kadınlara hasredilmiş ve bu kapsamda kadınların yapılmakta olan eşitsizliklerin giderilerek kadınların toplumların bütün unsurlarıyla denk bir statü kazanmaları için yapılması gerekenler ifade edilmiştir. Türkiye açısından bakıldığında, 12. Kalkınma Planı’nda yer alan “Kadın” başlığı altında birçok politika ve alt politikadan söz edilmektedir. Burada belirtildiğinde göre; *“Ailede merkezi role sahip kadınların hak ettiği üstün kıymeti görmesi ve kalkınmamıza ivme kazandırılması için kadınların başta eğitim ve istihdam olmak üzere hayatın tüm alanlarındaki fırsat ve imkânlardan eşit biçimde yararlanmalarının ve her tür şiddet ve ayrımcılıktan uzak şekilde yaşamalarının sağlanması, her alanda ve düzeyde temsil ve katılımın artırılması temel amaçtır”* denilerek benzeri bir çerçeve çizilmektedir. Bu aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti’nin kadına verdiği önemi göstermesi açısından da önemli bir değerlendirmedir. Zira kadının ailede sahip olduğu merkezi role gönderme yapılan metinde, aynı zamanda kadının hak ettiği en üstün kıymeti elde etmesi ve nihayet ülkenin kalkınmasına sağlayacağı yararın artırılması bakımından kadınlara sunulacak katkı ve desteklerden de bu suretle bahis açılmaktadır.

Doğrusu kadınların Türk toplumu içerisinde azımsanmayacak bir niceliğe sahip olduğunu ifade etmek gerekir. Elbette konuyu sadece niceliğe bağlamak doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Nicelik kadar, kadınların niteliğinin de artırılması ve Kalkınma Planı’nda bahsedildiği üzere kadınlara bu anlamda gereken desteklerin sunulması zaruridir. Bu elbette sunulmadığı anlamına gelmemekte veya bir zayıflığı faş ediyor anlamında düşünülmemektedir. Ancak sayısal olarak bakıldığında, TÜİK istatistiklerine göre Türkiye’de kadınlar nüfusun %49,9’ünü oluşturmaktadır. 2023 yılı sonu rakamlarına göre bu oran 42 milyon 638 bin 306 kişiye tekabül etmektedir. Yeri gelmişken kadınların yaşam süresi bakımından erkeklere oranla daha avantajlı olduğunu da ifade etmek elzemdir. Şöyle ki, kadın nüfus oranı 60-74 yaş grubunda %52,1 iken 90 ve üzeri yaş grubunda %70,2 olmuştur. Buna da dayalı olarak Türkiye’de kadınların erkeklerden 5,5 yıl daha fazla yaşadıkları, yani doğuştan beklenen yaşam sürelerinin daha uzun olduğu ifade edilebilir. Beklenen yaşam süresinde erkeklerin 77,5 yıl düzeyinde bir ortalamaya sahipken kadınlarda bu 80,3 yıl olarak görünmektedir.

Yine Kalkınma Planı’nda gönderme yapılan hususlardan biri olarak eğitim açısından kadınlar değerlendirildiğinde, bir kere ortalama eğitim süresinin 2022 yılında kadınlarda 8,5 yıl olduğunu belirtmek gerekir. Her ne kadar bu oran erkekler lehine daha yüksek seyrediyormuş gibi görünse de yıllara sâri olarak dikkate değer bir artışın olduğunu da ifade etmek gerekir. Öyle ki 2022 yılında en az bir eğitim düzeyini tamamlayan 25 ve daha yukarı yaşlarda olan kadınların oranı %86,7 olmuştur (bu oran erkeklerde %96,1’dir). Ve yine dikkate değer bir oran olarak yükseköğretim mezunu olan 25 ve yukarı yaştaki kadınların oranına bakıldığında, 2022 yılı itibarıyla bu oran %21,6 olarak gerçekleşmiştir. Bu oldukça azımsanmayacak ancak yeterli de görülemeyecek bir oran olarak kabul edilmelidir. Buna karşıt olarak örneğin 25+ yaş açısından okuryazar olmayan nüfus oranının kadınlarda %5,7 olduğunu ifade etmek gerekir (bu oran erkekler için 0,9’dur). Ve yine istihdam oranının da kadınlar için oldukça düşük olduğunu ehemmiyetle vurgulamak gerekir. Buna göre 15+ yaş kadınlar için istihdam oranı %30,4 ve yine bu yaş aralığında işgücüne katılma oranı ise %35,1 olarak tezahür etmiştir. İşsizlik oranında da kadınlar erkeklerle göre daha dezavantajlı gruptur. Buna göre 15+ yaş kadınların işsizlik oranı %13,4 olarak belirlenmiştir. Her ne kadar bu gibi olumsuz görüntüler mevcut ise de örneğin milletvekili sayısında, kadın profesör ve üst düzey yönetici sayısında, kadın Ar-Ge çalışanı sayısında ciddi artışların mevcut olduğu da ifade edilmelidir.

Aile açısından bakıldığında kadınların ortalama evlenme yaşı 25,7 olarak görünmektedir. Erkeklerde ise bu yaş 28,3 olarak ortaya çıkmıştır. Demek oluyor ki kadınlar erkeklerle nazaran daha erken evlenmek durumunda kalmaktadırlar. Aile içinde eğitim durumuna bakıldığında kadınların %16,2’sinin eşlerinden daha yüksek eğitim aldıkları ifade edilmelidir. Bu kapsamda internet kullanan kadın oranının da %83,3 olduğunu belirtmek gerekir. Daha özel olarak aileler açısından göz atılacak olursa, 2023 yılı itibarıyla Türkiye’de hane halkı sayısı 26 milyonun üzerindedir. Bu kapsamda bir başka veri de yalnız ebeveyn ve en az bir çocuğun bulunduğu çekirdek aileden meydana gelen hane halkı sayısının yine 2023 yılı itibarıyla 17 milyona yakın olduğu ifade edilmelidir. Geniş ailelerden oluşan hane halkları sayısına bakıldığında ise 3 buçuk milyondan fazla hane halkının mevcut olduğu ifade edilebilir. Ancak tek kişilik hane halkına sahip olan (yalnız yaşayan) bireylere bakıldığında bu sayının artış göstermekte olduğu 5 milyonun üzerinde olduğu anlaşılmaktadır.

Mevcut sayısını kadın ve aile çalışmalarına ayıran ŞURA Akademi Kent Araştırmaları dergimiz, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi’nin kadın ve aileye vermiş olduğu önemin göstergelerinden biridir. Bu doğrultuda 9 farklı makale ile mevcut sayıyı dikkat ve ilgililerinize sunmaktayız. Nihayet oldukça hacimli bir yayının üretilmesinde katkı veren akademisyenlerimize şükranlarımızı sunuyor, elinizdeki sayı kapsamında oluşturulan akademik yayınlar ile bunların sonuçlarının ve nihayet dergimizin 7. sayısının kadınlarımıza ve ailelerimize yararlı olmasını diliyoruz.

ŞURA Akademi returns with its 7th issue, featuring insightful scientific studies on “Women and Family”. ŞURA Urban Policies and Research Center has included the main topics and discussion topics of the workshop organized under this new theme in this issue. Such a study will also be a tool to draw attention to the family as the basis of society and its sustainability and to the social status of women as the main founding element of the family, its development, and its permanent and deserved integration into society on the axis of inclusion. As it is known, the content of the target addressing the issue of positive discrimination for women, which is among the 17 Sustainable Development Goals determined by the UN, is reserved for women and in this context, what needs to be done to eliminate the inequalities against women and to ensure that women gain an equal status with all elements of society is expressed. From Turkey’s perspective, many policies and sub-policies are mentioned under the title of “Women” in the 12th Development Plan. According to what is stated here; “In order for women who have a central role in the family to receive the superior value they deserve and to accelerate our development, ensuring that women benefit equally from opportunities and opportunities in all areas of life, especially education and employment, and that they live free from all kinds of violence and discrimination, representation and participation in all areas and levels. A similar framework is drawn by saying “increasing this is also an important evaluation as it shows the importance that the Republic of Turkey attaches to women. In the text, which refers to the central role of women in the family, it also mentions the contributions and supports to be provided to women in order to ensure that women receive the highest value they deserve and, ultimately, to increase the benefit they will provide to the development of the country.

In fact, it should be stated that women have a considerable number in Turkish society. Of course, it would not be the right approach to attribute the issue only to quantity. It is essential to increase the quality of women as well as the quantity and to provide them with the necessary support in this regard, as mentioned in the Development Plan. Of course, this does not mean that it is not offered or that it exposes a vulnerability. However, when looked at numerically, according to TÜİK statistics, women constitute 49.9% of the population in Turkey. According to the figures of the end of 2023, this rate corresponds to 42 million 638 thousand 306 people. By the way, it is also important to point out that women are more advantageous than men in terms of life expectancy. Namely, while the female population rate was 52.1% in the 60-74 age group, it was 70.2% in the 90 and over age group. Based on this, it can be stated that women in Turkey live 5.5 years longer than men, meaning that their life expectancy at birth is longer. While men have an average life expectancy of 77.5 years, it appears to be 80.3 years for women.

When women are evaluated in terms of education, as one of the issues referred to in the Development Plan, it should be noted that the

average education period for women in 2022 is 8.5 years. Although this rate seems to be higher in favor of men, it should be noted that there has been a remarkable increase over the years. So much so that in 2022, the rate of women aged 25 and over who completed at least one level of education was 86.7% (this rate is 96.1% for men). And again, when we look at the remarkable rate of women aged 25 and over who are higher education graduates, this rate is 21.6% as of 2022. This should be considered a significant rate, but it should not be considered sufficient either. On the contrary, it should be noted that, for example, the rate of illiterate population aged 25+ is 5.7% for women (this rate is 0.9 for men). And it should be emphasized that the employment rate is also quite low for women. Accordingly, the employment rate for women aged 15+ is 30.4% and the labor force participation rate in this age range is 35.1%. Women are also a more disadvantaged group than men in terms of unemployment. Accordingly, the unemployment rate of women aged 15+ was determined as 13.4%. Although such negative images exist, it should also be stated that there are serious increases in the number of deputies, the number of female professors and senior managers, and the number of female R&D employees.

From a family perspective, the average age of marriage for women appears to be 25.7. For men, this age was 28.3. This means that women have to marry earlier than men. When looking at the educational status within the family, it should be stated that 16.2% of women have a higher education than their husbands. In this context, it should be noted that the rate of women using the internet is 83.3%. More specifically, from the perspective of families, the number of households in Turkey is over 26 million as of 2023. In this context, another data should be stated that the number of households consisting of a single parent and a nuclear family with at least one child will be close to 17 million by 2023. When we look at the number of households consisting of extended families, it can be stated that there are more than 3 and a half million households. However, when we look at the individuals who have single-person households (living alone), it is understood that this number is increasing and is over 5 million.

Şura Akademi, which devotes its current issue to women and family studies, is one of the indicators of the importance given by Kocaeli Metropolitan Municipality to women and family. In this regard, we present the current issue to your attention and interest with 9 different articles. Finally, we would like to express our gratitude to our academics who contributed to the production of a very voluminous publication, and we hope that the academic publications created within the scope of this issue and their results, and finally the 7th issue of our journal will be useful to our women and families.

Düzenleme ve Editör Kurulu
Editorial Board

Yerel Basında Kadın İstihdamı: Kocaeli Yerel Gazeteleri Üzerinden Keşifsel Bir Analiz

Women's Employment in the Local Press: An Exploratory Analysis on Kocaeli Local Newspapers

Prof. Dr. Ümit ALNIAÇIK

Kocaeli Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü, Kocaeli, Türkiye
umit.alniacik@kocaeli.edu.tr
ORCID: 0000-0003-2998-355X

Doç. Dr. Aysel ÇETİNKAYA

Kocaeli Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, Kocaeli, Türkiye
aysel.cetinkaya@kocaeli.edu.tr
ORCID: 0000-0003-2526-323X

Öz

Dünya Ekonomik Forumu'nun 2024 yılı Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Raporu'nda Türkiye, toplumsal cinsiyet eşitliği açısından 146 ülke arasında 127. sırada yer almakta ve Türkiye'de kadınların işgücüne katılımı, erkeklere kıyasla düşük seviyelerde kalmaktadır. Bu durum basın ve habercilik sektöründe daha da belirgindir. Bu çalışma, Kocaeli yerel basını üzerinden Türkiye'deki kadın istihdamını ve cinsiyet eşitliği konularını keşifsel bir analizle ele almayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, Kocaeli yerel basını özelinde kadın istihdamının durumu detaylı olarak incelenmiştir. Araştırma kapsamında, Kocaeli ilindeki yerel basın kuruluşlarında kadın çalışanların farklı rol ve sorumluluklarda iş gücüne katılım oranları ve yönetim pozisyonlarındaki temsili analiz edilmiştir. Bulgular, yerel basında kadın çalışan sayısının erkeklere göre belirgin şekilde düşük olduğunu ve kadınların çoğunlukla alt kademelerdeki görevlerde istihdam edildiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, kadın gazetecilerin genellikle sağlık, eğitim gibi alanlarda köşe yazısı yazmaya yönlendirildiği, üst düzey yönetim pozisyonlarında ise erkeklerin baskın olduğu tespit edilmiştir. Çalışma, medya sektöründe kadınların karşılaştığı cam tavan engellerine ve cinsiyet temelli ayrımcılıklara dikkat çekerek, cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına ilişkin uygulamaya dönük öneriler sunmaktadır. Buna ilaveten konu ile ilgili gelecekte yapılacak araştırma konularına ilişkin öneriler de sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yerel Basın, Kadın, İstihdam, Kocaeli, Medya.

Abstract

This study aims to explore women's employment and gender equality issues in Turkey through an exploratory analysis of the local press in Kocaeli province. According to the World Economic Forum's 2024 Global Gender Gap Report, Turkey ranks 127th out of 146 countries regarding gender equality, with women's labor force participation remaining lower than that of men. In this context, the study examines the state of women's employment in the media sector and the sexist practices encountered. The research analyzes the participation rates of women working in local media organizations in Kocaeli and their representation in management positions. The findings reveal that the number of female employees in the local press is lower than that of men, with women mostly employed in lower-level positions. Additionally, it was found that female journalists are often directed to report on areas such as health and education, while men dominate senior management positions. The study highlights the glass ceiling barriers and gender-based discrimination women face in the media sector and offers recommendations for achieving gender equality. The study also discusses the future areas of research.

Keywords: Local Press, Women, Employment, Kocaeli, Media.

Giriş

Geçmişten günümüze kadınların cinsiyet temelli olarak ayrımcılığa en çok maruz kaldığı alanların başında iş hayatı gelmektedir. Dünya Ekonomik Forumu'nun 2024 Yılı Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Raporu'na göre Türkiye toplumsal cinsiyet eşitliği açısından 146 ülke arasında 127. sırada yer almaktadır. 2024'te LinkedIn verileri, kadınların işgücü temsilinin neredeyse her sektörde ve ekonomide erkeklerin altında kaldığını göstermektedir. Kadınlar küresel işgücünün yüzde 42'sini ve kıdemli liderlerin yüzde 31,7'sini oluşturmaktadır. Kadınlar giriş seviyesi pozisyonlarının neredeyse yarısında bulunurken, C-Suite (bir şirketteki üst düzey yönetici unvanlarını tanımlamak için kullanılan sıfat) rollerinin sadece dörtte birini temsil etmektedir. 2023 yılında liderlik pozisyonlarındaki kadınların oranı yüzde 36,9 iken, 2024 yılında yüzde 36,4'e gerilemiştir (WEF, 2024). Türkiye'de de kadınların işgücüne katılım oranları dünya genelinde olduğu gibi erkeklerin gerisindedir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Hanehalkı İşgücü Araştırması sonuçlarına göre 2022 yılında 15 ve daha yukarı yaştaki nüfusun işgücüne katılma oranının yüzde 53,1 olduğu görülmüştür. Bu oran kadınlarda yüzde 35,1, erkeklerde ise yüzde 71,4'tir (TÜİK, 2023). Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de kadınların işgücüne katılım oranları erkeklerin gerisindedir, bu durum yönetim kademelerinde de benzer şekilde seyretmektedir.

Kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliğini en çok deneyimlediği sektörlerden biri de medyadır. Tarihsel süreç içerisinde erkeklerin ev dışında kamusal alana katılmasına karşın kadınların evin özel alanıyla ilişkilendirilmesi, gazeteciliğin kadınlar için uygun olmayan bir meslek olarak görülmesine neden olmuştur. Gazetecilik, kadınların özel alanın dışına çıkmasını gerektirdiğinden erkekler tarafından onaylanmamış, erkek egemen bir meslek olarak değerlendirilmiştir (Chambers, Steiner & Fleming, 2004). Gazeteciliğin kamusal alanda yer alması, bu alanın erkeklere ait olduğu önyargısını da beraberinde getirmiştir.

Kadınların haber medyasına girişinin tarihi, haber merkezlerinde erkekler ve kadınlar arasında süregelen eşitsizliğin nedenlerinden biridir. Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık'ta beyaz, orta sınıf kadınlar 19. yüzyılın ortalarında "kadın haberleri" -kadın okuyucuların ilgisini çekeceği düşünülen konularda kadınlar tarafından yazılan haberler- yazmak üzere haber odalarına girmiştir (Chambers, Steiner & Fleming, 2004). Gazeteler kadın okuyucuları çekmek için kadın sayfaları oluşturmuştur. Bu sayfalar dört F'ye odaklanmıştır: food (yemek), fashion (moda), furniture (mobilya) ve family (aile). Kadın sayfaları gazetelerde kadınlar için bir alan yaratırken, kadın sorunları kadın sayfalarında marjinalleştirilmiş ve kadın gazeteciler sadece "kadın haberleri" yazacak şekilde konumlandırılmıştır. Radyoya gelince, erkekler kadınların sesinin çok tiz olduğunu düşünmüş ve kadınların haber okuma yetkisinden yoksun olduğuna inanmışlardır (Chambers, Steiner ve Fleming, 2004). Kadın muhabirlerin çoğu, onların ev içi sorumluluklarının adeta bir uzantısıymış gibi düşünülen sağlık, çocuk bakımı, moda, güzellik vb. alanlarda haber yazmaya yönlendirilmektedir (Dursun, 2011: 629). Kadın medya çalışanları, gazete ve televizyonlarda genelde yaşam, eğitim ve sağlık gibi alanlara bakarken, buna karşılık dış politika, siyaset, ekonomi gibi alanlar için ise erkek muhabirler tercih edilmektedir (Etike ve Demir, 2017: 126).

Araştırmalar erkeklerin haberin öznesi ve kaynağı olarak haberlerde daha etkin rol oynadığını ortaya koymaktadır. 1995'te başlatılan Küresel Medya İzleme Projesi (The Global Media Monitoring Project - GMMP), beş yıllık aralıklarla küresel ölçekte kadın ve erkeklerin haberlere katılımını incelemektedir. Altıncısı 2020'de gerçekleştirilen GMMP verileri, kadınların haberlerde dramatik bir şekilde yetersiz temsil edildiğini; haberlerin sadece yüzde 24'ünde haber öznesi ve kaynağı olarak yer aldığını göstermektedir. Araştırmaya göre, 2005-2015 yılları arasındaki durgunluğun ardından, kadınların muhabirlerin görünürlüğü yazılı ve görsel basında toplamda yüzde üç puan artmıştır. Şu anda geleneksel haber medyasında her 10 haberden dördü kadınlar tarafından yapılmaktadır; bu oran 2005'ten bu yana yüzde 37 olarak gerçekleşmiştir. Haber merkezinde daha fazla kadının yer almasının haber içeriğini değiştirip değiştirmeyeceği belirsizdir, ancak GMMP yazılı basında kadın muhabirlerin erkek muhabirlere (yüzde 24) kıyasla daha fazla kadın kaynak (yüzde 31) kullanma eğiliminde olduğunu göstermiştir. Dijital haber platformlarında da kadın muhabirler erkek muhabirlere (yüzde 25) kıyasla daha fazla kadın kaynak (yüzde 34) kullanmaktadır (GMMP, 2020).

Türkiye’de de benzer şekilde yazılı medyada çalışan kadınların sayısı erkeklere oranla daha düşük seviyededir. TÜİK verilerine göre, 2017’de yazılı basın organlarında çalışanların sayısı 2016’ya göre yüzde 7 azalarak, 50 bin 493’ten 47 bin 149’a gerilemiştir. Bu dönemde, gazete ve dergilerde istihdam edilenlerin yüzde 64’ünü erkek, yüzde 36’sını kadın çalışanlar oluşturmuştur (Anadolu Ajansı, 2018). Benzer şekilde Basın İlan Kurumu (BİK) tarafından yayımlanan verilere göre toplam 6.687 fikir işçisinin 4.319’u erkek, 2.368’i kadındır (BİK, 2022).

Son yıllarda, bu sorunları ele almak ve gazetecilikte cinsiyet eşitliğini teşvik etmek üzere adımlar atılmaya başlanmıştır. “International Women’s Media Foundation” (IWMF- Uluslararası Kadın Medya Vakfı) ve “The Women’s Media Center” (WMC- Kadın Medya Merkezi) gibi kuruluşlar, kadın gazetecileri güçlendirmek ve haber merkezlerindeki cinsiyet dağılımını dengeli hale getirmek için çalışmalar yürütmektedir. Ayrıca, kadınların medya sahipliği ve liderlik pozisyonlarındaki temsiliyi artırmak; kadınların ve dezavantajlı grupların deneyim ve bakış açılarını yansıtan daha çeşitli ve kapsayıcı haberciliği yaygınlaştırmaya yönelik çalışmalar da yapılmaktadır (Dhiman, 2023).

Bu çalışmanın amacı Kocaeli yerel basınında çalışan gazetecilerin cinsiyet ve rol dağılımlarının mevcut durumunu ortaya koymaktır. Araştırma kapsamında, belirli kriterlere göre seçilen yerel basın kuruluşlarının künye bilgileri incelenerek içerik analizi yapılmış, daha sonra ise seçilen yerel basın kuruluşlarının temsilcilerinden çevrimiçi bir anket aracılığıyla toplanan veriler analiz edilmiştir.

Medya Sektöründe Kadın İşgücü

Medya sektöründe, diğer entelektüel işgücünün bulunduğu alanlarda olduğu gibi, kadınların en üst düzeylere yükselmesini engelleyen belirgin bir ayrımcılık yoktur. Ancak, “cam tavanlar” ve toplumsal cinsiyetin belirlediği genel koşullar mevcuttur. Somersan’a (1997) göre, gazetecilik erkek egemen bir meslek olarak kalmaya devam etmektedir (Tufan-Tanrıöver, 2000). Timisi (1997), kadınların çalışma alanlarının genellikle erkeklerin az bulunduğu alt kademelerde olduğunu ve karar verme noktalarına ulaşmalarının erkekler göre daha zor ve geç olduğunu belirtmektedir. Timisi’ye göre (1997), medyanın cinsiyetçi yapısı çalışanların profesyonel ideolojilerinden kaynaklanmaktadır.

Günümüzde küresel çapta yapılan araştırmalar, kadınların haber kuruluşlarının çeşitli kademelerinde yeterince temsil edilmediğini ve cam tavan nedeniyle kadınların üst pozisyonlara yükselemediğini göstermektedir (Geertsema-Sligh, 2018). Gazetecilik yapan kadınlar, toplumsal cinsiyet önyargısı, ücret eşitsizliği ve kariyer gelişimi için sınırlı fırsatlarla karşı karşıya kalmaktadır (Byerly, 2003; Dhiman, 2023).

Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri’nin beşincisi olan “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği” altında yer alan Madde 5.5. kadınların siyasi, ekonomik ve sosyal hayatın karar verme süreçlerine tam ve etkin katılımlarını ve lider olabilmeleri için eşit fırsatlar tanınmasını güvence altına

almaktadır (Küresel Amaçlar, 2023). Ancak medya sektörünün eşitlikçi bir yaklaşım sergileyemediği çeşitli araştırmalarla ortaya konulmuştur. İlk çalışmaları yürüten feminist araştırmacılar, medya ürünleri ve kadın-erkek gazeteciler üzerine odaklanmışlardır. Diğer sektörlerde olduğu gibi medya sektöründe de üst düzey yöneticiler arasında kadınlar az sayıda ve erkek meslektaşlarına göre daha az maaş almaktadırlar (Van Zoonen, 1994).

Uluslararası Kadın Medya Vakfı (International Women’s Media Foundation’s) 59 ülkede yaklaşık 500 medya kuruluşundaki kadın ve erkek dağılımını incelemiştir. Vakıf tarafından ortaya konulan Küresel Rapor’a (Byerly, 2011) göre, çalışmaya dahil edilen ülkelerin çoğunda yönetim kademeleri ve haber merkezlerinde erkekler baskın durumdadır. Raporda erkek ve kadınların haber kuruluşlarında hangi seviyelerde istihdam edildiği incelenmiş ve dikey iş ayrımının devam ettiği tespit edilmiştir. Rapora göre, üst düzey yönetici pozisyonlarındaki erkeklerin oranı yüzde 73, kadınların oranı yüzde 27’dir. Muhabirlerin yaklaşık üçte ikisini erkekler, yüzde 36’sını kadınlar oluşturmaktadır. Ancak, üst düzey profesyoneller arasında kadınlar haber toplama, düzenleme ve yazma işlerinin yüzde 41’ine sahiptir. Rapor ayrıca erkeklerin yüzde 66,7’sinin tam zamanlı ve düzenli olarak istihdam edildiğini, kadınların ise yüzde 33,3’ünün benzer şekilde istihdam edildiğini ortaya koymaktadır (Byerly, 2011). Bu da kadınların haber kuruluşlarındaki istihdamının erkeklerle kıyasla daha güvencesiz olduğu anlamına gelmektedir.

Akademik araştırmalar, medya sektöründeki cinsiyetçi iş bölümünü ortaya koymuştur. 1970'lerden itibaren medyada çalışan kadın sayısı politik bir talep haline gelmiştir. Ancak, kadın sayısındaki artış yeni bir cinsiyetçi iş bölümü yaratmıştır: Üst düzey yöneticiler erkek, düzelticiler ve montajcılar kadınlardır. Tokgöz (1987) tarafından yapılan bir araştırma, kadınların genellikle muhabir, redaktör, teknik sekreter ve montaj işleri gibi alanlarda istihdam edildiğini göstermiştir. Asker (1991) tarafından yapılan bir araştırma, kadın gazetecilerin yüzde 88'inin Türk basınında yönetimde yeterince yer almadıklarını düşündüğünü ortaya koymuştur. Somersan (1997), 20 gazetenin künyelerinde 348 üst düzey yetkiliden sadece 17'sinin kadın olduğunu tespit etmiştir. Barre (1999), Fransa'da yaptığı bir araştırmada, 1990 yılında üst düzey kadın çalışan oranının yüzde 11 olduğunu, 1998'de bu oranın yüzde 14'e çıktığını ancak bu artışın kadınların yönetim kademelerine gelmesinden değil, erkek yöneticilerin azalmasından kaynaklandığını vurgulamıştır. Köker (2000), kadınların yaptığı işlerin genellikle kapalı alanlarda masa başı iş olduğunu belirtmektedir. Tahaoğlu'nun (2014) yaptığı çalışmada, gazete künyelerinin sadece yüzde 19'unun kadınlardan oluştuğu bulunmuştur. Sarışın (2020), gazete künyelerinde yer alan çalışanların yüzde 14'ünün kadın, yüzde 86'sının erkek olduğunu tespit etmiştir. Bu bulgular, kadınların basın sektöründe yeterli düzeyde yönetim kademelerinde bulunmadığını göstermektedir.

Yerel Medyada Kadın İşgücü

Yerel medyayı konu alan araştırmalarda da erkekler ve kadınların istihdam oranları, çalışma koşulları ve sosyal hakları konusunda farklılıkların olduğu ortaya konulmuştur. Eroğlu ve Arslan (2017) tarafından yapılan araştırmada Mersin ili yerel basınında çalışan kadınların sorunlarına odaklanılmış, kadın gazetecilerin medya ve meslek kuruluşlarının yönetim kademelerinde yeterince temsil edilmedikleri bulgusuna ulaşılmıştır. Sadece 3 kadın gazetecinin basın kuruluşunda yönetici olması ve meslek kuruluşlarında hiç yöneticinin bulunmaması yönetim kademesinde de erkek egemen yapının hâkim olduğunu göstermiştir. Ayrıca ekonomi, polis-adliye, politika haberleri erkek gazetecilerin işi olarak kabul edilmektedir. Alyakut (2018) Kocaeli medyasındaki kadın gazetecilerin sosyal haklarının uygulanmasına yönelik yaptığı araştırmasında; kadınların ücret, doğum/süt izni hakları ve terfi gibi konularda sorun yaşadıklarını ortaya koymuştur. Ayrıca ataerkil toplum yapısının getirdiği cinsiyet ayrımcılığına maruz kalan kadın gazetecilerin iş doyumu-na ulaşmalarının engellendiği, kariyerlerinin önünün ke-sildiği ve anne-eş görevlerine itildiği sonucuna ulaşılmıştır. İçten ve Erduran (2020) tarafından yapılan araştırmada ise yerel medyada çalışan gazetecilerin işlerini yaparken cinsiyet temelli ayrımcılık ve engellerle karşılaştığı, yerel

medyadaki çalışma koşullarının toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine yol açtığı görülmüştür. Yetersiz maaş, kısıtlı kadrolar ve az sayıda kişi ile birçok işin yapılmaya çalışılması, kadınları orantısız iş yükü, fazla mesai ve teknik imkân eksiklikleri gibi pek çok sorunla baş etmek zorunda kalmasına neden olmaktadır (İçten ve Erduran, 2020: 37). Yücebaş (2021) tarafından Gaziantep yerel basınında çalışan kadınlara yönelik yapılan araştırmada kadınların gazetecilik mesleğini sürdürürken erkek egemen bir yapıyla mücadele etmek ve eril davranış kalıplarına uyum göstermek zorunda kaldıkları ayrıca kadınların erkekler tarafından korunması gereken çalışanlar olarak görüldüğü bulgularına ulaşılmıştır. Baykal, Özgökbil-Bilis ve Bilis'in (2023) Çanakkale basınında kadın istihdamına yönelik araştırmalarında ise işe alım süreçlerinde kadınların birçoğunun sorun yaşamadığı ancak iş süreçlerinde erkeklere göre birtakım sorunlar yaşadıkları ortaya koyulmuştur. Bu dezavantajlar, toplumda yer etmiş cinsiyet kodları, kadınların gece haberlerine gitmekte ve kalabalık ortamlara girme durumlarında zorlanmalarıdır. Bu araştırmaya göre Çanakkale yerel basınında çalışan kadınlar, erkek çalışanlar ile eşit ücret aldıkları ifade etmiştir.

Ayrıca araştırmalar gazetecilik okuyan kadın sayısının düşük olmasına rağmen, kadınlar haber merkezlerinde yeterince temsil edilmediğini de ortaya koymaktadır (Ross, 2013; York, 2017; Çetinkaya, 2023). Bu tutarsızlığın olası nedenleri arasında; kadınların haber merkezlerini bırakıp başka alanlara yönelmeleri ve gazetelerin kadınlardan daha fazla erkek istihdam etmesi yer almaktadır. Haber merkezi programı genellikle aile hayatıyla uyumsuzdur, çünkü kadınlar çocukların ve diğer aile üyelerinin sorumluluğunu almaya devam etmektedir. Gazetecilik ayrıca muhabirlerin düşük ücretler için düzensiz ve uzun saatler çalıştığı yüksek baskı gerektiren bir meslektir. Bazı gazeteciler iş yükü ve bitkinlik bildirmektedir. Cam tavan nedeniyle haber merkezinde kadın liderliğinin olmaması, kadın rol modellerinin eksikliğine de yol açabilmektedir (Geertsema-Sligh, 2018).

Gülbahar'a (2007) göre medya metinlerinde cinsiyete dayalı ayrımcılık içeren temsillere sıkça rastlanmaktadır. Kadına yönelik mesleki ayrımcılığın en yoğun olduğu alanlardan biri olarak kabul edilen medya sektöründeki cinsiyetçi çıktılar, kadınların bu sektöre geç girmesi, sayılarının az olması ve yönetim mekanizmalarında bulunmaması ile açıklanmaktadır (Tekvar, 2016). Kitle iletişiminde ürünlerin seçiminden tasarımına kadar kadın ve erkek bakış açılarının önemi vardır. İletişim kuramları, bu ürünlerin patriyarkal ideolojiyi yansıttığını savunmaktadır. Bu durumun değişmesi, sektörde kadınların çoğalmasının yanı sıra, kadın bakış açısına sahip ve bunu yansıtmaya kararlı kadınların varlığını gerektirmektedir. Kadınların yönetim ve karar

aşamalarında bulunmaları bu açıdan önem arz etmektedir (Tufan-Tanrıöver,2000).Medya sektöründe kadın istihdamının az olması, kadın bakış açısının medyadan dışlanması ve eril iktidar ilişkilerinin medya çıktılarına yayılmasına yol açmaktadır (Çelenk,2010).Köker (2000) bu durumu şöyle ifade eder: “Eğer medyada daha çok kadın çalışabilseydi ve kadınlar karar mekanizmalarında sorumluluk alabilseylerdi, kadınların dünya tasarımları daha çok seslendirilebilecekti”.

Medya sektörü, insan sermayesi ve ilişkisel sermayenin yoğun olduğu bir sektör olarak öne çıkmaktadır.Edvisson (1997), insan sermayesini çalışanların tecrübeleri, becerileri ve bilgilerinin tümü olarak tanımlar. İlişkisel sermaye ise, bir işletmenin dış çevresi ile kurduğu ilişkileri ifade eder. Medya sektöründe çalışanlar, insan ve ilişkisel sermayelerini aktif olarak ortaya koymaktadır. Bu nedenle, dengeli çeşitlilik politikaları (cinsiyet, yaş, ırk vb.) ile yürütülen istihdam politikaları, medyadaki tek sesliliğin ve kalıplaşmış içerik politikalarının dışına çıkılmasını sağlayacak ön koşullardır. Ancak medya sektörü de dahil olmak üzere birçok sektörde cinsiyet açısından dengeli bir dağılım görülmemektedir.

Yöntem

Amaç ve Kapsam

Bu araştırmanın amacı, Kocaeli ilinde yerel medyada kadın istihdamının mevcut durumunu ve kadın medya çalışanlarının karar alma mekanizmalarındaki yerini belirlemektir. Bu amaçla, keşifsel bir saha çalışması gerçekleştirilmiştir. Saha çalışmasının kapsamı, faaliyetlerini Kocaeli merkezli olarak yürüten ve Basın İlan Kurumu tarafından resmî ilan ve resmî reklam alma yetkisi tanınmış medya kuruluşları ile sınırlandırılmıştır.

Örnekleme ve Veri Toplama Süreci

Basın İlan Kurumu'nun internet sitesinde yapılan sorgulama sonucunda Temmuz 2024 tarihi itibarıyla, resmî ilan ve reklam alma yetkisine sahip olup Kocaeli ili genelinde

yayın yapan 6 gazete, ilçelerde yayın yapan 8 gazete olmak üzere toplam 14 gazete, 9 adet internet haber sitesi (3 tanesi bekleme süresinde), reklam alan 3 adet basılı yayın (dergi) ve 32 adet internet haber sitesi olmak üzere toplam 58 adet basın yayın kuruluşu olduğu belirlenmiştir (<https://ilanbis.bik.gov.tr/Uygulamalar/AylikListe>). Bu yayın kuruluşlarının tamamı araştırmanın ana kitlesini oluşturmaktadır. Ana kitledeki bu kuruluşların tamamından veri toplanması hedeflenmiştir.

Araştırma kapsamında ihtiyaç duyulan verileri toplamak için, öncelikle belirlenen haber kuruluşlarının resmi internet sitelerinde yer alan künye bilgileri incelenmiştir. Buna ilaveten, çevrimiçi bir anket formu hazırlanarak, söz konusu medya kuruluşlarının yöneticilerinden bazı tanımlayıcı bilgiler toplanmıştır. Anket formunda tanımlayıcı özellikte kapalı uçlu sorular (medya kuruluşunun faaliyete başladığı yıl, ana faaliyet alanı, toplam çalışan sayısı, çalışanların cinsiyet dağılımı, imtiyaz sahibi, genel yayın yönetmeni, yazı işleri müdürü ve haber müdürünün cinsiyet bilgileri; kadın muhabir, editör, yazar sayısı vb.) ve kuruluşun kadın haber çalışanı istihdamı konusuna bakış açısını sorgulayan bir adet de açık uçlu soru yer almaktadır. Çevrimiçi anket formu 2024 yılı Ağustos ayı içerisinde medya kuruluşlarının yöneticilerine gönderilmiş ve bir aylık süre içinde toplam 22 medya kuruluşunun temsilcisi anket formunu cevaplamıştır. Toplanan veriler öncelikle bütünlük ve tutarlılık açısından ön incelemeden geçirilmiş ve daha sonra frekans ve içerik analizleri yapılmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırma kapsamına dahil olan 58 yerel basın kuruluşunun internet sitelerinde yer alan künye bilgileri incelenmiştir. Bu 58 kuruluşun 14 tanesi günlük yayın yapan gazete, 3 tanesi aylık dergi ve 32 tanesi de internet haber sitesidir. İncelenen kuruluşların 50 tanesi Kocaeli ili genelinde yayın yaparken 8 tanesi ise ilçelerde (Derince, Gebze ve Gölcük) yayın yapmaktadır. Tablo 1'de araştırma kapsamına dahil olan 58 basın kuruluşuna ilişkin genel bilgiler görülmektedir.

Tablo 1: Araştırma Kapsamında İncelenen Basın Kuruluşlarına İlişkin Genel Bilgiler

Sürelili Yayın Adı	Türü	Frekansı	Kapsamı	Yayın Yeri
<i>Bizim Yaka Kocaeli</i>	Gazete	Pazar hariç her gün	İl	Kocaeli
<i>Çağdaş Kocaeli</i>	Gazete	Günlük	İl	Kocaeli
<i>Kocaeli</i>	Gazete	Günlük	İl	Kocaeli
<i>Kocaeli Demokrat</i>	Gazete	Günlük	İl	Kocaeli
<i>Mavi Kocaeli</i>	Gazete	Pazar hariç her gün	İl	Kocaeli
<i>Özgür Kocaeli</i>	Gazete	Günlük	İl	Kocaeli

Sürelî Yayın Adı	Türü	Frekansı	Kapsamı	Yayın Yeri
Derince Ekspres	Gazete	Hafta içi günler	İlçe	Derince
Gazete Gebze	Gazete	Pazar hariç her gün	İlçe	Gebze
Gebze Hürses	Gazete	Pazar hariç her gün	İlçe	Gebze
Gebze Yenigün	Gazete	Pazar hariç her gün	İlçe	Gebze
Mavi Marmara	Gazete	Pazar hariç her gün	İlçe	Gebze
Yeni Haber	Gazete	Pazar hariç her gün	İlçe	Gebze
Gölcük Haber	Gazete	Pazar hariç her gün	İlçe	Gölcük
Gölcük Postası	Gazete	Pazar hariç her gün	İlçe	Gölcük
Finans Kocaeli	Dergi	Aylık	İl	Kocaeli
Kocaeli Life	Dergi	Aylık	İl	Kocaeli
Yeni Tiyatro	Dergi	Aylık	İl	Kocaeli
www.cagdaskocaeli.com.tr	İnternet Haber Sitesi	Günlük	İl	Kocaeli
www.demokratkocaeli.com	İnternet Haber Sitesi	Günlük	İl	Kocaeli
www.kocaeligazetesi.com.tr	İnternet Haber Sitesi	Günlük	İl	Kocaeli
www.mavikocaeli.com.tr	İnternet Haber Sitesi	Günlük	İl	Kocaeli
www.mavimarmaragazetesi.com	İnternet Haber Sitesi	Günlük	İl	Kocaeli
www.ozgurkocaeli.com.tr	İnternet Haber Sitesi	Günlük	İl	Kocaeli
www.kocaeligundem.com	İnternet Haber Sitesi	Günlük	İl	Kocaeli
www.kocaelitv.com.tr	İnternet Haber Sitesi	Günlük	İl	Kocaeli
www.noktagazetesi.com.tr	İnternet Haber Sitesi	Günlük	İl	Kocaeli
www.bagimsizkocaeli.com.tr	İnternet Haber Sitesi	Günlük	İl	Kocaeli
www.bizimyaka.com	İnternet Haber Sitesi	Günlük	İl	Kocaeli
www.bugunkocaeli.com.tr	İnternet Haber Sitesi	Günlük	İl	Kocaeli
www.enkocaeli.com	İnternet Haber Sitesi	Günlük	İl	Kocaeli
www.flaskocaeli.com	İnternet Haber Sitesi	Günlük	İl	Kocaeli
www.gebzegazetesi.com	İnternet Haber Sitesi	Günlük	İl	Kocaeli
www.gercekkocaeli.com.tr	İnternet Haber Sitesi	Günlük	İl	Kocaeli
www.haberpi.com	İnternet Haber Sitesi	Günlük	İl	Kocaeli
www.hedefgazetesi.com.tr	İnternet Haber Sitesi	Günlük	İl	Kocaeli
www.ilkekocaeli.com	İnternet Haber Sitesi	Günlük	İl	Kocaeli
www.kocaelibarisgazetesi.com	İnternet Haber Sitesi	Günlük	İl	Kocaeli
www.kocaelibizimsehir.com	İnternet Haber Sitesi	Günlük	İl	Kocaeli
www.kocaelicinar.com	İnternet Haber Sitesi	Günlük	İl	Kocaeli
www.kocaelidenge.com	İnternet Haber Sitesi	Günlük	İl	Kocaeli
www.kocaeliduysun.net	İnternet Haber Sitesi	Günlük	İl	Kocaeli
www.kocaelifikir.com	İnternet Haber Sitesi	Günlük	İl	Kocaeli
www.kocaelihaberduyusi.com	İnternet Haber Sitesi	Günlük	İl	Kocaeli
www.kocaelihurkus.com	İnternet Haber Sitesi	Günlük	İl	Kocaeli
www.kocaelikoz.com	İnternet Haber Sitesi	Günlük	İl	Kocaeli
www.kocaelilife.com	İnternet Haber Sitesi	Günlük	İl	Kocaeli
www.kocaeliyenihaber.com	İnternet Haber Sitesi	Günlük	İl	Kocaeli
www.kocaeliyiz.com	İnternet Haber Sitesi	Günlük	İl	Kocaeli
www.mayahaber.com	İnternet Haber Sitesi	Günlük	İl	Kocaeli
www.ozgunkocaeli.com.tr	İnternet Haber Sitesi	Günlük	İl	Kocaeli
www.sizinkocaeli.com	İnternet Haber Sitesi	Günlük	İl	Kocaeli
www.sonkalekocaeli.com	İnternet Haber Sitesi	Günlük	İl	Kocaeli
www.sonkocaeli.com	İnternet Haber Sitesi	Günlük	İl	Kocaeli
www.spor41.com	İnternet Haber Sitesi	Günlük	İl	Kocaeli
www.vizyonkocaeli.com	İnternet Haber Sitesi	Günlük	İl	Kocaeli
www.yedikitadahaber.com	İnternet Haber Sitesi	Günlük	İl	Kocaeli
www.yenikocaeli.com	İnternet Haber Sitesi	Günlük	İl	Kocaeli
www.yerel.im	İnternet Haber Sitesi	Günlük	İl	Kocaeli

Araştırma kapsamına dahil olan 58 yerel basın kuruluşunun internet sitelerindeki künye bilgilerinde yer alan imtiyaz sahibi ve sorumlu yöneticinin (genel yayın yönetmeni ya da sorumlu yazı işleri müdürü) cinsiyet bilgileri incelenmiştir. Tablo 2’de görüldüğü gibi, bu 58 kuruluşun 43 tanesinde (%74,1) imtiyaz sahibi erkektir. Sorumlu yöneticilerin ise %56,9’u erkektir. Bu bulgular, incelenen yerel basın kuruluşlarında sahiplik ve tepe yöneticisi açısından erkeklerin daha baskın olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Tablo II: Künye Bilgilerine Göre Yöneticilerin Cinsiyet Dağılımı

Cinsiyet	İmtiyaz Sahibi		Sorumlu Yönetici	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Erkek	43	74,1	33	56,9
Kadın	14	24,1	22	37,9
Bilgi yok	1	1,7	3	5,2
Toplam	58	100	58	100

Bir sonraki aşamada ise, basın kuruluşlarının sorumlu yöneticilerine gönderilen anket formuna alınan yanıtlar analiz edilmiştir. Araştırma kapsamında 22 yerel basın kuruluşundan veri alınabilmektedir. Bu kuruluşların 16 tanesi internet haberciliği, 10 tanesi gazetecilik, 6 tanesi Televizyon ve 2 tanesi dergicilik alanlarında faaliyet göstermektedir. Birden fazla alanda faaliyet gösteren 10 adet medya kuruluşu bulunmaktadır. Araştırma kapsamında veri toplanan yerel basın kuruluşlarının kuruluş yılları 1975 ile 2022 arasında değişmektedir. Bu kuruluşlar ortalama olarak 16 yıldır faaliyet göstermektedirler.

Anketi cevaplayan katılımcıların kuruluş içindeki görevlerine bakıldığında, bunların 4 tanesi imtiyaz sahibi, 5 tanesi genel yayın yönetmeni, 4 tanesi yazı işleri müdürü, 4 tanesi editör 5 tanesi ise diğer görevlerde olduğunu belirtmiştir. Araştırma kapsamında incelenen kuruluşların bünyelerinde kadın çalışan sayıları ile ilgili istatistikler aşağıdaki Tablo III’de sunulmuştur.

Tablo III: Araştırmaya Katılan Kuruluşların Çalışan Sayılarına İlişkin İstatistikler

	Toplam Çalışan Sayısı	Kadın çalışan sayısı	Erkek çalışan sayısı	Kadın Muhabir Sayısı	Kadın Editör sayısı	Kadın Köşe Yazarı Sayısı	Kadın Haber Editörü sayısı
N	22	22	22	22	22	22	22
Aritmetik Ortalama	16,82	5,91	10,82	1,86	1,82	2,59	1,05
Std. Sapma	33,167	8,755	24,935	2,077	1,532	2,423	1,327
Minimum	2	1	1	0	0	0	0
Maksimum	160	40	120	9	6	7	4
Toplam	370	130	240	41	40	57	23
Yüzdelik Dağılım	%100	%35	%65	%11	%11	%15	%6

Tabloda görüldüğü gibi, 22 kuruluşta toplam 370 çalışan olduğu, bunlardan 130 (%35) tanesinin kadın çalışan olduğu beyan edilmiştir. Toplam 57 kadın köşe yazarı bulunmakta ve kadın çalışanların en büyük kısmını oluşturmaktadır. Bunu çalışanların %11’lik kısmını oluşturan 41 kadın muhabir ve 40 kadın editör takip etmektedir. Kadın haber editörü sayısı ise toplamda 23 kişidir ve toplam çalışanların %6’lık kısmını oluşturmaktadır. Kadın çalışanların kuruluş içinde birden fazla rol ve görevde çalıştıkları anlaşılmaktadır.

Araştırmaya katılan kuruluşların üst yöneticilerinin cinsiyet dağılımını gösteren bilgiler Tablo IV’te yer almaktadır. Buna göre, 22 kuruluştan sadece 5 tanesinin (%22,7) imtiyaz sahibi kadındır. Genel yayın yönetmeni kadın olan yerel basın kuruluşlarının sayısı sadece 4’tür (%18,2). Yazı işleri müdürü açısından bakıldığında ise sadece 5 tane kuruluşta

(%22,7) kadın yazı işleri müdür bulunduğu, 8 tane kuruluşta ise (%36,4) haber müdürünün kadın olduğu görülmektedir.

Tablo IV: Araştırmaya Katılan Kuruluşların Üst Yöneticilerinin Cinsiyet Dağılımı

		Kadın	Erkek	Toplam
İmtiyaz Sahibi	Sayı	5	17	22
	Yüzde	22,7	77,3	100,0
Genel Yayın Yönetmeni	Sayı	4	18	22
	Yüzde	18,2	81,8	100,0
Yazı İşleri Müdürü	Sayı	5	17	22
	Yüzde	22,7	77,3	100,0
Haber Müdürü	Sayı	8	14	22
	Yüzde	36,4	63,6	100,0

Araştırmaya katılan yerel basın kuruluşlarında kadınların üst yönetim dışındaki rollerde ne düzeyde görev aldıklarını irdelemek adına, çeşitli görevlerde kadın çalışan olup olmadığı da sorulmuştur. Tablo V'te yer alan bilgilere göre, araştırma kapsamında incelen kuruluşların yarısından fazlasında içerik üretici ve tasarımcı rollerinde kadın çalışan

bulunmaktadır. İdari işlerde kadın çalışan olan kuruluş sayısı 9 (%41), spiker ve sunucu rollerinde kadın çalışan bulunan kuruluşların sayısı ise 7 (%32) olarak görünmektedir. Kat görevlisi ya da hizmetli personel olarak kadın çalışan bulunan kuruluş sayısı 10 (%46), güvenlik görevlisi ve diğer görevlerde kadın çalışan bulunan kuruluş sayısı da sırasıyla 1 ve 6'dır.

Tablo V: Araştırmaya Katılan Kuruluşlarda Kadın Çalışanların Görev Yerleri

		Kadın	Kadın
		Çalışan Yok	Çalışan Var
İdari İşler	Sayı	13	9
	Yüzde	59,1	40,9
Spiker	Sayı	15	7
	Yüzde	68,2	31,8
Sunucu	Sayı	15	7
	Yüzde	68,2	31,8
İçerik Üretici	Sayı	11	11
	Yüzde	50,0	50,0
Tasarımcı	Sayı	10	12
	Yüzde	45,5	54,5
Kat Görevlisi/Hizmetli	Sayı	12	10
	Yüzde	54,5	45,5
Güvenlik Görevlisi	Sayı	21	1
	Yüzde	95,5	4,5
Diğer Görevler	Sayı	16	6
	Yüzde	72,7	27,3

Araştırmanın son bölümünde, yerel basın kuruluşlarının kadın haber çalışanı istihdamı konusuna bakış açısını anlamak adına açık uçlu bir soru sorulmuştur. “Şirketinizin kadın haber çalışanı istihdamı konusuna bakış açısını birkaç cümle ile kısaca özetler misiniz? (fırsat eşitliği, pozitif/negatif ayrımcılık,

ücret ve diğer haklara ilişkin politikalar vb.)” sorusuna 15 kuruluşun temsilcisi yanıt vererek görüş beyan etmiştir (Tablo VI). Bu açık uçlu soruya verilen yanıtlar üzerinde bir içerik analizi gerçekleştirilmiştir.

Tablo VI: Araştırmaya Katılan Kuruluşların Kadın Haber Çalışanı İstihdamına Yaklaşımları

Yanıt 1:	Cinsiyetler arası eşitlikçi bir politika söz konusu. Cinsiyetten bağımsız olarak iş odaklı bir anlayış var.
Yanıt 2:	Cinsiyetlerinin yanı sıra kabiliyetleri, sahiplenmeleri ve yönetim becerileri onları öne çıkarıyor.
Yanıt 3:	Fırsat eşitliği.
Yanıt 4:	Gazete sahibi tarafından kadın olduğum için herhangi negatif bir durum görmedim çok şükür. Kendisi saygılı, kibar ve kadın erkek fark etmez hakka önem bir insan. Sadece çalışma arkadaşlarımdan kadın olduğum için üzücü, yanlış muameleler gördüm ama bunların altında kalmadım üstesinden geldim.
Yanıt 5:	Kurumumuzun bu konuda herhangi bir politikası yoktur.
Yanıt 6:	Kurumumuzda herkes eşittir.

Yanıt 7:	Kurumumuzda bu konuda hiçbir ayırım yoktur, kaliteli ve tecrübeli elemanlara öncelik verilmektedir.
Yanıt 8:	Kurum olarak istihdam konusunda kadın ya da erkek diye ayırım yapılmamaktadır. Tecrübe ve eğitim konusu daha çok öne çıkmaktadır.
Yanıt 9:	Kadınlara daha çok istihdam sağlanması gerektiği düşünülmektedir.
Yanıt 10:	Kadınlarla çalışmaktan çok mutluyuz. İşlerinde titizler ve verilen her görevi yapıyorlar. Onlarla çalışırken gözüm arkada değil. Yeni dönemde büyüyen ekibimize, yeni kadın çalışmaları arkadaşları arıyoruz. Kadın istihdamını artıracacağız.
Yanıt 11:	Dergimiz iki kadın tarafından kurulmuştur; kadın istihdamını önemseyen, bununla birlikte kadın girişimcileri destekleyen bir basın kuruluşudur.
Yanıt 12:	Mesleği hep birlikte yok ettik, bundan sonrası çok daha kötü olacak.
Yanıt 13:	Olumlu
Yanıt 14:	Şirketimiz, kadın haber çalışanlarına fırsat eşitliği sunmayı taahhüt etmektedir. Pozitif ayrımcılık yapmaksızın, yetkinliklere dayalı istihdam sağlanmakta ve tüm çalışanlar için eşit ücret ve haklar politikası izlenmektedir. Kadınların kariyer gelişimini destekleyen özel programlar da mevcuttur.
Yanıt 15:	Uzun yıllardan bu yana görüntülü ve yazılı medya içinde yer almaktayım. Bilhassa muhabirlerin haber almak ve yetiştirmek için kendi imkânlarıyla savaş verdiklerine üzülerek şahit oldum. Hele de kadın olunca işleri iki kat zorlaşıyordu. Zaten çok az olan sayıları zor şartlar yüzünden iyice azalmıştı. Şu anda da değişen bir şey olduğunu sanmıyorum. Bu konuda dilerim çözüm üretir, kadınlarımıza medya sektöründe daha olumlu yollar açarsınız.

İçerik analizinde herhangi bir bilgisayar programı kullanılmamıştır. Araştırmacılar, nitel veriyi betimleyebilmek ve veri seti içinde yer alan temaları açığa çıkarabilmek amacıyla bu açık uçlu soruya verilen yanıtları tekrar tekrar gözden geçirmiş ve birbirine benzeyen ya da yineleyen ifadeleri genel başlıklar altında toplamıştır. Böylece veriler genel kavramlar ve temalar altında yer alacak şekilde daraltılmıştır (Creswell, 2018). Yapılan içerik analizi sonucunda, fırsat eşitliği ve cinsiyet eşitliği politikaları, kadınlara yönelik pozitif ayrımcılık ve destekleyici yaklaşımlar, yetkinlik ve tecrübe, eğitim ve yönetim becerileri, negatif ayrımcılık ve cinsiyet temelli sorunlar ve politika belirlemede yetersizlik ve bilinç eksikliği şeklinde altı ana tema belirlenmiştir. Bu ana temalar altında ortaya çıkan bulgular aşağıdaki gibi özetlenmiştir.

Tema 1: Fırsat Eşitliği ve Cinsiyet Eşitliği Politikaları

Araştırmaya katılan kuruluşlardan bazıları, fırsat eşitliği ve cinsiyetler arası eşitlikçi bir yaklaşımı benimsediklerini belirtmiştir (Yanıt 1, 3, 6, 8, 13). Bu tür yaklaşımlar, kadın ve erkek çalışanlar arasında ayırım yapılmadığını, işe alım ve kariyer gelişim süreçlerinde cinsiyetin değil, yetkinliklerin ön planda olduğunu vurgulamaktadır. Yanıt 14'te belirtildiği üzere, bu şirketlerden biri, yetkinliklere dayalı istihdam sağladığını ve tüm çalışanlar için eşit ücret ve haklar politikasını izlediğini açıkça ifade etmiştir. Bu yanıt, cinsiyet eşitliği konusunda olumlu bir örnek teşkil etmektedir.

Tema 2: Kadınlara Yönelik Pozitif Ayrımcılık ve Destekleyici Yaklaşımlar

Araştırma sorusuna verilen yanıtlardan bir kısmı,

kuruluşların kadın istihdamını artırma veya kadın çalışanlara pozitif bir yaklaşım geliştirme eğiliminde olduklarını ortaya koymaktadır (Yanıt 9, 10, 11). Bu tür politikalar, kadınların iş gücüne katılımını teşvik ederken, aynı zamanda kadın çalışanların karşılaştıkları engelleri azaltmayı amaçlamaktadır. Özellikle Yanıt 10, kadın çalışanlarla çalışmaktan duyulan memnuniyeti ifade ederek, kadın istihdamını artırma hedefini ortaya koymuştur. Yanıt 11 ise, kuruluşun kadın istihdamına ve girişimciliğine verdiği önemi vurgulamaktadır.

Tema 3: Yetkinlik ve Tecrübe

Birçok yanıt, çalışan tercihlerinde cinsiyetten ziyade yetkinliklerin, kabiliyetlerin ve tecrübenin ön planda olduğunu vurgulamaktadır (Yanıt 2, 8, 14). Bu durum, işe alım ve terfi süreçlerinde çalışanların sahip oldukları mesleki becerilerin ve deneyimlerin, cinsiyetlerinden daha önemli bir kriter olarak değerlendirildiğini göstermektedir.

Tema 4: Eğitim ve Yönetim Becerileri

Yanıtlar arasında, eğitim düzeyi ve yönetim becerilerinin de çalışan tercihlerinde önemli bir rol oynadığı belirtilmektedir (Yanıt 2, 8). Bu kriterler, özellikle üst düzey pozisyonlarda ya da karar verme süreçlerinde yer alan çalışanların seçilmesinde belirleyici olmaktadır.

Tema 5: Negatif Ayrımcılık ve Cinsiyet Temelli Sorunlar

Araştırma sorusuna olumsuz yanıtların verildiği de görülmektedir. Verilen yanıtlardan ikisi kadın çalışanların hala iş yerlerinde cinsiyet temelli ayrımcılıkla karşılaştığını vurgulamaktadır (Yanıt 4, 15). Yanıt 4, çalışanın gazete sahibi

tarafından eşit muamele gördüğünü belirtirken, çalışma arkadaşlarından cinsiyet temelli olumsuz davranışlar gördüğünü ifade etmektedir. Benzer şekilde, Yanıt 15, kadın muhabirlerin zorlu çalışma koşulları altında dezavantajlı durumda olduğunu ve medya sektöründe cinsiyet temelli zorlukların devam ettiğini belirtmektedir. Bu, sektördeki cinsiyet eşitliği konusunda hala aşılması gereken önemli engeller olduğunu göstermektedir.

Tema 6: Politika Belirlemede Yetersizlik ve Bilinç Eksikliği

Yanıtların bir kısmında, şirketlerin bu konuda belirli bir politika izlemedikleri veya cinsiyet eşitliği konusuna yeterince

odaklanmadıkları anlaşılmaktadır (Yanıt 5,7). Bu durum, cinsiyet eşitliğinin şirket politikalarında yeterince yer bulmadığını ve bu konuda daha fazla farkındalığın gerekli olduğunu göstermektedir.

Yanıtlar, medya sektöründeki kadın istihdamı ve cinsiyet eşitliği konularında karmaşık bir tablo çizmektedir. Bazı kuruluşlar, eşitlikçi politikalar ve pozitif ayrımcılık uygulamalarıyla öne çıkarken, diğerleri bu konuda yetersiz kalmakta veya kadın çalışanların zorluklarla karşılaştığını göstermektedir. Bu bulgular, medya sektöründe cinsiyet eşitliği politikalarının geliştirilmesi ve uygulanmasının önemini vurgulamakta, bu alanda daha kapsayıcı ve destekleyici yaklaşımlara ihtiyaç olduğunu ortaya koymaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma, yerel basında kadın istihdamına bakış açısının çeşitli yönlerini incelemiştir. Medyanın kadın istihdamına yönelik tutumu, eşitsizlikler ve iş yaşamında kadınların karşılaştığı engeller gibi konuların nasıl ele alındığını göstermektedir. Çalışma sonucunda, yerel basının kadın istihdamını desteklemenin ötesinde, bazen mevcut cinsiyet kalıplarını pekiştiren bir rol oynayabildiği tespit edilmiştir. Bu durum, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında medyanın oynadığı kritik rolü yeniden değerlendirmeyi gerektirmektedir.

Araştırma sonuçları, yerel basında kadın çalışan sayısının erkeklere göre belirgin bir şekilde düşük olduğunu ve kadınların genellikle alt kademelerde istihdam edildiğini ortaya koymaktadır. Üst düzey yönetim pozisyonlarında erkeklerin ağırlıklı olduğu bir yapı gözlemlenmektedir. Bu durum, kadınların medya sektöründe "cam tavan" olarak adlandırılan bir engelle karşılaştıklarını ve kariyerlerinde ilerlemekte zorluk çektiklerini göstermektedir.

Bunun yanı sıra, bazı yerel basın kuruluşlarının kadın istihdamına yönelik olumlu adımlar attığı ve kadın gazetecileri destekleyen politikalar geliştirdiği de belirlenmiştir. Ancak bu çabalar, sektör genelinde yaygın olmadığından, cinsiyet eşitliği konusunda daha geniş kapsamlı stratejilere ve politikalar geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu sonuçlar, yerel basında kadın istihdamının iyileştirilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için acil eylemler gerektiğini göstermektedir. Medyanın kadınlara yönelik tutumu ve temsil biçimleri, toplumda cinsiyet eşitliğinin

sağlanmasında kritik bir role sahiptir. Dolayısıyla, bu alanda yapılacak reformlar, sadece medya sektörüyle sınırlı kalmayacak, aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitliğini geniş bir çerçevede destekleyecektir. Bu bağlamda aşağıdaki öneriler sunulmuştur:

1. Kadınların Medyada Temsili: Yerel basında kadınların istihdamına ve başarılarına daha fazla yer verilmelidir. Kadınların iş gücündeki rolü ve başarıları, sadece haberlerde değil, aynı zamanda röportajlar, başarı öyküleri ve özel dosyalar aracılığıyla vurgulanmalıdır.
2. Politika Geliştirme: Kadın istihdamının medya tarafından daha doğru ve adil bir şekilde ele alınmasını sağlamak için medya politikaları geliştirilmelidir. Bu politikalar, cinsiyet eşitliğini destekleyen içeriklerin teşvik edilmesini ve cinsiyet ayrımcılığı içeren içeriklerin azaltılmasını amaçlamalıdır.
3. Medya Eğitim Programları: Gazeteciler ve medya çalışanları için toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda farkındalık artırıcı eğitim programları düzenlenmelidir. Bu programlar, cinsiyetçi söylemlerden kaçınılmasını ve kadın istihdamının doğru ve destekleyici bir şekilde temsil edilmesini teşvik edecektir.
4. Kamuoyu Desteği: Yerel basının kadın istihdamını daha olumlu bir ışık altında göstermesi için kamuoyunun desteği önemlidir. Sivil toplum kuruluşları ve toplumsal cinsiyet eşitliği savunucuları, medyanın kadın istihdamına yönelik tutumunu iyileştirmek için yerel basınla iş birliği yapmalıdır.

Bu öneriler, yerel basının kadın istihdamına yönelik tutumunu

iyileştirmeye ve toplumsal cinsiyet eşitliğini medya aracılığıyla teşvik etmeye katkıda bulunabilir. Bununla birlikte, yukarıdaki öneriler bu kişisel araştırmanın sınırlılıkları çerçevesinde değerlendirilmelidir. Bu araştırmanın en temel sınırlılığı, Kocaeli ilinde faaliyet gösteren ve Basın İlan Kurumu tarafından ilan ve reklam alma yetkisi verilmiş kuruluşlar üzerinde yapılmış olmasıdır. Ancak, araştırma kapsamında belirlenen kuruluşların tümünün araştırmaya katılmayı kabul etmemiş olması çalışmanın önemli bir sınırlılığıdır. Gelecekte yapılacak benzer çalışmalarda bu sorunu aşmak adına basın-yayın meslek kuruluşlarının birleşerek oluşturdukları üst kuruluşlarla işbirliği yapılabilir. Bu şekilde, daha geniş örneklemelerden veri toplanması ve medya sektöründe farklı alt faaliyet alanlarındaki kuruluşlar arasında karşılaştırmalı analizler yapılması mümkün olabilir. Bu araştırmanın bir başka kısıtı da verilerin ikincil kaynaklarda içerik analizi yaparak ve çevrimiçi bir anket formu kullanarak toplanmış olmasıdır. Çevrimiçi anket formu kullanılması veri toplama sürecini kolaylaştırırken, cevaplama oranını azaltmaktadır. Gelecek araştırmalarda yüz yüze anket, derinlemesine mülakat gibi yöntemler

kullanılarak daha geniş kapsamlı ve derinlikli veri toplanması mümkün olabilir.

Bu araştırma kapsamında yerel basın kuruluşlarında kadın işgücü istihdamı ve kadınların medya kuruluşlarının yönetim kademesindeki yeri irdelenmiştir. Bu konu ile ilgili gelecek araştırmalarda, kadın haber çalışanlarının hangi haber temalarında (siyaset, asayiş, moda, spor, sağlık, beslenme vb.) görev yaptığı da incelenmelidir. Böyle bir inceleme, kadınların toplumsal rollerinin iş yaşamına nasıl yansıtıldığını göstermesi açısından önemli olabilir. Gelecekte incelenmesi gereken bir başka konu ise, yerel basında kadın ile ilgili haberlerin ne şekilde ele alındığı, kadına yönelik haberlerin hazırlanması ve sunumunda nasıl bir yaklaşım benimsendiği ve bu yaklaşımın, ilgili basın kuruluşunda kadın çalışan istihdamı ile bir ilişkisi olup olmadığıdır. Yerel basında yer alan haber içeriklerinde kadının temsiline ilişkin bir içerik analizi faydalı içgörüler sağlayacaktır. Kadın medya profesyonellerinin, medya kuruluşlarında karar alma noktalarındaki durumu ve etki gücünün kadın ile ilgili haberler ve içeriklere bir yansımalarının olup olmadığının incelenmesi bu konuda yeni araştırma başlıkları ortaya çıkarabilir.

Kaynakça

- Alyakut, Ö. (2018). Kadın Gazetecilerin Sosyal Hakları Uygulanmasına Yönelik Görüşleri: Kocaeli Medyası Örneği. 1. Uluslararası Eğitim ve Sosyal Bilimlerde Yeni Ufuklar Kongresi Bildiriler Kitabı. (s.9-11).
- Anadolu Ajansı. (2018) Yazılı Basında Erkekler Çoğunlukta. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/yazili-basinda-erkekler-cogunlukta/1215366>
- Asker, A. (1991). Kadın Gazeteciler: Tezler Dizisi: 5, İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- Barré, V., Debras, S., Fenry, N., Trancart M., (1999). Ditesle Avec Des Femmes: Le Sexisme Ordinaire Dans Les Médias, CFD/AFJ, Paris: Médialivre.
- BİK. (2022). Basın İlan Kurumu, 2022 Yılı Basın Çalışanları İstatistikleri <https://bik.gov.tr/kurumsal-haberler/2022-yili-basin-calisanlari-istatistikleri-aciklandi/>
- Baykal, K. C., Özgökbel-Bilis, P., Bilis, A. E. (2023). Çanakkale Yerel Basımında Kadın İstihdamı, Ankara: İksad Yayınevi, DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10395733>
- Byerly, C.M. (2011). Global report on the status of women in the news media. Washington, D.C.: International Women's Media Foundation.
- Chambers, D., Steiner, L., & Fleming, C. (2004). Women and journalism. New York: Routledge.
- Creswell, J.W. (2018). Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni (3. Baskıdan Çeviri). Çeviri Editörleri: Bütün, M., Demir S.B., Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Çelenk, S. (2010). Ayrımcılık ve Medya. B. Çaplı ve H. Tuncel (Ed.), Televizyon Haberciliğinde Etik içinde, Ankara: Fersa Matbaacılık, 211-228.
- Çetinkaya, A. (2023). Türkiye Haber Medyasında Kadın ve Liderlik Raporu, <https://www.newslabturkey.org/turkiye-haber-medyasinda-kadin-ve-liderlik/>
- Dhiman, B. (2023) Opportunities and Challenges for Women Journalist in Media Industry: A Critical Review. Global Media Journal, 21 (63), 1-6.
- Edvinsson, L. & Malone, M. (1997). Intellectual Capital, USA: Harper Collins Pub.
- Eroğlu, Y.A., ve Arslan, B. (2017). Current debates in public relations cultural & media studies Volume 9, E. Doğan ve E. Geçkin (Der.) içinde, Women Journalism in Local Press (Mersin local press sample). Londra: IJOPEC Publications.
- Etike, Ş. ve Demir, A. S. (2017). Toplumsal Eşitsizlikler ve Kadın Emegi: Medya Endüstrisi Üzerine Bir Araştırma. Emek Araştırma Dergisi. Sayı: 8 (12), 123-144.
- Geertsema-Sligh, M. (2018). "Gender Issues in News Coverage". Scholarship and Professional Work - Communication. 169. https://digitalcommons.butler.edu/ccom_papers/169
- Gülbahar, H. (2007). Kadına Yönelik Şiddet Genelgesi ve Medyanın Sorumluluğu. S. Alankuş (Der.), Kadın Odaklı Habercilik içinde. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları, 85- 116.
- Köker, E. (2000). Medya Çalışmalarının Cinsel Şiddeti Yorumlama Biçimleri. N.B. Çelik (Der.), Televizyon, Kadın ve Şiddet içinde. Ankara: KİV Yayınları, 317-352.
- Somersan, S. (1997). Erkek Şoven Ülkemizin Erkek Mesleği: Gazetecilik, Radikal İki.
- Sürdürülebilir Kalkınma İçin Küresel Amaçlar. (2023). <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/toplumsal-cinsiyet-esitligi/>
- Tahaoglu, Ç. (2014). Medyanın Künyesi: Kaç Kadın Kaç Erkek? <https://m.bianet.org/bianet/medya/154466-medyanin-kunyesi-ka-c-kadin-kac-erkek>.
- Tekvar, O.S. (2016). Kadın Gazeteci Olmak: Uçan Haber "Kadın ve Medya" Özel Sayısının İncelenmesi. Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6 (2), 435-445.
- The Global Media Monitoring Project, (2020), https://whomakesthenews.org/wp-content/uploads/2021/08/GMMP-2020.Highlights_FINAL.pdf
- Timisi, N. (1997). Medyada Cinsiyetçilik. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Tokgöz, O. (1987). Türkiye'de Kitle İletişim Araçlarında Çalışan Olarak Kadının Konumu: Kadın Yönetici Olgusu, A.Ü. Basın Yayın Yüksek Okulu Yıllığı.
- TÜİK. (2024). Türkiye İstatistik Kurumu, İstatistiklerle Kadın, 2023. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2023->
- Van Zoonen, L. (1994). Feminist Media Studies, Londra: Sage Publications.
- WEF. (2024). World Economic Forum, Global Gender Gap Report 2024 <https://www.weforum.org/publications/global-gender-gap-report-2024/>
- York, C. (2017, September 18). Women dominate journalism schools, but newsrooms are still a different story. Poynter Institute, <https://www.poynter.org/news/women-dominant-journalism-schools-newsrooms-are-still-different-story>
- Yücebaş, S. (2021). Yerel Basında Kadın Gazeteciler: Gaziantep Örneği. İstanbul Arel Üniversitesi İletişim Çalışmaları Dergisi, 9(20), 85-116.

Toplumsal Şiddet, Aile ve Kadın Social Violence, Family and Women

Prof. Dr. Elif KARAGÜN

Kocaeli Üniversitesi, Toplumsal Katkı Koordinatörlüğü, Kocaeli, Türkiye
elif.karagun@gmail.com / ekaragun@kocaeli.edu.tr
ORCID: 0000-0003-1974-4117

Öz

Teknolojik ve toplumsal değişimlerle birlikte geçmişten günümüze farklı şiddet türleri ortaya konulmuş olsa da şiddet dendiğinde, gözle görülebilen somut harabiyetler yaratması nedeniyle en fazla fiziksel yönü akla gelmektedir. Konuyla ilgili araştırmaların giderek artması ve bilgilerin de yayılmasıyla birlikte çok farklı şiddet türleri olduğu bilinmeye başlanmıştır. Çağımızın en önemli sorunlarından biri olan şiddet; ev, okul, iş, sokak ve hatta günümüzde yaygın olan sanal dünyada, kısaca toplumun tüm alanlarında karşımıza çıkabilmektedir. Şiddetin olumsuz travmatik sonuçları sadece şiddete maruz kalan kişilerde değil, dolaylı bir şekilde şiddete maruz kalanlar, hatta şiddete tanık olan kişilerde de kendini gösterebilmektedir.

Kimlik oluşturma sürecinin en önemli kaynağı ve toplumun en küçük birimi olan aile ortamında şiddet olması; ister şiddete direkt maruz kalınsın, ister tanık olunsun her türlü maruz kalan bireylerde mağduriyet yaratmaktadır. Özellikle şiddet mağduru çocuklarda; duygu durumu, topluma adaptasyonu gibi alanlarda olduğu gibi kişilik gelişimi ve kişilik gelişiminin etkileştiği diğer gelişim alanlarında da önemli sorunları beraberinde getirmektedir. Bu durum da toplumu oluşturan ve gelecekte ebeveyn, meslek insanı olacak çocukların sağlıklı gelişimi ve nihayetinde toplum sağlığı açısından çalışılması gerektiğinin ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Sağlıklı bir toplum inşa edilmek isteniyorsa şiddetin önlenmesi açısından toplumsal şiddet, toplumsal şiddetin önlenmesi açısından da aile içi ve özellikle kadına yönelik şiddetin tüm yönleriyle ele alınması ve çözümler üretilmesi gerekir.

Bu makalede şiddetin tanımı ve çeşitleri kısaca aktarıldıktan sonra, toplumsal şiddet ve bu şiddetin temelinde önemli bir yer tutan nedenler; psikolojik, sosyolojik hatta hukuka aykırı bir durum olması nedeniyle suç ve şiddete ilişkin kuramlar ele alınacaktır. Ailede, okulda ve işteki şiddet ile bu şiddetin temelinde yatan nedenler kadın ve çocuğa yönelik şiddetle ilgili istatistikler ve literatür bilgileriyle birlikte değerlendirilip çözüm önerileri sunulacaktır. Ayrıca ev, sokak, eğitim ve iş ortamlarında toplumsal şiddetin önlenmesinde neler yapılması gerektiği konusu da literatür bilgileriyle ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Şiddet, Toplumsal Şiddet, Kadın, Toplumsal Cinsiyet, Aile, Çocuk.

Abstract

Although different types of violence have been introduced from past to present with technological and social changes, when it comes to violence, the physical aspect comes to mind the most because it creates tangible destruction that can be seen with the eye. With the increase in research on the subject and the spread of information, it has become known that there are many different types of violence. Violence, one of the most important problems of our age, can be encountered at home, school, work, street and even in the virtual world, which is widespread today, in short, in all areas of society. The negative traumatic consequences of violence can manifest themselves not only in the people who are exposed to violence, but also in those who are indirectly exposed to violence and even in those who witness violence. Violence in the family environment, which is the most important source of the identity formation process and the smallest unit of the society, creates victimisation in individuals exposed to violence, whether they are directly exposed to violence or witnessed.

Especially in children who are victims of violence; it brings along important problems in areas such as emotional state, adaptation to society, as well as personality development and other developmental areas in which personality development interacts. This situation reveals how important it is to work for the healthy development of children who make up the society and who will be parents and professionals in the future, and ultimately for public health. If a healthy society is to be built, social violence must be addressed in terms of preventing violence, and domestic violence, especially violence against women, must be addressed in all aspects and solutions must be produced.

In this article, after briefly explaining the definition and types of violence, social violence and the reasons underlying this violence, the theories on crime and violence will be discussed since it is a psychological, sociological and even illegal situation. Violence in the family, at school and at work and the underlying causes of this violence will be evaluated together with statistics and literature on violence against women and children and suggestions for solutions will be presented. In addition, the issue of what should be done to prevent social violence in home, street, education and work environments will be discussed with literature information.

Keywords: *Violence, Social Violence, Women, Gender, Family, Child.*

Giriş

Literatüre bakıldığında şiddet sözcüğü, Arapçada sert katı ve şiddetli anlamına gelen “Şedit” kelimesinden geldiği; katı, sert davranış, sertlik, kaba kuvvet anlamında kullanıldığı, bildirilmiştir (Özerkmen ve Gölbaşı, 2010).

Şiddet sözcüğü kaba kuvvet kullanma, sert davranma, sertlik davranışları olarak açıklanırken şiddet olayları da; karşı düşüncedeki kişileri sindirmek ve korkutmak için üretilen olay veya girişimler olarak açıklanmıştır (Hobart, 1996).

Felsefi düşünürler şiddeti, doğanın içerisinde mevcut olan ve bir tür çatışma olarak tanımlanabilecek bir kavram olduğunu ve insanı da doğanın bir parçası ve şiddetin bir ürünü olarak bu çatışmaların sürekli olarak yaşandığı belirtilmiştir (Kuş Mumcu, 2023). Bazı kaynaklarda; “bir nesne ya da kişiye yönlendirilmiş istenmeyen, bazen tahrip edici ve yıpratıcı bir eylem iken, bazen de eylemsizliği yani herhangi bir eylemde bulunmaktan kaçınmayı da içerdiği bildirilmiştir (Mutlu, 1997).

Toplumsal Şiddet kavramı incelendiğinde; sosyoloji, psikoloji, hukuk, antropoloji ve siyasal bilimler gibi alanların en çok üzerinde durduğu bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yapılan toplumsal şiddet tanımlarına bakıldığında; anti-sosyal değerlendirilen ve toplumda mevcut olan düzeyi bozabilecek tüm davranışlar şeklinde tanımlanmıştır (Özerkmen ve Gölbaşı, 2010). Sosyal açıdan bakıldığında; toplumda olan bir olay, sözlü, yazılı protestolar, terör, intihar, suikast, mezhep ayrımcılığı gibi pek çok sosyal olayı içerdiği de belirtilmiştir (Türkdoğan, 1996).

Sosyoloji literatüründe toplumsal şiddet, bireyler veya gruplar arasında; fiziksel, psikolojik veya sosyal yönden zarar verme amacı taşıyan eylemler olarak ele alınmaktadır. Sosyal şiddet, genellikle; sosyal tabakalar, toplumlar arası hiyerarşiler, ekonomik eşitsizlikler ve farklı kültürel normların bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Psikolojik açıdan bakıldığında ise; toplumsal şiddet; kasten zarar vermek, incitmek ya da öldürmek amaçlı olabilirken, bazı belirsizlikleri de içerebilmektedir. Belirsizlik içermesi nedeniyle de; korku, kaygı gibi olumsuz duygular ve karmaşaya yol açabilmektedir. Toplumsal şiddet durumlarında ister şiddete maruz kalınsın ister tanık olunsun sonuçta sosyal, iş ve mesleki, eğitim gibi alanlarda işlevsellikler açısından bireylerin psikolojik açıdan etkilendikleri bir gerçektir.

Toplumsal şiddet kavramı kendi içinde özgün dinamikleri olsa da; fiziksel saldırı, sözel davranışlar, tepkisiz kalma veya eylemde bulunmaktan kaçınma davranışları da sosyal açıdan olumsuz etki yaratması durumunda toplumsal şiddet olarak değerlendirilebilmektedir. Şiddet ister bireysel ister sosyal açıdan geniş kitlelerle yaşansın en çok etkilediği kitle çocuklardır.

Nitekim şiddetin etkilerini araştıran çalışmalarda ister maruz kalınarak, ister tanık olunarak çocukların şiddet durumuyla karşılaşması halinde; bilişsel, duygusal, bedensel, sosyal ve kişilik gelişimleri açısından her türlü çok derin zarar gördükleri ve yaşadıkları bu olumsuz durumların da gelecekteki kişilerarası ilişkilerine problem olarak yansıtacağı belirtilmiştir. Toplumsal şiddet olaylarına ister doğrudan ister dolaylı olarak tanık olunsun, etkilerinin geniş bir popülasyonda olması insan eliyle oluşması nedeniyle doğa olaylarına göre bireylerde daha ciddi ve daha uzun süreli psikolojik etkileri olan travmatik bir durum olduğu kabul edilmiş ve bunun nedeni de bireylerin kendi türlerine olan güvenin yıkılması olarak açıklanmıştır (Brewin vd., 2000; Charuvastra ve Cloitre, 2008; Currie ve Widom, 2010; Görker vd., 2000; Hoşceylan, 2018; Lansford vd., 2007; Ovayolu vd., 2007; Taner ve Gökler 2004; Zoroğlu vd., 2001).

Toplumsal şiddetin yarattığı travmatik sonuçların doğa olaylarının yarattığı travmatik olaylara nazaran daha fazla etkili olmasının nedeni de insanın duygusal sorunlarla baş etmede iyileştirici bir güç olarak sosyal destek verecek olan ve yaşadığı toplumdaki diğer insanlara olan güveninin sarsılması denilebilir.

Tüm bu literatür bilgilerle bakıldığında geleceğin meslek insanı, ebeveyni olacak çocuk ve gençlerin sağlıklı yetişmesi, toplumların sağlıklı ve güvenli olması açısından toplumsal şiddet kavramının çalışılması son derece önemli görülmektedir. Ayrıca duygusal bağ ve toplumsal cinsiyet açısından çocukların yetiştirilmesinde önemli roller üstlenen kadının da yaşanan bu toplumsal şiddetten etkilenme düzeyi ve yapılması gerekenler yönünden değerlendirilmesi gerekli görülmüştür. Bu önem ve gereklilikler doğrultusunda; toplumsal şiddet ve kadın ile ilgili yapılmış olan çalışmalardan bilgiler aktarılmasıyla birlikte öneriler sunulması bu makalenin ana amacı olarak alınmıştır.

Toplumsal Şiddet Kavramı, Çeşitleri ve İlintili Kavramlar

Öğrenilen sosyal bir davranış olan şiddet, Dünya Sağlık Örgütü (2002) tarafından; "bireyin kendisi, başkası, belirli bir topluluk veya gruba yönelik uygulanması sonrasında; yaralama, ölüm, fiziksel, duygusal zarar ve bazı gelişim bozuklukları veya yoksunlukları ile sonuçlanan, tehdit veya fiziksel güç kullanma" olarak tanımlanmıştır (Krug vd., 2002).

Şiddet ve saldırganlık farklı iki kavram gibi değerlendirilse de birbirinden tamamen bağımsız olmadıkları, şiddet, kişilerde doğal bir şekilde var olan saldırganlık yöneliminin bireysel veya toplumsal açıdan bir başkasına zarar verecek şekilde dışa yansıtması olarak tanımlanmıştır (Ayan, 2007). Şiddet yarattığı geniş çaplı olumsuz etkileri nedeniyle sadece Türkiye'de değil tüm dünyada ele alınan önemli bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şiddet ile ilgili bilgiler incelendiğinde; farklı tanımları

yapılmış olsa da; karşısındakini yaralamak, öldürmek, canını acıtmak, malına zarar vermek, fiziki güç kullanmak; fiziksel yok etme, yasa ve ahlak ilkelerine uymayacak şekilde amacını gerçekleştirmek için şiddet göstermek veya şiddet kullanacağı yönünde tehdit etmek, toplum içinde ilişkilerinde kabul edilemez şekilde sınırı aşan zorlama eylemi gibi bazı ortak öğelerin çoğunda yer aldığı bildirilmiştir (Özerkmen ve Gölbaşı, 2010).

Toplum bilimcilerden aktarıldığına göre; bireyi öldürmeye kadar varabilen şiddet kullanımının olduğu durumlar fiziksel şiddet; kişinin ruhsal bütünlüğüne yönelik olan ve beyin yıkama, yalan söyleme ve çeşitli tehdit yöntemleriyle uygulanan durumlar psikolojik şiddet; insanların yaptıklarında bilişsel ve ruhsal açıdan yeteneklerinin altında kalmasını içeren durumlar da yapısal şiddet olmak üzere; fiziksel, psikolojik ve yapısal şiddet şeklinde farklı türleri olduğu belirtilmiştir (akt. Özerkmen ve Gölbaşı, 2010).

Felsefi ve siyasi açıdan bakıldığında da; Gurr'a göre (1971)

kuvvet kullanmak ile şiddetin aynı olmadığı bunların karşıt kavramlar olduğu, biri egemen iken diğerinin olmadığı. Şiddet halinde; sakatlama, yaralama ve yok etme amaçlı güç kullanma; şiddet kullanım durumunda da; kızgınlık, intikam, övünme, başkalarını korkutma gibi öğelerin olduğu ileri sürülmüştür (akt. Özerkmen ve Gölbaşı, 2010).

Toplumsal şiddet tanımı incelendiğinde ise; en az iki faili içeren olaydan toplu eylemlere uzanan, fiziksel ve psikolojik sorunlara yol açan, aile üyesi tarafından gerçekleştirilmeyen ve bir grup ya da bir kişiye yönelmiş ve zarar vermeyi amaçlayan toplumdaki kişilerarası şiddeti ifade ettiği bildirilmiştir. Toplumsal şiddetin aynı zamanda mahallede gerçekleşen bir suçtan kaynaklı oluşan şiddetten başlayıp, iç çatışmaya veya savaşa kadar giden farklı koşulların bir yan ürünü olabildiği, şiddet mağduru kavramının da; şiddete direkt maruz kalmak, şiddeti duymak veya başkalarının şiddete uğradığına tanık olmak gibi şiddeti dolaylı deneyimleme olarak tanımlanmıştır (Richters ve Martinez, 1993).

Dünya Sağlık Örgütü'nün raporuna bakıldığında ise; uluslar ve gruplar arasında olan şiddetli çatışmalar, devlet ve grup terörizmi, savaş silahı olarak kullanılan tecavüz gibi saldırılar, çok sayıda insanın evinden, yurdundan edilmesi, çete savaşları, kitlesel holiganlık gibi toplumsal şiddet sonucunda; bedensel hastalıklar, sakatlıklar, ruhsal ve bedensel hasarlar hatta ölümlere neden olan ve sağlık açısından önemli etkileri olan bir durum olarak değerlendirilmektedir (WHO, 2002).

Şiddet konusunda yapılan araştırmalar veya medya bilgilerine bakıldığında; şiddet eyleminin güçlü görünenden güçsüz görüneğe yönelik olduğu, bu açıdan toplumda en çok erkekte kadına veya çocuğa yönelik uygulandığı. Ayrıca kadına ve çocuğa yönelik şiddetin, toplumsal cinsiyet rollerine dayanarak kültürel açıdan yorumlanıp anlamlandırılarak kabul edilebilir şekle dönüştürüldüğü için de toplum içinde normal bir durum olarak ele alındığı belirtilmiştir (Karagün, 2015).

Şiddet türleri incelendiğinde farklı kaynaklarda farklı açıklamalar olduğu görülebilmektedir. Dünya Sağlık Örgütü tarafından; şiddet bir halk sağlığı sorunu olarak değerlendirilmiş ve intihar gibi öz kıyımı içeren durumlar kişinin kendine yönelen şiddet; kadına veya çocuğa yönelik şiddeti içeren durumlar kişilerarası şiddet; sosyal veya politik olayları içeren durumlar da kolektif şiddet olarak isimlendirilmiştir. Ayrıca ebeveyn ve çocuk bakımı verenlerce uygulanan çocuk ihmal ve istismarı içeren durumlar çocuk istismarı olarak ele alınmasının yanı sıra; partner şiddeti, cinsel şiddet, yaşlı istismarı şeklinde isimlendirmeler de şiddet başlığı altında ele alınarak açıklandığı görülmüştür.

Bu başlıklar altında yer alan ve kendine yönelik şiddet içerisinde intihara yer verilmesinin nedeni olarak da; intihara temelinde sosyal, psikolojik, ekonomik gibi pek çok toplumsal nedenli faktörün rol almasından kaynaklı olduğu bildirilmiştir (WHO, 2002).

Chesnais'ten (1981) aktarıldığına göre; özel ve kolektif şeklinde Uluslararası polis örgütü olan Interpol'ün sınıflandırmasının baz alındığı iki tür şiddetten söz edilmiştir (Akt.; Ünsal, 1996).

Bu iki tür şiddet içerisinde yer alan özel şiddet tanımında; cinayet, tecavüz, yaralama saldırganlık ve intihar şeklinde kişinin kendisine ya da toplumda yaşayan diğer insanlara uyguladığı şiddet ile bu eylemlerin sürekliliğinden kaynaklı oluşan toplumsal şiddet durumları olduğuna değinilmiştir. Diğer bir şiddet türü olan ve özel şiddette göre ortaya çıkma ihtimali az olsa da oluşması halinde ciddi, ağır sonuçları ve etki alanı daha geniş olan kolektif şiddetin de; özel şiddetten farklı olan; savaşlar, isyan, katliam, soykırım, iç savaş, devrimler gibi kitlesel şiddet olaylarını barındığı da ileri sürülmüştür (Özerkmen, 2012).

İlgili istatistikler incelendiğinde; şiddetin en fazla 15-16 yaş arasında görüldüğü, bu yaş grubu gençlerin %39 gibi bir oranının en fazla sokakta, %34'ünün okul ve çevresinde şiddet gösterdiği, yine ortaöğretim kurumlarında ergenlerin; %25'inin şiddet uyguladığı, %14.4'ünün şiddetle karşılaştığı, ülkemizde sırasıyla; okul, medya ve ev ortamlarında şiddete tanık olduğu belirlenmiştir (Özgür vd., 2011; TBMM, 2007).

Ergenlerin şiddetle karşılaşma ve uygulama oranlarıyla ilgili yapılan bir araştırmada; %53 gibi bir oranda en fazla sözel şiddet, %36.3 oranında duygusal şiddet, %22 oranında fiziksel şiddet, %15.8 oranında da cinsel şiddet ile karşılaştıkları. Şiddeti uygulama açısından bakıldığında ise; %48.7 gibi bir oranda en fazla sözel şiddet uyguladıkları, ardından %35.5 oranında fiziksel şiddet, %27.6 oranında duygusal şiddet, %11.7 oranında da cinsel şiddet uyguladıkları belirlenmiştir (TBMM, 2007).

Şiddet, insanlığın başlangıcından itibaren var olmuş olan, hem bireysel hem de toplumsal boyutları bulunan, ortaya çıkardığı ekonomik, sosyal, politik sonuçları nedeniyle sosyoloji, felsefe, psikoloji, ekonomi vb pek çok alanlar tarafından ele alınması gereken, evrensel ve multidisipliner bir konu olarak değerlendirilmiştir (Dursun, 2011; Ediz ve Altan, 2017).

Şiddet, meydana getirdiği ekonomik, sosyal ve psikolojik etkiler ve ortaya çıkardığı sonuçlarıyla hem milli hem de milletlerarası bağlamda kendini gösterdiği için son yıllarda

en fazla göze çarpan kavramlardan biri olmuştur. Şiddetin çeşitlerine bakıldığında geçmişte pek çok kaynakta; fiziksel, psikolojik, ekonomik, cinsel şiddet türleri olduğu belirtilirken; günümüzde bu türlere flört şiddeti, siber zorbalık/siber şiddet gibi yeni türlerin eklendiği de görülmektedir. Yine kaynaklar şiddetin uygulandığı kişi açısından sınıflandırıldığında; kendine yönelik, kolektif, ev ve sokağın yanı sıra okulda da sık görülen kişilerarası şiddet şeklinde üç tip şiddet sınıflandırıldığı görülmektedir.

Başbakanlığa bağlı Aile Araştırma Kurumu Başkanlığının 2013 yılında yaptığı bir çalışmaya göre; Türkiye’de ailelerin 1/3’ünde fiziksel şiddet yaşandığı ve bu ailelerin 3/4’ünde de çocukların şiddete tanık olduğu bildirilmiştir (akt. Karagün, 2015).

Yapılan araştırmalar incelendiğinde şiddetle ilintili ve özellikle çocukların karşılaştığı şiddet olarak; ihmal, istismar, okul şiddeti, zorbalık vb türlerinin ele alınarak çalışılması toplumsal şiddetin önlenmesi açısından önemli görülmektedir. Nitekim erken çocukluk döneminde ihmal veya istismar yaşanması, aşırı toleranslı veya aşırı katı disiplinli bir eğitim alınması, ağır fiziki cezalar, duygusal patlamalar ve çocuğun yaşadığı öfke duygusu ele alınıp çözülmediği takdirde ileri dönemlerde saldırgan davranışlara yol açabilmekte, ayrıca zorbalık, okul şiddeti, saldırganlık gösteren çocuklarda ileri yaşlarda, madde kullanımı ve suç işleme davranışları görülebilmektedir. Tüm bu durumlara maruz kalan çocukların da kendi çocuk ve eşlerine karşı şiddet kullanma gibi aile içi şiddet olasılıklarının yükseldiği, çocuklarında da zorbalık, şiddet davranışı görülme oranının arttığı ileri sürülmüştür (Carney ve Merrell, 2001; Crothers ve Levinson, 2004; Karagün, 2015; Roberts ve Morotti, 2000).

Türkiye’de suç ve şiddet türleri olarak kadın ve çocukların maruz kaldığı şiddet ile toplumsal şiddet olarak ele alınan terörizmin yaygınlığı ve yaşanan bu toplumsal şiddet olaylarında da en fazla çocukların etkilenmesi nedeniyle çocukluk dönemi açısından karşılaşılan şiddet durumlarının ayrı ayrı ele almak gerektiği bildirilmiştir (Hoşceylan, 2018).

Çocukluk döneminde dünya genelinde çocuk istismarı ve gençler arasında sokak şiddetinin yaygın bir sorun olduğu ayrıca çocukların toplumsal şiddetin bir nevi hedefi haline geldiği görülmektedir.

Tüm bu bilgilerle bakıldığında çocukluk döneminde görülmesi; okul şiddeti, istismar, ihmal, akran zorbalığı gibi pek çok şiddetle ilintili kavramların da ele alınması gerekliliği oluşmaktadır. Bu açıdan bakıldığında da şiddetle ilintili ve sık karşılaşılan bu kavramlar olarak:

İstismar

KEMPE tarafından ilk kez 1962 yılında hırpalanmış çocuk adıyla (battered child) tanımlanan bu kavram, sonraki yıllarda; çocuk istismarı (child abuse) olarak adı değiştirilmiştir. Çocuk sağlığını, büyümesini, psikolojik ve sosyal gelişimini olumsuz etkileyen tüm davranışlar bu kavram altında tanımlanmıştır.

İlk çocuk istismarı New York kentinde evlat edinen üvey anne babası tarafından ısırılan Marry Allen isimli çocuk olduğu ve o yıllarda yasal düzenlemeler olmadığı için konuyla ilgili Hayvanlara İşkenceyi Önleme Derneği’ne şikayet olarak bildirildiği kaynaklarda yer almıştır. Sonrasında 1871 yılında yaşanan bu olay nedeniyle Çocuklara İşkenceyi Önleme Derneği açılmıştır.

İstismar türlerine bakıldığında; dayak, yanık, yaralama gibi fiziksel şiddet tanımı içinde yer alan durumlarla birlikte beş yaşa kadar olan süreçte kızgın ebeveyni tarafından hızlıca sallanması sonucunda sallanma hareketi ile birlikte beyin kafatasına çarparak hasar görmesi veya beyin kanaması geçirilmesi ile zihinsel sorunlar yaşanması ve bazen de ölüme kadar varan sonuçları nedeniyle sallanmış bebek sendromu olarak isimlendirilen durumlar fiziksel istismar. Çocukların ihtiyaç duydukları ilgi ve sevgiden mahrum bırakılarak psikolojik sorun yaşamasına neden olunan durumlar duygusal istismar. Erişkin biri tarafından cinsel doyum amaçlı yaklaşım gösterilmesi nedeniyle oluşan durumlar da cinsel istismar şeklinde üç farklı istismar türü tanımlanmıştır (Karagün, 2015; Pelendecioğlu ve Bulut, 2009).

Literatüre bakıldığında istismar; erkeklere oranla kızlarda üç kat fazla görüldüğü, istismara uğrayanların %87,4’ü fiziksel, %93’ünün de duygusal istismara maruz kaldığı, istismarın; %77’sini ailesi, %11’inin akrabaları, %5’inin de dışarıdan kişiler, %2’sinin ise bakım veren kişilerce uygulandığı bildirilmektedir (Güler vd., 2002).

İhmal

İhmal diğer şiddet türlerine göre daha pasif ve daha gizli seyreden, bireyin yaşamı için gerekli olan; sağlık, beslenme, giyim, barınma, koruma, gözetim, eğitim gibi ihtiyaçlarının bakım verenlerce karşılanmaması ve sosyalleşme için destek verilmemesi şeklinde bazı davranışlarla görülen şiddet türü olarak karşımıza çıkmaktadır.

İhmal de istismar gibi üç çeşit olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlar; Fiziksel ihmal; mevcut sosyal kaynakların çocuklara sunulmaması veya yoksun bırakılması. Cinsel İhmal;

cinsel gelişimlerine gerekli olan önemin verilmemesi ve sömürü durumunda korunmaması. Duygusal ihmal; çocuğa yakınlık gösterilmemesi, ilgilenilmemesi veya sevilmemesi durumu şeklinde sınıflandırılmıştır (Aral ve Gürsoy, 2001).

Okul Şiddeti

Okul ortamında bir öğrencinin başka bir öğrenciye duygusal, fiziksel veya cinsel açıdan zarar vermesi veya okul ya da diğer öğrencilerin eşyalarına zarar verecek şekilde hareket etmesi olarak tanımlanmıştır. Okul şiddetinin de; fiziksel, sözel ve cinsel şiddet şeklinde üç türü olduğu açıklanmıştır (Astor vd., 2006).

Okul şiddeti ilk etapta çocuklar arasında oyun anlaşmazlıkları gibi düşünceleri akıllara getirirse de sonuçları nedeniyle ele alınması gereken önemli bir konu olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Okul şiddetinin sonuçlarına bakıldığında da; maruz kalan öğrencinin okula yönelik motivasyonunun azalması, başarı düşmesi, okul fobisi, okuldan kaçma, okulu bırakma hatta ciddi ruhsal sorunlar ve bunların sonucunda da duygusal, fiziksel ve sosyal problemler ortaya çıkabilmektedir. Okul şiddeti yarattığı sonuçların ciddiyeti nedeniyle konuyla ilgili önlem alması için Birleşmiş Milletler tarafından Çocuk Haklarına dair sözleşme pek çok ülke ile imzalanmış, böylece konunun çözümü için sözleşmeyi imzalayan devletlere sorumluluk yüklenmiştir.

Akran Zorbalığı

Dan Olweus tarafından İskandinav Ülkelerinde önceleri “bir grup tarafından sergilenen şiddet” anlamına gelen “mobbing” sözcüğü şeklinde kullanılmıştır. 1980’li yıllarda bu sözcüğün okul zorbalığı durumunu tam karşılamadığı için yerine “bullying” sözcüğü kullanıldığı ve saldırganlığın bir alt türü olduğu belirtilmiştir (Olweus, 1993; Olweus, 1999).

Akran zorbalığı; “kendisini savunmaktan aciz, kendisinden daha güçsüz olduğu düşünülen öğrencilere yönelik bir veya birden çok öğrencinin kasıtlı ve sürekli bir şekilde zarar vermek, rahatsız etmek amaçlı yaptıkları davranışlar” şeklinde tanımlanmıştır.

Zorbalığın fiziksel yönü olan; dövme, vurma, tekme atma vb davranışların aynı zamanda şiddet ile birlikte saldırganlığın içerisinde de yer alması nedeniyle şiddet ile benzeşen yönleri olduğu. Farklı yönleri olarak da; şiddet durumlarında güçleri birbirine denk olanların birbirlerine zarar vermesi söz konusu iken; zorbalık durumunda ise taraflar arasında bir güç dengesizliğinin olduğu bildirilmiştir (Ayan, 2007).

Şiddetin Nedenleri

Literatüre bakıldığında şiddetin kaynağı olarak çeşitli nedenler ileri sürüldüğü görülmektedir. Özellikle toplumsal şiddetin nedenleri olarak; ekonomik sorunlar, göç, gecekondulaşma, sosyal yapı, nüfus artışı istihdam sorunları, sosyal öğrenme ile yanlış rol modeller, toplumsal cinsiyet rol öğrenmeleri, medya, aile, akran grupları, okul gibi aile dışında kalan diğer çevreler etkin nedenler arasında yer almaktadır.

Dünya genelinde 49 farklı toplum üzerinde yapılan ve şiddet ile antisosyal davranışın ortak özelliklerinin belirlendiği araştırmada; toplumda şiddete neden olarak; “gelir eşitsizliği, siyasal şiddet, sosyal hareketlilik, sosyo-kültürel heterojenlik, sosyal değişme oranı ve nüfus büyüklüğü” şeklinde yedi etken olduğu belirlenmiştir (akt. Özerkmen ve Gölbaşı, 2010).

Toplumsal şiddet sorunlarının önlenmesi ve çözümlenmesi açısından temelde yatan alt nedenlerin ele alınıp derinlemesine çalışılması önemlidir. Şiddetin nedenleri açısından literatür incelendiğinde; neden olarak değerlendirilen başlıca etmenler aşağıda sıralanmıştır. Bunlar:

1-Sosyal Öğrenme

Bandura tarafından ortaya konulan Sosyal öğrenme kuramına göre çocuklar pekiştirmenin yanında bilişsel, davranışsal yolla ve çevreyi gözlemleyerek model alıp taklit ederek, dış dünya ile etkileşerek öğrenirler (Bacanlı, 2007). Bu kurama göre çocukların gördüğü davranışı taklit ederek öğrendiğini göz önüne aldığımızda aile içerisinde çocuk yetiştirme davranışlarında ne öğretmeye çalışıldığı ve gerçek yaşamda model alınan bir yetişkin olarak nasıl davranıldığı, duygu yönetiminin nasıl sağlandığı üzerinde durulması gereken en önemli noktalardan biri olmaktadır.

Bu açıdan insanın güvenli hissedeceği aile ortamında, bu ailenin üyelerinden birinin diğerine, özellikle baba tarafından anneye şiddet uygulanması çocuklar açısından; öfke, saldırganlık gibi dışa yönelebilen duygu yanında; yaşama motive eden, öz güven eksikliği, anksiyete, umutsuzluk hatta depresyon gibi pek çok ruhsal sorunlara neden olabilmektedir.

Yine ilk sosyalleşmenin başladığı ev ortamında çocukların güven duyduğu babalarının annelerine şiddet uyguladığına sürekli tanıklık etmesi, öfke ve çatışma durumlarında şiddet davranışı gösterilmesinin normal bir durum olarak algılanmasına, şiddetin doğal bir durum olarak öğrenilmesine yol açacaktır.

Yine çocukların yaşamla ilgili becerileri öğrendiği, meslek edinmede önemli bir role sahip, sosyal bir ortam olan okulda görülebilen şiddet türlerinden; okul şiddeti, akran zorbalığı, istismar ve ihmâl gibi davranışlara maruz kalma veya tanık olma şeklinde sürekli şiddet yaşamaları ve özellikle şiddet uygulayanların güçlü bir simge olarak algılanması ile birlikte, çocukların dikkatini çekecek modellerin şiddetle birlikte sunulması şiddetin normal bir durum olarak algılanmasını sağlayacaktır.

Nitekim toplumumuzda ataerkil bakış açısı ile şiddet uygulayanların özellikle erkek cinsiyeti açısından güçlü ve cesur olarak değerlendirilmesi, kişilik gelişimi devam eden çocuklardaki benlik sunumu açısından da ele alındığında başkalarının kendileri hakkında güçlü ve cesur olduklarını düşünmeleri için şiddet davranışına yönelebilecekleri düşünülmektedir.

2-Toplumsal Cinsiyet Rol Öğrenmeleri

Her birey kadın ya da erkek olarak biyolojik cinsiyetle doğsa da aile ortamında ve yaşadığı toplumda kadın veya erkeğe yönelik rollerin ne olduğunu öğrenir. Kadın veya erkeğin yapması gereken roller de cinsiyete özgü olması nedeniyle toplumsal cinsiyet rolleri olarak isimlendirilir.

Bem (1974), toplumsal cinsiyet rollerini; feminen yani kadınınsı, maskülen yani erkeksi roller, ayrıca her iki cinsiyet rolünün birlikte görüldüğü yani belirsiz/ androjen (undifferentiated) şeklinde üç şekilde sınıflandırmıştır (Dökmen 1997).

Ülkemizin geleneksel yapısı gereği erkeğe biçilen rol; baskın, savaştı, haşin, korkmayan, tutuğunu koparan, saldırgan, kendine güvenen, çekinmeyen, ağlamayan, duygularını gizleyen/kontrol eden, bağımsız ve rekabetçi iken; kadına biçilen rol; erkeğin tersine pasif, narin, söylenilene yapan, duygularını dile getiren ağlayan, duygusal, başkalarının duygularını anlayabilen empati becerisi yüksek, hamarat, sessiz, erkeğe göre ılımlı, alttan alabilen, sabırlı, hoş görülü, yumuşak, hemen tepki vermeyen olması istenir. Türk toplumu; kadınların daha pasif ve zayıf özellikler göstermesini isterken; erkeklerin tersine daha güçlü, saldırgan haşin, yani şiddet belirtisi olarak nitelendirilen davranışları göstermesini beklemektedir. Erkeği daha güçlü, yüksek statülü ve üstünlük noktasında tutarken; kadını destekleyici, ev ve çocuk konularında hizmet eder şekilde daha aşağıda, tutan yardımcı, roller yüklemektedir (Karagün, 2013). Kısaca ekonomik, siyasal ve sosyal alanlarda erkek kadına göre üst konuma; kadın ise daha zayıf konuma yerleştirmektedir. Kadın ve erkeğin yerleştirildiği bu konuma da "cinsiyetçilik" dendiği bildirilmiştir (Uğurlu, 2003). Ülkemiz ve tüm dünyada oluşan ekonomik, siyasal

ve kültürel kısacası geçmişten bu güne oluşan toplumsal değişimlerle birlikte erkeğin haşin, saldırgan olması yönündeki beklenti günümüzde yerini centilmenlik, nezaketli olmak gibi şiddetten uzaklaşan özelliklere bıraktığı belirtilmiştir (Dökmen, 2004).

Yapılan araştırmalarda aile içinde sorumlulukların; dayanışma ve eşitlikçi olmasıyla birlikte işyerlerinde de toplumsal cinsiyetçiliği azaltacak şekilde bir etki oluşturduğu ileri sürülmüştür (Berkem, 1992). Bu bilgilerle bakıldığında şiddetin azaltılması açısından ailede toplumsal cinsiyet rolleri konusunda doğru bir şekilde bilinçlendirme yapılması sonucunda toplum tarafından cinsiyete yüklenen kalıplarla örtülü gizil şiddeti içeren durumların fark edilerek rol modellerle sürdürülmesi engellenmiş olacaktır.

3-Medya, Kitle İletişim Araçları

Günümüzde; siyasal propaganda, pazarlama, tanıtım vb alanlarda etkili sonuçlar almak açısından iletişim araçları kullanılmaktadır. Kullanılan iletişim araçları mevcut bilginin yayılımı, tanıtımlar vb yollarla toplumu yönlendirme, yeni tutum ve alışkanlıklar oluşturma ve sosyalleştirme gibi işlevlerinin yanında eğlence işlevlerinin olduğu da belirtilmiştir (Adıgüzel, 2001). Medya araçları içerisinde her evde bulunan ve en çok zaman harcanarak izlenen televizyon önemli bir öğrenme aracı olarak (Atalay, 2004; Bülbül, 2001; Rigel, 1995) değerlendirildiğinde; düzenli bir şekilde medya ve dijital oyunlarda şiddeti gözlemleyenlerin saldırgan şemalar geliştirdikleri (Franzoi, 2003), ayrıca çocuk ve gençlerin televizyonda izledikleri film kahramanının yaptıklarından etkilenip taklit ederek saldırgan tutum gösterebilecekleri ileri sürülmüştür (Karagün, 2015; Yavuzer, 2008). Türkiye’de Çocuğa Karşı Şiddet Durum Raporu 2020’ye göre iki öğrenciden en az birinin şiddet olayına karıştığı ve nedeni de “film kahramanlarına özenme” olduğu (Akbaş ve Ergin, 2020) bilgileriyle bakıldığında; medya ve televizyonlarda şiddeti besleyen örneklerden kaçınılması, çocuk ve gençlere doğru rol modellerin sunulması gerekir. Televizyon programlarında şiddetin kaynağı olan davranışların özellikle dizi ve programlarla topluma sunulmaması, doğru rol modellerin sunulması bu açıdan program ve dizilerin uzman kontrollerinden geçirilmesi önemli görülmüştür.

4-Oyun ve Akran Grupları

Her toplumun kendine özgü kültürünü yansıtan çocuk oyunları mevcuttur. Oyunun çocuk için gerçek yaşamın bir provası olduğu ve gerçek yaşam durumlarının oyunlara aynen yansıtıldığı (Sormaz, 2010), oyun ve oyuncakların toplumsal cinsiyet öğrenmelerinde gerçek yaşamı prova

yeri sağlamada destekleyici olduğu belirtilmiştir (Jessen, 2003). Özellikle evcilik gibi kültürü yansıtan oyunlarda akran gruplarının kendi ailesinde veya diğer alanlarda tanık olduğu şiddet davranışını sergilemesi, çocuklar arasında şiddet davranışının öğrenilmesini destekleyen bir diğer etken olarak oyun ve akran gruplarını karşımıza çıkarmaktadır.

Toplumsal Şiddetin Nedenlerine İlişkin Kuramsal Açıklamalar

Şiddetin sosyolojik veya psikolojik açıdan yapılan tanımlarına bakıldığında; toplumsal şiddet içerisinde, bireylere veya gruplara yönelik fiziksel, psikolojik veya sosyal zarar verme amacı taşıyan eylemler olarak ele alındığı görülmektedir. Birine bilerek isteyerek zarar verme durumu da aslında suç tanımına uyduğu söylenebilir.

Literatüre bakıldığında da; psikolojik, ekonomik, fiziksel ve cinsel şiddet içinde yer alan yaralama, öldürme, özgürlükten yoksun bırakma gibi eylemlerin aslında hukuka aykırı olması nedeniyle ceza hukukunda suç tanımı içerisinde yer aldığı görülür. Literatür bilgilerine bakıldığında; şiddet ile suç arasında sıkı bir ilişki olduğu belirtilmiş, toplumdaki şiddetin oluşumunu ve nedenlerini ortaya koyarak doğru analiz etmek için de kuramsal yönden suç teorilerini incelemek gerektiğinden söz edilmiştir (Dönmezer, 1996; Özerkmen, 2012; Ünsal, 1996).

Suçun ve suç ile ilişkili olan şiddet yaklaşımlarının oluşma nedenleri açıklanırken; psikolojik, biyolojik, hukuksal, antropolojik ve sosyolojik açıdan pek çok kuramsal açıklamalar yapıldığı görüldü de toplumsal şiddet ve suç araştırma için sosyoloji biliminin ortaya koyduğu açıklamaların ön planda tutulduğu belirtilmiştir (Avcı, 2018). Özellikle; aile, ekonomik, sosyal çevre gibi sosyo-demografik profillerin çok farklı açılardan açıklanması gerekliliği pek çok kuramın oluşmasına neden olduğu ileri sürülmüştür (Kızmaz, 2005). Tüm bu durumlar da şiddet ve nihayetinde suç olgusunu açıklamada çeşitli kuramlar ortaya konmasına zemin hazırlamıştır. Bu teorilerden özellikle şiddet davranışının da temeli olarak öne çıkanlara aşağıda yer verilmiştir. Suç ve şiddetle ilgili ortaya konulan kuramlara kısaca bakıldığında;

1-Sosyal Öğrenme:

Şiddet davranışının nasıl öğrenildiğine ilişkin bakılması gereken en temel kaynaklar sosyal psikoloji ve sosyolojik çözümlerdir. Sosyolojik açıklamalarda bireylerin ve toplulukların yaşam biçimi belirleyicileri olan; değerler, sosyalleşme, bireyler arası ilişkilerin biçimi, kurum ve

toplulukların yaklaşımlarının değerlendirilmesiyle açıklandığı görülmektedir. Bu açıklamalara göre bireylerin, şiddet eylemlerine katılmalarında çocukluk ve ergenlik dönemindeki sosyalleşme biçimlerinin neden olduğu belirtilmiştir.

Sosyal öğrenme kuramına göre sosyal açıdan şiddet gibi suçlar, gözlemlenerek öğrenilmekte ve sonrasında davranış taklit edilerek ortaya çıkmaktadır (Avcı, 2018).

Toplum içerisinde de gözlemlenebilen çeşitli şiddet davranışlarının olması sonucunda şiddet, sadece çete veya şiddete eğilimli gençlerde değil toplumsal yaşam içerisinde neredeyse tüm alanlarda görülebilmektedir. Türk toplumu açısından bakıldığında da kültürel öğrenmelerin etkisiyle; ebeveynler, öğretmenler veya akranlar, şiddeti; çocuk yetiştirmede ve eğitiminde disipline etme aracı olarak görebilmekte, hatta ihmal veya istismar normal görülerek önemsizlenebilmektedir. Toplumdaki bu yaklaşımlar da şiddet davranışlarının ortaya konmasını destekleyen durumlar olmaktadır.

2-Farklılaştırıcı Birlik Kuramı:

Sutherland'ın tarafından ortaya konulan "farklılaştırıcı birlik" kuramına göre (1939), grup veya arkadaş ortamında şiddet öğrenilmektedir. Bu açıdan bakıldığında; birey bir çete ve suç işleyen grupla özdeşim kurduğunda şiddet göstermeye eğilim başlamaktadır. Bu eğilimle sosyalleşerek özdeşim kurulan grup içinde şiddet gösterme davranışı; statü kazanma aracı görülmüşse, tersine şiddet uygulama davranışından kaçınılması halinde özdeşim kurulan ve mensubu olunmaya çalışılan grubun üyeleri tarafından ayıplanma ve dışlanma ile karşılaşmaktadır (akt. Kızmaz, 2006).

3-Sosyal Organizasyonluk (Düzensizlik) Teorisi; Bu kuram, 1920 yılları başında ekonomik çerçevede sosyal durum incelenmesi sonucu Shaw ve McKay tarafından ortaya konulmuştur. Bu kuram; sosyal çözülmenin en fazla kent yaşamında ortaya çıktığını iddia etmiş ve kent içindeki düzensizliklerin bir nevi resmedilmesi sebebiyle bu şekilde isimlendirilmiştir. Buna göre, çevreden kaynaklı zararlı etkiler nedeniyle o çevrede yaşayan insanların göç, hızlı nüfus artışı, işsizlik gibi faktörlerden kaynaklı sosyal öz denetim yetersizliğinin oluştuğu, bu öz denetim yetersizliği sonucunda da şiddet gibi çeşitli suçların ortaya çıktığı bildirilmiştir (Bilgiç, 2012; Kızmaz, 2005).

4-Sosyal Kontrol Teorisi: kişilerin yaşadığı toplumun; değerleri, normları ve kurumlarıyla olan ilişkisinde neden aranması gerektiği belirtilmiştir (Bilgiç, 2012). Buna göre; aile, okul, din ve arkadaş gibi çevrelerine bağlılığın güçlü olması, suç davranışlarında engelleyici bir durum

yaratırken; tersine bağlılığın düşük olması, sosyal denetimin zayıf olmasından kaynaklı suç olasılığının arttığı ile ri sürülmüştür (Kızmaz, 2005).

5-Alt Kültür Teorisi

1950’li yıllarda ortaya çıkan bu teoriye göre suç; alt ve orta sınıftaki kişiler arasındaki çatışmalara bağlı olarak, sosyal yaşamda eşit olmayan dağılım nedeniyle kültürel farklılığın olduğu alt toplumlar oluştuğu açıklanmıştır (Bilgiç, 2012). Cohen, alt kültürlerin öncelikle, gecekondu mahallelerinde ortaya çıktığını, toplumsal yapı içinde ailesi düşük bir statüde olan çocukların daha fazla sorunlarla yüzleşme olasılığı olduğunu, alt kültürden gelen gençlerin, toplumda saygınlık kriterlerini karşılayamamaları ve reddedilmeleri nedeniyle çete gibi suçlu alt kültürlerle doğru sürüklen-diklerinin ileri sürüldüğü bildirilmiştir (Demirbaş, 2002).

Alt kültür kuramına göre; toplumda insanların belli hedef koyması ve bağlı oldukları grubun koşul ve olanaklarının bu konulan hedefleri gerçekleştirmesinde yetersiz kalması sonucunda hukuka aykırı davranış oluştuğu ve çoğu şiddet deneyimlerinin temelinde de bu alt kültürel yapılar olduğu belirtilmiştir (Bilgiç, 2012; Kızmaz, 2005).

Yine Wolfgang ve Ferracuti (1982)’nin “şiddet alt-kültürü” açıklamalarına bakıldığında; toplum içerisinde sorun çözümünde şiddete başvurulması ve bunun da bir değer olarak revaçta olması, şiddet alt-kültürünün etkisiyle kişiler arası problem çözümü açısından bir nevi şiddete teşvik olduğu, çoğu şiddet deneyimlerinin temelinde kültürel yapı olduğu belirtilmiştir (akt. Kızmaz, 2006).

6-Damgalama Teorisi

Toplumda insanların etiketlenmesinin, suç davranışının ortaya çıkmasına neden olduğu. Örneğin kişinin toplumda hırsız veya sapık olarak etiketlenmesi sonucunda bireyde toplumdan dışlanmışlık duygusunu ortaya çıkardığı ve oluşan dışlanmışlık duygusunun da bireylerin gruplarla ilişki kurmasında sorun oluşturabildiği, böylece şiddet gibi suç işleme davranışına yol açabildiği ileri sürülmüştür (Bilgiç, 2012).

7-Rutin aktiviteler teorisi:

Amerika Birleşik Devletleri’nde suç oranlarının artış nedenini araştırmak için 1970’li yılların sonlarında Cohen ve Felson tarafından ortaya konmuştur. Buna göre günlük yaşam içerisinde olan rutinler ve ev yaşamından uzak geçirilen süre, toplumda suç işlenişinde artış yaratmaktadır (Bilgiç, 2012). Bu kurama göre suçun ortaya çıkmasında;

çocuklar, ergenler, alkolik, işsiz gibi suça motive olmuş kişilerde suç davranışı görülebilmektedir. Özellikle uygun bir hedef ve yeterli düzeyde koruyucu önlemlerinin olmaması gibi etkenler rol oynamaktadır (Bilgiç, 2012; Kızmaz, 2005).

8-Benlik Sunumu, Kimlik Yitimi ve Şiddet

Toplumdaki diğer bireylerde olumlu izlenim yaratıp olumlu etki oluşturmak için kişinin kendini yapılandırması benlik sunumu olarak tanımlanmıştır. Belli bir kimliğe yönelik bir izlenim oluşturan, yani belli bir kimliğe yönelik olan benlik sunumunun da kişilerde ek bir baskı yarattığı. Kişinin bir nevi iddia ettiği benliği ortaya koymanın ön planda olması nedeniyle toplum içerisinde gösterdiği davranışlarının bireysellikten çıkarak bağlı olduğu gruptaki kişilerin görüş ve davranışlarına göre şekillendiği, Birey beğeni, takdir almak ve ilgi görmek için şiddet gibi davranışlar gösterebildiği, eğer bu davranış öz değerini azaltma, küçük düşürme şeklinde algılanırsa da öfke ve şiddet gösterebileceği açıklanmıştır (Brown, 2004; Ginis ve Leary, 2004; Karagün, 2011; Martin ve Mack, 1996). Benlik sunumuna ilişkin görüşler ve toplumsal cinsiyet rol öğrenmelerine ilişkin açıklamalar göz önüne alındığında; toplumda erkeklik rollerinin sert olunması, yumruğunu masaya vurması, kadını korkutması ve sindirmesine ilişkin düşüncelerle oluşan benlik sunumu ve bunun yaratacağı baskı sonucunda şiddet davranışının oryaya çıkma olasılığını arttırdığı düşünülmektedir.

9-Anonimlik Olgusu, Kimlik Yitimi (Deindividuation)

Le Bon’un bu yaklaşımına göre, bir toplulukta antisosyal davranışları arttıran anonimlik olması halinde, sorumluluğun yayıldığı ve içinde bulunulan grubun özellikleri nedeniyle insanın kendisini gözlemesi ve diğerlerine nasıl görüldüğüne ilişkin kaygısını düşürerek; korku, suçluluk, utanç, toplumsal değerlere veya kurallara bağlılıktan kaynaklı öz kontrolün kaybolduğu, kişilerin bazen bu kontrolü isteyerek gevşettiği böylece öz kontrol kaybı sonucunda da aşırı davranışların ortaya çıktığı belirtilmiştir (Kayaoğlu, 2004). Örneğin meslek sahibi, toplumda efendi görünen birinin futbol maçını izlemesi sırasında kendini kaybederek diğer takım taraftarlarına saldırması buna örnek verilebilir.

10-Sosyal Psikolojik Açıdan Kimlik Kuramı, Kitle Psikolojisi ve Şiddet

Sosyal Kimlik Kuramına göre, içinde bulunulan grupla özdeşleşen üyelerin, bağlı olduğu gruba fazla duygusal yatırım

yaptıklarından, bazı durumlarda uyarılma düzeylerinin artması nedeniyle beklentilerinin oluşmaması veya herhangi bir yenilgi halinde dış grubun kalıp yargıları doğrultusunda davranmaya, yoğun olumsuz duygusal tepkiler gösterdiği, beklentilerin karşılanmaması nedeniyle tehdit algılayan grubun, benlik saygısını tekrar kazanabilmek için açık saldırgan davranışlar gösterebildiği ileri sürülmüştür (Branscombe ve Wann, 1992; Karagün, 2011).

Kitleler saldırganlaştıkça bireyde de kimliksizleşme gözlenebileceği, kişi edindiği normlara uygun davranışı içeren kimliğini bir yana bırakarak, normalde göstermediği bastırıldığı tepkisel saldırgan ve bencil özelliklerini mensubu olduğu kalabalıkta açığa çıkarabildiği, buna aracılık eden mekanizmanın da kimliksizleşme olduğu bildirilmiştir (Şahin, 2003). Bu açıklamalar göz önüne alındığında özellikle illegal olan örgütler, holiganlık, spor ortamlarında seyirciler, fanlar buna örnek verilebilir.

Toplumsal Şiddet, Aile ve Kadın

Toplumsal şiddet, modern dünyanın karşı karşıya olduğu en büyük sorunlardan biridir. Bu sorun; siber, fiziksel, cinsel, ekonomik ve psikolojik şiddet türlerinden biri veya birkaçını birden içerebilir ve genellikle toplumun en savunmasız kesimlerini hedef alabilir. Toplumun küçük bir birimi olan aile içerisinde mevcut olan şiddet toplumsal şiddeti besleyen önemli bir kaynaktır. Nitekim topluma katılan bireyi yetiştiren ve önemli bir eğitim yeri olan aile içerisinde; kadına veya çocuğa yönelik uygulanan şiddetin gelecekte topluma ebeveyn ve meslek insanı olarak katılacak olan çocukların şiddeti öğrenme sağladığı bir gerçektir.

Dünya genelinde toplumsal şiddet, özellikle kadına yönelik şiddetin ne durumda olduğuna bakıldığında; Dünya Sağlık Örgütü (WHO) verilerine göre, dünya genelinde her 3 kadından 1'i yaşamı boyunca; psikolojik, ekonomik, fiziksel veya cinsel şiddete maruz kalmaktadır (WHO, 2002). Birleşmiş Milletler'in 2019 verilerine göre, dünya genelinde her gün yaklaşık 137 kadın, eşleri veya aile üyelerinden birileri tarafından öldürülmektedir (UN Women) Bu veriler, kadına yönelik şiddetin aslında bir nevi küresel bir salgın olduğunu göstermektedir.

Türkiye'de ise kadına uygulanan şiddet verileri incelendiğinde; 2019 yılında 474 kadın cinayeti olduğu ve bu öldürülen kadınların %33'ünün çocuk sahibi olan anneler olduğu belirlenmiştir (Akbaş ve Ergin, 2020). 2023 yılında cinayete kurban giden kadın sayısının 315, şüpheli ölüm 248 olması ve öldürülen kadınların %65'i kendilerini en çok güvende hissetmeleri gereken evlerinde öldürülmesi. Ayrıca kim tarafından öldürüldüğü kısmında sadece %3'ün bilinmediği

kişilerce öldürülmesi, geri kalan oranın; eş, çocuk, baba, kardeş ve yakınları tarafından gerçekleştirilmesine yönelik sayılar (Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu, 2023) göz önüne alındığında aslında aile içi ilişkiler, toplumsal cinsiyet ve özellikle kadına yönelik şiddetin mutlaka detaylı çalışılması gerekliliğini ortaya koymuştur. Dünyada olduğu gibi ülkemizde kadına yönelik şiddetle mücadelede yasal önlemler alınsa da kadın cinayetleri sayısının ciddi boyutta olması, kadın ve aile konularında çalışan farklı alanlardan uzmanların bir araya getirilerek sorunun kökenine inen daha derinlemesine irdeleyen araştırmaların yapılması, çözüm önerileri sunan projelerin oluşturulmasına ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

Waite (2000), aileyi; ekonomik yönden üretken, kaynak tüketiminde sorumluluk üstlenen, gelecek açısından nesillerin daha sağlıklı ve üretken yetişmesi ve sosyalleşmesinde önemli rolleri olan "sosyal bir örgüt" olarak ele alınması gerektiğinden söz etmiştir.

Toplumun sağlıklı olmasında önemli bir rolü olan aile içerisinde toplumsal cinsiyet rol öğrenmeleri ile kadına yüklenen sorumluluklar ve "yuvayı dışı kuş yapar", "kadın narin olur, alttan alır", "erkek ne yaparsa yapsın erkektir" gibi söylemlerin aksine günümüzde teknolojik yenilikler, insan hakları, kadının yaşama hakkı, toplumsal cinsiyete ilişkin bilinçlenme ile birlikte kadının; her alanda yer alma, sağlık, çalışma, meslek seçme, seyahat etme, sevdiklerini görme gibi temel yaşam haklarını bilerek ve bu haklarını savunacak şekilde değişimler yaşaması ve sonuçta; basmakalıp önyargıları, hak ve özgürlüklerinin kısıtlanmasını reddetmesi nedeniyle; fiziksel, psikolojik, ekonomik, siber gibi farklı şiddet türlerine maruz kalması ve boşanma oranlarını arttırmada etken olduğu düşünülmüştür.

Boşanma nedenlerine ilişkin yapılan bir çalışmada Türkiye'de yaklaşık iki boşanmadan birinde eşlerin sorumluluklarını yerine getirmemesinden kaynaklı olduğu, yine her üç boşanmadan birinin ekonomik nedeni, her beş boşanmadan birinde de dayak gibi fiziksel şiddet ve kötü muameleye maruz kalma nedeniyle olduğu bildirilmektedir (Akbaş ve Ergin, 2020). Boşanma nedenleri istatistiklerine bakıldığında; boşanma nedenlerinin %6'sının çocuklara karşı kötü muameleden kaynaklı olduğu görülmektedir.

Türkiye'de ailede içinde gerçekleşen şiddete bakıldığında; özellikle çocuk yetiştirmede bir disiplin aracı olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu kültürel anlayış sonucunda da çocuğa uygulanan şiddetin normal bir durum haline gelmesi desteklenmektedir. Çocuk yetiştirme sırasında çocuklara verilen cezalarla ilgili yapılan bir araştırmada; ebeveynlerin; % 72.6'sının azarlama, %48.7'si interneti

yasaklama, %40.8'i tv izlemeyi yasaklama, %39'u oyun oynamaya izin vermeme, %34.4 bir süre istediklerini alma, %32.6'sı tokat atma, %30.3'ü cep telefonunu yasaklama, %22.5'i bir süre konuşmama, %20.7'si dövme, %14.3'ü arkadaşları ile görüştürmeme, %14.2'si harçlığını kesme, %8.9'u odaya kapatma, %0.3'ü diğer cezalar verdiğini bildirmiştir (Akbaş ve Ergin, 2020). Bu araştırma sonuçları incelendiğinde verilen cezaların; fiziksel, psikolojik ve ekonomik şiddet gibi aslında farklı şiddet türlerinin bir uygulaması olduğu görülebilir. Her beş ebeveyninden biri çocuğunu dövmek, her üç ebeveyninden birinin de çocuğunu tokatladığı görülmektedir.

Yapılan araştırmalara bakıldığında çocukların; aile içerisinde veya toplumda kendisi bizzat şiddet görek doğrudan şiddete maruz kalma veya evdeki kadının şiddete maruz kalmasına ya da medyadan toplumsal şiddete tanıklık etme şeklinde dolaylı maruz kalma olmak üzere iki türlü maruziyet yaşayabildikleri bildirilmiştir (Akbaş ve Ergin, 2020).

Boşanma nedeni olarak belirtilen şiddet gibi durumlar yalnızca şiddete maruz kalan kadınları olumsuz etkilememekte, kadınlarla birlikte tanıklık edenleri ve özellikle çocukları da etkilemektedir.

Kadın ve çocuğa yönelik uygulanan şiddet ve toplumsal ne yazık ki sadece belirli bölgeler veya ülkelerle sınırlı olmamaktadır. Uluslararası düzeyde çok fazla sayıda çocuk ve genç toplumsal şiddet nedeniyle mağdur olmaktadır.

15 yaş ve üzeri yaş grubunda % 48.8 gibi yüksek bir ölüm oranına sahip olduğu, bu ölümlerin çoğunun sigara, alkol ve riskli araç kullanması, şiddet davranışında bulunması şeklinde önlenebilir sebeplerle olduğu. The Youth Risk Behavior (2018) verilerine bakıldığında; lise öğrencilerinin % 8.5'i son bir yıl içinde bir ve birden fazla fiziksel kavgaya karıştığı, % 29.8'i alkol, % 19.8'i uyuşturucu madde kullandığı bildirilmiş, % 31.7'si fiziksel, % 41.5'inin ise duygusal şiddet davranışı gösterdikleri aktarılmıştır (Öztürk, 2020).

Türkiye İstatistik Kurumu (2019) verilerine göre; 2016 yılında güvenlik birimlerine suç mağdur olarak gelen veya getirilen çocuk sayısı toplam 158.343 iken 2017 yılında bu sayı 137482 olarak değişmiştir. Bu verilere 2017 yılı sonrası güncellenme yapılmadığından diğer yılların verilerine ulaşılamamıştır (TÜİK, 2020).

Suçta sürüklenen çocuk sayıları incelendiğinde; %17,1 ile en yüksek oranın İstanbul, ardından %5,8 oran ile İzmir'in ikinci sırayı aldığı görülmüştür. Ayrıca bu çocukların %57,7'si 15-17 yaş, %23,3'ü 12-14 yaş, %18,5'i 11 yaş ve altında olduğu belirlenmiştir. Yine 2017 yılında güvenlik birimine gelen

veya getirilen toplam 335 bin 242 çocuğun; %66,1'i erkek, %33,9'u kız olduğu, bunların %46,2'si mağdur iken, %32,2'sinin suçta sürüklendiği, %13,7'sinin bilgisine başvurulduğu, %3,4'ü de hakkında kayıp müracaatı yapılması sonrasında bulunanlar, %4,4'ü de başka nedenlerle geldiği veya getirildiği bildirilmiştir. Suçta sürüklenme nedeni ile güvenlik birimlerine getirilen çocukların %34,4'ü yaralama, %24,8'i hırsızlık, %6,6'sı Pasaport Kanunu'na muhalefet, %6,2'si uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanma, satma veya satın alma, %3,9'u mala zarar verme nedeniyle olduğu belirtilmiştir. Suçta sürüklenen çocukların %57,6'sı adli birimlere, %36'sı ailelerine teslim edilmiştir. Mağdur olarak gelen çocukların %87,3'ü ailelerine, %3,5'i sağlık kuruluşuna, %3,1'i de sosyal kuruma teslim edildiği belirlenmiştir (Adalet Bakanlığı 2019; Akbaş ve Ergin, 2020; TÜİK, 2020).

Suçta sürüklenme nedeniyle güvenlik birimlerine gelen veya getirilen 35 bin 986'sı bağımlılık yapan madde kullanıldığı, bunlardan %85,6'sı 15-17 yaş grubu, %14'ü ise 12-14 yaş grubu olduğu. Çocukların %84'ü sigara kullanırken, %6,3'ü alkol, %5,4'ü esrar, %1,2'si ise hap kullandığı açıklanmıştır. Yine bu çocukların %59,1'i yaralama, %13,5'i cinsel suçlar ve %6,8'i aile düzenine karşı suç, %3,8'i tehdit, %3,7'si hırsızlık, %3,1'i ise kişiyi hürriyetinden yoksun kılma suçlarından mağduriyet yaşadıkları belirlenmiştir (Akbaş E, Ergin, 2020).

Yine her üç gençten biri çevrimiçi zorbalığa maruz kalırken; her beş çocuktan biri de siber zorbalığa maruz kaldığı görülmüştür. Türkiye'de Çocuğa Karşı Şiddet Durum Raporu 2020 zorbalık ve şiddet gibi nedenler yüzünden okula gidemediğini belirtmektedirler (Akbaş ve Ergin, 2020).

Çocukların; % 45'i siber zorbalıktan etkilendiği, % 39'u itibar riskiyle karşı karşıya kaldığı, %29'u ise şiddet ve cinsellik içeriklerine maruz kalırken; çocukların %28'i siber tehditlere maruz kaldığı; %13'ü oyun bağımlılığı %7'sinin de sosyal medya bağımlılığı riski taşıdığı belirtilmiş, siber zorbalık dışında rahatsız olunan diğer öne konuların ise reklamlar ve yalan/asılsız haberler olduğu bildirilmiştir (Dinç, 2020).

Türkiye'de Çocuğa Karşı Şiddet Durum Raporuna göre (2020); erkeklerin kızlara göre hem daha fazla siber zorbalığa maruz kaldığı hem de daha fazla siber zorba oldukları, en fazla sosyal medya platformlarında maruz kalmanın ortaya çıktığı, gençlerin, arkadaşlık ilişkilerinin bozulması, kız-erkek arkadaş ayrılığı sonucu ya da maruz kalınan siber zorbalık sonrası intikam alma duygusu gibi sebeplerle siber zorbalık yaptıkları belirtilmiştir (Akbaş ve Ergin, 2020).

Kadın cinayetlerine, özellikle kendini güvende hissedeceği

evinde güven kaynağı olan babanın duygusal bağlılığı olan annesine uyguladığı şiddet, cinayet ile sonuçlanıyorsa ciddi travmatik sonuçlar; hem şiddet gören anne, hem tanık olan şiddet mağduru çocuk açısından sorunlar oluşmasına yol açmaktadır. Ciddi travmatik sorunların oluşması da ailenin oluşturduğu toplumun da sağlıklı olmasına yol açmaktadır. Bakıldığında kadına uygulanan şiddet, her ne kadar tek bir birey olan kadına uygulanmış gibi görünse de; direkt veya dolaylı pek çok mağdur oluşturmasıyla toplumun geniş bir şekilde mağdur olmasına yol açmaktadır.

Aile içi şiddete maruz kalan çocukların; anne ölümü ve babanın cinayet eylemi sonrası psiko-sosyal destek almayı ve konuyla ilgili konuşmak istememe, ifade verme, vasilik gibi hukuki işlemler, travmatik bir şekilde değişen hayata uyum, psiko- sosyal desteğe erişimde zorluk ve maliyetli olması vb nedenler bu desteği almayı zorlaştırmaktadır. Bazen de destek ihtiyacının geç fark edilmesi nedeniyle çocukların intihar ya da kendine zarar verme gibi davranışları ortaya çıkabilmektedir.

Aile içinde çocuklara yönelik olan şiddet sonucunda; akut yaralanma veya ölüm riski dışında; bu ortamda yaşamanın getirdiği; akademik performans ve yaşam kalitesinde düşme, kendine zarar verme veya intihar olasılığını artırmada önemli bir stres kaynağı olduğu, travma sonrası stres bozukluğuna yol açtığı, suç işleme gibi psikolojik sorunlar, yeme problemleri, obezite gibi durumlara yol açtığını

nitekim yapılan çalışmalarda çocukluk dönemi istismarlar ile bu sorunlar arasında güçlü bir korelasyon olduğunu ortaya koymuştur (Akbaş ve Ergin, 2020).

Araştırmalar, travma yaratan herhangi bir olaya maruz kalınması sonrasında; depresyon, anksiyete ve travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) gibi belirtilerin kadınlarda ortaya çıkma oranının daha fazla (Bal vd., 2013), özellikle toplumsal şiddet olayı ve toplumsal şiddetin türü olan terörist saldırıları sonrasında görülen posttravmatik stres bozukluğu açısından kadınların erkeklere göre daha fazla risk altında olduğu ve daha fazla post travmatik stres bozukluğu yaşadığı belirtilmiştir (Bryant ve Harvey, 2003; Frank vd., 2004; Norris vd., 2001; Solomon vd., 2005; Verger vd., 2004).

Kadınların toplumsal şiddete daha az maruz kalması halinde bile kendisi ve yakınlarının tehlikede olduğu duygusunu erkeklere göre daha güçlü ve daha yoğun yaşadıkları, hatta depresyon gibi travma sonrası stres bozukluğu belirtilerini de daha fazla yaşadıkları bildirilmiştir (Solomon vd., 2005).

Toplumsal şiddet içeren ve 2003 yılında İstanbul'da İngiliz Konsolosluğu'na yakın bir bankaya yönelik yapılan bombalı saldırı sonrası bu bölgeye yakın okullarda post travmatik stres bozukluğu belirtilerini incelemek için yapılan bir araştırmada; Travma Sonrası Stres Bozukluğu gösterme sıklığı kız öğrencilerde %11,2, erkek öğrencilerde %5,4, öğretmen ve görevli kişilerde %26,1 oranında stres bozukluğu görüldüğü belirlenmiştir (Hoşceylan, 2018).

Sonuç ve Öneriler

Toplumsal şiddet, her ne kadar aile içi şiddetten ayrı gibi düşünülse de, toplumda yaşayan her bir bireyin aile içerisinde yetiştiği göz önüne alındığında aslında toplumsal şiddeti önlemek açısından çözüme ilk başlanması gereken yerin aile olduğu görülecektir. Bu açıdan toplumsal şiddeti önlemeye yönelik olarak; ilk olarak aile içi şiddetin ele alınması gerekir. Aile içerisinde de kadına ve çocuklara yönelik her tür şiddetin çalışılması ve çözümlenmesi son derece önemlidir. Gerek aile içi ve gerekse toplumsal şiddet, kadın ve çocuklar başta olmak üzere tüm toplumu bütün yönleriyle etkileyen ciddi bir sorundur. Türkiye ve dünya genelinde yapılan araştırmalar ve ortaya konulan istatistikler bu sorunun ne denli yaygın olduğunu göstermektedir. Bu ortaya konulan veriler göz önüne alındığında; toplumsal şiddetle mücadele etmek için tüm toplumun birlikte hareket etmesi gerekmektedir. Eğitim, bilinçlendirme, sosyolojik, psikolojik, hukuki açıdan üretilecek kalıcı sosyal politikalarla aile içi şiddetten başlayarak toplumsal şiddetin önüne geçilmesi mümkündür. Bu mücadelede herkesin rol alması, daha adil ve daha güvenli bir dünya için önemli bir adımdır.

Toplumsal şiddet ve her tür şiddetin önlenmesi açısından topluluğun en küçük birimi olan ve ilk öğrenmenin gerçekleştiği yerin aile olduğu gerçeği göz önüne alındığında sağlıklı bir toplumun inşası için sağlıklı ailelerin oluşturulmasının önemli olduğu görülecektir. Aile ortamında sağlıklı çocuklar yetiştirilmesi de aileyi oluşturan kadın ve erkeğin sağlıklı iletişim içinde bulunarak doğru yaklaşımlar izlemesine bağlıdır. Günümüzde bu düşünceler pek çok bilimsel ortamda yayınlar da, günlük söylemlerde belirtilmesine ve bilinmesine rağmen ne yazık ki aile içerisinde sağlıklı ilişkilerle ilgili koşulların yeterince sağlanmadığını çocuk ve gençlerin ortaya koyduğu davranışlardan ve boşanmaların artışından anlaşılabilir.

Ailede özellikle toplumumuzun kadına ve erkeğe yüklediği cinsiyet rolleri, çağımızın ortaya koyduğu finansal, teknolojik gelişmelerle birlikte kadının insan olarak yaşayabilme bilinci ve toplum içinde aktif yer alma ihtiyacı artarken, yaşam içerisinde yer alma isteğine karşılık toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin ataerkil yaklaşımlarla çelişebilmektedir. Ataerkil yapının getirdiği kadına atfedilen rollerle günlük gereklilikler ve kadının yaşam hakkı konusunda bilinçlenmesi ile oluşan aile içi çatışmalar, ekonomik, fiziksel ve psikolojik pek çok şiddet şeklini ortaya çıkmasına yol açarken boşanma oranını da arttırmaktadır.

Dünyada olduğu gibi ülkemizde kadına yönelik şiddetle mücadelede yasal önlemler alınsa da kadın cinayetleri sayısının ciddi boyutta olması, kadın ve aile konularında çalışan farklı alanlardan uzmanların bir araya getirilerek sorunun kökenine inen daha derinlemesine irdeleyen araştırmaların yapılması, çözüm önerileri sunan projelerin oluşturulması ihtiyacını ortaya koymuştur.

Ayrıca toplumsal şiddetle mücadele etmek için kapsamlı politikalar, eğitim programları ve toplumsal bilinçlendirme kampanyaları ve daha derinlemesine uzun takipli çalışmaların yapılması gerektiği düşünülmüştür. Şiddetin her türüyle mücadele etmek, bireylerin haklarını korumak ve toplumları daha güvenli hale getirmek için geniş çaplı ve derinlemesine yapılacak çalışmalar elzem görülmektedir.

Ayrıca konuyla ilgili hukuki açıdan; kadına yönelik şiddetle mücadelede etkili yasalar çıkarılması ve bu yasaların etkin bir şekilde uygulanmasının sağlanması yaptırımlar açısından gerekli görülmektedir.

Şiddetin önlenmesi açısından farkındalık ve bilinç geliştirici şekilde okullarda; toplumsal cinsiyet eşitliği ve kişilerarası sağlıklı iletişim konularında programlara dersler yerleştirilerek eğitim programlarının günümüz ihtiyacı doğrultusunda düzenlenmesi,

Toplumsal bilinçlendirme ve toplumu oluşturan her bir bireyde doğru tutum ve davranışın yerleşmesinde önemli bir noktada olan medyanın dili ve bilgi aktarımının çalışılması, ayrıca sivil toplum kuruluşları aracılığıyla toplumsal şiddet konusunda farkındalık artırılması,

Şiddet mağdurlarına yönelik psikolojik ve hukuki destek hizmetleri yaygınlaştırılması,

Çocukların şiddete maruz kaldığı ve aynı zamanda şiddeti fark edip baş etmede gerekli müdahalelerin yapılacağı yerlerden biri olan okullarda şiddetle etkili mücadele etmek için rehberlik servislerinde rehber öğretmen dışında; psikolog, sosyal çalışmacı ve sosyologlar çalıştırılarak güçlendirilmesi,

Sosyal ağ, sosyal medya açısından etik standartlar ve uygulamaların iyileştirilmesi ile siber zorbalığın önlenmesi için özellikle dezavantajlı bireyler açısından çalışmalar yapılması, öğretmen ve ebeveynlerin siber zorbalık, akran zorbalığı gibi şiddetin önlenmesi gibi konularda eğitilmeleri gerekir.

Kaynakça

- Adalet Bakanlığı. (2019). Adli İstatistikler. Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü. Erişim Tarihi: 10.07. 2024. <https://adlisicil.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/adalet-istatistikleri-yayin-arsivi>
- Adıgüzel, Y. (2001). Kitle Toplumunun Açmazları: Kültür Endüstrisi, İstanbul: Şehir Yayınları.
- Akbaş E., Ergin, E. (2020). Türkiye’de Çocuğa Karşı Şiddet 2020 Durum Raporu. Erişim: 13 07. 2024 <https://www.cocuk-haklariizleme.org/storage/app/uploads/public/5fc/746/7d5/5fc-7467d5fc0c660761537.pdf>
- Aral, N., Gürsoy, F. (2001). Çocuk Hakları Çerçevesinde Çocuk İhmal Ve İstismarı. Milli Eğitim dergisi, Temmuz, Ağustos, Eylül Sayısı. http://dhgm.meb.gov.tr/yayinlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/151/aran_gursoy.htm
- Astor, R.A., Benbenishty, R., Vinokur, A.D., Zeira, A. (2006). Arab and Jewish Elementary School Students’ Perceptions Of Fear And School Violence: Understanding The Influence Of School Context. British Journal of Educational Psychology, 76, 91-118.
- Atalay, A. (2004). Spor Medya ve Serbest Zaman. İstanbul: Beta Yayınları.
- Avcı, Ş. (2018). Bireysel Silahlanma Ve Toplumsal Şiddet: Samsun/Çarşamba İlçesi örneği. 19 Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi. Samsun.
- Ayan, S. (2007). Aile İçinde Şiddete Uğrayan Çocukların Saldırganlık Eğilimleri. Anadolu Psikiyatri Dergisi, 8(3), 206-214.
- Bacanlı, H. (2007). Eğitim Psikolojisi. Ankara: Pegem Yayıncılık/Asal Yayınları.
- Bal, U., Çakmak, S., Uğuz, Ş. (2013). Anksiyete Bozukluklarında Cinsiyete Göre Semptom Farklılıkları. Arşiv Kaynak Tarama Dergisi, 22(4). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/25299>
- Berkem, G. (1992). İşçilerin Ailede Ve İş Yerlerinde Toplumsal Cinsiyete İlişkin Tutumları Arasındaki İlişkiler. Türk Psikoloji Dergisi, 7 (28), 24-32.
- Bilgiç, Ş. (2012). Hapsedilme, İyileştirme ve Yeniden Suç İşleme. Ankara: Vadi Yayınları.
- Branscombe, N. R., Wann, D.L. (1992). Role Of Identification With A Group, Arousal, Categorization Processes, And Self-Esteem İn Spectators Aggression. Human Relations, 45 (10), 1013-1033.
- Brewin, C. R., Andrews, B., Valentine, J. D. (2000). Meta-Analysis Of Risk Factors For Posttraumatic Stress Disorder İn Trauma-Exposed Adults. Journal Of Consulting And Clinical Psychology, 68(5), 748.
- Bülbül, R. (2001). İletişim ve Etik. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Brown, J.D. (2004). The Self, H. Andaç Demirtaş (Çev.) Benlik Sunumu. Türk Psikoloji Bülteni, 10 (33), 160-165.
- Bryant, R. A., Harvey, A. G. (2003). Gender Differences in The Relationship Between Acute Stress Disorder And Posttraumatic Stress Disorder Following Motor Vehicle Accidents, Australian & New Zealand Journal of Psychiatry, 37(2), 226-229.
- Carney, A., Merrell, K.W. (2001). Bullying in Schools: Perspectives On Understanding And Preventing and İnternational Problem. School Psychology International, 22, 364-382
- Charuvastra, A., Cloitre, M. (2008). Social Bonds And Posttraumatic Stress Disorder. Annu. Rev. Psychol., 59, 301-328.
- Crothers, L.M., Levinson, E.M., (2004). Assessment of Bullying: A Review Of Methods And Instruments. Journal of Counseling & Development, 82, 496-503.
- Currie, J., Widom, C. S. (2010). Long-Term Consequences of Child Abuse and Neglect on Adult Economic Well-Being. Child Maltreatment, 15(2), 111-120.
- Demirbaş, T. (2002). Kriminoloji, Seçkin Yayıncılık Suçun Nedenleri- Suç Etiyolojisi. http://www.kriminoloji.com/Sucun_Nedenleri_Sosyolojik_ve_Sosyopskolojik_Nedenler-Timur_Demirbas.htm#_ftnref26
- Dinç, E. S. (2020). Sosyal Medya Ortamlarında Siber Zorbalık: Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık Deneyimlerinin İncelenmesi. Yeni Medya Elektronik Dergisi, 4(1), 24-39.
- Dökmen, Z. Y. (2004). Toplumsal Cinsiyet. Sosyal Psikolojik Açıklamalar. İstanbul: Sistem Yayınevi.
- Dökmen, Z.Y. (1997). Çalışma, Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerini İle Ev İşleri Ve Depresyon İlişkisi. Türk Psikoloji Dergisi, 12 (39), 39-56.
- Dönmezer, S. (1996). Çağdaş Toplumda Şiddet ve Mafya Suçları. Cogita Dergisi, 6-7, 215-220.
- Dursun, Y. (2011). Şiddetin İzini Sürmek: Şiddet Nedir?. Journal of Philosophy and Social Sciences, Autumn, 12, 1-18.
- Ediz, A., Altan, Ş. (2017). Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet Üzerine Bir Alan Araştırması. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Özel sayı.
- Erükçü Akbaş, G., Karataş, K. (2020). Kadın Cinayetleri Sonrası Geride Kalan Çocuklar Ve Bakım Veren Kardeşlerin Baş Etme Stratejileri. Toplum ve Sosyal Hizmet, 31(1), 152-173.
- Frank, G., Njenga, F. G., Nicholls, P. J. (2004). Post-Traumatic Stress After Terrorist Attack: Psychological Reactions Following The US Embassy Bombing in Nairobi. Br J Psychiatry, 185, 328-333.

- Franzoi, S.L.(2003). Social Psychology. New York: Mc Graw Hill.
- Ginis, K.A.M., Leary, M.R. (2004). Self Presentational Processes In Health Damaging Behavior. Journal of Applied Sport Psychology, 16, 59-74.
- Görker, I., Aygözü, F., Demir, N. (2000). Çocuğa Zarar Verici Davranışta Bulunma 3 Olgu Sunumu. Çocuk Forumu Dergisi, 3(2), 32-35.
- Güler, N., Uzun, S., Boztaş, Z., Aydoğan, S. (2002). Anneleri Tarafından Çocuklara Uygulanan Duygusal Ve Fiziksel İstismar/İhmal Davranışı Ve Bunu Etkileyen Faktörler. Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 24, (3), 128-134.
- Hobart, M., (1996). Şiddet ve Susku: Bir Eylem Siyahasına Doğru. (Çev. Y. Salman). Cogito: Şiddet, 6-7, 51-64.
- Hoşceylan, E. (2018). Toplumsal Şiddet Ve Çocukluk Çağı Travmaları İle Fiziksel Sağlık, Ruhsal Durum Ve Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkinin Araştırılması. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Jessen, C. (2003). The Changing Face Of Children's Play Culture. http://www.carsten-jessen.dk/Play_Culture.pdf
- Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu (2023). 2023 Yıllık Veri Raporu.
- <https://kadincinayetlerinidurduracagiz.net/veriler/3088/2023-yillik-veri-raporu>
- Karagün, E. (2011). Şiddet ve Spor. Türkiye Klinikleri, Psikiyatri Dergisi, Şiddet Özel Sayısı.
- Karagün E. (2013). Toplumsal Cinsiyet, Kadın Ve Spor. (M. Tekcan) içinde Kadın Kitabı (ss.301-328) Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Karagün, E. (2015). Çocuk, Şiddet Ve Spor. (M. Korkmaz, E. Demiray, Ü. Sevil, Ş. Hablemitoğlu, Y. Taşkıran) İçinde, Türkiye'de & Dünya'da Şiddet Kitabı (1-15). Ankara: Nobel Yayın.
- Kayaoğlu, A. G. (2004). Futbolda Seyirci Şiddeti: Sosyal Psikolojinin Katkıları Ve Sınırlılıkları. Türk Psikoloji Yazıları, 7 (13), 79-101.
- Kızmaz, Z. (2006). Şiddetin Sosyo-Kültürel Kaynakları Üzerine Sosyolojik Bir Yaklaşım. Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 16(2), 247-267.
- Kızmaz, Z., (2005). Sosyolojik Suç Kuramlarının Suç Olgusunu Açıklama Potansiyelleri Üzerine Bir Değerlendirme. C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, 29, 137-150.
- Krug E.G., Dahlberg L.L., Mercy J.A., Zwi B.A., Lozano R. (2002). World Report on Violence and Health. Geneva: World Health Organization, p. 3-21.
- Kuş Mumcu, M., (2023). Antropoloji Açısından Günümüzde Şiddet Olgusu Karşısında Değerler Eğitiminin Önemi. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, Bursa.
- Lansford, J. E., Miller-Johnson, S., Berlin, L. J., Dodge, K. A., Bates, J. E., Pettit, G. S. (2007). Early Physical Abuse And Later Violent Delinquency: A Prospective Longitudinal Study. Child maltreatment, 12(3), 233-245.
- Martin, K.A., Mack, D. (1996). Relationship Between Physical Self Presentation And Sport Competition Trait Anxiety: A Preliminary Study. Journal of Sport & Exercise Psychology, 18, 75-82.
- Mutlu, E. (1997). Televizyon, çocuklar ve şiddet. İletişim Fakültesi Dergisi, 4 (41), 55-75
- Norris, F.H., Perilla, J.L., Ibañez, G.E., Murphy, A.D. (2001). Sex Differences In Symptoms Of Posttraumatic Stress: Does Culture Play A Role?. Journal of Traumatic Stress, 14(1), 7-28.
- Olweus, D. (1993). Bullying At School: What We Know And What We Can Do. Cambridge: MA: Blackwell. USA: Kluwer Academic Publishers.
- Olweus, D. (1999). The Nature Of School Bullying. P.K. Smith, Y. Morita, J. Junger-Tas, R. Catalano, A.P. Slee İçinde, A Cross National Perspective Sweden (pp.7-27). London and New York: Routledge.
- Owayolu, N., Uçan, Ö., Serindağ, S. (2007). Çocuklarda Cinsel İstismar Ve Etkileri. Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi, 2(4), 13-22.
- Özerkmen, N., Gölbaşı, H. (2010). Toplumsal bir olgu olarak şiddet. Akademik Bakış Dergisi, 28, 1-19. <https://www.muhamrembalci.com/hukukdunyasi/alintilar/508.pdf>
- Özerkmen, N., (2012). Toplumsal Bir Olgu Olarak Şiddet. Akademik Bakış Dergisi, 28, 1-19.
- Özgür, G., Yörükoğlu, G., Baysan Arabacı, L. (2011). Lise Öğrencilerinin Şiddet Algıları, Şiddet Eğilim Düzeyleri Ve Etkileyen Faktörler. Psikiyatri Hemşireliği Dergisi- Journal of Psychiatric Nursing, 2(2), 53-60.
- Öztürk, N. (2020). Lise Dönemindeki Ergenlerin Riskli Yaşam Deneyimleri. Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 37, 110-113. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1197143>
- Pelendecioğlu, B., Bulut, S. (2009). Çocuğa Yönelik Aile İçi Fiziksel İstismar. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Dergisi, 9(1), 49-62.
- Richters, J.E., ve Martinez, P.E. (1993). The NIMH Community Violence Project: I. Children As Victims Of And Witnesses To Violence. Psychiatry, 56, 7-21.
- Rigel, N. (1995). Haber, Çocuk ve Şiddet. İstanbul: Der Yayınları.

- Roberts, W.B., Morotti, A.A., (2000). The Bully As Victim: Understanding Bully Behaviors To Increase The Effectiveness Of Interventions In The Bully-Victim Dyad. *Professional School Counseling*, 4(2), 148- 156.
- Solomon, Z., Gelkopf, M., Bleich, A. (2005). Is terror gender-blind? Gender differences in reaction to terror events. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 40(12), 947-954.
- Sormaz, F. (2010). Çocukluk İmgesi, Oyun Ve Oyuncak: Sosyo-Kültürel Bir Analiz. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Kütahya.
- Şahin H. M., (2003). Sporda Şiddet ve Saldırganlık. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Taner, Y., Gökler, B. (2004). Çocuk İstismarı ve İhmali: Psikiyatrik yönleri. *Acta Medica*, 35(2), 82-86.
- T.B.M.M. (Şubat 2007). Türkiye’de Ortaöğretime Devam Eden Öğrencilerde Şiddet ve Bunu Etkileyen Etmenlerin Saptanması. Çocuklarda ve Gençlerde Artan Şiddet Eğilimi ile Okullarda Meydana Gelen Olayların Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu (10/337,343,356,357).
- TÜİK (2020). Güvenlik Birimlerine Gelen veya Getirilen Çocuklar İstatistikleri. Erişim Tarihi: 6. 04. 2020. [http:// www.tuik.gov.tr/Start.do](http://www.tuik.gov.tr/Start.do).
- Türkdoğan, O. (1996). Kimlik-Göç, Sosyal Şiddet ve Türkiye Gerçeği. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Uğurlu, N. S. (2003). Cinsiyetçilik: Kadınlara ve Erkeklerle İlişkin Tutumlar ve Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Kuramı. *Türk Psikoloji Yazıları*, Haziran-Aralık, 6 (11-12), 1-20.
- UN Women Global Database on Violence Against Women. Erişim Tarihi: 10.08.2024 <https://data.unwomen.org/global-database-on-violence-against-women>
- Ünsal, A. (1996). Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi. *Cogita Dergisi*, 6(7 Kış-Bahar), 29-36.
- Verger, P., Dab, W., Lamping, D. L., Loze, J. Y., Deschaseaux-Voinet, C., Abenhaim, L., Rouillon, F. (2004). The Psychological Impact Of Terrorism: An Epidemiologic Study Of Posttraumatic Stress Disorder And Associated Factors In Victims Of The 1995-1996 Bombings In France. *American Journal of Psychiatry*, 161(8), 1384-1389.
- Waite, L. J. (2000). The Family As A Social Organization: Key Ideas For The Twenty First Century. *Contemporary Sociology*, 29 (3), May, 463-469.
- WHO, (2002). World Report On Violence And Health. World Health Organization. Erişim Tarihi; 6. 04. 2020 https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/42495/9241545615_eng.pdf?sequence=1
- Yavuzer, H. (2008). Çocuk Psikolojisi. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Zoroğlu, S.S., Tüzün, Ü., Sar, V., Öztürk, M., Kora, M.E., Alyanak, B. (2001). Çocukluk Dönemi İstismar Ve İhmalinin Olası Sonuçları, *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 2(2), 69-78.

Türkiye’de Kadının İşgücüne Katılımı: Avrupa Birliği’nin Dönüştürücü Etkisi

Women’s Participation in the Labor Force in Turkey: The Transformative Impact of the European Union

Doç. Dr. Muzaffer AKDOĞAN

Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, İstanbul, Türkiye
muzafferakdogan@gmail.com
ORCID: 0000-0002-9999-0969

Dr. Rabia AKDOĞAN

Sağlık Bilimleri Üniversitesi
rabiaakdogan@yahoo.com
ORCID: 0000-0002-9707-9848

Öz

Avrupa Birliği, ekonomik ve siyasi araçlarını stratejik bir şekilde kullanarak küresel bir aktör etkisi göstermektedir. Bu bağlamda genişleme süreci, Avrupa Birliği’nin demokrasiyi, insan haklarını ve hukukun üstünlüğünü teşvik etmeyi amaçlayan bilinçli bir stratejiyi temsil eder. Bu süreç, Avrupa Birliği’nin etkisini sadece ekonomik değil, aynı zamanda siyasi mekanizmalarla da gösterdiği çok yönlü bir yaklaşımı yansıtır. Avrupa Komisyonu’nun hazırladığı strateji belgeleri, ilerleme raporları ve ülke raporları, aday ve potansiyel aday ülkeler için büyük önem taşır ve Avrupa Birliği ile etkileşimlerinin temelini oluşturur. Bu çalışma, ilerleme raporları aracılığıyla Avrupa Birliği’nin nasıl bir dönüştürücü etkiye sahip olduğunu ve bu etkinin özellikle aday ülke sürecindeki Türkiye’de kadın işgücü piyasasına ve istihdamına nasıl yansıdığını incelemektedir. Bunun için 2005-2023 yılları arasında yayımlanan ilerleme raporları ve son dört kalkınma planı belge analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda Avrupa Birliği ilerleme raporlarının, Türkiye’deki kadının işgücüne katılımı ve istihdamı üzerinde önemli bir dönüştürücü etkiye sahip olduğu görülmektedir. Raporlarda yer alan politika önerileri, değerlendirmeler ve gözlemler, Türkiye’nin yasal ve düzenleyici çerçevesini kadınların lehine değiştirmesini ve kadının iş gücü piyasasına katılımını teşvik etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kadın İşgücü, Girişimcilik, Türkiye, Avrupa Birliği, Dönüştürücü Etki, İlerleme Raporları, Kalkınma Planları.

Abstract

The European Union exerts the influence of a global actor by strategically utilizing its economic and political tools. In this context, the enlargement process represents a deliberate strategy aimed at promoting democracy, human rights, and the rule of law. This process reflects a multifaceted approach whereby the European Union demonstrates its influence not only through economic but also political mechanisms. The strategy documents, progress reports, and country reports prepared by the European Commission are of great importance for candidate and potential candidate countries and form the basis of their interaction with the European Union. This study examines how progress reports have a transformative impact and how this impact is reflected in the female labor market and employment in Turkey, especially during the candidate country process. For this purpose, progress reports published between 2005 and 2023 and the last four development plan documents were analyzed using a document analysis method. As a result of the study, it was observed that European Union progress reports have a significant transformative impact on women’s labor force participation and employment in Turkey. The policy recommendations, evaluations, and observations included in the reports encourage Turkey to change its legal and regulatory framework in favor of women and to promote women’s participation in the labor market.

Keywords: Women Labor Force, Entrepreneurship, Turkey, European Union, Transformative Impact, Progress Reports, Development Plans.

Giriş

Avrupa Birliği (AB), sadece ekonomik boyutuyla değil, aynı zamanda siyasi araçlarını stratejik olarak kullanarak da etkili bir küresel aktördür. Bu araçlardan biri de yeni üye devletlerin Birliğe entegre edilmesi sürecini ifade eden genişlemedir. Bu süreç, basit bir coğrafi genişlemeden çok daha fazlasıdır ve Avrupa kıtasında demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğünü teşvik etmeyi amaçlayan bilinçli bir stratejiyi temsil eder.

Genişleme, AB tarafından kullanılan güçlü bir politika aracıdır (Emmert & Petrovic, 2014). Genişleme, tek yönlü bir cadde değildir. Hem AB hem de aday ülkeler için bir dönüşüm dinamiğini teşvik eder. Aday ülkeler AB’nin sıkı üyelik kriterlerini karşılamaya çalışırken, yasal çerçevelerini, siyasi kurumlarını ve ekonomik uygulamalarını Birliğin gerekleriyle uyumlu hale getirir. Bu, AB’nin etkisini sadece ekonomik yollarla değil, aynı zamanda stratejik olarak siyasi mekanizmalar kullanarak gösterdiği çok yönlü bir yaklaşımı somutlaştırır. Bu stratejinin merkezinde, Avrupa Komisyonu Komşuluk ve Genişleme Müzakereleri Genel Müdürlüğü (DG NEAR) tarafından titizlikle hazırlanan strateji belgeleri, ilerleme raporları, ülke raporları ve görüşler gibi çeşitli genişleme belgeleri yer almaktadır. Aday ve potansiyel aday ülkeler için bu belgeler büyük önem taşır ve AB ile etkileşimlerinin temelini oluşturur. Bu belgeler, metinler arası hiyerarşi (intertextual hierarchy) olarak adlandırılan (Sekulić, 2020), AB’nin şartları dikte ettiği ve alıcı ülkelerin (aday ve potansiyel aday devletlerin) hükümetleri ve vatandaşlarının yer aldığı güç dinamiklerini ortaya koyar.

AB genişlemesi etrafındaki söylemde, bunun AB yumuşak gücünün bir tezahürü olarak değerlendirilmesi konusunda bir tartışma vardır (Rehn, 2006). Bu açıdan bakıldığında, ülke raporları sadece bilgilendirici değerlendirmeler olarak hizmet etmekle kalmaz, aynı zamanda aday ülkelerin politika alanlarına bir müdahale biçimini de ima eder (Özdemir, 2012). AB ile aday ülkeler arasındaki bu asimetrik ilişki hem kasıtlı hem de belirgindir. Bu içsel güç asimetrisine rağmen, AB’nin otoritesinin meşruiyeti hem üye devletler hem de aday üye devletler tarafından genel olarak kabul edilmektedir. Bundan dolayı AB, koşulluluk ilkeleri doğrultusunda karar verici rolünü üstlenirken, aday ülkeler zamanla reformlar ve iyileştirmeler yapmakla görevlidir (Sekulić, 2020).

AB’nin kadın iş gücünün artırılması sadece ekonomik kalkınmanın sürdürülebilirliği açısından değil aynı zamanda cinsiyet eşitsizliğinin azaltılması ve kadının güçlendirilmesi açısından da önemlidir. AB’de kadın ve erkeklere eşit imkanlar sağlanmasına ilişkin ilk topluluk politikası, aynı işte çalışan kadın ve erkek işçilere eşit ücret ilkesinin, 1957 yılında imzalanan Roma Antlaşması’nın 119. maddesinde yer alması ile başlamıştır. AB üye ülkeler düzeyinde kadın işgücünü destekleme, koruma ve cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik yasal faaliyetlerini (direktif ve tüzükler) günümüzde de sürdürmektedir.

Bu çalışma, AB’nin aday ve potansiyel aday ülkelere etkisini, özellikle Türkiye’de kadının iş gücü piyasasına katılımını ve istihdamını nasıl şekillendirdiğini incelemektedir. Bu bağlamda, 2005’ten 2023’e kadar Türkiye ilerleme raporları detaylı olarak analiz edilerek AB’nin dönüştürücü etkisi anlaşılmaya çalışılmıştır. Çalışma, Türkiye’nin demokratik ve yasal çerçevesini şekillendirmede AB’nin rolünü anlamaya ve tartışmaya yönelik literatüre bir katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

1. Metodoloji

Bu çalışma, AB’nin ilerleme raporlarının dönüştürücü etkisini göz önünde bulundurarak, bu raporların Türkiye’deki kadının iş gücüne katılım çerçevesini şekillendirmedeki rolüne dair kanıt sunmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın ele aldığı temel araştırma sorusu şudur: AB Türkiye ilerleme raporları Türkiye’de kadının iş gücüne katılımını nasıl etkilemektedir?

Çalışmada 2005-2023 yılları arasında yayımlanan AB ilerleme raporlarının ve son dört kalkınma planının içeriklerini incelemede belge analizi metodolojisi kullanılmıştır. Bu yaklaşım, bu raporlarda yer alan metinsel verilerin sistematik olarak gözden geçirilmesini ve analiz edilmesini, Türkiye’deki kadının iş gücüne katılımını etkileyen ana temaları, eğilimleri ve değişiklikleri belirlemeyi içerir.

Analiz için veriler esas olarak Türkiye'nin katılım sürecinde izlendiği AB ilerleme raporları ve raporlara uygun bir gelişimin olup olmadığının kontrol edilmesine imkân tanıyan üst politika belgelerinden (kalkınma planları) oluşmaktadır. Bu belgeler, Türkiye'nin AB katılım kriterlerine uyumuna ilişkin çeşitli yönlerde detaylı değerlendirmeler sunar ve kadının iş gücüne katılımı ile ilgili gelişmeleri kapsar.

İlerleme raporlarının kadının iş gücüne katılımı üzerindeki etkisini değerlendirmek için karşılaştırmalı analiz yaklaşımı benimsenmiştir. Bu yaklaşım, incelenen dönem boyunca farklı ilerleme raporlarından elde edilen verilerin karşılaştırılmasını ve Türkiye'deki kadının iş gücüne katılım statüsünde ve düzenleyici ortamında değişim, süreklilik ve farklılık desenlerini belirlemeyi içerir.

Metodolojinin, ikincil veri kaynaklarına dayanması ve metinsel verilerin öznel yorumlanma olasılığı gibi potansiyel sınırlamaları olduğunu kabul etmek önemlidir. Bu sınırlamaları hafifletmek için veri analizinde titizlik ve bulgular üzerinde eleştirel düşünme çabaları gösterilmiştir.

2. Avrupa Birliği'nin Dönüştürücü Etkisi

AB'nin komşularında ve sınırlarının ötesinde oynadığı role dair en etkili analizler, yumuşak güç, normatif güç ve dönüştürücü güç kavramlarını geliştirmiştir. Bu kavramlar, AB'nin etkisini anlamak için değerli bir çerçeve sunmaktadır. Yumuşak güç, normatif güç ve dönüştürücü güç, AB'nin etkisini farklı açılardan ele alırken, karşılaştırıldığı hem örtüşmelerini hem de farklılıklarını vurgular. AB'nin dönüştürücü güç olarak rolü genellikle komşularıyla ve potansiyel adaylarıyla sınırlıyken, yumuşak ve normatif güç daha geniş bir coğrafi alanda projekte edilebilir (Dimitrova vd., 2016).

Dönüştürücü bir güç olduğu yönünde AB'nin statüsünü doğrulayan zengin bir literatür mevcuttur (Börzel & Risse, 2009; Börzel & Pamuk, 2012; Börzel & Lebanidze, 2017; Lavenex & Schimmelfennig, 2009; Dimitrova & Pridham, 2005; Vachudova, 2005; Grabbe, 2004, Manners, 2002). Bir güç olarak AB'nin dönüştürücü rolünü analiz eden araştırmalar genellikle aday ve komşu ülkelerdeki etkisini incelemeye odaklanır. Bu bağlamda, dönüştürücü güç kavramı, AB'nin, Birliğe katılmayı veya daha yakın ilişkiler geliştirmeyi hedefleyen devletler üzerinde açık veya örtük olarak etkili olduğu bir entegrasyon modelinde anlam bulur (Dimitrova & Pridham, 2005).

AB'nin güç kullanmadan dönüşüm gerçekleştirme kapasitesi, küresel siyasetteki benzersiz doğasını yansıtır (Kutlay, 2018). Temelde, AB'nin aday ülkeleri yasal olarak uyum sağlamaya zorlayacak bir yöntemi yoktur. Katılım koşulu, Avrupa Komisyonu'nun aday ülkeleri kapsamlı müktesebatı benimsemeye ve kurumsal reformlar yapmaya zorlamak için güçlü bir kaldıraç sağlar (Börzel, 2010). Bununla birlikte, AB ayrıca ek teşvikler ve mali kaynaklar kullanarak yararlanıcı ülkelerde reform istekliliği ve kapasitesini şekillendiren politika araçları kullanır. AB dış politika araçları, hedef ülkeler için potansiyel üyelik, daha yakın iş birliği, mali teşvikler, hibe yardımları, teknik yardım veya siyasi diyalog gibi belirli faydalar içerebilir (Karolewski & Sus, 2015). Bu yaklaşım, AB'nin geleneksel güç dinamiklerinin ötesinde değişim ve iş birliğini teşvik eden çok yönlü yaklaşımını vurgular.

AB'yi normatif bir Avrupa gücü olarak kavramsallaştırmak, geleneksel sivil ve askeri güç kavramlarının ötesine bakmayı gerektirir (Manners, 2002). AB'nin uluslararası siyasette güç kullanımı, askeri olmayan yollarla gerçekleşir ve böylece hedef ülkeleri kendi normlarına, değerlerine ve tercihlerine göre dönüştürür (Kutlay, 2018). AB, hükümetler arasında ekonomik araçlar kullanan bir sivil güç veya silahlı kuvvetler kullanan ulusüstü bir askeri güç değil; paylaşılan ilkelerle ve ideolojik bir boyuta sahip normatif bir güçtür (Manners, 2002). Tarihsel, sosyal ve kültürel faktörler, AB içinde ve dışında fikirlerin yayılmasını önemli ölçüde etkileyebilir. Avrupa fikirleri, alıcı ülkelerin sosyal, politik, ekonomik, kültürel ve tarihsel koşullarıyla uyumlu olduğunda özellikle etkilidir (Börzel & Risse, 2009).

AB, iyi yönetim için gerekli reformları uygulamaya çalışırken büyük beklentiler içinde olsa da bu çabalar genellikle hükümetlerin inatçılığı veya yetersizliği nedeniyle sonuçsuz kalır. AB gerekliliklerine uymaya istekli ve yetenekli olan Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri, bu konuda başarılı bir örnek teşkil ederken, Doğu Genişlemesi sırasında üye olmuşlardır. AB'ye katılma umudu veya isteği olmayan ülkeler için ne üyelik koşulları ne de katılım öncesi kapasite oluşturma fırsatları mevcut değildir (Börzel, 2009). AB'nin Balkanlar ve Türkiye'deki dönüştürücü gücüne dair bakış açısı, Orta Avrupa'dan önemli ölçüde farklıdır. Katılım süreci çok daha yavaş ilerler ve katılım beklentileri, iç reformlar ve ekonomik gelişmeler arasındaki geri besleme döngüsü olumlu çalışmaz (Grabbe, 2014). AB, üçüncü ülkeleri iyi yönetime yasal veya askeri olarak zorlamadığından, üçüncü ülkelerin iç yapılarını dönüştürme gücü, hükümet davranışlarını teşvikler ve sosyalleşme yoluyla değiştirmekle sınırlıdır (Börzel & Pamuk, 2012).

3. Avrupa Birliği'nde Kadın İşgücü

Avrupa kıtasında kadın işgücüne yönelik artan bir talep yaşanmaktadır. Dünya genelinde kadınlar, bölge ve ülkelerin ekonomik büyümesini teşvik eden temel kaynak olarak kabul edilmekte ve tanınmaktadır. 1886'dan bu yana kadınların işgücüne katılımı yaklaşık %50 oranında artmıştır. Bu değişimin en belirgin sebeplerinden biri, işyerinde fiziksel gücün daha az önemli hale gelmesi ve erkek işgücünün doğal faydasının, kadın ve erkek beyin gücünün eşit olduğu faydaya dönüşmesidir. Dahası, işgücünün kadınlaşması, imalat gibi alanlardaki düşüşe karşılık hizmet sektörü gibi çeşitli sektörlerdeki aralıksız artışın devam etmesinden kaynaklanmaktadır (Pşivara, 2017).

Kadının iş gücüne katılımına son dönemde artan yoğun ilgi, kadınların sürdürülebilir insani kalkınmanın temeli olduğunun kabul edilmesinden kaynaklanmaktadır. Kadının iş gücü piyasasına katılımındaki artış, kadınların ekonomik bağımsızlığını sağlamaları, ailelerin ekonomik konumunu güçlendirmeleri, daha fazla toplumsal cinsiyet eşitliği için ön koşullar yaratmaları, ekonomik değeri artırmaları ve işten elde edilen gelir yoluyla yoksulluğu azaltmaları gibi birçok fayda sağlamaktadır (Marjanović vd., 2024).

Literatürde, ekonomik kalkınmada kadın iş gücünün öneminin uzun vadede U şeklinde bir eğilim izlediği hipotezi desteklenmektedir ve bu hipotez AB için de geçerlidir. AB'nin 27 ülkesinde, ekonomik kalkınmanın erken aşamalarında kadınların iş gücüne katılımı düşme eğilimindedir. Ancak, ülkeler ekonomik olarak ilerledikçe ve daha fazla hizmet tabanlı hale geldikçe, kadınların iş gücüne katılımı artmaya başlamaktadır. Bununla birlikte, AB'de kadın iş gücüne katılım ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi incelerken, ilk üye ülkeler (AB-15) ile 2004 genişlemesinden sonra Birliğe katılan 13 ülke arasında ayırım yapmak önemlidir. Eski AB üyeleri için U şekli geçerli değildir. Bu ülkelerin çoğu, 1990'larda zaten yüksek gelirli ekonomilere dönüşmüşlerdi ve kadının iş gücüne katılımı neredeyse tam potansiyeline ulaşmıştı (Altuzarra vd., 2019). Bu ülkelerde, iş gücüne katılımı daha yüksek düzeyde toplumsal cinsiyet eşitliği söz konusu olup, kadın iş gücüne katılımın neredeyse doyuma noktasına ulaşmış olması, daha fazla ekonomik büyümenin zaten yüksek olan katılım oranlarını önemli ölçüde değiştirmediklerini gösterir. Bunun yerine, bu ekonomiler, kadın iş gücü sayısını artırmaktan ziyade, cinsiyet ücret farkını kapatmak ve iş-yaşam dengesini geliştirmek gibi niteliksel iyileştirmelere odaklanmıştır.

AB kadın iş gücüne katılım ile ekonomik kalkınma arasındaki karmaşık ilişki, bağlama özgü politikaların önemini vurgulamaktadır. Yeni üye ülkeler için, kadınların iş gücüne girmelerini ve iş gücünde kalmalarını teşvik eden ekonomik ortamların oluşturulması büyük önem taşımaktadır. Eski üye ülkeler için ise politikalar, iş gücünde zaten bulunan kadınlar için koşulların sürdürülebilirliği ve iyileştirilmesine daha fazla odaklanabilir. Bu dinamiklerin anlaşılması, AB genelinde sürdürülebilir ekonomik kalkınma ve toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik etmek için gereklidir.

AB'nin kadın iş gücüne yönelik politikalarının önemli bir parçası, girişimcilik alanında atılan adımlarla da desteklenmektedir. AB 2020 Girişimcilik Eylem Planı, AB üye devletlerine yönelik çeşitli hedefleri içeren politika ve özel yönergeler aracılığıyla kadınları kendi işlerini kurmaya teşvik etmektedir. Bu hedefler arasında finansman ve bilgiye erişim, iş eğitimi, iş ağlarını kullanma ve iş-aile bağlarını uzlaştırma yer almaktadır. AB'nin kadın girişimciliğini teşvik etme politikası altında Avrupa'da girişimciliği güçlendirmeyi amaçlayan daha geniş bir ekonomik strateji bulunmaktadır (European Commission, 2013).

Avrupalı politika yapımcılar, kadın girişimciliğini teşvik etmenin cinsiyet eşitsizliğini azaltarak çeşitliliği güçlendireceğine inanmaktadır. Kadın potansiyelinden yararlanmak, ekonomik büyümeye ve istihdama katkıda bulunurken yenilikçiliği de teşvik eder (Ester & Román, 2017). Kadınların girişimcilik yoluyla iş gücüne katılımı, yalnızca ekonomik açıdan değil, sosyal açıdan da büyük bir dönüşüm yaratma potansiyeline sahiptir. AB'nin kadın girişimciliğini teşvik eden politikaları, ekonomik büyüme stratejileriyle uyumlu olarak toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama hedefini de desteklemektedir.

AB'de kadınların işgücü piyasasına bağlılıkları son yıllarda önemli ölçüde artmıştır. İşgücüne katılım oranı 1997'de %48,1'den 2023'ün başında %60,8'e yükselmiştir. Aynı zamanda, erkeklerin işgücüne katılım oranı 1997'den bu yana genel olarak %68 ile %70 arasında sabit kalmıştır (Berson & Botelho, 2024). AB'de toplam istihdam oranı bir önceki yıla göre artış göstererek 2023'ün ikinci çeyreğinde %70,6'ya ulaşmıştır. Bu, 2005'ten bu yana birlik içindeki en yüksek toplam istihdam oranıdır. Ancak, AB'de hala kadın ve erkek istihdam oranlarında belirgin eşitsizlik bulunmaktadır. 2023'te erkek istihdam oranı %75 iken kadın istihdam oranı %65'tir. Ancak 2005'te yaklaşık %15 olan fark 2023'te %10'a kadar azalma göstermiştir (McEvoy, 2024).

¹U hipotezi; kadınların işgücü piyasasına katılımının ekonomik kalkınma süreciyle birlikte U şeklinde bir eğri izlediğini öne sürer. Tarımda yüksek olan katılım oranları, sanayileşmeyle düşer ve hizmet sektörünün genişlemesiyle tekrar artar. Bu değişim, ekonomik yapı, teknolojik gelişmeler, toplumsal cinsiyet rolleri ve kadınların eğitim düzeyleri gibi faktörlerle açıklanır. (Altuzarra vd., 2019).

Türkiye'ye bakıldığında ise AB'ye katılım süreci boyunca 15-64 yaş grubu kadın istihdam modellerinde önemli dalgalanmalar olduğu görülmektedir. Küresel eğilimlerin aksine kadın işgücü katılım oranları 2005-2010 arasındaki ciddi düşüşün ardından 2010'ların ortalarından itibaren kademeli olarak artış göstermiştir (Aybars vd., 2019). Bu süreçte Türkiye, ekonomik ve sosyal dönüşüm sürecinde kadınların işgücüne katılımını artırmak için çeşitli politikalar benimsemiştir.

Bu veriler, kadınların işgücüne katılımının hem Türkiye'de hem de AB genelinde farklı dinamikler ve politikalarla nasıl değiştiğini göstermektedir. Türkiye'de, kadın işgücüne katılımında 2010'ların ortalarından itibaren artış gözlemlenirken, AB'de kadın işgücüne katılım oranı 1997'den itibaren istikrarlı bir şekilde artmıştır.

4. Türkiye İlerleme Raporlarında Kadının İşgücüne Katılımı (2005-2023)

AB'ye üye olmak isteyen Avrupa ülkeleri, her yıl yayımlanan ve adaylık süreçlerini analiz eden ülke raporları aracılığıyla ilerlemelerini görebilirler. Ülke raporları, genişleme politikasının önemli araçlarından biridir. Avrupa Komisyonu'nun beyanına göre, genişleme politikası, şu anda AB'ye katılmak isteyen ülkeler ve potansiyel adaylar için geçerlidir. Üyelik beklentisi, AB üyesi olmak isteyen ülkelerde demokratik ve ekonomik reformlar için güçlü bir teşviktir (European Commission, 2022). Dolayısıyla, Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan ülke raporları, bir ülkenin siyasi, kurumsal

ve ekonomik durumunu değerlendirir (Casier, 2008).

McCormick (2015) tarafından vurgulandığı üzere Avrupa Komisyonu, AB üyelik başvurularını değerlendirme ve denetleme konusunda önemli bir rol üstlenir. AB içinde Avrupa Komisyonu, supranasyonal ekonomik entegrasyonu yönlendirir ve bu durum, onu AB çerçevesinde benzersiz bir konuma yerleştirir (Özdemir, 2012). Mathieu (2006), Avrupa Komisyonu, entegrasyonu ilerleten kilit bir oyuncu olup, yürütme ve yasama fonksiyonlarını birleştiren supranasyonal bir kurumdur (Tezcan, 2007). Düzenli değerlendirmeler aracılığıyla, Avrupa Komisyonu, aday ülkelerin AB üyeliğine yönelik ilerlemelerini izler ve belirlenen kriterlere karşı gelişmeleri inceleyen yıllık raporlar yayımlar. Bu raporlar, sadece Avrupa Komisyonu'nun AB üyeliğini değerlendirme rolünü değil, aynı zamanda genişleme sürecindeki merkezi konumunu da vurgular. Bir aday ülke olarak Türkiye, Avrupa Komisyonu ülke raporları aracılığıyla periyodik değerlendirmelere tabi tutulur ve bu sayede uluslararası kuruluşlar ve STK'lar Türkiye'nin ilerlemesini değerlendirme imkânı bulur (EU Delegation, 2022). Avrupa Komisyonu'nun Aralık 2004'te Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini karşıladığını tanımasının ardından, müzakereler resmi olarak 3 Ekim 2005'te başlamıştır (Düzgüt, 2011).

Türkiye'nin ilerleme raporları incelendiğinde, 2016 yılına kadar bu raporların genel olarak "ilerleme raporları" olarak adlandırıldığı, ancak 2016 raporundan itibaren "Türkiye Raporu" olarak adlandırıldığı görülmektedir. Bu çalışmada, bu fark gözetilmeksizin, raporlar yalnızca yıllarına göre anılmaktadır.

Tablo I: AB Türkiye İlerleme Raporlarında Kadının İşgücü Piyasasına Katılımı ve İstihdamı.

Rapor yılı	Avrupa Komisyonu değerlendirmeleri
2005	<ul style="list-style-type: none"> Kadınların işgücüne katılım oranı %25,4 olup, OECD ülkeleri arasında en düşüklerden biridir. Birçok kadın kayıt dışı sektörde çalışmakta ve bu durum onları sosyal güvenlikten mahrum bırakmaktadır. Bazı mesleklerde (avukatlık, akademisyenlik, doktorluk) kadınların temsili nispeten yüksektir. Türkiye, Avrupa Sosyal Şartı'nın çalışan kadınlara annelik izni ile ilgili 8. maddesini kabul etmemiştir. Kadın istidam oranı %25'i altında seyrederek düşük düzeyde kalmaya devam etmiştir.
2006-2007	<ul style="list-style-type: none"> Ekonomik büyümeye rağmen, yeni iş imkanları sınırlıdır ve istihdam artışı düşüktür. Kadın istihdam oranı %22-23 seviyesinde kalarak oldukça düşüktür. İşgücüne katılım oranları, özellikle kadınlar (%25'in altında) ve yaşlılar için düşüktür. Kadınların düşük işgücüne katılımı ve eğitim imkanlarına erişimi endişe kaynağı olmaya devam etmektedir.
2008	<ul style="list-style-type: none"> Kadınların işgücüne katılımı artmaya başlar fakat hala düşük seviyededir (%24,8). İstihdam politikası alanında ilerleme kaydedilmiştir. Kadınların da içinde bulunduğu bir kesim için istihdam imkanlarını teşvik etmeye özel olarak odaklanan ve işsizlik sorunlarını ele almayı amaçlayan bir İstihdam Paketi, 2008 Mayıs ayında kabul edilmiştir. Kadın istihdam oranı AB ve OECD ülkeleri arasında en düşüktür.

Rapor yılı	Avrupa Komisyonu değerlendirmeleri
2009-2010	<ul style="list-style-type: none"> Kadınların işgücüne katılımında çok az bir artış gözlemlenmiştir. Kadın istihdamı artmaya başlamış fakat hala oldukça düşüktür. Kadınlar ile erkekler arasındaki ücret farkı devam etmektedir. Kayıt dışı çalışma ve tarımda ücretsiz aile işçiliği yaygındır. Erişilebilir çocuk bakımı imkanları yetersizdir.
2011-2012	<ul style="list-style-type: none"> Kadınların işgücüne katılım ve istihdam oranlarında küçük artışlar görülür. Kadınların işgücüne katılımını engelleyen faktörler hala mevcuttur. Türkiye, istihdam ve meslek konularında cinsiyet eşitliği ilkesini hala tam olarak uygulamamaktadır.
2013-2014	<ul style="list-style-type: none"> Kadınların işgücüne katılım oranı artmaya devam etmiş fakat hala oldukça düşüktür. Kadın ile erkek istihdam oranları arasındaki fark yüksektir. Ev işlerinin cinsiyete dayalı olarak ayrılması, kadınların işgücüne katılımını engellemektedir.
2015-2016	<ul style="list-style-type: none"> Kamu sektöründe çalışan kadın oranı çok az artmıştır. Kadın istihdam oranı hala oldukça düşüktür. Kadın ile erkek istihdam oranları arasındaki fark yüksek kalmaya devam etmektedir. Ekonomik Reform Programı Tavsiye 4'e uygun kadınların işgücüne katılımını artıracak esnek çalışma koşulları oluşturulmalıdır.
2017-2018	<ul style="list-style-type: none"> Kadınların işgücüne katılım oranı artmıştır. Uygun iş-özel yaşam dengesi politikalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Kadınların %23'ü tarımda ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır. Kadınların %44'ü kayıt dışı çalışmaktadır.
2019-2020	<ul style="list-style-type: none"> Bürokrasinin üst kademelerinde kadın temsili hala düşüktür. Kadınlar ile erkekler arasındaki ücret farkı devam etmektedir. Kadınların işgücüne katılımı ve istihdamı artmaya devam etmiş, ancak eşitsizlik ve ayrımcılık gibi sorunlar mevcudiyetini korumuştur. Uygun iş-özel yaşam dengesi politikalarına ve bakım hizmetlerine ihtiyaç duyulmaktadır.
2021	<ul style="list-style-type: none"> İşgücü piyasası toparlanmaya başlamış, ancak kadınların işgücüne katılımı ve istihdamı hala düşük seviyelerdedir. Kadınlar için aktif iş gücü piyasası politikalarına ihtiyaç duyulmaktadır.
2022	<ul style="list-style-type: none"> Kamu hizmetinin üst kademelerinde kadın temsili hala düşüktür. Piyasa ekonomisinin işleyişini iyileştirmek için Türkiye'nin özellikle kadınların iş gücü piyasasına katılımını teşvik etmesi gerekmektedir. Ekonomik toparlanmaya rağmen, kadınlarda istihdam oranı erkeklerin istihdam oranının yarısından azdır. İş-yaşam dengesini sağlayacak politikalara ihtiyaç duyulmaktadır.
2023	<ul style="list-style-type: none"> Kadınların işgücüne katılımı artmaya devam etmektedir, ancak erkeklerle arasındaki fark hala yüksektir. Türkiye, girişimcilik öğrenimini ve kadın girişimciliğini desteklemeye güçlü şekilde odaklanmayı sürdürmüştür. Kamu hizmetinin üst kademelerinde kadın temsili hala düşüktür. Kadınların istihdamına erişimde karşılaştıkları engeller arasında hala çocuk bakım tesislerinin eksikliği, bakım yükümlülüklerinin üstlenilmesi konusunda cinsiyetçi ve kalıplaşmış, ayrımcı yargılar yer almaktadır.

Kaynak: Tablo AB Türkiye İlerleme Raporları (2005-2023) verileri tasnif edilerek yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Türkiye'de kadının işgücüne katılımında AB ilerleme raporlarına da yansıyan önemli gelişmeler olduğu Tablo 1'de görülmektedir. Bunları özetlemek gerekirse;

- Son yıllarda, kadınların işgücüne katılım ve istihdam oranlarında bir miktar artış gözlemlenmiştir.
- 2008'de başlatılan "İstihdam Paketi" gibi çeşitli

politikalar, kadınların işgücüne katılımını teşvik etmeyi amaçlamaktadır.

- Çocuk bakımı imkanlarının artması ve esnek çalışma uygulamalarının yaygınlaşması da kadınların işgücüne katılımını kolaylaştırmaktadır.

Bununla birlikte bazı zorluklara da dikkat çekilmiştir;

- Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve geleneksel roller, kadınların işgücüne katılımını hala engellemektedir.
- Eğitime erişimdeki eşitsizlikler, kadınların daha düşük ücretli işlerde çalışmasına neden olmaktadır.
- Kayıt dışı sektörün yaygınlığı, kadınların çalışma koşullarını olumsuz etkilemektedir.
- Erkeklerle kadınlar arasındaki ücret farkı hala yüksektir.

Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranı, son 20 yılda istikrarlı bir şekilde artmasına rağmen, OECD ve AB ortalamalarının hala oldukça altındadır. 2023 yılı itibarıyla, kadınların işgücüne katılım oranı %35,8’dir ve bu oran erkeklerin işgücüne katılım oranı olan %71,2’den oldukça düşük seviyededir. Kadın ve erkek istihdam oranları arasındaki fark da (%65,7 erkek; %31,3) oldukça yüksektir (TÜİK, 2024). Kayıt dışı çalışma, düşük ücretler ve aile içi sorumluluklar gibi faktörler, kadınların işgücüne katılımını olumsuz etkilemektedir. Kadınların işgücüne katılımı önündeki en büyük engellerden biri, tarımda ücretsiz aile işçisi olarak çalışmanın yaygın olması ve kayıt dışı istihdamdır.

Ayrıca, iş-yaşam dengesini sağlayacak uygun kreş ve bakım imkanlarının eksikliği de kadınların işgücüne katılımını olumsuz etkilemektedir.

Türkiye’de kadınların işgücüne katılımı son yıllarda artmış olsa da önemli zorluklar devam etmektedir. AB’nin tavsiyelerinin uygulanması ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, kadınların işgücüne daha fazla katılımını ve daha iyi çalışma koşullarına sahip olmalarını sağlayacaktır.

5. AB Türkiye İlerleme Raporlarının Kalkınma Planlarına Yansımaları

Türkiye’nin 2007-2028 yıllarını kapsayan Dokuzuncu, Onuncu, On Birinci ve On İkinci Kalkınma Planları kadının işgücü piyasasına katılımı ve istihdam oranları konusunda belirgin bir gelişim süreci sunmaktadır. Bu planlarda işgücü piyasasına yönelik politika ve tedbirlerin zaman içinde nasıl evrildiğini, kadınların iş hayatına katılımını artırma çabalarının hangi alanlara odaklandığını ve bu hedeflere ulaşmak için hangi yöntemlerin benimsendiğini görmek mümkündür.

Tablo II: Kalkınma Planlarında Kadının İşgücü Piyasasına Katılımı ve İstihdamı.

Plan Dönemi	Hedefler	Politikalar	Sorunlar
Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)	<ul style="list-style-type: none"> • İşgücüne katılma ve istihdam oranlarını artırmak. • Kadınların işgücüne ve istihdama katılımını artırmak. 	<ul style="list-style-type: none"> • Aktif işgücü politikaları geliştirmek. • Çocuk bakımı hizmetlerine erişimi kolaylaştırmak. 	<ul style="list-style-type: none"> • Düşük nitelikli ve kayıt dışı istihdam. • İş-yaşam dengesinin kurulması.
Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)	<ul style="list-style-type: none"> • İşgücüne katılma ve istihdam oranlarını 2,7 puan artırmak. • Kadınların işgücüne katılım oranını yüzde 34,9’a çıkarmak. • Kadınların istihdam oranını yüzde 31’e çıkarmak. 	<ul style="list-style-type: none"> • Eğitim ve istihdam imkanlarını geliştirmek. • Girişimcilik ve KOBİ'lere yönelik destekleri artırmak. 	<ul style="list-style-type: none"> • Düşük nitelikli ve kayıt dışı istihdam. • Bazı sektörlerde kadın temsiline düşük olması.
On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)	<ul style="list-style-type: none"> • İşgücüne katılma oranını yüzde 56,4’e yükseltmek. • Kadınların işgücüne katılım oranını yüzde 40,1’e çıkarmak. 	<ul style="list-style-type: none"> • İşgücü piyasası esnekliği ve iş-yaşam dengesini destekleyen politikalar geliştirmek. • Kadınların işgücüne katılımını artırmak için girişimcilik, finansal okuryazarlık ve dijital beceriler gibi alanlarda programlar geliştirmek. 	<ul style="list-style-type: none"> • Düşük nitelikli ve kayıt dışı istihdam. • Bazı sektörlerde kadın temsiline düşük olması.
On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028)	<ul style="list-style-type: none"> • İşgücüne katılma oranını yüzde 56,7’ye yükseltmek ve kadınların işgücüne katılım oranını yüzde 40,1’e çıkarmak. • Nitelikli insan kaynağını geliştirmek. • İşgücüne katılımı teşvik etmek. • İş-yaşam dengesini sağlamak. 	<ul style="list-style-type: none"> • İşgücü piyasası esnekliğini geliştiren düzenlemeler yapmak. • Çocuk bakım hizmetlerine erişimi kolaylaştırmak. • Kadınlara yönelik girişimcilik programlarını geliştirmek. 	<ul style="list-style-type: none"> • Doğurganlığın azalması ve yaşlanma. • İşgücü piyasasında demografik fırsat penceresinden yeterince faydalanılamaması.

Kaynak: Tablo kalkınma planları verileri kullanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 2’de görüldüğü üzere dört kalkınma planı boyunca, kadın işgücü ve istihdamı ile ilgili hedefler ve politikalar önemli ölçüde gelişmiştir. Her planda, kadınların işgücüne katılımını ve istihdamını artırmaya yönelik önemli adımlar atılmış olsa da eşitsizliklerin ve sorunların mevcut olduğuna dikkat çekilmiştir. Planlarda yer alan temel hedef ve politikalar aşağıda özetlenmiştir.

- **Kadınların işgücüne katılım oranını artırmak:** Her planda bu oranı artırmak için çeşitli politikalar öngörülmüştür. Teşvikler, eğitim programları, esnek çalışma modelleri gibi uygulamalar bu kapsamda yer almaktadır.
- **Kadınların istihdam oranını artırmak:** Sadece işgücüne katılımı değil, aynı zamanda istihdamı da artırmak için politikalar geliştirilmiştir. Girişimciliği desteklemek, sektörel çeşitliliği artırmak ve nitelikli işgücü yetiştirmek bu politikalara örneklerdir.
- **Kadın-erkek ücret eşitliğini sağlamak:** Eşit işe eşit ücret ilkesi tüm planlarda yer almıştır. Buna ek olarak, kadınların gelirlerini artıracak ve yoksulluğu azaltacak politikalar da geliştirilmiştir.
- **İş-yaşam dengesini kurmak:** Özellikle çalışan anneleri

desteklemek için kreş ve gündüz bakımı gibi hizmetlerin geliştirilmesi, çalışma saatlerinde esneklik gibi düzenlemeler bu kapsamda yer almaktadır.

- **Kadınların girişimciliğini teşvik etmek:** Girişimcilik programları, finansal destekler ve mentorluk hizmetleri gibi uygulamalar ile kadınların girişimci olması ve iş kurması teşvik edilmektedir.
- **Kırsal kesimde yaşayan kadınların iş imkanlarını artırmak:** Kırsal kalkınma programları kapsamında, kadınlara yönelik tarımsal üretim ve pazarlama eğitimleri, mesleki beceri kursları ve mikro kredi gibi destekler sunulmaktadır.

Kalkınma planları, Türkiye’nin kadınların işgücü piyasasına katılımı ve istihdam oranlarını artırma konusundaki sürekli ve geniş kapsamlı çabalarını göstermektedir. AB’nin Türkiye ile rapoerlarıyla da uyumlu bir şekilde zaman içinde oluşturulan hedeflere ulaşmak için farklı stratejiler ve politikaların geliştirildiği kalkınma planlarında açıkça görülmektedir. AB’nin Türkiye ile rapoerları ile kalkınma planları karşılaştırıldığında ortaya çıkan ortak sorun ve temalar Tablo 3’te gösterilmektedir.

Tablo II: AB Türkiye ilerleme rapoerları ile kalkınma planlarındaki ortak sorun ve temaların değerlendirilmesi.

Ortak sorun ve temalar	Değerlendirme
Değerlendirme	Her iki veri setinde de kadınların kayıt dışı çalışmasının yaygın olduğu ve bunun sosyal güvencesizlik gibi sorunlara yol açtığı vurgulanmaktadır.
Ücret Farkı	Kadınlar ile erkekler arasındaki ücret farkı sürekli bir sorun olarak her iki veri setinde belirtilmiştir.
İş-Yaşam Dengesi	Kadınların işgücüne katılımını artırmak için esnek çalışma koşulları ve çocuk bakım hizmetlerine erişim önemli bir tema olmuştur.
Eğitim ve Nitelik	Kadınların eğitim ve nitelik düzeyinin artırılması gerektiği her iki veri setinde de vurgulanmıştır.
Girişimcilik ve Destekler	Girişimcilik ve KOBİ’lere yönelik destekler kalkınma planlarında sürekli olarak yer alırken ilerleme rapoerları içinde sadece 2023 yılı rapoerunda yer almıştır.

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Kadınların işgücüne katılımı ve istihdamı konusunda önemli adımlar atılmış olmakla birlikte, Tablo 3’te de görüldüğü gibi, özellikle kayıt dışı istihdam, ücret farkı, eğitim ve iş-yaşam dengesi gibi alanlarda sorunlar devam etmektedir. AB ilerleme rapoerlarında bu sorunlara dikkat çekilmekte ve kalkınma planlarında bu sorunları çözmeye yönelik politikalar sunulmaktadır. Ancak, girişimcilik

konusu kalkınma planlarında öncelikli bir alan olarak ele alınırken, ilerleme rapoerları genelinde bu kavrama rastlanmaz. Sadece 2023 yılı rapoerunda girişimcilikten bahsedilmiş ve Türkiye bu konuda takdir edilmiştir. Bu durum AB’nin girişimcilik konusunu kadının iş gücü piyasasına katılımı çerçevesinde değerlendirdiğini göstermektedir.

Sonuç

AB ilerleme raporlarına göre, Türkiye’de kadınların işgücüne katılımı ve istihdamı konusunda son yıllarda bazı önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmeler, AB’nin Türkiye’ye yönelik politikalarının ve tavsiyelerinin dönüştürücü etkisinin bir yansımasıdır. Dolayısıyla AB, Türkiye’deki kadınların iş hayatındaki konumunu önemli ölçüde etkileyen dönüştürücü bir güç olmuştur. AB’nin Türkiye’ye yönelik politikaları ve tavsiyeleri, kadınların işgücüne katılım oranlarını artırma ve toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama konusunda önemli adımlar atılmasına öncülük etmiştir.

AB’nin Türkiye ilerleme raporlarında vurgulanan eksiklikler ve sorunların, Türkiye’nin kalkınma planlarında dikkate alındığı ve bu sorunların çözümüne yönelik hedefler belirlendiği açıkça gözlemlenmektedir. Raporlarda tematik olarak ele alınan kayıt dışı istihdam, ücret farkı, iş-yaşam dengesi, eğitim ve nitelik düzeyi gibi konular, Türkiye için kritik sorun alanları olarak öne çıkmaktadır. Bu sorunlar, kalkınma planlarında da benzer şekilde ele alınmış ve bu alanlarda iyileştirme sağlamak amacıyla spesifik hedefler ve politikalar oluşturulmuştur. Bu durum, AB ilerleme raporlarında dile getirilen meselelerin üst politika belgeleri olan kalkınma planlarında ciddiyetle değerlendirildiğini ve Türkiye’yi bu sorunlara çözüm arayışına yönlendirdiğini göstermektedir.

Bu çalışmanın bulguları, AB’nin Türkiye’deki dönüştürücü etkisinin ve kadın işgücü piyasası ve istihdamı ile ilgili politikaların daha kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesine olanak sağlayacaktır. AB’nin politikalarının ve önerilerinin, Türkiye’deki kadınların işgücüne katılımı ve istihdam koşullarını iyileştirmede önemli bir rol oynadığı açıktır. Ancak, mevcut eşitsizliklerin ve zorlukların üstesinden gelinmesi için daha fazla çaba gerekmektedir. Bu itibarla çalışma, AB ve Türkiye arasındaki iş birliğinin önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.

AB, Türkiye’deki kadınların güçlenmesi ve eşitliğin sağlanması sürecinde önemli bir katalizör görevi üstlenmiştir. Ancak, bu

sürecin daha da derinleşmesi ve kalıcı hale gelmesi için hem Türkiye hem de AB’nin ortak çabaları gerekmektedir. Ortak çabalar, kadınların işgücünde maruz kaldıkları eşitsizlikleri ortadan kaldırmak için somut adımlar atılmasına olanak tanıyacaktır. Bu adımlar arasında esnek çalışma saatlerinin teşvik edilmesi, bakım hizmetlerine erişimin artırılması, kadın girişimciliğinin desteklenmesi ve iş yerlerinde cinsiyet ayrımcılığının önlenmesi gibi stratejiler bulunmalıdır.

Türkiye ve AB arasındaki iş birliği, sadece hukuki düzenlemeler ve politika belgeleri ile sınırlı kalmamalı, aynı zamanda eğitim, farkındalık artırma ve toplumsal dönüşüm projeleri gibi alanlarda da derinleşmelidir. İki tarafın iş birliği ve uyum sürecinin devam etmesi, kadınların işgücü piyasasındaki durumunu daha da iyileştirecek ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında önemli adımların atılmasını sağlayacaktır. Özellikle kadınların işgücü piyasasındaki konumlarının iyileştirilmesi, ekonomik bağımsızlıklarının artırılması ve girişimcilik fırsatlarının genişletilmesi gibi konular, bu iş birliğinin odak noktaları arasında yer almalıdır.

Bu çalışma sonucunda gelecekteki çalışmalar için bazı öneriler getirilebilir. AB ülkeleri arasında kadınların işgücüne katılım oranları ve bu oranların belirleyici faktörleri üzerine karşılaştırmalı analizler yapılabilir. Böylece, başarılı politikaların Türkiye’ye transfer edilebilirliği ve uygulanabilirliği hakkında bilgi sağlanabilir. AB’nin cinsiyet eşitliği ve istihdam politikalarının, üye ülkelerdeki kadınların işgücüne katılımı üzerindeki etkisi incelenebilir. Özellikle, AB direktiflerinin ve fonlarının, kadın istihdamı üzerindeki somut etkileri değerlendirilebilir. Türkiye ile AB ülkeleri arasında kadın istihdamı ve işgücüne katılım oranları karşılaştırılarak, mevcut farkların nedenleri araştırılabilir. Bu tür bir çalışma, Türkiye’nin AB standartlarına ulaşma sürecinde hangi alanlarda iyileştirme yapması gerektiğine dair somut veriler sunabilir. Kadınların işgücüne katılımının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi, AB ülkeleri ile Türkiye arasında karşılaştırmalı olarak incelenebilir.

Kaynakça

- Altuzarra, A., Gálvez-Gálvez, C., & González-Flores, A. (2019). Economic development and female labour force participation: The case of European Union countries. *Sustainability*, 11(7). <https://doi.org/10.3390/su11071962>
- Aybars, A. İ., Copeland, P., & Tsarouhas, D. (2019). Europeanization without substance? EU-Turkey relations and gender equality in employment. *Comparative European Politics*, 17(5), 778-796.
- Berson, C. & Botelho, V. (2023). Record labour participation: workforce gets older, better educated and more female. *European Central Bank, The ECB Blog*. <https://www.ecb.europa.eu/press/blog/date/2023/html/ecb.blog231108-8a-96e44be0.en.html>
- Börzel, T., & Thomas, R. (2009). The transformative power of Europe: The European Union and the diffusion of ideas (Working Papers No. 01). Kolleg-Forschergruppe (KFG). Free University Berlin. https://www.researchgate.net/publication/237452626_The_Transformative_Power_of_Europe_The_European_Union_and_the_Diffusion_of_Ideas
- Börzel, T. A. (2009). Transformative power Europe? The EU Promotion of good governance in areas of limited statehood (ERD Workshop). Freie Universität Berlin. https://www.researchgate.net/publication/228454998_Transformative_Power_Europe_The_EU_Promotion_of_Good_Governance_in_Areas_of_Limited_Statehood.
- Börzel, T.A., & Pamuk, Y. (2012). Pathologies of Europeanisation: Fighting corruption in the Southern Caucasus. *West European Politics*, 35(1), 79-97. <https://doi.org/10.1080/01402382.2012.631315>
- Börzel, T.A., & Lebanidze, B. (2017). Cohesiveness, coherence, and consistency in the ENP. In T. Demmelhuber, A. Marchetti & T. Schumacher (Eds), *The Routledge Handbook on the European Neighbourhood Policy*. Routledge.
- Börzel, T.A. (2010). The transformative power of Europe reloaded. The limits of external Europeanization (Working Papers No. 11). Kolleg-Forschergruppe (KFG). Free University Berlin. https://www.researchgate.net/publication/239806865_The_Transformative_Power_of_Europe_Reloaded_-_The_Limits_of_External_Europeanization
- Casier, T. (2008). The new neighbours of the European Union: The Compelling logic of enlargement? The boundaries of EU enlargement: Finding a Place for Neighbours (pp. 19-32). Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1057/9780230591042>
- Dimitrova, A., & Pridham, G. (2005). International actors and democracy promotion in Central and Eastern Europe: The integration model and its limits. *Democratization*, 11(5), 91-112. <https://doi.org/10.1080/13510340412331304606>
- Dimitrova, A., Boroda, M., Chulitskaya, T., Berbeca, V., & Parvan, T. (2016). Soft, normative or transformative power: What do the EU's communications with Eastern partners reveal about its influence? (Working Paper No. 01). EU-STRAT. Free University Berlin. https://www.researchgate.net/publication/317253256_Soft_normative_or_transformative_power_What_do_EU's_communications_with_Eastern_partners_reveal_about_its_influence
- Düzgit, S.A. (2011). Avrupa Birliği genişlemesi ve komşuluk politikası. In A. Kaya, S.A. Düzgit, Y. Gürsoy & Ö. O. Beşgül (Eds), *Avrupa Birliği'ne Giriş: Tarih, Kurumlar ve Politikalar* (pp. 43-58). Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Emmert, F., & Petrović, S. (2014). The past, present, and future of EU enlargement. *37 Fordham International Law Journal*. 1347. Available at: <https://ir.lawnet.fordham.edu/ilj/vol37/iss5/2>.
- Ester, P., & Román, A. (2017). A generational approach to female entrepreneurship in Europe. *Journal of Women's Entrepreneurship and Education*, 3-4.
- European Commission. (2013). *Entrepreneurship 2020 Action Plan. Reigniting the entrepreneurial spirit in Europe*. Quote from European Commission, DG Enterprise and Industry. Report on the results of public consultation on the Entrepreneurship 2020 Action Plan, 2012: 2.
- European Commission. (2022). *EU Enlargement*. https://ec.europa.eu/info/policies/eu-enlargement_en
- EU Delegation. (2022). *Progress Reports*. <https://www.avrupa.info.tr/tr/ilerleme-raporlari-744>
- Grabbe, H. (2004). The constellations of Europe: How enlargement will transform the EU. Center for European Reform. <https://www.cer.org.uk/publications/archive/report/2004/constellations-europe-how-enlargement-will-transform-eu>
- Grabbe, H. (2014). Six lessons of enlargement ten years on: the EU's transformative power in retrospect and prospect. *Journal Common Market Studies*, 52(1), 40-56. <https://doi.org/10.1111/jcms.12174>
- Karolewski, I. P., & Sus, M. (2015). The transformative power of Europe: An introduction. In I. P. Karolewski & M. Sus (Eds). *The transformative power of Europe: The case of Poland* (pp. 7-18). Nomos Verlagsgesellschaft.
- Kutlay, M. (2018). The transformative power of the EU in a changing international order. *Perceptions: Journal of International Affairs*, 23(1), 8-26. <https://dergipark.org.tr/en/pub/perception/issue/48949/624450>
- Lavenex, S. & Schimmelfennig, F. (2009). EU rules beyond EU borders: Theorizing external governance in European politics. *Journal of European Public Policy*, 16(6), 791-812. <https://doi.org/10.1080/13501760903087696>

- Manners, I. (2002). Normative power Europe: A contradiction in terms? *Journal of Common Market Studies*, 40(2), 235-258. <https://doi.org/10.1111/1468-5965.00353>
- Marjanović, I., Popović, Ž., & Milanović, S. (2024). Determinants of Female Labour Force Participation: Panel Data Analysis. *Central European Business Review*, 2024(2), 69-88.
- Mathieu, J.L. (2006). *Avrupa Birliği. Çev. İ. Yerguz. Dost Kitabevi Yayınları.*
- McCormick, J. (2015). *Avrupa Birliği Politikaları. Çev. D. Özsel. Liberte.*
- McEvoy, O. (2024). Total employment rate, male employment rate, and female employment rate in the European Union from 1st quarter 2005 to 1st quarter 2023. *Statista*. <https://www.statista.com/statistics/1194672/employment-rate-in-europe/>
- MFA (Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs). (2005). Turkey 2005 Progress Report. COM (2005) 561 final, SEC (2005) 1426. https://www.ab.gov.tr/regular-progress-reports_46224_en.html
- MFA, (2006). Turkey 2006 Progress Report. COM (2006) 649 final, SEC (2006) 1390. https://www.ab.gov.tr/regular-progress-reports_46224_en.html
- MFA. (2007). Turkey 2007 Progress Report. COM (2007) 663 final, SEC (2007) 1436. https://www.ab.gov.tr/regular-progress-reports_46224_en.html
- MFA. (2008). Turkey 2008 Progress Report. COM (2008) 674 final, SEC (2008) 2699. https://www.ab.gov.tr/regular-progress-reports_46224_en.html
- MFA. (2009). Turkey 2009 Progress Report. COM (2009) 533 final, SEC (2009) 1334. https://www.ab.gov.tr/regular-progress-reports_46224_en.html
- MFA. (2010). Turkey 2010 Progress Report. COM (2010) 660 final, SEC (2010) 1327. https://www.ab.gov.tr/regular-progress-reports_46224_en.html
- MFA. (2011). Turkey 2011 Progress Report. COM (2011) 666 final, SEC (2011) 1207. https://www.ab.gov.tr/regular-progress-reports_46224_en.html
- MFA. (2012). Turkey 2012 Progress Report. COM (2012) 600 final, SWD (2012) 336. https://www.ab.gov.tr/regular-progress-reports_46224_en.html
- MFA. (2013). Turkey 2013 Progress Report. COM (2013) 700 final, SWD (2013) 417. https://www.ab.gov.tr/regular-progress-reports_46224_en.html
- MFA. (2014). Turkey 2014 Progress Report. COM (2014) 700 final, SWD (2014) 307. https://www.ab.gov.tr/regular-progress-reports_46224_en.html
- MFA. (2015). Turkey 2015 Report. COM (2015) 611 final, SWD (2015) 210. https://www.ab.gov.tr/regular-progress-reports_46224_en.html
- MFA. (2016). Turkey 2016 Report. COM (2016) 715 final, SWD (2016) 366. https://www.ab.gov.tr/regular-progress-reports_46224_en.html
- MFA. (2018). Turkey 2018 Report. COM (2018) 450 final, SWD (2018) 153. https://www.ab.gov.tr/regular-progress-reports_46224_en.html
- MFA. (2019). Turkey 2019 Report. COM (2019) 260 final, SWD (2019) 220. https://www.ab.gov.tr/regular-progress-reports_46224_en.html
- MFA. (2020). Turkey 2020 Report. COM (2020) 660 final, SWD (2020) 355. https://www.ab.gov.tr/regular-progress-reports_46224_en.html
- MFA. (2021). Turkey 2021 Report. COM (2021) 664 final, SWD (2021) 290. https://www.ab.gov.tr/regular-progress-reports_46224_en.html
- MFA. (2022). Turkey 2022 Report. COM (2022) 528 final, SWD (2022) 333. https://www.ab.gov.tr/regular-progress-reports_46224_en.html
- MFA. (2023). Turkey 2023 Report. COM (2023) 690 final, SWD (2023) 696. https://www.ab.gov.tr/regular-progress-reports_46224_en.html
- Özdemir, H. (2012). *Avrupa Mantığı: Avrupa Bütünleşmesinin Teori ve Dinamikleri. Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.*
- Pşivara, A. (2017). Female labour force participation in the EU countries. *The EURASEANS: journal on global socio-economic dynamics*, 5 (6), 68-72.
- Rehn, O. (2006). *Europe's Next Frontiers. Nomos.*
- Sekulić, T. (2020). *The European Union and the Paradox of Enlargement. Palgrave Studies in European Political Sociology. Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-030-42295-0*
- TBMM. (2006). *Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013). 26215 sayılı Resmî Gazete.*
- TBMM. (2013). *Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018). Karar No.1041.*
- TBMM. (2019). *On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023). Karar No. 1225.*
- TBMM. (2023). *On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028). Karar No.1396.*
- Tezcan, E. (2007). *Avrupa Birliği Komisyonu. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK) Yayınları.*
- TÜİK. (2024). *İşgücü İstatistikleri, 2023. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İsgucu-Istatistikleri-2023-53521*
- Vachudova, M.A. (2005). *Europe Undivided: Democracy, Leverage and Integration After Communism. Oxford University Press.*

Women Entrepreneurship in Handicrafts: The Case of Kocaeli Province

El Sanatları Alanında Kadın Girişimciliği Kocaeli Örneği

Doç. Dr. Ebru IŞIK ÇAVUŞ

Sinop Üniversitesi, Boyabat İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İşletmecilik ve Ticaret Bölümü, Sinop, Türkiye
eikutuk@sinop.edu.tr

ORCID: 0000-0001-6001-527X

Abstract

Women's entrepreneurship is closely related to many social institutions. Family, culture, economy and arts are some of these social institutions. Proposing projects and policies linked to these social institutions to support women's entrepreneurship, especially at the local level, is very important for developing permanent solutions. Entrepreneurship is a good way for women's participation and empowerment in economic life. Supporting women's entrepreneurial activities not only contributes to economic development, but also to the development of institutions that are the building blocks of society such as culture, arts and family. Governments take many steps to support women's entrepreneurship, but generalized policies that do not consider local practices may have a positive impact on women's entrepreneurship in the short term, but do not serve the purpose of creating lasting solutions in the long term. In order to increase women's entrepreneurship motivation at the local level, there is a need for local government-supported policies that tackle structural problems, take into account local practices, improve women's knowledge and capacities, and provide them with new skills to adapt to the new era. In this study, the potential of developing handicrafts to promote women entrepreneurship in Kocaeli province will be discussed and the challenges, personality traits and needs of potential women entrepreneurs engaged in handicrafts in Kocaeli province will be conveyed through semi-structured in-depth interviews with 7 potential women entrepreneurs.

Keywords: Women Entrepreneurship, Kocaeli, Handicrafts, Social Institutions, Digitalization.

Öz

Kadın girişimciliği pek çok toplumsal kurumla yakından ilişkilidir. Aile, kültür, ekonomi ve sanat bu toplumsal kurumlardan bir kaçıdır. Özellikle yerelde kadın girişimciliğinin desteklenmesi için sözü geçen toplumsal kurumlarla bağlantılı proje ve politikaların önerilmesi kalıcı çözümler geliştirilmesi için oldukça önemlidir. Kadınların ekonomik hayata katılımı ve güçlenmesi için girişimcilik iyi bir yoldur. Kadınların girişimcilik faaliyetlerinin desteklenmesi bir yandan ekonomik kalkınmaya katkı sağlarken bir yandan da kültür, sanat, aile gibi toplumun yapıtaşı olan kurumların da gelişmesine yardımcı olmaktadır. Hükümetler kadın girişimciliğini desteklemek için pek çok adım atmakta ancak yerel pratiklerin göz önüne alınmadığı genellemeci politikalar kısa vadede kadın girişimciliği üzerinde olumlu etki yapsa da uzun vadede kalıcı çözümler yaratma amacına hizmet edememektedir. Kadınların girişimcilik motivasyonlarının yerel düzeyde artırılması için yapısal sorunlarla mücadele eden, yerel pratiklerin göz önüne alındığı, kadınların bilgi ve kapasitelerini geliştiren ve yeni çağa uyum sağlamaları için onlara yeni beceriler kazandıran yerel yönetim destekli politikalara ihtiyaç vardır. Bu çalışmada, Kocaeli ilinde kadın girişimciliğini teşvik etmek için el sanatlarını geliştirme potansiyeli tartışılacak ve Kocaeli ilinde el sanatlarıyla uğraşan potansiyel kadın girişimcilerin karşılaştıkları zorluklar, kişilik özellikleri ve ihtiyaçları 7 potansiyel kadın girişimciyle yapılan yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler yoluyla aktarılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kadın Girişimciliği, Kocaeli, El Sanatları, Toplumsal Kurumlar, Dijitalleşme.

1. Introduction

The contemporary era represents a laboratory for the study of digital and green transformation phenomena, which are collectively referred to as the “twin transformation.” As observers and interpreters of both transformations, social scientists are attempting to establish the connections between these phenomena and social life and social institutions, as well as to predict or reveal the potential consequences of these transformations. The concept of entrepreneurship is similarly beneficial in this context. The concept of entrepreneurship, which has existed throughout human history in terms of both meaning and content, is also a highly useful tool for tracking the various social transformations that have occurred over time. Since the 18th century, numerous social transformations have affected the content and meaning of the concept of entrepreneurship. In this context, it is evident that entrepreneurship, which is a concept that is highly dynamic in nature, will inevitably undergo changes and transformations in accordance with the ongoing social transformations that are taking place in the present era.

Entrepreneurship is a multidimensional concept and is evaluated from different perspectives as it is the subject of interdisciplinary studies. Women’s entrepreneurship is closely related to many different social institutions and is located at the intersection of social institutions such as family, economy, culture, art and education. Therefore, it is possible to observe quite significant changes in social life by encouraging women entrepreneurship. Entrepreneurship provides many different contributions to women’s participation in economic life and empowerment. Economic independence, contribution to the family budget, realization of labor, integration into social life, strengthening cultural transmission, and improving communication skills are just a few of them.

In light of the twin transformations, the promotion of women’s entrepreneurship and the increase of women’s participation in economic and social life have become increasingly crucial. The digital transformation may further disadvantage women, who are already at a disadvantage in the digital age. This could result in women being pushed out of the labor market due to their low qualifications if the principle of working with less manpower is adopted in conjunction with the impact of the green transformation. In light of these considerations, it is imperative that efforts be made to promote women’s entrepreneurship and to ensure the long-term viability of women’s entrepreneurial skills.

This study will first present a brief conceptual framework on the concept of entrepreneurship and then introduce the specific characteristics of women entrepreneurship. The relationship between handicrafts and women’s entrepreneurship will then be examined and potential threats and solutions for the promotion of women’s entrepreneurship at the local level will be presented through semi-structured in-depth interviews, taking into account site-specificities.

---

2. Conceptual and Theoretical Framework

2.1. Schumpeter’s Entrepreneur

Schumpeter’s creative destruction is mentioned in all studies on entrepreneurship. It would not be wrong to say that in many studies in the relevant literature, the entrepreneur is also included with Schumpeter’s definitions. Indeed, the concept of entrepreneurship has a long history, dating back to ancient times, particularly in the 18th century, when it was used to describe the inventors of the period. However, the first definition that is appropriate for its use in the present day was provided by R. Cantillon. In

Cantillon, while defining entrepreneurship in accordance with the contemporary usage of the term, he defined the entrepreneur as an individual who assumes the risk. In Cantillon’s economic analysis, while capitalists are considered landowners, there are also entrepreneurs who act as intermediaries between workers and capitalists in the context of the factors of production. In this way, the entrepreneur may be seen as a qualified labor force. Furthermore, Cantillon’s analysis of entrepreneurship sheds light on the principal challenges that contemporary entrepreneurs are confronted with. The most significant challenge that

entrepreneurs encounter, both in Cantillon's analysis and in the present era, is the inherent uncertainty of the market and the risk that it entails. In contrast to Cantillon, J. B. Say situates entrepreneurship at the core of economic activity, underscoring its interconnection with management and characterizing entrepreneurs as risk-taking wage workers (Praag, 1999). Although Say's definition, which is quite similar to the contemporary definition of the entrepreneur, is also utilized as a foundation in numerous studies, Schumpeter's contribution to this field is considerably more substantial.

At the core of Schumpeter's theory of entrepreneurship, which is endorsed by numerous scholars, is the notion of "creative destruction." Schumpeter (1942) posits that economic development necessitates a process of creative destruction, whereby continuous innovation and the dissolution of existing structures are mutually reinforcing. Entrepreneurs play a pivotal role in the process of creative destruction, spearheading the development of novel products, production methods, markets, and organizational structures. Such innovations result in the obsolescence of existing structures and technologies, which are then replaced with more efficient and effective alternatives. Schumpeter (1934) defines the role of the entrepreneur as that of an individual with the capacity to make new combinations. These new combinations encompass five fundamental categories of innovation: the introduction of a novel product, the development of an innovative production method, the establishment of a new market, the identification of a previously untapped source of raw materials or semi-finished products, and the restructuring of industrial organization.

According to Schumpeter, the entrepreneur is the main actor in the economic system that carries out innovative activities. Entrepreneurs bring about economic change and development by taking risks and dealing with uncertainty (Schumpeter, 1934). One of the main characteristics of entrepreneurs is their ability to take risks and deal with uncertainty. Schumpeter states that thanks to these characteristics, the entrepreneur can create new opportunities and transform the economic system. Schumpeter (1934) argues that the motivation of the entrepreneur goes beyond making profit. Entrepreneurs are driven by intrinsic motivations such as a sense of achievement, the desire to start and manage their own business, and the desire to innovate. These motivations enable entrepreneurs to constantly seek new opportunities and transform the economic system in innovative ways.

Moreover, in the process of economic development, Schumpeter emphasizes the importance of innovative activities of the entrepreneur. Innovations are not only limited to technological developments, but also lead to significant changes in organizational and market structures (Schumpeter, 1934). These changes enable the economic system to become more efficient and competitive.

Schumpeter's theory of entrepreneurship is still relevant today. Especially in technology-oriented entrepreneurship and start-up ecosystems, Schumpeter's concept of creative destruction is frequently referenced. Innovative ventures contribute significantly to economic development by transforming existing markets and industries.

Although Schumpeter did not make a specific analysis of women entrepreneurs, empirical studies in the relevant literature in Turkey suggest that women are close to Schumpeter's definition of entrepreneurship. For example, semi-structured in-depth interviews conducted by Araz Takay and Kalemci Tüzün (2015) with 41 women entrepreneurs in Ankara and its neighboring districts showed that these women entrepreneurs have the personality traits and motivation sources described by Schumpeter. Women entrepreneurs emerge as creative and courageous individuals, as Schumpeter saw in his entrepreneurs. Their main motivators include the desire for success and the desire to start their own business. While Schumpeter's analyses do not explicitly address the issue of gender equality, it is possible to suggest that the participation of women in economic and social life will contribute to a more inclusive framework when his views on entrepreneurship are considered in conjunction with a gender analysis. Ensuring gender equality will enable Schumpeter's concepts of innovation and economic development to be addressed from a broader perspective. Supporting women entrepreneurs can contribute to a more innovative and sustainable economic system (Brush, de Bruin, & Welter, 2009).

2.2 Women Entrepreneurship at the Local Level: Supports and Barriers

Women's entrepreneurship has received considerable attention over the past few decades due to its potential to support economic growth and promote gender equality. Women's entrepreneurship is crucial for economic development and social inclusion. It contributes to job creation, innovation and economic diversification. According to Brush et al. (2006), women entrepreneurs bring unique perspectives and solutions to business challenges, fostering

a more inclusive and innovative entrepreneurial ecosystem. Entrepreneurship, which promotes women's social and economic empowerment, is also closely linked to social institutions such as family, education and culture.

The development of an entrepreneurial ecosystem will support economically empowered female figures and change the division of labor in the family based on traditional gender norms in favor of women. Thus, more gender-balanced families can be established and entrepreneurial culture can be passed on to new generations through this mechanism. On the other hand, as women entrepreneurship becomes more widespread, especially at the local level, the importance of education will increase, children will be introduced to pre-school education at an early age, and thus the young generation will be raised with a responsible and innovative perspective.

Despite its many positive impacts, women's entrepreneurship in developing countries such as Turkey has still not reached the expected level. The challenges faced by women entrepreneurs are much deeper than their male counterparts. These challenges include limited access to finance, balancing work and family responsibilities, and societal attitudes towards gender roles. As noted by Marlow and Patton (2005), financial institutions often exhibit a gender bias, making it difficult for women to secure financing for their enterprises:

- Access to finance: Access to finance remains one of the most significant barriers for women entrepreneurs. Women are often perceived as higher-risk borrowers, which can limit their ability to obtain loans and investments. This financial gap hinders the growth of women-led businesses and their potential to benefit from economies of scale. Research by Coleman and Robb (2009) shows that women are less likely than men to receive venture capital funding, exacerbating the problem.

- Balancing Work and Family: The dual role of women as entrepreneurs and primary caregivers poses another significant challenge. Women often struggle to balance family responsibilities with the demands of running a business. This challenge is more pronounced in cultures where traditional gender roles are strong. Eddleston and Powell (2008) emphasize that women entrepreneurs often experience higher levels of work-family conflict, which can affect their business performance and personal well-being.

- Social Attitudes and Gender Roles: Societal attitudes towards gender roles can significantly influence women's

entrepreneurial activities. In many societies, entrepreneurship is still perceived as a male-dominated field, which may discourage women from engaging in entrepreneurial ventures. Ahl (2006) argues that gender-based expectations and stereotypes often limit women's entrepreneurial aspirations and opportunities.

On the other hand, there are mechanisms that support and motivate women entrepreneurs. The first of these is support systems and networks. Support systems and networks play a critical role in promoting women's entrepreneurship. Mentoring, access to professional networks and supportive policies can help women overcome the barriers they face. McGregor and Tweed's (2002) study emphasizes the importance of social networks and mentoring in the success of women entrepreneurs.

Another support mechanism is government policies and institutional support. Government policies and institutional support are vital for promoting women's entrepreneurship. Initiatives such as microfinance, training programs and grants specifically targeting women can help close the gender gap in entrepreneurship. The Global Entrepreneurship Monitor (GEM) report highlights that countries with supportive policies have higher rates of female entrepreneurship.

Women's entrepreneurship is a dynamic and evolving field with significant potential for economic and social progress. Despite many challenges, women entrepreneurs continue to make significant contributions to the global economy. Addressing the barriers they face and providing targeted support can unlock this potential and lead to more inclusive and equitable economic growth. For this reason, it is particularly important to inform women entrepreneurs locally about support and training programs, and to create networks to provide them with access to micro-credit and grant schemes that they can use to overcome financial challenges.

3. Research Methodology and Sampling

3.1. Design and Participants

This research was conducted using a semi-structured in-depth interview method to determine the potential of women interested in handicrafts in Kocaeli to become entrepreneurs and to reveal the forces they face, the support they receive and their needs.

The semi-structured in-depth interview technique is a qualitative research method that takes into account the social,

cultural and economic contexts of the participants and is used to decipher information that is not apparent in the first place. The information obtained in the interviews conducted with the interviewees on predetermined topics is evaluated within the framework of the environment in which the participants live and the experiences they have (Roulston, 2010). In-depth interview data is usually analyzed through thematic analysis. In this process, the data are coded, and the main themes are revealed. Identifying themes means classifying and relating data in a systematic way (Braun & Clarke, 2006). In analyzing interview data, participants' perspectives and what they say are respected. The researcher tries to accurately represent the experiences of the participants by avoiding their own biases (Seidman, 2013). Since the study was designed for a specific region and aimed to examine the specific problems of this region, it was deemed appropriate to use this technique, which is also frequently used in women's studies, to collect and analyze the data.

The reason for choosing Kocaeli province in the study is that handicrafts are seen as an important cultural value by women living in this province and constitute an important source for entrepreneurship by having the potential to be passed down from generation to generation. Handicrafts are kept alive in Kocaeli as a historical and cultural heritage. Especially products such as Hereke carpet, Kandıra cloth and Karamürsel basket stand out. Hereke carpets have been produced since the Ottoman period and are known worldwide. These carpets are woven on hand looms using high quality silk and wool (Akgül, 2023). Kandıra cloth is produced with yarns obtained from flax fields in the region and is preferred for summer clothes (Yıldız, 2021). The Karamürsel basket is woven from the branches of chestnut trees and is long-lasting (Çelik, 2022). In addition, the findings of the study conducted by Günsel (2024) in Kocaeli reveal significant gender differences in entrepreneurial tendencies, indicating that women exhibit higher levels of risk-taking and innovativeness compared to men.

In the study, semi-structured interviews were conducted with 7 potential entrepreneur women who received training in the field of handicrafts from vocational training courses (KO-MEK) operating within Kocaeli Municipality. All interviewees are women, aged between 42 and 52, and all are not currently entrepreneurs but are willing to be part of a handicraft enterprise. Interviews were conducted in June-July 2024. The shortest interview lasted 22 minutes and the longest 45 minutes. Interviews were recorded. Before the recording, daily conversations were held so that the interviewees could express themselves more comfortably, and the interviews were recorded after these daily conversations were over and the interviewees started to feel comfortable. 7 interviewees were considered sufficient. The rationale for this was based on two bases from the relevant literature. The first one is the saturation approach. Saturation is "the criterion for deciding when to stop sampling different groups belonging to a category. It means that the researcher finds no additional data on which to develop the category properties. When similar examples are seen repeatedly, the researcher is empirically sure that the categories are saturated" (Glaser & Strauss, 2017). Low (2019) stated that saturation can be declared early in a small study with modest claims. Another basis is Guest et al. (2006), which shows that saturation can be reached early, especially in homogeneous groups. In this study, it was emphasized that for studies with a high level of homogeneity among the population, "6 interviews may be sufficient to ensure the development of meaningful opinions and useful interpretations".

3.2. Findings

Interviews containing the data to be used in the study were recorded and then these recordings were transcribed to form the basis of the study. First of all, demographic information of the participants was compiled and illustrated in Table 1 below.

Table 1. Interviewee Information

	Marital Status	Number of Children	Age
<i>Interviewer1</i>	Married	2	46
<i>Interviewer2</i>	Single	2	44
<i>Interviewer3</i>	Married	4	46
<i>Interviewer4</i>	Married	2	48
<i>Interviewer5</i>	Married	2	43
<i>Interviewer6</i>	Married	3	42
<i>Interviewer7</i>	Married	3	52

As can be seen in Table 1, the interviewees are women between the ages of 42-52 who have children. 6 interviewees stated that they were married, while 1 interviewee stated that she was divorced and single. All of the interviewees reside in Kocaeli city center and its districts.

The interviewees were first asked about the limitations and difficulties specific to the field of handicrafts and what motivated them to engage in handicrafts. They were then

asked about their desire and potential to turn their handicrafts into an income-generating venture. Finally, the interviews were concluded by discussing the basic needs of women interested in handicrafts. Based on these interviews, a total of 23 codes and 4 themes were created. The themes are presented in separate tables, and the tables also include the interviewees' own statements under the relevant code and theme for the convenience of the reader. The first theme prepared in this context is presented below in Table 2.

Table 2. Challenges of Being a Woman Engaged in Handicrafts

	Financial Challenges	Challenges Specific to the Field of Handicrafts	Challenges related to Work-Family Life Balance	Challenges related to social norms
Interviewer1	"The customer covers the cost, I put my hand labor on it."	"Manual labor takes a long time. When we ask for a higher price than the machine-made ones, the customer often finds it high".	"I fulfill my family responsibilities first, and I have to do so. Thinking otherwise makes me unhappy. I sacrifice my rest time and spend time on handicrafts."	"Cooking, cleaning, housework are women's duties. My husband supports me from time to time, but mostly I do these chores. I started my career so that I could at least sew my own clothes. My family encouraged me. When I think about it now, I have no regrets."
Interviewer2	"In the beginning, I was covering all the costs myself. I was buying my materials with my pocket money. Then, as I did piecework, I made more profit. I know all the material suppliers now. I can buy materials cheaply, partly due to this effect."	"New products come out every month. Costs are constantly changing. Therefore, it is necessary to keep both models and prices constantly updated."	"I attend courses during the day, pick up the children from school, cook and wash dishes, and start working at night. I sleep very little. Doing handicrafts gives me a lot of rest. It's good for me psychologically. I just balance it out."	"Doing handicrafts makes me happy. I don't think about who will say what."
Interviewer3	"I buy all my own stuff."	"The products you make are not always liked by everyone. It is also very difficult to work according to the customer's taste."	"My priority is my children, the organization of my home and the service of my husband. I do handicrafts in the rest of the time. If I don't prioritize my family, they cannot be successful."	"I've heard a lot from people around me, "How can you do handicrafts like this in this day and age?" But this never deterred me. I never paid any attention."
Interviewer4	"I buy my own material, my wife supports me a lot, financially and morally. But the prices are very high. When I go a month later, the prices double."	"It's a labor of love. But not everyone knows its value. The product you produce is not appreciated".	"I have no problems. My children are grown up. It feels like therapy to me. It does not harm my family life as it is psychologically good for me."	"Not everyone appreciates this work. They see it as empty work. But we produce unbelievably beautiful products by spending a lot of effort."
Interviewer5	"I don't face any financial difficulties. I'm well off. I don't expect much anyway."	"I am very interested in art. My family is like me. I like being interested in it even if it is difficult. I think there is no big difficulty. I already lived in Germany for a while. I know what patience is. This job also requires patience."	"I work on weekends, but it's like therapy. It doesn't affect my family life."	"I get a lot of support from my friends. Everyone appreciates it. They like it. I even lived in Germany for a while, where there was a lot of interest in handicrafts. More than in Turkey."

Interviewer 6	"I've always covered all the costs. I also tried to sell them, but the products were left in my hands. I got a little frustrated."	"I would love to have my own workshop. That's my biggest dream. If you want to do this job, you have to take risks. You will be determined. You need to be open to innovations."	"I work in the cool of the evening in hot weather. I make creative products for home decoration. It feels like therapy when I am very angry and overwhelmed. It contributes to my family life. I feel good and I am much more useful to my family."	"My husband is incredibly supportive of me. He supports every product I make. He says they have artistic value. It makes me so happy. I also became a teacher for the women around me. I finished high school from outside, just to do this job more professionally. I want to be a knitting teacher."
Interviewer 7	"When I was going to the course, I made many dowry sets, I bought the materials with my own money. Then I sold them and gave pocket money to my daughters. I saved money. But if you have money, you can do it, if you don't have money, the production is difficult."	"I first started as a hobby. Then I socialized, I learned something. But when I got into it, I also saw the difficulties. Each field is a different world. You think it won't spoil if you make it and put it aside, but the model gets old, and the color turns yellow."	"I tell my daughter, you have a diploma, go and work, get a salary. I couldn't go to school; I wanted her to go and work. It may be difficult to combine family and work life, but it can be done. I want to do this job."	"It's great to work together. Other friends always ask me for ideas. I'm very happy, I say I've been useful. I take someone a gift from the products I've made."

The findings presented in Table 2 are direct quotes from the interviewees' own words. Among the 4 codes identified here, "financial difficulties" clearly shows that women who are interested in handicrafts mostly do it with their own capital or by using advance payments for piecework. It can be inferred that this situation hampers the potential of handicrafts to turn into an enterprise to some extent. Another code, challenges specific to the field of handicrafts, shows that women who are interested in handicrafts enjoy doing this work, but they know that it requires a lot of time and attention. In order to carry out this labor-intensive and

patient work, women often sacrifice their free time in order to maintain their work-family balance. This finding reveals the results of the third code. In terms of challenges related to social norms, we can infer that women involved in handicrafts often have independent characters. It seems possible to infer that some of the women who are interested in handicrafts have to prioritize their families and domestic responsibilities due to gender norms. On the other hand, it should be noted that the women interviewed did not complain about this.

Table 3. Supports Provided to Potential Entrepreneurial Women Engaged in Handicrafts

	State Support	Municipal support	Family Support
Interviewer1		"We receive support from our organization here in the municipality. They respond when we request new trainings."	"My husband supports me from time to time."
Interviewer2	"I have a disability pension. If that counts as support, I have this."	"I attend the courses. I'm happy."	"My parents support me financially and morally."
Interviewer3		"I continue to take courses from the institution and that is enough for me."	
Interviewer4	"I have no information about state support."	"There are courses. I don't have any other information"	"My husband is my biggest support."
Interviewer5		"I attend courses."	"My only supporter is my husband."
Interviewer6		"I attend courses offered by the municipality."	"My husband supports me a lot."

	State Support	Municipal support	Family Support
Interviewer7		"The municipality actually has facilities. You can make a deal with the teacher and do the work. But you have to deliver it at the time they say".	"My husband is very supportive. He takes care of the grandchild one day so that I can go to a course and learn something."

Table 3 presents the supports that potential entrepreneur women currently have in order to carry out their handicraft activities in the interviewees' own words. A total of 3 codes were used to create this theme. Almost all of the interviewee women stated that they did not receive any state support, or even that they were not aware of any state support in this

field. In terms of family support, what is pleasing is that almost all of the interviewees see their husbands as their biggest supporters. All of the interviewees in Kocaeli province spoke positively about the support provided by the municipality in this field and stated that the courses opened made a great contribution to supporting handicrafts.

Table 4. Needs of Potential Entrepreneur Women Engaged in Handicrafts

	Knowledge-Skills	Social	State	Municipality
Interviewer1	"Currently, we have the chance to promote and market our products thanks to "KO-MEK SEPETİ" Platform within the municipality. So I don't need to acquire digital or technical skills."	"It would be good to have a platform where we can exchange information and cultural exchanges."	"Central government support is needed for information and trainings for new ideas."	"Information meetings and training seminars on grants, loans and projects can be organized."
Interviewer2	"Small products, products with low costs are sold in "KO-MEK SEPETİ". It is difficult to sell products with high costs. I would love to have a workshop. I have both skills and knowledge."	"I'm not very good with technology. My daughter sometimes supports me, but it would be good if someone who knows these things could support me."	"There is great support for women producers. But a little more support would be good."	"There are courses, information is provided. It would definitely be good if there were more seminars."
Interviewer3	"I do not need any additional skills."	"We do it to socialize, but I like to work alone. I think it's an individual job."	"It would be good to provide more information about government supports."	
Interviewer4	"I wish there was more training. Social media training can be useful."		I am not very aware of government support.	
Interviewer5	"I would like to improve what I lack. I enroll in new courses every year."	"I like to work alone."	"If I had a little more interest, I would like to go and research what government supports are, what I can do. But then I give up when I think about it."	"I have participated in all the courses organized by the municipality, and if the municipality organizes a new course, I will also participate in it. It is very good for us. It is like therapy."
Interviewer6	"I want to move forward rather than stand still. I'll make up for my shortcomings."	"I wish there was such a joint workshop. Let's come together, teach and learn. Municipality courses are good in this respect, but I feel like they are not enough."	"There is a need for training seminars."	"If only the municipality could show us a place where we could both produce and sell. Maybe there is."
Interviewer7	"I want to improve more from now on."	"I want my work to be liked. I want to be appreciated."		

In Table 4, a theme consisting of a total of 4 codes was created. In this table, the needs of potential entrepreneurial women engaged in handicrafts are grouped in terms of knowledge-skills, social, state and municipality. While most of the women interviewed did not see a major deficiency in terms of knowledge and skills, some emphasized that they wanted to improve their digital skills and institutionalize continuous learning. On the other hand, socially, many interviewees stated that they need a social platform where they can interact, so that they can develop each other and increase their motivation for self-learning. Again, many of the interviewees stated that they need to be informed about government support and training seminars, and they request more seminars, information meetings and a workshop where they can carry out handicraft activities from the municipality.

In addition to the difficulties faced by entrepreneurial women, the supports and needs they have, which are presented in the tables above, implicit questions were also used to find out whether the interviewees have personality traits that would reveal their entrepreneurial potential. In this framework, the data obtained from the interviews were interpreted and three main personality traits of each interviewee were identified. Based on these personality traits, a total of 12 codes were created. The frequency distribution and percentage shares of these codes are shown in Table 5 below.

Table 5. Personality Characteristics of Interviewee Women with Entrepreneurial Potential

Personality Traits	Frequency	Percentage %
<i>Productive</i>	5	23,8
<i>Openness to Innovation</i>	2	9,5
<i>Patient</i>	2	9,5
<i>Willing to Learn</i>	2	9,5
<i>Altruist</i>	1	4,8
<i>Success Oriented</i>	1	4,8
<i>Confident</i>	1	4,8
<i>Determined</i>	1	4,8
<i>Compatible</i>	1	4,8
<i>Independent</i>	1	4,8
<i>Ambitious</i>	1	4,8
<i>Result Oriented</i>	1	4,8
Total	21	100

As can be seen in Table 5, most of the personality traits of the interviewee women are among the characteristics of the entrepreneur in Schumpeter's definition of entrepreneurship mentioned in the theoretical framework. In particular, productivity and openness to innovation, together with the willingness to learn, have a very important place among the desired characteristics of entrepreneurial women.

4. Result

Handicrafts are an important cultural value for the province of Kocaeli. The fact that the majority of the people operating in this field are women also makes this field a suitable ground for women entrepreneurs. The researcher's findings - especially Table 5 - show that women interested in handicrafts in Kocaeli province have the potential to become entrepreneurs. Increasing the number of seminars that will direct women towards entrepreneurship, further expanding the vocational courses (KO-MEK) operating within the Municipality, and providing more information about loan and grant programs, especially to overcome financial

difficulties, can be listed as steps that can be taken to turn women interested in handicrafts in Kocaeli province into successful entrepreneurs. In addition, improving women's digital skills will encourage them to adapt to the new age. Mainstreaming handicrafts, which are environmentally sensitive by nature, and including women in this field in economic life will make a significant contribution to the economy in Kocaeli province in particular, in all neighboring provinces in general, and in Turkey at the macro level by setting a good example.

References

- Ahl, H. (2006). Why Research on Women Entrepreneurs Needs New Directions. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 30(5), 595-621. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6520.2006.00138.x>.
- Akgül, S. (2023). Hereke Halıları: Tarih ve Kültürel Miras. *Türk Kültür ve Sanat Dergisi*, 12(1), 45-67.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp0630a>
- Brush, C. G., Carter, N. M., Gatewood, E. J., Greene, P. G., & Hart, M. M. (2006). The Use of Bootstrapping by Women Entrepreneurs in Positioning for Growth. *Venture Capital*, 8(1), 15-31. <https://doi.org/10.1080/13691060500433975>.
- Brush, C. G., De Bruin, A., & Welter, F. (2009). A Gender Aware Framework for Women's Entrepreneurship. *International Journal of Gender and Entrepreneurship*, 1(1), 8-24.
- Coleman, S., & Robb, A. (2009). A Comparison of New Firm Financing by Gender: Evidence from the Kauffman Firm Survey Data. *Small Business Economics*, 33(4), 397- 411. <https://doi.org/10.1007/s11187-009-9205-7>.
- Çelik, H. (2022). Karamürsel Sepetçiliği: Geleneksel El Sanatları ve Geleceği. *Kocaeli Üniversitesi Yayınları*, 5(1), 89-112.
- Eddleston, K. A., & Powell, G. N. (2008). The Role of Gender Identity in Explaining Sex Differences in Business Owners' Career Satisfier Preferences. *Journal of Business Venturing*, 23(2), 244-256. <https://doi.org/10.1016/j.jbusvent.2006.11.002>.
- GEM. (2019). Global Entrepreneurship Monitor 2018/2019 Women's Entrepreneurship Report. Retrieved from <https://www.gemconsortium.org/report/gem-20182019-womens-entrepreneurship-report>.
- Glaser, B.G. & Strauss, A.L. (2017). *Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*. New York: Routledge.
- Guest, G., Bunce, A. & Johnson, L. (2006). How Many Interviews Are Enough? An Experiment with Data Saturation and Variability. *Field Method*, 18(1), 59-82. [Doi:10.1177/1525822X05279903](https://doi.org/10.1177/1525822X05279903).
- Günsel, A. (2024). An Empirical Study on The Entrepreneurial Mindset of Kocaeli Youth. *Şura Akademi (6- Gençlik)*, 11-19.
- Low, J. (2019). A Pragmatic Definition of the Concept of Theoretical Saturation. *Sociological Focus*, 52(2), 131-139. [doi:10.1080/00380237.2018.1544514](https://doi.org/10.1080/00380237.2018.1544514).
- Marlow, S., & Patton, D. (2005). All Credit to Men? Entrepreneurship, Finance and Gender. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 29(6), 717-735. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6520.2005.00105.x>.
- McGregor, J., & Tweed, D. (2002). Gender and Managerial Competence: Support for Theories of Androgyny? *Women in Management Review*, 17(7), 324-331. <https://doi.org/10.1108/09649420210441631>.
- Praag, V.M. (1999). "Some Classical Views of Entrepreneurship" *De Economics*, 143(3): 331-348.
- Roulston, K. (2010). *Reflective Interviewing: A Guide to Theory and Practice*. SAGE Publications.
- Schumpeter, A.J. (1934) *The Theory of Economic Development*, Oxford University Press, Oxford, U.K.
- Schumpeter, A.J. (1942). *Capitalism, Socialism and Democracy*, London: George Alen and Unwin Ltd.
- Seidman, I. (2013). *Interviewing as Qualitative Research: A Guide for Researchers in Education and the Social Sciences (4th ed.)*. Teachers College Press.
- Takay, B., & Tüzün, İ. K. (2015). Kadın Girişimciler Schumpeter'in Girişimcisi Olursa..., *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(1), 249-259.
- Yıldız, E. (2021). Kandıra Bezi: Yerel Üretim ve Kullanım Alanları. *Anadolu El Sanatları Araştırmaları*, 8(2), 123-145.

On Yıllık Perspektif: Kadınların Spora Katılımı

A Ten-Year Perspective: Women's Participation in Sports

Doç. Dr. Hamza KÜÇÜK

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yaşar Doğu Spor Bilimleri Fakültesi, Beden Eğitimi ve Spor Bölümü, Samsun, Türkiye

hamza.kucuk@omu.edu.tr

ORCID: 0000-0002-9912-9909

Öz

Düzenli spor ve fiziksel aktivitenin sağlık üzerindeki olumlu etkileri yapılan araştırmalarla ifade edilmektedir. Buna ek olarak kadınların spora katılımları bireysel, toplumsal, ekonomik katkılar sağlar. Yapılan bu çalışmanın amacı 2015 ve 2024 yılları arasında lisanslı spor yapan kadınlara yönelik katılım perspektifi sunmaktır. Çalışmada Gençlik ve Spor Bakanlığı resmi sitesinden alınan lisanslı sporcu verilerine Ki-kare analizi yapılmıştır. Elde edilen veriler yüze ve frekans olarak gösterilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre kadınların yıllara göre spora katılımında artış olduğu tespit edilmiştir. 2015 yılında lisanslı erkek sporcu oranı %69, kadın oranı ise %31 olarak bulunmuştur. Aynı oran 2024 yılında erkeklerde %64,80 kadınlarda %35,20 oranındadır. Benzer durum lisanslı sporcuların aktif spor yapma durumunda da tespit edilmiştir. 2015 yılında erkek lisanslı aktif sporcular %68,50, kadın sporcu oranı ise %31,50 olarak bulunmuştur. 2024 yılına gelindiğinde erkeklerin oranı %63,70 olarak bulunurken kadınların oranı %36,30 olarak bulunmuştur. Elde edilen sonuçlara göre sporcu sayısında ve kadınların spora katılımında artış tespit edilmiştir. Bu artışın ortaya çıkmasında kadınların toplum içinde kazandıkları statünün etkisi olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Fiziksel Aktivite, Kadın, Kadın Sporcular, Spor, Spora Katılımı.

Abstract

Previous research has stated the positive effects of regular sports and physical activity on health. Additionally, women's participation in sports contributes to individual, societal, and economic well-being. This study aims to present a perspective on the participation of women who were licensed athletes between the years 2015 and 2024. Chi-square analysis was applied to the licensed athlete data obtained from the official website of the Ministry of Youth and Sports. The data were presented in terms of percentage and frequency. The results indicate an increase in women's participation in sports over the years. In 2015, the ratio of licensed male athletes was 69%, while the ratio of female athletes was 31%. By 2024, these ratios changed to 64.80% for men and 35.20% for women. A similar trend was observed in the active participation of licensed athletes. In 2015, the ratio of active licensed male athletes was 68.50%, while that of female athletes was 31.50%. By 2024, these ratios had shifted to 63.70% for men and 36.30% for women. The results show an increase in the number of athletes and women's participation in sports. This increase may be influenced by the enhanced status of women within society.

Keywords: Female Athletes, Physical Activity, Sports, Sports Participation, Women.

Giriş

Spora katılımın sağlık yararları (Khan ve ark., 2012) olduğu gibi psikolojik (Penedo ve Dahn, 2005), benlik saygısı ve sosyal entegrasyon gibi psikososyal faydaları da bulunmaktadır (Spruit ve ark., 2016). Düzenli spor ve fiziksel aktiviteye katılmanın faydaları iyi bilinmektedir (WHO, 2003; Khan ve ark., 2012) ve bu yüzden toplumların fiziksel aktivite ve spora katılımlarını arttırmak için küresel bir çaba bulunmaktadır (WHO, 2019). Sporun sağlık, psikososyal alanlardaki etkilerinin haricinde toplumsal yapının içinde de önemli bir etkisi vardır. Bu etkileşim toplumsal yapının şekillenmesinden kültürel öğeleri öğrenmeye kadar geniş bir işleve sahiptir (Hacısofaoğlu ve Koca, 2011).

Sporun sağlıklı yaşam üzerine olan etkileri toplum üzerinde erkek ve kadın üzerinde aynı etkiye sahip olmasına karşın, neredeyse tüm dünyada erkeklerin kadınlara oranla spora katılımında daha fazla imkana sahip oldukları görülmektedir (Koca ve ark., 2005).

Tarihsel süreç içerisinde Antik Olimpiyatlardan başlayan bu durumda kadınlar sporcu olarak Antik Olimpiyatlara alınmadığı gibi seyirci olarak bile yarışmalara katılamıyorlardı. Seyirci olarak yarışmalara katılamamanın yanında ölüm cezasına varan cezalar uygulanabiliyordu. Oyunlara katılımın en önemli şartı Yunanlı ve erkek olmaktı. Oyunlara ait olmadığı düşünülen bu durum toplumsal gerçeklerin bir yansımasıydı (Yıldıran, 2004). Evli kadınlara ait olan bu yasağın kült-dinsel nedenlere dayandığı ifade edilmiştir (Decker, 1995). Katılım konusunda bir tek imtiyaz, Demeter rahibesi için tanınmış ve oyunları izlemesine izin verilmişti. Bununla birlikte kadın cinsiyeti yarışlardan uzak tutulmuştu. Fakat bu girişim başarılı olamadığı için Olympia'da olimpiyat oyunlarından farklı bir tarihte kadınlara özel yarışmalar düzenlenmiştir. Hera onuruna düzenlenen festivalde evlenmemiş kadınlar altıda bir oranında küçültülen 160 metrelik koşu pistinde koşu yarışması yapmışlardır (Kannicht, 1997).

Türk tarihi sürecinde, Türk kadınlarının İslamiyet'ten önce sporun içinde olduğu görülmektedir. Türk kadını ata binmek, kılıç kuşanmak, ok atmak faaliyetlerini yaparak erkeklerin yanında savaşa katılmışlardır. Yabancı diplomatik kuryeler, Han tek başına olduğunda huzura kabul edilmezlerdi. İslamiyet'ten önce Türk kadınları sportif etkinlikler yer almış ve Göktürkler döneminde kadın süvari birlikleri kurulmuştur (Dülberbaki, 2005). Türklerin İslamiyet dinini benimsemeleri ile birlikte Araplarla olan etkileşim kadınların toplumsal rollerine de etki etmiştir. Dini ve kültürel etkiler neticesinde Türk kadını spor faaliyetlerinden uzaklaşmış, anne ve eş kimliğine eğilim göstermiştir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde de kadınların sosyal hayatlarına bir sınırlandırma getirilmiş bu durum kadınların spora katılımını da olumsuz etkilemiştir (Atalay, 2007). Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bir yıl sonra Paris Olimpiyatlarına katılmıştır. Bu katılım kadınlar için olumlu yansımalar yapmıştır. Atatürk'ün spor anlayışında dil, din, ırk, cinsiyet, yaş sınırlaması olmaması etkisini göstermiş, 1926 yılında İstanbul Çapa Kız Öğretmen Yurdunda spor kursu açılmıştır. Aynı yıllarda Türk Kadını atletizm pistinde boy gösterirken dünyada gelişmiş ülkelerde bile kadınların atletizm pistlerine çıkması 1926 yılından sonradır (Atabeyoğlu ve ark., 2000).

Batı dünyasında sanayileşme ile başlayan kadınların kamusal alana çıkışları eğitimden siyasete, ekonomik alana kadar devam etmiştir. Bu artan yeni haklar erkek egemenliğine dayalı ataerkil yapıyı sarsmıştır (Yüksel, 2014). Bununla birlikte 1970 ve 1980'li yıllarda yapılan çalışmalar kadınların spora katılımındaki eksikliği araştırmıştır. Yapılan çalışmaların çoğunluğu cinsiyet ayrımcılığına odaklanmıştır (Knoppers ve McDonald, 2010). Yapılan çalışmalar sonucunda spor programlarına veya fiziksel aktivitelerde cinsiyet eşitliğine yönelik politikalar belirlenmiştir (Ely ve Meyerson, 2000; Meyerson ve Kolb, 2000).

Günümüzde toplumsal cinsiyet olarak karşımıza çıkan kavram farklı yaklaşım veya açımları içermektedir (Amman, 2012). Toplumsal cinsiyet kavramı bir sınıflandırma sistemi olup, vücutlara atfedilen karakteristikleri ve davranışları tanımlar. Bu karakteristikler ve davranışlar eril ve dişil olmaya dayandırılmaktadır (Jamison, 2004). Kadınların iş yaşamına katılması ile birlikte gelenekse cinsiyet rollerinde de dönüşümler yaşanmıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında şüphesiz en önemli unsurlardan biri endüstrileşme ile birlikte ortaya çıkan makineleşmedir. Kas gücüne olan ihtiyacın azalması kadınların da üretim faaliyetlerine katılmasını sağlamıştır (Waters, 2008).

Günümüzde kamusal alanda erkek ve kadınların cinsiyet rollerinin yerine cinsiyetsiz bir alan görebilmekteyiz. Benzer şartlarda benzer işlerin cinsiyet farkı gözetmeden yapılabildiği ifade edilebilir. Fakat spor alanında erkekler lehine bir farklılık olduğunu ifade etmek doğru olacaktır. Dünya rekorlarının saliselerle belirlendiği bir alanda, “daha hızlı, daha güçlü, daha yükseğe” felsefesiyle; başarının iyi fiziksel özelliklerle ortaya çıkabileceğini ifade edebiliriz. Bu durumun ortaya çıkmasında erkeğin fiziksel yapısının etkili olduğu düşüncesi etkili olabilir.

Kadınların spora katılımlarının bireysel ve toplumsal kazanımları bulunmaktadır. Spora katılımın cinsiyet rolleri üzerinden gelişimi incelendiğinde, kadınların spora katılımlarının uzun tarihsel süreç içinde arttığı görülmektedir. Yapılan bu çalışmada amaç 10 yıllık süreçte kadın lisanslı sporcuların spora katılımlarındaki artışın olası sebepleri ile gerek spor alanı gerekse spor dışı alandaki yansımalarının araştırılmasıdır.

Yöntem

Araştırmada Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın yayınlamış olduğu aktif olarak spor yapan ve lisanslı sporcu sayıları kullanılmıştır (futbol branşı hariç). Çalışma 2015-2024 arası kapsayan 10 yıllık süreyi kapsamaktadır. Yıllar arasında sporcuların sayılarındaki farklılık Ki-kare analizi ile hesaplanmıştır. Elde edilen veriler yüzde ve frekans olarak ifade edilmiştir.

Bulgular

Çalışmada elde edilen veriler tablolar halinde sunulmuştur. Sporcuların lisanslı olma durumunun yıllara göre karşılaştırılması Tablo 1'de gösterilmiştir.

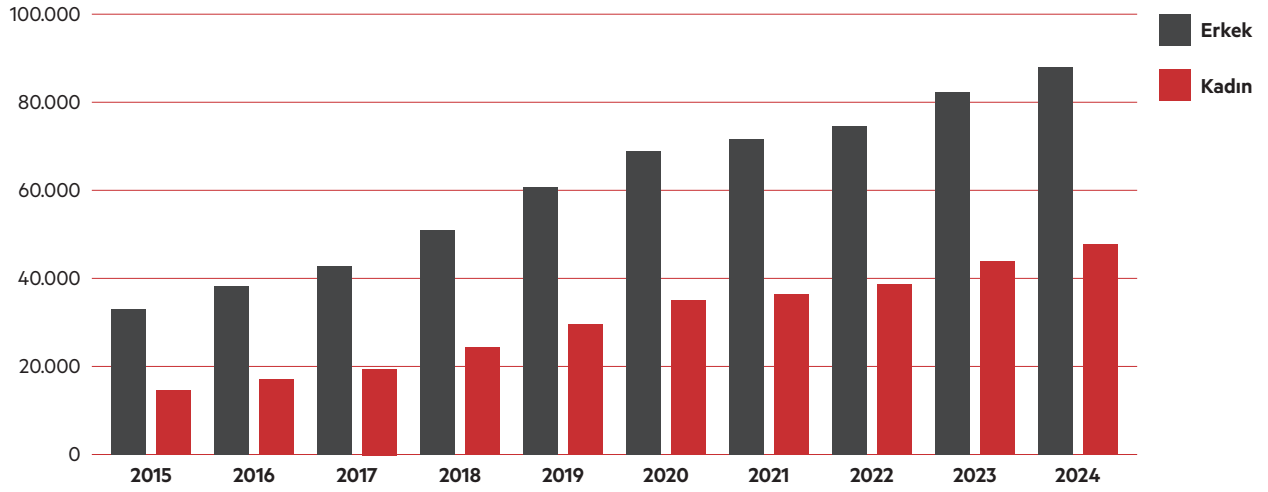
Tablo 1 incelendiğinde lisanslı sporcu sayılarında yıllara göre artış bulunmaktadır ($p < 0,001$).

Lisanslı sporcuların yıllara göre dağılımı Şekil 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1: Lisanslı sporcuların yıllara göre dağılımı

		Cinsiyet		Toplam	Ki-kare	p
		Erkek	Kadın			
2015	f	33186	14875	48061	749,959	<0,001
	%	%69,00	%31,00			
2016	f	37892	17152	55044		
	%	%68,80	%31,20			
2017	f	42515	19518	62033		
	%	%68,50	%31,50			
2018	f	50800	24099	74899		
	%	%67,80	%32,20			
2019	f	60424	29722	90146		
	%	%67,00	%33,00			
2020	f	68774	34625	103399		
	%	%66,50	%33,50			
2021	f	71215	36209	107424		
	%	%66,30	%33,70			
2022	f	74548	38595	113143		
	%	%65,90	%34,10			
2023	f	81990	43670	125660		
	%	%65,20	%34,80			
2024	f	87841	47753	135594		
	%	%64,80	%35,20			
Toplam	f	609185	306218	915403		
	%	%66,50	%33,50			

Şekil 1. Lisanslı sporcuların yıllara göre dağılımı

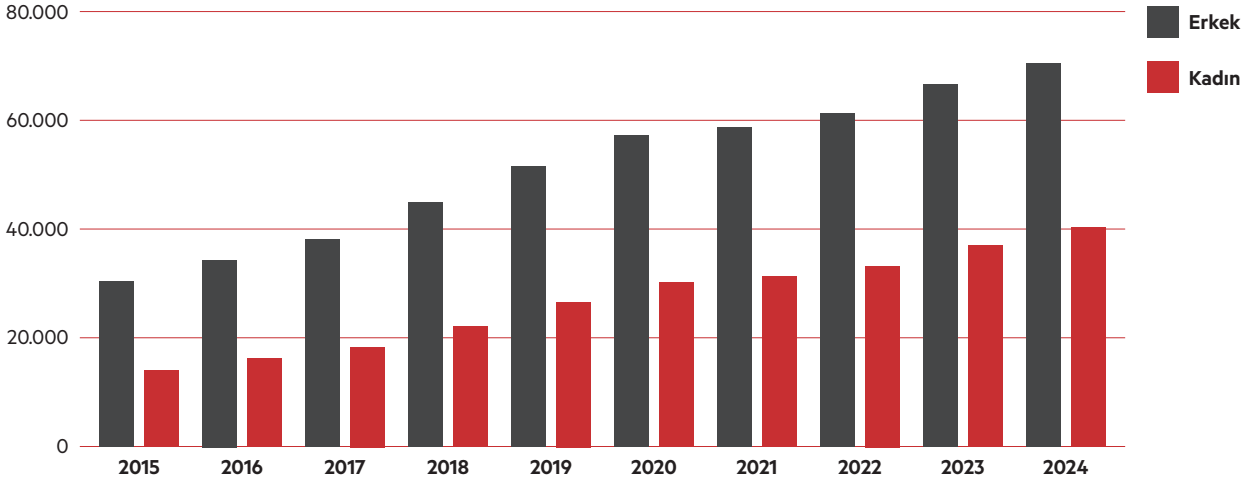

Tablo II: . Lisanslı sporcuların aktif spor yapma durumunun yıllara göre dağılımı

		Cinsiyet		Toplam	Ki-kare	p
		Erkek	Kadın			
2015	f	30292	13948	44240	786,349	<0,001
	%	%68,50	%31,50			
2016	f	34333	16029	50362		
	%	%68,20	%31,80			
2017	f	38115	18112	56227		
	%	%67,80	%32,20			
2018	f	44706	22054	66760		
	%	%67,00	%33,00			
2019	f	51466	26555	78021		
	%	%66,00	%34,00			
2020	f	57185	30208	87393		
	%	%65,40	%34,60			
2021	f	58786	31335	90121		
	%	%65,20	%34,80			
2022	f	61097	33158	94255		
	%	%64,80	%35,20			
2023	f	66481	37007	103488		
	%	%64,20	%35,80			
2024	f	70467	40196	110663		
	%	%63,70	%36,30			
Toplam	f	512928	268602	781530		
	%	%65,60	%34,40			

Lisanslı sporcuların aktif spor yapma durumu incelendiğinde yıllara göre artış vardır ($p < 0,001$).

Şekil 2. Lisanslı sporcuların aktif spor yapma durumunun yıllara göre dağılımı

Tartışma

Yapılan çalışmada son 10 yıllık (2015-2024) kadın sporcuların spora katılım sayıları incelenmiştir. Elde edilen bulgular kadınların yıllara göre spora katılımında artış olduğunu göstermektedir. 2015 yılında %69-31 olan erkek kadın oranı 2024 yılında %64,80-35,20 oranındadır. Benzer durum lisanslı sporcuların aktif spor yapma durumunda da tespit edilmiştir. 2015 yılında %68,50-%31,50 olan erkek kadın oranı, 2024 yılında %63,70-%36,30 olarak değişmiştir. Son 10 yıllık perspektiften bakıldığında bu durum kadınların toplum içinde kazandıkları statü durumu ile ilişkili olabilir. Koca (2006) yaptığı çalışmada, farklı toplumsal sınıflardan gelen ilköğretim öğrencilerinin kendilerini ifade ettiklerinde erkeklerin kendilerini yaptıkları ilgilendikleri spor branşı ile tanımladıklarını ifade etmiştir. Benzer durumda kadın öğrencilerin sadece lisanslı sporcu olanları kendilerini sporcu olarak ifade etmişlerdir.

Çalışma bulgularında sadece kadınların değil erkeklerin de spora katılımının arttığı tespit edilmiştir. Sporcu sayısının artması ile birlikte kadın sporcu sayılarının da artması toplumsal cinsiyet eşitliği bilincinin artması ile ilişkilendirilebilir. Giddens (2019), cinsiyeti biyolojik farklılıklar toplumsal cinsiyeti ise sosyo-kültürel farklılıklar olarak ifade etmektedir. Gelişen toplumsal cinsiyet eşitliği algısı ile kadınların spor alanında yer alması fikri artmış olabilir.

Yüksel (2014) yaptığı çalışmada İstanbul ilinde erkek ve kadınların spora katılım nedenlerini araştırmış, kadınların yaşlanmayı geciktirmek, zinde olmak, düzgün vücut arzusu,

kilo vermek gibi sağlık ile ilgili parametrelerle ilgilendiklerini ifade etmiştir. Sosyal medya ve dijital platformlar sayesinde sağlıklı yaşam ile ilgili parametreler daha fazla kişiye ulaşmış, sağlık gibi komponentlerle ilgilenen kadınların spora yönelmesi artmış olabilir.

Karataş ve ark. (2011), Malatya ilinde yaptıkları çalışmada spora katılım için tesislerin nicelik yönünden yetersiz olduğunu ifade etmiştir. Benzer sonuçlara Gökdoğan (2007) da yaptığı araştırmada ulaşmış, Aydın, Antalya ve Muğla illerinde tesis sayısının yetersizliğine vurgu yapmıştır. Çalışma sonucunda ülkemizdeki sporcu sayılarında artışlar tespit edilmesinde son yıllarda yapılan tesisleşme hamlelerin etkisi olduğu ifade edilebilir. Ülkemizin Olimpiyatlara adaylık süreci ile başlayan spor tesislerindeki artış, gençleri spora yönlendiren bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk Milli Takımının 2002 yılında Dünya Şampiyonasında 3. olması, 2008 Avrupa Şampiyonasında yarı final oynaması ve 2024 yılında yarı final kapısından dönmesi futbola ve dolaylı olarak da spora katılımı arttıran bir faktör olarak belirtilebilir. Benzer sonuçlar Kadın Voleybol Milli Takımı için de geçerlidir. Avrupa Voleybol Şampiyonasında 2011, 2017 ve 2021 yıllarında üçüncülük, 2019 yılında ikincilik olarak üstün bir başarı sergilemişlerdir. Türk Futbol Milli Takımının 2024 Avrupa Şampiyonasında ve Türk Milli Voleybol Takımının 2024 Paris Olimpiyatlarda gösterdiği başarılar ülke olarak göğsümüzü kabartırken, dolaylı etki olarak spora katılımı da arttıran etkinliklerdir. Mete Gazoz'un geçmiş olimpiyatlarda gösterdiği başarı okçuluk branşına ilgiliyi oldukça arttırmıştır. Gençlik ve Spor Bakanlığı verilerine göre 2015 yılında 125 aktif lisanslı sporcusu bulunan okçuluk branşının

2024 yılında 749 aktif sporcusu vardır. İkonlaşmış spor karakterlerinin spora katılıma yardımcı olacağı ifade edilebilir. Paris 2024 Olimpiyatlarında atıcılık branşında gümüş madalya kazanırken yaptığı ikonik duruş ile çok fazla ilgi toplan Yusuf Dikeç de atıcılık branşının tanınması ve bilinirliği açısından çok fazla odak noktası olmuştur. Branş açısından Dikeç'in hareketi bilinirliği arttırmakla birlikte takım arkadaşı Şevval İlayda Tarhan'ın da bu süreçte başarılı olması kadınların sportif alana yönelmesi için bir unsur olabilecektir.

Kadınların spora katılımı için Türk Voleybol Milli Takımının başarısı da önemli bir kazanımdır. Filenin sultanları olarak da lanse edilen bu süreç kadınları voleybola yönlendirmek için önemli bir ara unsurdur. Gençlik Spor Bakanlığı verilerine göre 2015 yılında 1364 olan lisanslı voleybolcu sayısı 2024 yılında 5081 sayısına ulaşmıştır. Bu artışın ana unsurlarından biri olarak Filenin Sultanlarının gösterdiği başarının etkili olduğu ifade edilebilir.

Günümüz teknoloji ve dijital dünyasında olaylar geniş kitlelere çok rahat bir şekilde ulaşabilmektedir. Bu durumun olumlu olarak kullanılması ile birlikte elde edilen başarılar kitlelere rahat bir şekilde ulaşabilir, olumlu etkiler pozitif yönde spora katılımı sağlayabilir.

Spora katılımın olmazsa olmaz unsurlarından biri de taraftarlardır. Yapılan taraftarlıkla ilgili çalışmalar taraftarlığın hala erkeklerin hakimiyetinde olan bir alan olduğunu ifade etmektedir. Taraftarlık durumu ile ortaya konan diğer unsur ise taraftarlık içerisinde kadınların erkekler ile eşit konumda yer alamadığı ve erkekler kadar gerçek birer taraftar olarak kabul görmekte zorluk çektikleridir (Sarıkulak ve Koca, 2019). Taraftarlık kültürü içerisinde bağırarak, küfür etmek gibi davranışlar geleneksel erkeksi davranışlar olarak ifade edilmektedir. Kadınlar, erkeksi olarak ifade edilen bu davranışları göstermeleri ile kendilerini gerçek bir taraftar olarak görebileceklerini bu sayede kabul göreceklelerini düşünmektedirler (Lenneis ve Pfister, 2015). Bu durum, kültürel olarak yapılan bazı davranışların genel kabul gördüğünün bir ispatıdır. Alışkanlık olarak kabul gören eril hakimiyet, sosyal dünyada nesnel yapı içinde doğal bir hal kazanmıştır (McNay, 2000). Kadın taraftarların tribünlerde yer alması ile taraftar kültürünün cinsiyetçi yapısının azalacağı düşünülebilir. Bununla birlikte tasvip edilmeyen, küfür veya şiddet gibi olayların da azalması sağlanabilir. Sporun paydaşlarının kadın taraftarlar için yapacakları özel davetler bu süreçte etkili olabilir. Futbol maçlarında çoğu futbol kulübü kadınlar için maçları ücretsiz yaptığı gibi kombinelelerde belli oranda indirim yapabilmektedir. Kadın spor kıyafetlerinde yapılacak indirimler de yine kadınların taraftar olarak tribünde yer almasını sağlayabilecektir. Sporcu ve taraftar arasında kurulacak ilişki daha fazla kadını spor alanlarına yönlendirebilir.

Kadınların spora katılımının sağlanabilmesi çok fazla unsurla ilişkilidir. Hopkins ve ark. (2022), adölesan dönem kız çocuklarının spora katılımını etkileyen faktörleri araştırdıkları sistematik derlemede kız çocuklarının spora katılımını etkileyen faktörleri; kişisel, akran, aile, sosyoekonomik, çevresel ve diğer faktörler olarak ifade etmişlerdir. Benlik algıları ve sporun arzu edilen sonuçları (örn. keyif ve sağlık faydaları) gibi kişisel faktörler, kızlar arasında spora katılımı etkileyen en önemli faktörler olarak belirtilmiştir.

Spora katılımı etkileyen bir diğer durum da sosyoekonomik durumdur. Düşük sosyoekonomik seviyeye sahip adölesan kızların spora daha az katılım gösterdiği tespit edilmiştir (Liggi ve ark., 2018). Bu durumun ortaya çıkmasında ebeveyn desteğinin daha az olduğu ifade edilmektedir (Eime ve ark., 2013). Richard ve ark. (2023), yaptıkları çalışmada Cenevre'de spor türüne bağlı olarak farklı büyüklüklerde sosyoekonomik eşitsizlikler olduğunu ifade etmişlerdir. Dezavantajlı grupların spora katılımını olumsuz etkileyeceğini ifade ederek özel önlemler alınması gerektiğini belirtmişlerdir. Ülkemizde ise sosyoekonomik ve kültürel öğeler farklıdır. Türk aile yapısının dayanışmacı unsuru, aile ilişkilerinin kuvvetli olması bu bakımdan önemlidir. Aileler tarafından çocuklara spora katılımı ilgili destek verilmesi ülkemizde beklenen bir durumdur. Bunun oluşabilmesi için ebeveynlerin de spora katılımı ilgili olumlu davranış geliştirmeleri gerekir. Buradan hareketle sadece kadınların değil toplumu oluşturan bütün fertlerin spora katılımı teşvik edilmelidir.

Toplumsal değerler uzun süre içinde kabul gören davranışların yansıması olarak kabul edilebilir. Bu değerler içinde erkeklerin yükledikleri ağır işler, erkeklerin kendilerini ayrıcalıklı olarak görmelerine sebep olur. Bu davranış ve toplumsal cinsiyet öğrenimi sosyal ilişkilerle pekiştirilir. Toplumsal cinsiyet ayrımının yapıldığı ayrışma olduğu durumlarda sosyal kurumlar da bu durumdan etkilenir. Ataerkil toplumlarda kadınlar geleneksel rolleriyle tanımlanırlar. Bu roller çocuk büyütme, yemek hazırlamak, temizlik yapmak gibi görülen işlerdir. Erkek rolleri ise kuvvet gerektiren işlerle karakterize olan, güç ve dayanıklılık gerektiren işlerdir. Bu sebeple toplumun her alanında ikinci planda kalan kadınlar spor alanında da ikinci planda kalabilmektedir. Kuvvet, dayanıklılık, hız, güç ve rekabet alanlarıyla içselleştirilen spor alanında erkekler daha etkin kadınlar ise yok sayılmaktadır (Büyükaşar, 2016). Cinsiyetçilik terimi negatif bir anlamda kullanıldığında ayrımcılık olarak görülmektedir. Cinsiyet temelli ayrımcılık kadın cinsine yönelik ayrımcılığı ifade etmektedir. Erkek egemen toplumlar da kadını erkeğe göre ikincil ve aşağı konumda gören davranış, cinsiyet ayrımcılığı olarak ifade edilir (Timisi, 1997). Bu ayrımcılık fiziksel özellikler temelinde görülmeyle birlikte zaman içinde farklılaşmaktadır. Teknolojinin gelişmesi

ile birlikte kuvvet gerektiren işler yerini makinalara bırakmakta, makinaların tasarlanması için de herhangi bir kuvvet gerekmemektedir. Bu dönüşüm toplumsal anlamda da karşılık bulmakta, toplumsal cinsiyet rolleri arasındaki farkı azaltma eğilimine doğru yönelmektedir. Sporda başarı için gerekli olan unsurlar kendi içinde değerlendirildiğinde, kadınların kadınlarla, erkeklerin de erkeklerle mücadele etmesinde olduğu gibi bir yarışma modeline dönmektedir. Bu model doğru kullanıldığında sporun kadınlar için yaygınlaştırılması da sağlanabilecektir.

Günümüzde kadınların spora katılımlarını artıran çok fazla sayıda değişken bulunmaktadır. Bu değişkenlerden toplumsal statü kadınların kendilerini spor yapmaya bağlı olarak daha iyi konumlandırmasıyla ilişkili olabilir (Amman, 2006). Son yıllarda karşımıza çıkan bireysel antrenörlük sistemi de kadınların spora katılmalarını arttıran unsurlar arasında sayılabilir. İdeolojik bakış veya kültürel unsurlar ise kadınların spora katılımını olumsuz yönde etkileyen unsurlar olarak ifade edilebilir.

Sonuç ve Öneriler

Yapılan çalışma sonucunda 2015 ve 2024 yılları arasında erkek ve kadın sporcuların lisans sayısında artış tespit edilmiştir. Benzer şekilde aktif sporcu sayısında da artış bulunmaktadır. 2015 yılında erkeklerin spora katılım oranı %69, kadınların ise %31 olarak bulunmuştur. Bu oranlar 2024 yılına gelindiğinde erkeklerde %64,80, kadınlarda da %35,20 oranındadır. Benzer durum lisanslı sporcuların aktif spor yapma durumunda da tespit edilmiştir. 2015 yılında lisanslı erkek sporculardan aktif spor yapanların oranı %68,50, kadın sporcuların oranı %31,50'dir. Bu oran 2024 yılında aktif sporcu erkeklerde %63,70, kadınlarda %36,30 olarak değişmiştir. Son 10 yıllık süre değerlendirildiğinde hem lisanslı sporcu sayısında hem de lisanslı olup aktif spor yapanların sayısında artış vardır. Kadınların spora katılımında ise erkeklere oranla daha fazla artış tespit edilmiştir. Sporun sağlıklı yaşam üzerine olan etkileri düşünüldüğünde sporun

yaygınlaştırılması önem arz etmektedir. Kamu kurum ve kuruluşları tarafından toplumsal cinsiyet eşitliği bilincinin artırılması sağlanmalıdır. Belediye gibi kuruluşlar bilgilendirme toplantıları yaparken, üniversiteler eğitim müfredatına bu dersleri ekleyebilirler. Kadın sporcuları teşvik edici yöntemler uygulanmalı, lise ve üniversite spor faaliyetlerine katılan öğrencilere sosyal haklar verilmelidir. Kadın sporcuların rol model olduğu medya ve sosyal medya tanıtımları yapılmalıdır.

Eğitimin her kademesinde fiziksel ve ruhsal sağlık bilincinin artırılması sağlanmalıdır. Spor yapan kadınlara yönelik kıyafet ve ekipman desteği sağlanmalıdır. Cinsiyet ayrımcılığına karşı yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Bu çalışmanın sınırlılığı olarak spor yapmayı bırakan sporcu sayılarının olmaması ifade edilebilir. Ayrıca futbol branşına yönelik verinin eklenmemesi de sınırlılık içinde gösterilebilir.

Kaynakça

- Amman, M. T. (2006). Kadın ve Spor. İstanbul: Morpa Kültür ve Yayınları Ltd. Şti.
- Amman, M. T. (2012). Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet. Tartışmalı İlmî İhtisas Toplantı, İstanbul.
- Atabeyoğlu C. (2000), "Olimpiyat Oyunlarında Türk Kızları", OK Yayınları. İstanbul.
- Atalay, A. (2007). Türkiye'de Osmanlı Döneminde ve Uluslaşma Sürecinde Kadın ve Spor. Spor Yönetimi ve Bilgi Teknolojileri, 2(2), 24-29.
- Büyükaşar, M. (2016). Türk Spor Basınında Cinsiyet Ayrımcılığı: Fotomaç ve Fanatik Gazeteleri Örneği. İnsan ve İnsan, 3(9). <https://doi.org/10.29224/insanveinsan.280018>.

doi.org/10.29224/insanveinsan.280018.

- Decker W. (1995). Sport in der Griechischen Antike: Vom Minoischen Wettkampf bis zu den Olympischen Spielen. München: Beck.
- Eime, R. M., Harvey, J. T., Craike, M. J., Symons, C. M., & Payne, W. R. (2013). Family Support and Ease of Access Link Socio-economic Status and Sports Club Membership in Adolescent Girls: A Mediation Study. International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity, 10, 1-12.
- Ely, R. J. & Meyerson, D. E. (2000). Advancing Gender Equity in Organizations: The Challenge and Importance of Maintaining a Gender Narrative. Organization, 7, 589-608.

- Erdoğan, İ. (2011). Medyada Hegemonik Erkek (lik) ve Temsil. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Giddens, A., Sutton, P. W. (2019). Sosyoloji. 8. Baskı. Kırmızı Yayınları.
- Gökdoğan D. (2007). Kahramanmaraş İlindeki Öncelikli Spor Branşlarının Tespiti ile Bu Branşların Seçimine Etki Eden Sebeplerin Araştırılması ve Kitle Sporunun Yaygınlaşması Açısından Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi. Dumlupınar Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hacısoftaoğlu, İ., & Koca, C. (2011). Spor Medyasında Hegemonik Erkekliğin (Yeniden) Üretimi: 'Delikanlı Gibi Yaşayın, Delikanlı Gibi Oynayın'. Medyada Hegemonik Erkek (lik) ve Temsil, 69-95.
- Hopkins, C. S., Hopkins, C., Kanny, S., & Watson, A. (2022). A Systematic Review of Factors Associated with Sport Participation among Adolescent Females. International journal of environmental research and public health, 19(6), 3353. <https://doi.org/10.3390/ijerph19063353>.
- Jamison Green, Becoming a Visible Man (Nashville: Vanderbilt University Press, 2004).
- Kannicht, R. (1997). Die Olympischen Spiele im alten Griechenland. Olympischer Sport: Rückblick und Perspektiven (ss. 29-52). Schorndorf: Hofmann.
- Karataş, Ö., Yücel, A. S., Karademir, T., & Karakaya, Y. E. (2011). Malatya'da Sporun Yaygınlaştırılması Açısından Spor Tesislerinin Yeterlilik Düzeyinin İncelenmesi. Spor Bilimleri Dergisi, 22(4), 154-163.
- Khan, K. M., Thompson, A. M., Blair, S. N., Sallis, J. F., Powell, K. E., Bull, F. C., & Bauman, A. E. (2012). Sport and Exercise as Contributors to the Health of Nations. The Lancet, 380(9836), 59-64.
- Knoppers, A. & McDonald, M. (2010). Scholarship on Gender and Sport in Sex Roles and Beyond. Sex Roles, 63, 311-323.
- Koca, C. (2006). Beden Eğitimi ve Spor Ortamında Toplumsal ve Kültürel Yeniden Üretim. Doktora tezi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Lenneis, V., & Pfister, G. (2015). Gender Constructions and Negotiations of Female Football Fans. A Case Study in Denmark. European Journal for Sport and Society, 12(2), 157-185. DOI: 10.1080/16138171.2015.11687961.
- Luiggi, M., Travert, M., & Griffet, J. (2018). Temporal Trends in Sports Participation Among Adolescents Between 2001 and 2015: A French School and Territory-Based Study. International Journal of Environmental Research and Public Health, 15(7), 1335.
- McNay, L. (2000). Gender and Agency: Reconfiguring the Subject in Feminist and Social Theory. Cambridge: Polity Press.
- Meyerson, D. E. & Kolb, D. M. (2000). Moving Out of the 'Armchair': Developing a Framework to Bridge the Gap Between Feminist Theory and Practice. Organization, 7, 553-571.
- Penedo F. J. & Dahn J. R. (2005) Exercise and Well-being: A Review of Mental and Physical Health Benefits Associated with Physical Activity. Current Opinion in Psychiatry 18, 189-193.
- Pitti, I. (2019). Being Women in a Male Preserve: An Ethnography of Female Football Ultras. Journal of Gender Studies, 28(3), 318-329.
- Richard, V., Piumatti, G., Pullen, N., Lorthe, E., Guessous, I., Cantoreggi, N., & Stringhini, S. (2023). Socioeconomic Inequalities in Sport Participation: Pattern per Sport and Time Trends - A Repeated Cross-Sectional study. BMC public health, 23(1), 785. <https://doi.org/10.1186/s12889-023-15650-7>
- Sarıkulak, İ., & Koca, C. (2019). Futbol Taraftarlığı Alanında Kadınları Marjinalleştiren Doxalar. Spor Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 4(2), 246-263.
- Timisi, N. (1997). Medyada Cinsiyetçilik (Ankara: KSSGM Yayınları, 1997).
- Toffoletti, K. (2014). Iranian Women's Sports Fandom: Gender, Resistance and Identity in The Football Movie Offside. Journal of Sport and Social Issues, 38(1), 75-92.
- Waters, M. (2008). Modern Sosyoloji Kuramları. (Editör: Cırhinlioğlu Z). Gündoğan Yayınları, İstanbul.
- World Health Organisation (2003) Health and Development Through Physical Activity and Sport. World Health Organisation, Geneva.
- World Health Organization. (2019). Global action plan on physical activity 2018-2030: more active people for a healthier world. World Health Organization.
- Yıldırım, İ. (2014). Antikiteden Moderniteye Olimpiyat Oyunları İdealler ve Gerçekler. Hece Aylık Edebiyat Dergisi, 18.
- Yüksel, M. (2014). Cinsiyet ve Spor. Tarih Okulu Dergisi, 7(19), 663-684.

Tek Tanrılı Dinlerde Kadının Yeri ve Rolü: Sosyolojik Bir İnceleme

The Place and Role of Women in Monotheistic Religions: A Sociological Examination

Dr. Öğr. Üyesi Neslihan ER

Ordu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Ordu, Türkiye

nesli_er@hotmail.com

ORCID: 0000-0003-3434-5253

Öz

Bu araştırma, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam gibi tek tanrılı dinlerde kadının toplumsal ve dini rollerini incelemektedir. Çalışma, tarihsel ve dini metinlerde kadına atfedilen rolleri analiz ederek başlar ve bu rollerin günümüz toplumlarındaki yansımalarına geniş bir açıdan bakar. Araştırma, kutsal metinlerde kadınlara verilen yerleri ve cinsiyet rollerine dair yorumları ele alarak kadının bu dinlerdeki dönüşümünü ve önemli kadın figürlerinin temsillerini ortaya koyar. Ayrıca, kadının dini rollerinin kültürel ve coğrafi çeşitlilik gösterdiğini ve bu rollerin toplumsal yapılar üzerindeki etkilerini inceler. Çalışma aynı zamanda, modern dünyada kadının dini rolleri hakkında devam eden tartışmaları ve feminist teoloji gibi yeni yaklaşımları değerlendirir. Tek tanrılı dinlerin bireylerin manevi yaşamlarını şekillendirmede oynadığı ortak öğretiler ve kuralların yanı sıra, kadın ve erkek arasında sağlanan manevi eşitlik ve sosyal yapı içinde birbirlerini tamamlayıcı rollerin önemini vurgular. Her üç dinin de aileyi toplumun temel birimi olarak gördüğü ve kadınların bu yapının kutsallığını pekiştirdiği, sosyal normları ve aile yapısını şekillendiren önemli roller üstlendiği belirtilir. Marx Weber'in Din Sosyolojisi çalışmalarından yola çıkarak, dinin sosyal yapıları nasıl şekillendirdiğini ve sosyal değişim üzerindeki etkilerini tartışan bu araştırma, kadının hem ilahi hem de toplumsal yapı içinde nasıl merkezi bir rol oynadığını gösterir. Dinin, toplumsal eşitlik ve adaleti teşvik eden bir güç olarak kadınların dini ve toplumsal hayatta aktif roller üstlenmelerini nasıl desteklediği üzerine odaklanır. Ayrıca, dini inançların kötüye kullanılması ve fanatizmin toplumsal bölünmelere yol açtığı durumlarla birlikte, toplumların maneviyata ve ahlaki değerlere yönelik artan ilgisi ve bu ilginin dini uyanışlara nasıl tepki olarak değerlendirildiğini inceler. Bu bağlamda, kadının dini rollerinin modern toplumlarda nasıl şekillendiğini ve bu rollerin genel toplumsal uyum ve barışa nasıl katkı sağladığını değerlendirir.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, Monoteist Dinler, Kadının Roller, Toplumsal Cinsiyet, Feminist Teoloji.

Abstract

This research examines the social and religious roles of women in monotheistic religions such as Judaism, Christianity, and Islam. The study begins by analyzing the roles attributed to women in historical and religious texts, offering a broad perspective on how these roles are reflected in contemporary societies. It addresses the positions and interpretations of gender roles given to women in sacred texts, highlighting the transformation of women in these religions and the representation of significant female figures. Furthermore, it explores the cultural and geographical diversity of women's religious roles and their impact on social structures. The study also evaluates ongoing discussions about women's religious roles in the modern world and new approaches such as feminist theology. It emphasizes the common teachings and rules that shape individuals' spiritual lives in monotheistic religions, the spiritual equality between men and women, and their complementary roles within the social structure. All three religions view the family as the fundamental unit of society, with women reinforcing the sanctity of this structure and shaping social norms and family structures. Drawing from Max Weber's Sociology of Religion, this research discusses how religion shapes social structures and its effects on social change, illustrating how women play a central role both divinely and socially. It focuses on how religion promotes social equality and justice by supporting women's active roles in religious and social life. Additionally, it examines the misuse of religious beliefs and how fanaticism leads to social divisions, along with the growing interest in spirituality and moral values in societies, and how this interest is often a reaction to religious awakenings. In this context, the study assesses how women's religious roles are shaped in modern societies and how these roles contribute to overall social harmony and peace.

Keywords: Sociology of Religion, Monotheistic Religions, Women's Roles, Gender Roles, Feminist Theology.

Giriş

Modern toplumlar, bireyselliğin ön planda olduğu bir yapıya sahiptir ve bu yapı içerisinde bireyler sürekli olarak yeni haklar talep etmektedir. Ancak bu talepler zaman zaman makul sınırların ötesine geçebilmektedir. Örneğin bir bireyin evcil hayvanıyla evlenme hakkını talep etmesi gibi aşırı örnekler bireyselliğin sınırlarının zorlandığı durumları gözler önüne sermektedir. Günümüzde yaygın ideolojiler, bireyleri topluma karşı konumlandırarak onları köksüz ve yersiz bir duruma sürüklemektedir. Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet teorisi giderek daha geniş bir kabul görmektedir. Toplumsal cinsiyet teorisi, 1960'ların sonlarında Amerika Birleşik Devletleri'nde cinsel azınlık savunucuları ve radikal feministler arasında ortaya çıkmış, ardından neo-Marksist çevreler tarafından sosyal düzeni yeniden şekillendirmek amacıyla benimsenmiştir. Bu teori, Batı ülkeleri ve bazı uluslararası kurumlar üzerinde etkili olan tek tip düşüncenin şekillenmesinde önemli bir odak noktası haline gelmiştir (Saint-Prot, 2014: 9).

Fanatizm ve hoşgörüsüzlük, özellikle ideolojik çatışmaların yaşandığı durumlarda sıkça ortaya çıkan tutumlardır. Bu tutumlar, toplumsal ve antropolojik açıdan incelendiğinde, erkek ve kadın arasındaki tamamlayıcı ilişkiye dayalı unsurlarla bağlantılıdır. Toplumsal düzenin temel birimi olarak kabul edilen aile, bu tartışmaların odak noktasında yer almaktadır. Aile yapısı ve cinsiyet rollerinin toplumsal işlevleri, fanatizm ve hoşgörüsüzlükle şekillenen ideolojik çatışmaların önemli unsurlarından biri olarak değerlendirilebilir.

Geleneksel olarak aile yapısı, bir araya gelen ve çocuk sahibi olan bir erkek ile bir kadından oluşur. Ancak günümüzde, eşitlik kavramı giderek daha fazla önem kazanmakta ve bu kavram çoğunlukla bir kategorik imperatif, yani evrensel bir zorunluluk olarak değerlendirilmektedir. Savunulan bu eşitlik anlayışı, çiftlerin yaşam biçimlerine her zaman tam anlamıyla uygulanmamaktadır. Artık bir çiftin mutlaka bir erkek ve bir kadından oluşması ya da bir ailenin geleneksel anlamda bir baba ve bir anne figürlerini içermesi zorunlu görülmemektedir (Saint-Prot, 2014: 11).

“Tek Tanrılı Dinlerde Kadın” başlığı altında, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam gibi medeniyetimizin temel taşlarını oluşturan üç büyük dinin, kadının toplumdaki rolünü, aile içindeki konumunu ve dini pratiklerdeki yerini nasıl şekillendirdiği incelenmektedir. Bu dinler, kadının toplumsal ve dini rolünü belirlerken hem benzerlikler hem de farklılıklar göstermektedir.

Bu çalışma, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'da kadının toplumsal ve dini rolünü tarihsel süreçler ve kutsal metinler üzerinden analiz ederek, bu rollerin modern toplumlara yansımalarını değerlendirmektedir. Ayrıca, bu dinlerde kadının dönüşümünü ve önemli kadın figürlerinin temsilini ele almakta; kadının dini rollerinin farklı kültürler ve coğrafyalar üzerindeki etkilerini incelemektedir. Dinler, toplumla iç içe geçmiş kökenlere sahip oldukları için, teoloji ve kültür, insan kavramını belirli kurallar, davranışlar, inançlar ve idealler üzerinden şekillenen ortak pratikler olarak yansıtmaktadır. Bu birliktelik, toplumların sosyalizasyon ve eğitim geleneklerinin yapılandırılmasında etkilidir.

Modern toplumlar, kadın hakları ile din arasındaki ilişkiyi tartışırken, pek çok zorlu durumla karşılaşmaktadırlar. Bu tartışmalar, yalnızca Akdeniz'in güneyi veya Arap dünyasına özgü değildir; benzer sorunlar Avrupa toplumunda da gözlemlenmektedir. Kadın hakları ve kadınların güçlendirilmesi meselesi, günümüzde tüm dinlerde, tek tanrılı olsun olmasın, tartışmaların merkezinde yer almaktadır. Eğer kadın haklarıyla ilgili sorunlar tamamen çözüme kavuşmuş olsaydı, yaşamın her alanında gerçek eşitliği sağlamak amacıyla metinler, sözleşmeler ve diğer yasal düzenlemelere ihtiyaç duyulmazdı. Bu konu, sürekli olarak ele alınması gereken bir mücadele alanıdır (Heydt, 2014: 27).

Tanrı, Allah ya da Yahve'nin sözlerinin kadınların erkeklerle tam eşit haklara sahip olamayacağı şeklinde yorumlanması, dini metinlerin kadın-erkek eşitliği konusunda nasıl farklı şekillerde yorumlanabileceğini göstermektedir (Heydt, 2014: 28). Bununla birlikte, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam, ailenin kutsallığını ve toplumun temel birimi olarak önemini vurgularken, kadın ve erkek arasında manevi eşitliği sağlamayı amaçlamakta ve her iki cinsiyetin de sosyal yapıda tamamlayıcı roller üstlenmesini öngörmektedir.

Tek tanrılı dinlerde kadının rolü, bu dinlerin temel öğretileri ve kadının toplum üzerindeki etkileriyle yakından

ilişkilidir (Gürhan, 2010: 61). Kadına atfedilen roller, aile yapısını ve sosyal normları şekillendirirken, kadın figürleri topluma örnek ve norm belirleyici olarak hizmet eder (Kızılabdullah, 2018: 177). Kadınların dini ve toplumsal hayatta eşit katılımı, genel olarak daha adil ve dengeli toplulukların gelişimine katkıda bulunur (Baseri, 2014: 123).

Modern dünyada, dini uyanışların etkileri ve insanların bu uyanışlara verdiği tepkiler, günümüzün önemli araştırma konuları arasında yer almaktadır (Mcguire, M. B. ve Spickard J. V., 2017: 245). Dini inançların kötüye kullanılması, fanatizm ve bağnazlığın toplumlar arasında yarattığı bölünmeler ve çatışmalar, tarih boyunca gözlemlenen önemli bir olgu olarak dikkat çekmektedir (Başcı, 2010). Bunun yanı sıra, modern toplumların materyalizme yönelimi ve manevi değerlerin göz ardı edilmesi, dini uyanışlara bir tepki olarak değerlendirilmektedir (Agayeva, 2024: 877).

Bu çalışma, Max Weber'in Din Sosyolojisi perspektifinden hareketle, dinin sosyal yapılar üzerindeki etkisini ve kadının dini ve toplumsal yapı içerisindeki rolünü yeniden değerlendirmektedir (Weber, 2023). Bu bağlamda, dinin sadece dini bir gereklilik değil, aynı zamanda sosyal bir ihtiyaç olarak kadının yerini nasıl yeniden ele aldığını incelemektedir (Durmuşoğlu, 2007: 8).

I. Tarihsel Perspektif: Dini Metinlerde Kadın

Tek tanrılı dinlerde kadının tarihsel rolü, bu dinlerin kökenlerinden itibaren önemli bir yere sahip olmuş ve zaman içinde çeşitli şekillerde dönüşmüştür (Berktay, 1995). Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'ın kutsal metinleri ve tarihî anlatıları, kadın figürlerini farklı rollerle tasvir etmekte (Zeybekoğlu, 2010: 5) ve bu figürler, buldukları dönemlerinin sosyal ve kültürel yapılarını şekillendiren etkili unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Kadınların bu dinlerdeki rolleri, dini metinlerin yorumları ve dönemin sosyal koşulları çerçevesinde değerlendirilmektedir. Tek tanrılı dinlerin tarihinde, benzer özelliklere sahip birçok kahraman kadın figürü bulunmaktadır (Saint-Prot, 2014: 12).

Kutsal metinler ile bu metinlerin pratikteki uygulamaları arasındaki tutarsızlıklar, birçok tartışmanın odak noktasını oluşturmaktadır. Tarih boyunca belirli bir erkek egemenliğini pekiştiren davranışlar ve anlayışlar ortaya çıkmış olsa da bu durumun sorumluluğu dinlerin asıl mesajına veya temel öğretilerine yüklenmemelidir. Özellikle Müslüman toplumlarda kadınların durumu ile ilgili gözlemlenen sapsmalar ve çelişkiler, esasen sosyolojik nedenlere dayanmaktadır ve dini gerekçelerle açıklanamaz (Saint-Prot, 2014: 13).

Tarih boyunca, kadının toplumdaki konumu ve hakları üzerine yapılan değerlendirmeler, ciddi adaletsizlikleri gözler önüne sermektedir. Örneğin, Hindistan'da Manu'nun yasalarına göre kadın, miras yoluyla devredilebilen bir mülk olarak kabul edilmekte ve eğitim alma hakkından mahrum bırakılmaktaydı. Bu yasalarda, kadının rolü yalnızca erkeklerle zevk vermekle sınırlı tutulmuştur. Ayrıca, kocası öldüğünde,

kadının yaşamına da son verilmesi beklenirdi; çünkü geleneksel olarak kadının, kocasıyla birlikte yakılması gerekliyordu. Çin uygarlığında kadınlar, uğursuzluk ve kötü talihin sembolleri olarak görülmüş ve bu nedenle evlerde kapalı tutulmuşlardır. Kadınların erkeklerle doğrudan bakmaları yasaklanmıştı. Yunan kültüründe ise kadınlar, kirli varlıklar olarak kabul edilmiştir. Örneğin, Hesiodos gibi şairler kadınları "köpek beynine sahip ve son derece kurnaz" olarak tanımlamış; Demosthenes gibi retorikçiler ise kadınları yalnızca zevk, günlük sağlık ve üreme amaçlı kullanılan varlıklar olarak nitelendirmiştir. Romalılar da uzun süre kadınları kirli varlıklar olarak görmüş ve onların tapınaklara girişini yasaklamıştır; bu anlayış, kadınların cennete girişinin engellenmesine de yol açmıştır. Bu kültürlerde kadınlık, yasal yetersizliklerin temel sebebi olarak görülmüş ve bu tür inançlar, kadınların toplumsal ve hukuki statülerinin ciddi şekilde sınırlandırılmasına neden olmuştur (Altwaijri, 2014: 16).

Çalışmamız, kadınların dini metinlere ve kamu ibadet alanlarına erişimleri ile bedensel sağlık gibi konuları ele alarak, cinsiyetin dini pratiklerdeki rolünü analiz etmektedir. Feminist teoloji ve cinsiyet eşitliği gibi çağdaş yaklaşımlar, kadınların dini pratiklerdeki rollerini ve cinsiyetin dini uygulamalar üzerindeki etkilerini anlamada önemli bir yer tutmaktadır. Dinlerin kutsal metinleri, kadınların toplumsal rolleri ve manevi değerleri hakkında önemli bilgiler sunarken, kadın figürleri yalnızca dini rollerle değil, toplumsal yaşamda da etkili bireyler olarak kabul edilmektedir. Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam, Tanrı'nın gözünde erkek ve kadının eşit olduğunu ve her iki cinsin de birbirini tamamlayan roller üstlendiğini öğretir. Bu tamamlayıcı roller, aile ve toplumun sağlıklı işleyişinde önemli bir yere sahiptir. Kadın azizler ve diğer önemli dini figürler, bu manevi

eşitliği temsil eder. İsa'nın kadınlara yaklaşımı ve İslam peygamberi Muhammed'in kadınlara gösterdiği saygı, kadınların dini öğretilere katılımını ve toplumdaki aktif rollerini teşvik etmektedir.

Tarihsel açıdan, dinlerin kökenlerinden günümüze kadar kadının toplumdaki yerini incelemek ve bu süreçteki değişimleri sosyal değişim teorisi ile değerlendirmek mümkündür. Sosyal değişim teorisi, toplumsal değerler, normlar ve kurumlar arasındaki etkileşimlerle ortaya çıkan değişimleri analiz eder. Bu bağlamda, kadının dini ve sosyal rollerindeki dönüşümler, toplumsal yapılar üzerinde derin etkiler yaratmıştır ve bu etkilerin anlaşılması, sosyal bilimler açısından büyük bir öneme sahiptir.

Her üç din de erkek ve kadının birbirini tamamlayan roller üstlendiğini öğretir. Bu tamamlayıcılık, ailenin ve toplumun sağlıklı işleyişinde merkezi bir role sahiptir. Erkek ve kadın arasındaki bu ilişki, yalnızca biyolojik ve fonksiyonel farklılıklar üzerinden değil, sosyal ve duygusal roller açısından da değerlidir. Bu durum, her iki cinsin birbirleri için "örtü" olarak işlev gördüğünü, yani destekleyici ve koruyucu roller üstlendiklerini vurgular. Bu kavram, Kur'an'da da "Onlar, size örtüdürler, siz de onlara örtüsünüz" (2:187) ifadesiyle anlatılır; bu ayet, her iki cinsin birbirini destekleyici ve koruyucu rollerine işaret eder. Ancak, kutsal metinlerin sunduğu ideal öğretiler ile toplumsal pratikler arasında çelişkiler ortaya çıkabilmektedir. Tarih boyunca, kadınların toplumsal konumları yerel kültürler ve sosyal normlar tarafından şekillendirilmiş ve bazen kısıtlanmıştır. İslam'ın içtihat geleneği gibi uygulamalar, bu tür konuların yeniden değerlendirilmesine olanak tanır.

1. Yahudilikte Kadın

Yahudilikte kadınlar, tarih boyunca ailenin ve toplumun temel taşları olarak önemli roller üstlenmişlerdir. Dinin ilk dönemlerinden itibaren, kadınlar ev ve aile yaşamında merkezi bir konumda iken, kamu ve dini hayatta daha sınırlı bir etki alanına sahip olmuştur. Tevrat, kadınları hem olumlu (Sara ve Rebeka gibi) hem de olumsuz (Havva'nın günahı gibi) rollerle tasvir etmektedir (Gürkan, 2021: 72).

Orta Çağ ve Rönesans dönemlerinde, Yahudi kadınlarının eğitime erişimi ve toplumsal faaliyetlere katılımı sınırlı kalmış olsa da aile içindeki etkileri güçlü bir şekilde devam etmiştir. Talmudik dönemde Yahudi hukuku, kadınlar için yeni haklar tanımlamış ve mevcut hakları genişletmiştir. Özellikle evlilik sözleşmeleri ve boşanma işlemleri gibi konularda yapılan düzenlemeler dikkat çekicidir. Bu bağlamda, Yahudilikteki evlilik anlayışı, sadece iki insan arasındaki bir birlikteliği değil, aynı zamanda bireylerin kutsal metinler ve Tanrı ile olan manevi ilişkilerini de simgeler. Evlilik hem dünyevi hem de ilahi bir antlaşma olarak işlev görür

ve bireylerin dini kimliklerinin temel bir parçası olarak kabul edilir (Şeker, 2015: 249).

Tarihsel nedenlerle, yüzyıllar boyunca sözlü olarak nesilden nesile aktarılan Yahudi yasaları, M.S. birinci ile altıncı yüzyıllar arasında yazılı hale getirilmiş ve Talmud adıyla bilinen metin oluşturulmuştur. Bu eser, İbrani hukukunun temel metnidir ve hahamlar tarafından kaleme alınmıştır. Talmud, yazıldığı dönemin ataerkil toplum yapısını yansıtır; bu nedenle, cinsiyetler arası eşitlik arayışı, dönemin sosyal yapısı göz önünde bulundurulduğunda, anlamsızdır. Talmud'un oluştuğu dönemde Yahudi halkı, Babil, Yunan ve Roma gibi toplumlarla iç içe yaşamış ve bu toplumlarda cinsiyet eşitliği önemli bir mesele olarak ele alınmamıştır. Talmud'un tamamlanmasının ardından, İspanya kökenli haham yargıcı ve yasa koyucu Joseph Qaro (1488-1575) gibi Yahudi hukukunun önde gelen isimleri hem Babil'de hem de İspanya ve Kuzey Afrika'daki İslami topluluklar içinde faaliyet göstermiştir. Bu bağlamda, kadınlara yönelik olumsuz yorumlar azınlıkta kalmış ve kadın düşmanlığı iddiaları, rakip gruplar tarafından bağlamından kopararak kullanılmıştır. Ancak, bu hahamları antik veya Orta Çağ döneminin cinsiyetçi ya da kadın düşmanı olarak nitelendirmek, tarihsel bağlamdan uzak bir anakronizm olurdu (Atlan, 2014: 37).

Genel kabulün aksine, kadınlar hem aile biriminin hem de toplumun manevi yönlendirilmesinde belirleyici roller üstlenirler. Yahudi yaşamının asıl merkezi sinagog değil, aile birimidir. Talmud Bavli'de Yoma 2a'da belirtildiği üzere, "Bir adamın evi onun karısıdır".

Geleneksel olarak, Yahudi dini uygulamalarında kadınlar daha çok özel alana ve geleneksel ritüellere odaklanırken, erkekler Tevrat'ın Yazılı yasalarıyla ilişkilendirilmiştir. Kadınlar, kutsal dili öğrenme yükümlülüğünden muaf tutulmuş ve ibadet yerlerine sınırlı erişim sağlamışlardır. Sinagoglarda kadınlara özel alanlar ayrılmış, ancak bu alanlar genellikle erkeklerden izole edilmiştir (Gürkan, 2021: 6).

Yaratılış Kitabı'nda, Havva'nın Adem'i ayarttığı belirtilir: Adem, "Yanıma koyduğun kadın ağacın meyvesini bana verdi, ben de yedim" (Yaratılış, 3:12) diye yanıt verir. Bu anlatıda kadın, kocasının mülkü olarak görülür ve bu bağlamda hem insan haklarından hem de maddi haklardan mahrum bırakılır. İsrailoğulları arasında, kadınları Molok'a kurban olarak ateşte feda etme uygulaması da mevcuttur. Yeremya Kitabı'nda, "Ben-Hinnom Vadisi'nde ilah Molek'e sunu olarak oğullarını, kızlarını ateşte kurban etmek için Baal'ın tapınma yerlerini kurdular. Böyle iğrenç şeyler yaparak Yahuda'yı günaha sürüklemelerini ne buyurdum ne de aklımdan geçirdim" (Yeremya, 32: 35) ifadesiyle bu ritüel Tanrı tarafından kınanır.

Yahudilikte kadınların rolleri, Tevrat (Yazılı Yasa) ve Talmud (Sözlü Yasa) gibi kutsal metinlerde ele alınmıştır. Yahudi öğretilerine göre, kadınlar ailenin ve ev yaşamının merkezinde

yer alır. Aile hayatı ve ev yönetimi, Yahudi toplumunun temel taşları arasında olup, kadınlara büyük sorumluluklar yüklenir. Eğitim almak ve dini yükümlülükleri yerine getirmek kadınlar için önemli olsa da sinagogdaki ayinlerde liderlik etme veya bazı dini ritüellerde aktif rol alma konusunda kadınlara, erkeklere kıyasla daha sınırlı roller verilmiştir (Saint-Prot, 2014: 11).

Din gelenek, geçmiş, dogmalar ve değişime kapalı olmakla ilişkilendirilir, bu yüzden ilerlemeye pek açık görülmez. Bu bakış açısına göre, Yahudilikte kadının statüsünün Kutsal Kitap zamanından bu yana değişmediği ve Yahudi kadınının eski ve uygun olmayan bir hukuk sistemine kurban edildiği düşünülür. Ancak, Talmudik ve post-Talmudik literatürdeki hukukçular, bu görüşe meydan okur. Temelde değişken bir yapıya sahip olan Halaka, yani Yahudi Yasası, hareket-sizliğin tam zıddıdır. Yahudi topluluklarının yerleştiği farklı dönemlere ve coğrafyalara uyum sağlamak için sürekli olarak geliştirilmiştir. Hahamlar, dönemin ihtiyaçlarına göre gerekli önlemleri alma yetkisi ve sorumluluğuna sahiptir; toplumsal sorunlara uygun çözümler bulmak amacıyla geleneksel metinleri sürekli olarak inceler ve sorgularlar. Bu sayede, yüzyıllar boyunca kadının statüsü, çoğu zaman öncü bir yaklaşımla büyük ölçüde gelişmiştir (Atlan, 2014: 33).

Farklı dönemlerde hahamlar tarafından alınan somut önlemler sayesinde, kadının hukuki statüsünün sürekli olarak iyileştirildiği ve İbrani hukukunun ruhuna uygun şekilde adapte edildiği görülmektedir. Bu konuyu daha iyi anlamak için önce Tevrat'taki kadının rolüne ve imajına odaklanmak faydalı olacaktır.

Tamar, Yehuda'nın gelini olarak, kocası öldükten sonra Levirat yasasını (İbranice'de Yibbum olarak bilinir) uygulamak konusunda kararlılık göstermiştir. Bu yasa, Devarim'de resmi olarak belirtilmiş olup, Sina Vahyi'nden önce de uygulanmakta olan bir gelenektir. Tesniye 25:5-6'ya göre, eğer bir erkek çocuksuz ölürse ve kardeşleri birlikte yaşıyorsa, dul kalan kadın dışarıdan biriyle evlenemez; ölen kocasının kardeşiyle evlenerek, ilk doğan oğlunun ölen kocasının adını taşımasını sağlamalıdır. Bu uygulama, ölen kişinin adının İsrail'de unutulmamasını garanti eder.

Miryam, Musa'nın kız kardeşi olarak bilinir ve özellikle önemli bir tarihsel dönemde etkili bir rol oynamıştır. Firavun'un, yeni doğan her İbrani erkek çocuğunun nehre atılması emrini verdiği (Çıkış 1:22) bir dönemde, Miryam peygamber olarak tanınmıştır. Talmud'un Sota 12b'sinde belirtildiği üzere, Miryam ebeveynlerine evliliklerine devam etmeleri yönünde tavsiyede bulunmuş, bu öneri İbrani çocukların hayatta kalması için büyük bir önem taşımıştır.

Miryam'ın bu girişimi, Firavun'un kararına karşı çıkan ebeveynleri cesaretlendirmiştir. Ayrıca, Çıkış 1:17'de, İbrani ebevelere yapılan atıf, onların da Firavun'un emirlerine karşı gelecek İbrani çocuklara merhamet gösterdiklerini vurgular. Bu

cesur davranışlar sayesinde Musa dünyaya gelmiş ve İsrail halkının kurtarıcısı olmuştur. Miryam'ın bu stratejik ve ilham verici tavsiyesi, onun neden peygamber unvanını aldığına (Çıkış 15:20) ve tarihte önemli bir figür olarak kabul edildiğine işaret eder (Atlan, 2014: 34).

Yahudilikte kadın ve erkek arasındaki ilişki, Yaratılış Kitabı'nda ele alınır. Kitapta, Havva'nın Adem'in kaburgasından yaratıldığı ve her iki cinsin eşit ve birlikte yaratıldığı belirtilir. Ancak, Havva'nın yasak meyveyi yemesi ve Adem'i de buna ikna etmesi, kadınların ahlaki karar süreçlerindeki rollerini tartışmaya açar. Tevrat, kadınların mülkiyet ve boşanma gibi haklarını sınırlı bir şekilde ele alırken, Talmud, Yahudi toplumunda kadınların aile ve toplumdaki yerlerini daha kapsamlı bir şekilde şekillendiren metinler sunar. Tevrat, özellikle miras ve boşanma süreçlerinde kadınlara yönelik özel düzenlemeler içermektedir.

Tevrat'ta kadınlar genellikle olumlu bir biçimde tasvir edilir. Mütevazı roller üstlenmeler de bu roller oldukça önemlidir. Kadınlar, güzellikleri, zekâları ve kararlılıklarıyla tanımlanmış ve tarihin akışını değiştirme potansiyelleri vurgulanmıştır. Örneğin, Sara'nın hizmetçisi Hacer'i kovması için eşi İbrahim'e baskı yapması ve Tanrı'nın İbrahim'e, "Oğlunla cariyen için üzülme" ve "Sara ne derse, onu yap" (Yaratılış 21:12) demesi, Sara'nın üstün sezgisini gösterir. Hahamlar, Sara'nın sezgisinin doğruluğunu hikâyenin ilerleyişiyle açıklarlar.

Tevrat'taki en etkileyici figürlerden biri olan Rut, Yahudiliğe olan samimi bağlılığı ve dönüşümüyle dikkat çeker. Rut, ailesini, anavatanını ve putperest geleneklerini geride bırakarak, kaynakları sınırlı olan kayınvalidesi Naomi'yi desteklemek için Moav'dan Yehuda'ya göç etmeyi tercih etmiştir. Rut'un, "Seni bırakıp geri dönmemi isteme! Sen nereye gidersen ben de oraya gideceğim, sen nerede kalırsan ben de orada kalacağım. Senin halkın benim halkım, senin Tanrının benim Tanrım olacak" (Rut 1:16) sözleri, onun Yahudiliğe olan bağlılığını ve Naomi'ye olan sadakatini ifade eder. Bu özverili davranış, Rut'u hem çağdaşları hem de sonraki Yahudi nesilleri için bir erdem modeli haline getirir. Rut'un fedakarlıkları, onun nihayetinde Kral Davut'un büyükannesi olmasını sağlamıştır: "Komşu kadınlar, 'Naomi'nin bir oğlu oldu' diyerek çocuğa ad koydular; ona, Ovet adını verdiler. Ovet, İşay'ın babası; İşay ise Davut'un babasıdır" (Rut 4:17). Böylece, Rut'un soyundan gelecek Mesih figürüyle doğrudan bir bağlantı kurulmuştur.

Esther, antik Pers imparatorluğunda yaşamış bir tarihsel figür olup, kahramanlıkları Esther Kitabı'nda anlatılmaktadır. Kral Aşuerus'un huzurunda büyük bir saygınlık kazanan Esther, kişisel güvenliğini riske atarak, despotik ve hırslı bir bakanın Yahudi halkına karşı düzenlediği komployu engellemek için önemli bir rol oynamıştır. Kralın sarayındaki güvenli ve ayrıcalıklı konumunu halkının yararına

kullanmayı seçmesi, onu Yahudi tarihinde önemli bir karakter haline getirmiştir.

Hanna, çocuğu olmayan, ancak derin dini bağlılığa sahip bir kadın olarak Tanrı'ya içtenlikle dua etti. Bu dua sonucunda oğlu Samuel, gelecekteki peygamber, doğdu. "Zamanı gelince Hanna gebe kaldı ve bir erkek çocuk doğurdu. 'Onu RAB'den diledim' diyerek adını Samuel koydu" (I. Samuel 1:20). Hanna'nın duası o kadar etkileyici ve dokunaklıydı ki, Tanrı tarafından kabul edildi. Bu dua, özellikle Yahudi yeni yılı olan Roş Aşana'da anılır (Blesh, 2004). Roş Aşana, Yahudi geleneğinde içtenlik ve samimiyetin önemini vurgulayan bir gündür; Hanna'nın duası da bu bayramın ruhunu yansıtan bir simge olarak kabul edilir.

Atasözleri Kitabı, Kutsal Kitap'taki metinler arasında kadına yönelik övgülerle dikkat çeker. Bu kitapta, özellikle cesur ve erdemli kadınları yücelten övgüler yer alır. Şabbat'ın açılış ayininde sinagoglarda ya da evlerde okunan bu övgü sözleri, evin temel direği olarak görülen kadını onurlandırmayı amaçlar. Geleneksel olarak "Şabbat Nişanlısı" olarak adlandırılan bu özel gün, sevgi ve saygıyla anılan eşi temsil eder ve bu övgü, evin ruhu olarak kabul edilen kadının toplumdaki değerini ve önemini vurgular (Atlan, 2014: 35).

Filozof Emmanuel Lévinas, İsrail tarihinin önemli anlarında kadınların oynadığı rolleri vurgular. Ona göre, bu kadınlar olmadan tarihin mesyanik yolculuğu sürekli raydan çıkma tehlikesiyle karşı karşıya kalabilirdi. Kadınların koruyucu ve yönlendirici rolleri sayesinde bu zorluklar aşılmıştır (Levinas, 2017).

Talmud, Tevrat'taki öğretilerle doğrudan ilişkilidir ve bu öğretilerin pratikte uygulanmasını ve genişletilmesini sağlar. Talmudik literatürde, kadınlar eş ve anne olarak değerlendirilir; bu rollerde sevgi, saygı ve koruma hak eden bireyler olarak görülürler. Ancak bu algı, esasen antik dönemin ataerkil toplum yapısının bir yansımasıdır (Atlan, 2014: 36).

Başlangıçta, kadınlar dini görevlerden ve bu görevlere özgü kutsal objelerin kullanımından dışlanmıştı. Ayrıca, kutsal dillerden biri olan İbranice'yi öğrenmekten muaf tutulmuşlardır, çünkü bu diller yalnızca erkeklerle ait kabul edilmiştir. İbadet yerlerine erişimleri sınırlı olmuş ve Tevrat'taki metinlere göre katı "saflık" kurallarına tabi tutulmuşlardır. Tarihsel olarak, sinagoglarda kadınlar ve erkekler her zaman ayrılmamış olsa da genellikle kadınlara özel alanlar ayrılmıştır. Örneğin, Carpentras'ta kadınlar neredeyse yer altı düzeyindeyken, Fez'in eski Mellah'ındaki küçük sinagoda kadınlar daha yüksek bir konumda, çatı katında yer almışlardır. Ayrıca, kadınları erkeklerden ayırmak için perde veya delikli ahşap bölmeler gibi yöntemler de kullanılmıştır. Genellikle büyük katlı sinagoglarda kadınlar "bal-konda" yer alır (Vassas, 2016).

Charles Mopsik, Ortaçağ Yahudi mistisizminin önemli

metinlerini inceleyerek, bu metinlerdeki kutsal anlayışa kadınsı öğelerin nasıl dahil edildiğini ve ilahi çift kavramını nasıl şekillendirildiğini ortaya koymuştur. Mopsik'e göre, Tanrı hem erkek hem de dişi niteliklere sahiptir, bu nedenle yaratılan her şey bu iki cinsiyetten özellikler taşır. Başlangıçta tek bir varlık olarak yaratılan insanın, dünyaya inişle erkek ve kadın olarak ikiye ayrıldığını belirtir. Her insanın, içinde hem erkek hem de dişi unsurlar barındıran androjen bir ruha sahip olduğunu ve bu iki unsurun etkileşiminin cinsiyet kimliğimizi belirlediğini vurgular. Mopsik, bu konuları *Le Sexe des Ames (Ruhların Cinsiyeti)* adlı kitabında ele alır ve cinsiyetler arası unsurların ve ruhların yeniden birleşme arzusunun, modern "cinsiyet teorileri" ile keşişimlerini inceleyerek, cinsiyetin akışkan doğasını ve potansiyel geçişlerini tartışır (Mopsik, 2003).

Kabalistik öğretilerin dışında bile, birçok kültürde bireysel bütünlüğün sağlanması için evliliğin zorunlu olduğuna dair yaygın bir inanç vardır. Bu inanç, kader tarafından belirlenmiş bir eşle birleşmenin ideal olduğu kabulüne dayanır. Bu bağlamda, ilahi çift kavramı, gerçek hayatta bir araya gelen insan çiftlerinin üzerinde daha yüksek ve daha mükemmel bir model olarak görülür. Bu kavram, bireysel ve toplumsal düzeyde evlilik anlayışını şekillendirmede önemli bir rol oynar. İlahi antlaşma, insanlar arası bir antlaşmayla desteklenmelidir; çünkü bu iki antlaşma birbirine sıkı sıkıya bağlıdır ve ayrılmaz bir bütün oluşturur. Yahudilikte, her Yahudi'nin kutsal metinlerle olan ilişkisinin "Tevrat ile evlenme" şeklinde ifade edilmesi, bu kavramı vurgular. Bu 'evlilik', bir Yahudi'nin kutsal metinlerle kurduğu manevi ve öğretisel bağı metaforik olarak temsil eder. Ancak, bu ilişkinin en iyi şekilde gerçekleşebilmesi için gerçek bir insanla yapılan evlilik de gereklidir (Kıyak, 2015: 136).

Yahudilikte, kadınların doğaları gereği Tevrat'ı öğrenmekten muaf tutulmaları dikkat çekicidir. Bu durum, Yahudiliğin kadınlar tarafından ve kadınlara kan yoluyla aktarılmasının benzersiz bir özelliği olarak değerlendirilir. Kadınlar, Yahudi kimliğinin taşıyıcıları olarak görülür ve bu kimliği ritüellere başvurmadan inşa etme, sürdürme ve mükemmelleştirme rolünü üstlenmişlerdir (Vassas, 2016). Bu bağlamda evlilik, bireysel ve toplumsal düzeyde bir bütünlük ve kutsallık aracı olarak görülür ve özellikle Yahudilikte derin anlamlar taşır.

Yahudi inancında, Tanrı ile İsrail halkı arasındaki bağ, çeşitli antlaşmalarla simgelenir ve bu antlaşmalar, insanlar arasındaki evlilikle paralellik gösterir. İnsanların birbiriyle ve kutsal metinlerle olan ilişkileri, evlilik metaforlarıyla ifade edilir ve bu ilişkilerin kutsallığı vurgulanır. Yahudilikteki evlilik anlayışı, sadece iki insan arasındaki bir birlikteliği değil, aynı zamanda bireylerin kutsal metinler ve Tanrı ile olan manevi ilişkilerini de simgeler. Evlilik hem dünyevi hem de ilahi bir antlaşma olarak işlev görür ve bireylerin dini kimliklerinin temel bir parçası olarak kabul edilir (Şeker, 2015: 251).

Ketuba, Yahudi evlilik geleneğinde kadının haklarını koruma amacı taşıyan özel bir evlilik sözleşmesidir. Bu belge, kocanın ölümü veya boşanma durumunda kadına maddi güvence sağlar ve evliliği sonlandırmanın ciddi bir karar olduğunu vurgular. Talmud, Ketuba'nın yasal dayanaklarını ve kadınları koruma amaçlarını güçlü bir şekilde ele alır (İçten, 2023).

Ketuba, M.Ö. birinci yüzyılda Kraliçe Salome Alexandra'nın kardeşi ve önemli bir haham olan Şimon ben Şetah tarafından ortaya konulan bir rabinik hukuki belgedir. Evlilik töreni sırasında kadına verilen bu belge, evlilik birliğine resmiyet kazandırmak amacıyla hahamlar tarafından geliştirilmiştir. Ketuba, evlilik süresince erkeğin kadına karşı yükümlülüklerini detaylandırır ve bu yükümlülüklerin, erkeğin ölümü veya boşanma durumunda mirasçılara geçeceğini belirtir. Her iki durumda da erkek, evlilik sözleşmesinde belirlenen bir miktar parayı eşine ödemeyi taahhüt eder. Bu ödemenin başlangıçta iki temel işlevi vardı. İlk olarak, dul kalan veya boşanmış kadının en az bir yıl boyunca maddi ihtiyaçlarını karşılayabilmesi veya yeni bir evlilik yapana kadar geçimini sağlaması amaçlanmıştır. İkinci işlevi ise erkekleri ani ve düşünülmeden yapılan boşanmalardan caydırmaktır. Talmud, Ketuba'nın "erkeğin eşini kolayca boşamasını engellemek" amacıyla belirlendiğini açıkça ifade eder (Ketubot, 39b, Talmud Babil). Bu ödeme miktarı hemen elde edilebilir olmadığından, eş boşamak isteyen bir erkek, süreç boyunca kararını gözden geçirme fırsatı bulurdu. Ketuba, kadınları düşüncesiz ayrılıklardan korumak ve ihtiyaçlarını güvence altına almak amacıyla düzenlenmiştir. Belge o kadar değerli bir hukuki araçtır ki, kadınlara, kocalarının öfke anında yok etme riskine karşı güvenli bir yerde saklamaları tavsiye edilmiştir (Atlan, 2014: 34).

Talmud'a göre, bir erkek evliyken ikinci bir evlilik yapmayı düşünse bile, birinci eş boşanma belgesi talep ederse, erkeğin bu talebi yerine getirmesi gerekmektedir (Yevamot 65a, Talmud Babil). Bir kadına boşanma belgesi vermek, ona özgürlüğünü iade etmek anlamına gelirken, aynı zamanda Ketuba ile ilişkili mali yükümlülükleri de içerir. Rabinik dönemde Yahudi hukukunda çok eşliliğe izin verilmiş olmasına rağmen, 11. yüzyılın başlarında Haham Gerşom ben Yehuda, Aşkenaz Yahudileri arasında bu uygulamayı yasaklayan bir kararname çıkarmıştır. Bu düzenleme, monogamiyi teşvik ederek eşler arası ilişkilerde daha fazla istikrar ve adalet sağlamayı amaçlamaktadır. Aynı şekilde, boşanma sürecinde kadının rızasının alınmasını zorunlu kılan ikinci bir kararname de çıkarmıştır. Bu düzenleme, kadınların evliliklerini sonlandırma konusunda daha fazla söz sahibi olmalarını sağlamaktadır. Yahudi hukukunda çok eşliliğin yasaklanması ve boşanma sürecinde kadının rızasının zorunlu kılınması gibi yasal değişiklikler, kadınların evlilik içindeki konumlarını güçlendirmeyi ve onlara daha fazla söz hakkı vermeyi hedeflemektedir.

16. yüzyılda İspanya kökenli haham yargıcu ve yasa koyucu Yosef Karo (1488-1575), Şulhan Aruh adını verdiği ve günümüzde de geçerliliğini koruyan bir normatif yasa kitabı derlemiştir. Bu eser, kadının boşanma talebinde bulunabileceği durumları ve Ketuba ödemesini alabileceği koşulları açıklar. Kadınların evlilikte karşılaştıkları olumsuz koşullardan kurtulmalarını kolaylaştırır. Örneğin, kısır veya iktidarsız olan bir eş ya da deri hastalıklarına yol açan veya kötü kokulara sebep olan bir işle uğraşan bir eş, boşanma belgesi (get) vermek zorundadır. Ayrıca, fiziksel veya sözlü şiddet, kocanın ortak konutu terk etmesi veya eşinin rızası olmadan yurtdışına taşınma kararı alması gibi durumlar, Şulhan Aruh'ta yeni boşanma nedenleri olarak belirtilmiştir (Güteryüz, 2012).

İbrani hukukuna göre, evli bir kadın yalnızca kocasının resmi olarak onaylanmış ölümü veya "get" olarak bilinen boşanma belgesi ile özgürlüğüne kavuşabilir. Ancak, kocası kaybolmuş ve ölümü kesinleşmemişse, tanıklar da bulunmuyorsa, kadının durumu belirsiz kalır. Musa bin Meymun gibi hukukçular, bu tür olağanüstü durumlarda, yalnızca erkek tanıkların geçerli sayıldığı Yahudi hukukunda, kadınlar ve çocuklar gibi hukuken ifade vermeye uygun olmayan kişilerin tanıklıklarının da kabul edilebileceğini belirtmiştir (İbn Meymun, 2022).

Cinsel ilişkinin karşılıklı rıza prensibi, Yahudi hukukunda önemli bir yer tutar. Yahudi hukuku, bir erkeğin eşiyle cinsel ilişki kurma yükümlülüğünü iki bağlamda ele alır: çoğalma buyruğu ve evlilik yükümlülüğü. Yaratılış Kitabı'nda, Tanrı'nın insanlara "Verimli olun, çoğalın" (Yaratılış 1: 28) emri, çoğalma yükümlülüğünü ifade ederken, Mısır'dan Çıkış Kitabı'nda "Eğer ikinci bir kadınla evlenirse, ilk karısını nafakadan, giysiden, karılık haklarından yoksun bırakmamalıdır" (Mısır'dan Çıkış 21: 10) ifadesi, evlilik yükümlülüğünü belirtir.

Bir erkek, eşine yiyecek, giysi ve evlilik haklarını sağlamak zorundadır. Ancak bu yükümlülükler, eşin rızası olmadan yerine getirilemez. Kadının rızası zorlama altında alınamaz ve tam rızası olmadan gerçekleştirilen cinsel ilişki, Yahudi hukukuna göre cinsel saldırı veya tecavüz olarak kabul edilir. Talmud'daki öğretiler, evlilik içi cinsel ilişkilerde her iki tarafın rızasının zorunlu olduğunu vurgular. Eğer bir erkek, eşinin rızası olmadan cinsel ilişkiye zorlarsa, bu durum ahlaki ve hukuki olarak kabul edilemez bir suç sayılır (Yaşar, 2001).

Eşler arasında iyi davranış kuralı, dini inançlardan bağımsız olarak, insan onuruna ve özellikle eşe karşı duyulan saygının bir göstergesi olarak kabul edilir. Ancak, ne yazık ki, dünya genelinde, Batı da dahil olmak üzere, bu kural her zaman geçerli değildir. Dünya çapında yaklaşık elli ülke, tecavüzü bağımsız bir suç olarak tanımakta, ancak eşler arası tecavüz ya tanınmamakta ya da yeni yeni kabul edilmektedir. Bu bağlamda, sıkça "eşlik görevi" kavramının tanımı

tartışılmaktadır. Yaygın bir anlayışa göre evlilik, kadının eşine cinsel ilişki için dolaylı bir rıza verdiği anlamına gelir. Ancak bu ilke, bireyler ve bu dolaylı anlaşmayı kadının erkeğe açık bir izin olarak yorumlayan yasal sistemler ve dinler tarafından farklı ve öznel bir şekilde değerlendirilmektedir (Atlan, 2014: 42).

İsrail hukuk sistemi, tarihî ve kültürel unsurların bir arada bulunduğu bir yapıya sahiptir. İsrail Devleti'nin kurulduğu 1948 yılına kadar, bölge İngiliz Mandası altında olduğu için İngiliz Common Law sistemi bölgesel hukuk üzerinde etkili olmuştur. Ancak, İsrail'in bağımsız olmasıyla birlikte, yerel hukuk sistemine Yahudi Kanunu'nun (Halaka) entegre edilmesi süreci başlamıştır. Yahudi Kanunu ile Common Law arasında bir çelişki olduğunda, Yahudi Kanunu'nun üstünlüğü vurgulanmıştır. İngiliz hukuku, özellikle evlilik içi ilişkilerde kadının cinsel ilişkiye "sessiz rıza" gösterdiği varsayımına dayanırken, Yahudi Kanunu, kadının evlilik içinde bir "tutsak" olarak görülmemesi gerektiğini vurgular ve onun haklarını, saygısını ve insan onurunu korumayı öngörür. Bu nedenle, İsrail'de Yahudi Kanunu, özellikle evlilik hukuku gibi konularda, İngiliz Common Law'un bazı yönleriyle çeliştiğinde üstün gelmiştir (El Tal, 2014).

Kadının yasal statüsüne yönelik ilgi, çocukluk, gençlik, nişanlılık, evlilik, dul ya da boşanmış kadın olma durumlarında görülmektedir. Bu ilgi, yaygın bir yanılmanın aksine, kadını boyun eğmeye zorlamak için değil, onu her türlü kötüye kullanımdan korumak amacıyla yoğunlaşmıştır. Kadın hakları ve çıkarlarının savunulması, sadece sosyal düzeyin korunmasına yönelik değil, daha kapsamlı bir toplumsal vizyona dayanmaktadır. Bu vizyon, Yaratılış Kitabı'na göre her insanın, erkek ve kadın, Tanrı'nın suretinde yaratıldığı ve bu yaratılışın zirvesini temsil ettiği inancını içerir (Yaratılış 5:2). Bu çerçevede, insanın temel görevi barış ve adaleti aramak, sevgi ve saygı göstermek ve en önemlisi, tüm insanlara, özellikle de kadınlara, bu değerleri yansıtmaktır. Talmud'da belirtildiği üzere, erkeğe "karısını kendisi gibi sevmesi ve ona kendisinden daha fazla saygı göstermesi" öğütlenir (Berakhot 24a, Talmud Bavli). Bu tür hukuki gelişmeler, Yahudi hukukunun zaman içinde kadınların toplumdaki konumunu güçlendirmeye yönelik adaptif ve ilerici bir yaklaşım sergilediğini gösterir.

Halaka, yani Yahudi hukuku, sosyal ve kültürel ihtiyaçlara uyum sağlayarak gelişen aktif bir sistemdir. Hahamların, yasaları dönemsel ihtiyaçlara göre yorumlama yetkisi, kadınların toplumdaki yerinin zamanla gelişmesini desteklemiştir. Bu süreç, kadınların hukuki ve sosyal statüsünün sürekli olarak iyileştirilmesine olanak tanımıştır. Modern zamanlarda, 1804 tarihli eski Medeni Kanun'un 213. maddesi, evlilik ilişkilerine dair normları belirlerken, "Koca karısına koruma sağlamalı, kadın kocasına itaat etmelidir" şeklinde ifade edilmiştir. Ancak bu madde, 1938 yılında yapılan bir değişikliklerle revize edilerek, kadınların kocalarına itaat

etme zorunluluğunu kaldırmış ve kadınların hukuki ehliyetini güçlendirmiştir (Atlan, 2014: 36).

Modern dönemde Yahudilik, kadın haklarını daha da ileriye taşımış ve kadınların eğitim, din hizmetleri ve toplum liderliği gibi alanlarda daha aktif roller üstlenmelerini teşvik etmiştir. Özellikle Batı ülkelerinde, kadın toplum liderleri, Yahudi cemaatlerinde giderek daha görünür hale gelmiştir (Gürkan, 2021: 17).

Yahudilikte kadınlar, sadece aile içinde değil, toplumun genelinde de önemli aktörler olarak kabul edilmektedir. Dinin ve kültürün birleştiği noktada, kadınların eğitim ve öğretimdeki rolleri, dini ritüeller ve hukuki yorumlar açısından vazgeçilmezdir. Talmudik dönemden modern zamanlara kadar Yahudi hukuku, kadınların toplumdaki rollerinin sürekli olarak genişlemesine zemin hazırlamıştır.

İsrail'deki "Ağlama Duvarı Kadınları Hareketi" gibi aktivist gruplar (Doğan, 2017), kadınların dini alandaki eşit haklar için verdikleri mücadeleleri ve bu süreçte karşılaştıkları zorlukları örnek olarak sunar. Bu tür çabalar, kadınların dini pratiklerde eşit temsili için önemli adımlar atılmasına ve bazı durumlarda sembolik zaferler elde edilmesine katkı sağlamıştır.

2. Hristiyanlıkta Kadının Rolü

Kilisenin yönetimi ve karar mekanizmaları ağırlıklı olarak erkekler tarafından yönetilmekte, litürji ise Tanrı'yı temsil etme yetkisine sahip erkekler tarafından gerçekleştirilen bir ritüel olarak kabul edilmektedir. Bu durum, Tanrı ile İnsan arasındaki mesafeyi ve farklılığı vurgulayan 'Kutsal' kavramının, sadece belirli erkeklerin Tanrı ile halk arasında aracı olabileceği şeklindeki geleneksel yorumlarıyla örtüşmektedir. Ancak Tanrı'nın insan suretinde tezahür ettiğini kabul eden bir din için bu durum, belirgin bir çelişki oluşturmaktadır (Misseque, 2014: 48).

Kutsal Kitap, Tanrı'nın insanlığa ilettiği vahiylerden oluşur. Bu vahiyler, Tanrı'nın Ruhunu tarafından ilham alınmış metinler olarak kabul edilir ve Tanrı'nın Sözü olarak değerlendirilir. Kutsal Kitap, Eski Ahit ve Yeni Ahit olmak üzere iki ana bölüme ayrılır. Eski Ahit, Yahudi kutsal metinlerini içerirken, Yeni Ahit, İsa'nın yaşamını ve takipçilerinin yazdığı metinleri kapsar. Bu metinler, İsa'nın Tanrı'nın insan biçimindeki vahyi olduğu inancına dayanır ve Hristiyan inancının temelini oluşturur. Kutsal Kitap metinleri, alegori ve sembolizm kullanılarak anlatılır; bu da metinlerin sadece tarihi ve kültürel ürünler olmadığını, aynı zamanda evrensel ve zamansız mesajlar taşıdığını gösterir. Hristiyanlık, bireysel ve topluluk inancı olarak kilisede yaşanır ve ifade edilir. Litürji ve kilise uygulamaları, inananların Tanrı ile olan ilişkilerini güçlendiren ve vahyi hayatlarına entegre eden

araçlar olarak hizmet eder (Kuşçu ve Aydın, 2011).

Hristiyanlık, Yunan felsefesinin etkisi altında insanı beden ve ruh olarak iki ayrı yapı şeklinde ele almış; bu yaklaşım ise Kutsal Kitap'ta yer alan ve İsa tarafından yeniden teyit edilip genişletilen vahiylerle çelişen bir görüşü yansıtmaktadır. İsa, beden ve ruhun ayrılmaz bir bütün olduğunu vurgularken, Yunan felsefesinin bu ikiliği, dinin özündeki bütünlük anlayışıyla uyumsuzdur. Ayrıca erkeğin kadına üstün olduğu ve onun efendisi olduğu fikri Yahudilikten kaynaklanmakta olup, bu görüş İsa'nın getirdiği radikal değişimlerle çatışmaktadır; İsa'nın bu değişiklikler nedeniyle hayatını riske attığı bilinmektedir. Yunan felsefesinin etkisi, erkek ve kadın arasındaki hiyerarşiyi pekiştirirken, Latin hukuk sistemi bu hiyerarşiyi yasal olarak sabitlemiştir (Koç Başar, 2021).

İncil metinlerinde, İsa'nın erkek öğrencilerinin tutumlarının, sık sık İsa'nın kadınlara yönelik peygamberlik niteliğindeki davranışları veya sözleriyle çeliştiği gözlemlenmektedir. Bu nedenle, İsa'yı takip eden erkeklerin, Yunan ve Latin etkileri altında bu tutumları benimsemeleri anlaşılır bir durum olarak değerlendirilir. Sonuç olarak, Avrupa kültürü ve Hristiyanlık tarafından şekillendirilen insan anlayışı, temelinde yanlış bir yoruma dayanmaktadır. Bu yanlış yorum, yüzyıllar boyunca özellikle erkekler ve kadınlar üzerinde derin etkiler bırakmış; hukuk, din, politika, ekonomi, sosyal yapılar, etik ve bilginin diğer alanları gibi toplumsal yapıların büyük ölçüde eril bir model üzerine inşa edilmesine yol açmıştır (Dölek, 2019: 202).

Kilise içerisinde bekarlık, mükemmellik veya kutsallık hali olarak değerlendirilmekte ve bu durum sadece rahiplik ile ilişkilendirilmektedir. Bu nedenle, bu yüksek sorumluluk yalnızca erkeklerle özgü bir durum olarak görülmektedir. Cinselliğin üreme ile özdeşleştirilmesi ve yalnızca bu bağlamda tolere edilmesi, cinselliği bir tür ticaret olarak algılanmasını normalleştirmektedir. Kilise yetkililerinin bilinçaltında, kadınların doğası gereği kirli olduğu ve bu sebeple kilise hizmetleri için uygun olmadıkları yönünde bir düşünce hakimdir (Missegue, 2014: 50).

Katolik ve Ortodoks kiliseleri ile çoğu Protestan mezhebi, tıpkı İslam ve Yahudilikte olduğu gibi insan hayatının bir erkek ve bir kadının birlikteliğiyle başladığını öğretir. Bu inanç sistemlerine göre her birey ya kız ya da erkek olarak doğar ve bu biyolojik farklılık, hayatın özü ve toplumların temel yapı taşı olarak kabul edilir (Saint-Prot, 2014: 12).

Hristiyanlık, kadın ve erkeğin ruhsal düzeyde tam bir eşitliğe sahip olduğunu ve ilahi mesaja aynı derecede dahil olduklarını öğretir. Bu ilahi eşitlik, peygamberler tarafından da vurgulanmıştır. Siyasetçi Elisabeth Dufourcq, Histoire des Chrétiennes (Hristiyan Kadınların Tarihi) adlı eserinde, Nasıralı İsa'nın kadınlara kız kardeşleri gibi yaklaştığını, onlara sorular sorduğunu, cevaplarını dinlediğini ve onlara büyük bir önem verdiğini belirtmektedir (Dufourcq, 2008.).

Hristiyan metinlerinde, kadınların başlangıçta cemaat içinde daha aktif roller üstlendiği, ancak zamanla bu rollerin daha pasif hale geldiği gözlemlenmektedir. Erken Hristiyanlık döneminde, kadınlar kilise içinde önemli görevler üstlenmiş ve bazıları azize olarak kabul edilmiştir. Ancak, kilisenin patriarkal yapısının güçlenmesi, zamanla kadınların dini rollerinin kısıtlanmasına yol açmıştır (Harman, 2021: 20).

Orta Çağ ve sonrasında, Hristiyan kadınlar özellikle manastırlarda önemli roller üstlenmişlerdir; ancak kilise hiyerarşisi ve teolojik tartışmalarda marjinalize edilmişlerdir. Bu dönüşüm, Hristiyanlıkta kadının rolünün, İlk Kilise'deki aktif katılımlarından Orta Çağ manastır yaşamındaki etkilerine ve modern dönemdeki sınırlamalara kadar uzanan geniş bir çerçevede incelenmesini gerektirmektedir.

Kadınların Hristiyan topluluklar içindeki rollerinin nasıl değiştiği ve bu değişimin toplumsal yapılar üzerindeki etkileri, önemli bir tartışma konusudur. Hristiyanlıkta kadın ve erkek arasındaki ilişki, Yaratılış Kitabı ve Yeni Ahit'teki öğretiler doğrultusunda şekillenmektedir. Hristiyan aile yapısında, kadınlar önemli bir yere sahip olup, eşler arasındaki "bir beden olma" ilkesi vurgulanmaktadır (Matta 19:4-5). Kadınlar, aile içinde ve toplumda eşit derecede değerli ve önemli olarak kabul edilse de bazı Hristiyan mezheplerinde kadınların dini liderlik ve kilise yönetimindeki rolleri erkeklere kıyasla daha sınırlıdır (Dölek, 2019: 204).

Hristiyanlıkta insanın temsili, teolojik antropoloji çerçevesinde ele alınır. İncil'e göre, insan Tanrı'nın suretinde yaratılmıştır; bu da erkek ve kadının eşit derecede kutsal ve değerli olduğunu vurgular. Hristiyanlıkta hem kadın hem de erkeğin ilahi imgeyi yansıttığı bu kavram, temel bir öğreti olarak kabul edilmektedir (Batuk, 2008: 26).

Tarih boyunca, Kilise'nin kadınlara ve erkeklere yönelik tutumları coğrafya ve dönemlere göre farklılık göstermiştir. Erken Kilise döneminde, kadınlar dini liderlik rollerini üstlenmiş; azize ve teolog olarak tanınmışlardır. Ancak Orta Çağ ve sonrasında kadınların Kilise içindeki rolleri büyük ölçüde sınırlanmış ve ikincil görevlerle indirgenmiştir. Modern çağda, Kilise'deki kadın rolleri önemli değişiklikler geçirmiştir. Bazı Hristiyan mezhepleri, kadınların ruhani liderlik pozisyonlarında hizmet etmelerine izin verirken, Katolik Kilisesi geleneksel olarak kadınların rahip veya diyakon olmalarını engellemektedir (Şahin, 2018: 477).

İsa'nın öğretileri, doğrudan kadınlara odaklanmaktan ziyade, insanın hem erkek hem de kadın olarak anlamını Yaratılış metinleri üzerinden yeniden değerlendirir ve cinsiyetler arası eşitliğe dikkat çeker. İsa, erkek ve kadının temel birliğini vurgulayarak, "İnsan, Tanrı'nın birleştirdiğini ayırmasın" ifadesiyle Yaratılış'ın ikinci hikayesinin (Yaratılış 2) anlamını hatırlatır. Bu hikâyede, Tanrı'nın insanın bir yanını veya kaburgasını alarak kadını yarattığı ve bu eksik insanın artık eskisi gibi olmadığı anlatılır. Bu

anlatı, erkeğin ve kadının aynı özden yani tek bir madde-
den yapıldığını ifade eder.

İncil'in Matta bölümünde yer alan "Adam, babasını ve an-
nesini terk edip karısına bağlanacak ve ikisi tek beden olacak"
(Matta 19:4-5) ifadesi, İsa'nın evlilikte erkek ve kadın arasın-
da temel bir eşitlik olduğunu vurgulama çabasını gösterir.
İsa'nın bu sözleri, geleneksel olarak yalnızca kadınlara yö-
neltilen "aile ve evini terk et" emrinin erkeklere de uygu-
lanması gerektiğini belirtir. Bu durum, Yahudi geleneğinde-
ki eşitsiz uygulamalara karşı bir eleştiri ve reform girişimi
olarak değerlendirilir. İsa, evlilikte sevgiye dayalı karşılık-
lı bağlılık ve fedakarlığın her iki taraf için de geçerli olma-
sı gerektiğini ve böyle bir bağın sorumlu yetişkin bireyle-
rin tutumu olması gerektiğini vurgular.

İnsan, erkek ve kadın olarak yaratılmıştır ve bu birliktelik,
Tanrı'nın imgesini yansıtmaya ve tamamlayıcı bir bütünlük
oluşturma açısından kutsal bir görev olarak kabul edilmiş-
tir. Cinsel birleşme, bu bağlamda Tanrı'nın kendisini açığa
çıkaran bir vahiy ve yaratılışın bir sakramenti olarak değer-
lendirilir (Misseque, 2014: 54).

İsa, Matta 19:3-9'da evliliğin birincil amacının sadece çocuk
yapmak olmadığını, daha ziyade Tanrı'nın yaratılış sırasın-
daki iradesine uygun olarak insanın tamamlanmışlığını
göstermek olduğunu belirtir. Bu bağlamda İsa, Eski Ahit'te
sıkça kullanılan melekler metaforunu kullanarak, evlilik-
te erkek ve kadının yeni bir statüye ulaştığını ve bu duru-
mun yeni bir verimliliği simgelediğini vurgular. "Melekler
gibi olmak" ifadesi Tanrı'nın eylemlerini yansıtanlar anla-
mına gelir. İsa'nın bu derin öğretisinin öğrencileri tarafın-
dan tam olarak anlaşılmadığı, Havariler tarafından da be-
lirtilmiştir; çünkü bu durum, onların önceki anlayışlarına
ters düşüyordu. İsa, evliliğin erkekler için sadece soy devam
ettirme aracı olmadığını ve bu nedenle erkeğin kadın üzeri-
ndeki egemenliğinin sona erdiğini açıklar. İnsanın temel
yapısı, erkek ve kadını tanımlamaktan ziyade, insanın ila-
hi sorumluluğunu ve benzersiz sevgi varoluşunu vurgular
(Misseque, 2014: 55).

Hristiyan doktrinine göre Tanrı; Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'tan
oluşan üç kişilikli bir sevgi birlikteliğidir. Tanrı, erkek ve
kadını da Kutsal Ruh ile birlikte bir sevgi topluluğu olarak
yaratmayı arzulamıştır. Bu ilişki, insanın temel anlayışın
bir ön koşulunu oluşturur ve erkek ile kadının yaratılışına
dair bir bilgi geliştirilmesine imkân tanır (Akalin, 2014:
51). Kutsal Ruh, insanın hem bireysel hem de toplumsal ya-
pısının gizemli bir parçasıdır; ancak Ruh ne erkeğe ne de
kadına ait olup insanın sahip olabileceği bir şey değildir
(Misseque, 2014: 56).

İnsanlar olarak, erkek ve kadın, Kutsal Ruh ile birlikte var-
lıkları ve eylemleriyle Tanrı'yı tanıtmakla görevlidirler.
İnsanlığın en büyük sırrı, Tanrı'nın insan içinde doğuşudur.
Ancak, en büyük ilahi sır, Tanrı içinde insanın doğuşudur.

Bu iki sır aslında bir bütündür; çünkü insanın Tanrı'da ol-
ması, Tanrı'nın da insan içinde olması gereklidir. Bu durum,
Mesih'in sırrıdır; Tanrı-İnsan'ın sırrıdır ve bu ilişki, insa-
nın kim olduğunu anlamamıza yardımcı olur. İnsanın ka-
deri, içindeki Ruh aracılığıyla bu sevgi dolu yaşama katıl-
mak ve evren içinde Tanrı'nın huzurunda yer almak olarak
belirlenmiştir. İnsanın temel yapısı hem eril hem dişil özel-
likler taşır ve aynı zamanda ilahi, yani Ruh'tan gelen nite-
liklere sahiptir. Eğer insan, eril ya da dişil kimliğini kaybe-
derse, insan olma özelliğini yitirirdi. İnsanlık, bu karşılıklı
ilişkide ve bu farklılıkta var olmaya devam eder. Bu yapısal
tamamlayıcılık ve farklılık, karşılıklı bir açıklık ve birlikte
yaşam zorunluluğu yaratır; bu durum, bireylerin kaynaş-
ması değil, Kutsa Ruh ile kişisel bir bütünleşme anlamına
gelir (Misseque, 2014: 57).

İsa'nın öğretileri, cinsiyetler arası eşitlik ve karşılıklı saygı-
yı vurgular. Özellikle, "Ve ikisi tek bir beden olacak" ifadesi
(Markos 10), cinsiyetler arasındaki manevi ve duygusal bir-
likteliği ve eşitliği simgeler. İsa, evlilikte saygı ve karşılıklı
bağlılığın önemini vurgulayarak, kadın ve erkek arasında
eşit sorumlulukların olduğu bir birliktelik modeli sunmuş-
tur. Ayrıca, cinsiyetlerin Tanrı'nın imgesinde yaratıldığı fik-
ri, her iki cinsin de eşit değerde olduğunu ve cinsiyet ayrı-
mının yanlış olduğunu gösterir.

Hristiyanlıkta, Meryem, İsa'nın annesi olarak sevgi, merha-
met ve anlayışın sembolü olarak kabul edilir. Meryem'in fi-
gürü, annelik rolünün Hristiyan inancında bir ilham kayna-
ğı olduğunu vurgularken, aynı zamanda kadınların ruhani
değerlerine olan önemi de artırır. Meryem, Hristiyanlıkta
merkezi bir figürdür ve onun şefkatli, koruyucu nitelikleri,
kadınların dini hayattaki önemli rollerini simgeler (Yıldız,
2024: 264).

Mecdeli Meryem, İsa'nın dirilişine tanık olan ilk kişi olarak
tanınır. Bu olaydaki rolü, Hristiyan anlatılarında kadınların
üstlendiği önemli roller ve tanıklıkları vurgular. Mecdeli
Meryem'in bu deneyimi, kadınların Hristiyanlık içinde nasıl
etkili figürler haline geldiklerini ve manevi olaylarda ne ka-
dar önemli bir yer tuttıklarını gösterir (Kurt Fidan, 2020: 163).

Meryem ve Mecdeli Meryem'in sembolik anlamları ve bu
anlamların zaman içinde nasıl değiştiği, toplumsal cinsiyet
rolleri ve beklentileri üzerinde önemli etkiye sahiptir. Bu de-
ğişimler, Hristiyan doktrini ve kadın imajının dönüşümü
hakkında bir anlayış sunar. Bu bağlamda, bu iki figürün fark-
lı yorumları, toplumsal cinsiyet rollerindeki değişimleri ve
kadınların dini rollerinin anlaşılmasını şekillendiren önem-
li bir teorik yaklaşım işlevi görür. Bu durum, Hristiyanlıkta
kadınların nasıl değerlendirildiği ve temsil edildiği konu-
sunda daha geniş bir bakış açısı sunarken, aynı zamanda
cinsiyet rollerinin dini metinler ve inançlar üzerindeki et-
kisini de incelemeye olanak tanır.

Hristiyanlıkta kadınların rolleri, başlangıçta İsa Mesih'in

öğretileri ve erken Hristiyan topluluklarındaki kadın liderler tarafından şekillendirilmiştir. Ancak, Orta Çağ boyunca ve sonrasında, kilise içinde kadınların rolleri büyük ölçüde kısıtlanmıştır. Günümüzde ise, birçok Hristiyan mezhebi, modern toplumsal yaklaşımlar doğrultusunda, kadınların dini liderlik ve papazlık gibi rollerde daha aktif olmalarına olanak tanımaktadır. Bu değişim, kadınların hem dini hem de kamusal alandaki varlıklarını güçlendirmektedir (Harman, 2021: 37).

3. İslam'da Kadın

İslam'a göre, erkekler ve kadınlar Allah'ın huzurunda eşit kabul edilir ve her iki cinsiyet de yeryüzünde Allah'ın temsilcileri olarak görülür. Kur'an, erkekler için belirlenen hak ve sorumlulukların kadınlar için de geçerli olduğunu ifade eder. Bu husus, Kur'an'da sıkça geçen 'mümin erkekler ve mümin kadınlar' ifadesiyle vurgulanır ve cinsiyetler arasındaki eşitliği açıkça ortaya koyar. Vahiy, ırk, cinsiyet veya sosyal statü gibi farklılıklar gözetmeksizin tüm insanlara hitap eder. Kur'an'a göre, erkeğin kadın üzerinde herhangi bir üstünlüğü bulunmamaktadır; çünkü her birey, Allah tarafından belirlenen evrensel ve ilahi ölçütlere göre değerlendirilir ve yargılanır. Kur'an bu konuda şöyle der: "Kadın veya erkek, kim, inanarak yararlı iş işlerse, işte onlar cennete girerler" (Mü'min, 40).

İslam geleneğinde, Peygamber Muhammed'e iman eden ve onu destekleyen kadınlar önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda öne çıkan isimler arasında, zor zamanlarında ona destek olan eşi Hatice, bilgi ve hikmetiyle tanınan Aişe ve Mekke'den Medine'ye hicret ederken ona yardım eden Ebu Bekir'in kızı Esmâ yer alır. Ayrıca, Uhud Savaşı sırasında Peygamber'in hayatını kurtaran Nusaybe, umutsuz anlarda kadınların ne kadar önemli bir rol oynayabileceğini açıkça göstermiştir (Saint-Prot, 2014: 9).

Peygamber Muhammed, İslam'ın öğretilerine bağlı kalarak kadına büyük saygı göstermiştir. Nahda ve Selefiye hareketlerinin reformistleri dahi Kur'an ve Sünnet'in yanlış yorumlarını reddederek, İslam'ın öz mesajını yeniden vurgulama çabasında olmuşlardır. Bu reformistler, Kur'an ve Sünnet'te kadının statüsünü düşüren hiçbir uygulamanın meşru bir dayanağı olmadığını savunmuşlardır. Kur'an'da erkeğin kadından üstün olduğuna dair herhangi bir ifade bulunmamaktadır. Her iki cins de Tanrı'nın 'ilahi nefesi' ile onurlandırılmış ve yeryüzünde Tanrı'nın şahitleri olmaya çağırılmıştır (Talbi, 2000: 194). Kutsal Kitap, erkekler ve kadınlar arasında manevi ve beşerî bir eşitlik olduğunu açıkça belirtir: "Ey insanlar! Doğrusu Biz sizleri bir erkekle bir dişiden yarattık" (Hucurat, 13).

İslam, kadına özel bir değer atfetmiş ve ona İslami toplumda önemli bir rol vermiştir. İslami Şeriat, erkekler ve kadınlar

arasında haklar ve sorumluluklar açısından bir denge ve eşitlik sağlamıştır. Bu durum, İslam öncesi dönemde ve hatta günümüzde bazı gayrimüslim toplumlarında kadınlara tanınmayan bir statü sunmaktadır. Ancak, İslami Şeriat'ın yanlış uygulanması ya da İslami toplumların mevcut durumları üzerinden İslam'da kadının statüsünü değerlendirmek yanıltıcıdır. İslam'ın temel öğretilerini esas almak, objektif ve doğru bir değerlendirme yapabilmek için gereklidir. Bu öğretiler, tarih boyunca kadına, diğer dinlerin veya yasal düzenlemelerin sağlamadığı statü ve haklar bahsetmiştir. Kur'an ve Peygamber Muhammed'in hadisleri, erkekler ve kadınların aynı insanlık onuruna sahip olduklarını ve eşit sorumluluklar taşıdıklarını vurgular. Bu kaynaklar, cinsiyetler arası eşitliğin önemini sürekli olarak ön plana çıkarır (Aksoy, 2021).

İslam'ın kadına yönelik saygısını tam olarak kavrayabilmek için, İslam öncesi medeniyetlerde ve dinlerde kadının konumunu dikkatle incelemek gerekmektedir. Eski medeniyetlerde ve dinlerde kadına yönelik uygulamalarla İslam'ın sunduğu haklar ve değerler karşılaştırıldığında, İslam'ın kadına verdiği değerler daha belirgin olduğu görülmektedir. Tarih boyunca kadınlar, büyük ölçüde adaletsizliklere maruz kalmış, temel insan haklarından yoksun bırakılmış, fiziksel ve ahlaki açıdan erkeklerden daha düşük bir konumda değerlendirilmiştir. Özellikle Sümer, Asur ve Babil gibi antik medeniyetlerde, kadınların sosyal statüsü oldukça sınırlıydı ve görüşleri dikkate alınmazdı. Hammurabi Kanunları, kadınlara yönelik adaletsizlikleri daha da derinleştirmiştir; bu kanunlar kapsamında, kadınlar işlemedikleri suçlardan dahi sorumlu tutulurken, erkekler kadın öldürdüklerinde bile idam edilmezlerdi (Altwaijri, 2014: 15).

İslam öncesi dönemde, Arap toplumunda kız çocuklarına yönelik oldukça aşağılayıcı bir bakış açısı hâkimdi. Bu kültürel reddin en uç örneği, kız çocuklarının diri diri gömülmesi şeklinde kendini gösteriyordu. Kur'an-ı Kerim, bu vahim duruma Nahl Suresi'nde şöyle değinir: "Aralarından birine bir kızı olduğu müjdelendiği zaman içi gamla dolarak yüzü simsiyah kesilir. Kendisine verilen kötü müjde yüzünden, halktan gizlenmeye çalışır; onu utana utana tutsun mu, yoksa toprağa mı gömsün? Ne kötü hükmediyorlar!" (Nahl, 58-59).

Kur'an, kadının tarih öncesi medeniyetlerde ve dinlerdeki olumsuz algısını düzeltme ve ona hak ettiği değeri verme amacını taşımaktadır. İslam, bireylerin özde eşit olduğunu ve aynı sorumlulukları paylaştığını vurgulayarak insanlığın onurunu korur. Bu bağlamda Kur'an şöyle buyurur: "Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan, ondan eşini var eden ve ikisinden pek çok erkek ve kadın meydana getiren Rabb'inize hüürsüzlikten sakının" (Nisa, 1). Ayrıca, Kur'an her bireyin kendi eylemlerinden sorumlu olduğunu şu şekilde ifade eder: "Herkes kazancına bağlı bir rehindir" (Müddessir, 38).

Kur'an, Âdem ile Havva'nın günaha düşmelerinde sadece Havva'yı sorumlu tutmaz. Bunun yerine, her ikisine de aynı uyarı yapılmıştır: "Yalnız şu ağaca yaklaşmayın" (A'râf, 19). Şeytan'ın kışkırtmasıyla yoldan çıkmaları birlikte anlatılır: "Şeytan, onlara fısıldadı" (A'râf, 20) ve "Şeytan oradan ikisinin de ayağını kaydirtti, onları buldukları yerden çıkardı" (Bakara, 36). Âdem ve Havva, yaptıkları hatadan pişmanlık duyarak Allah'tan bağışlanma dilemişlerdir: "Her ikisi, 'Rabbimiz! Kendimize yazık ettik; bizi bağışlamaz ve bize merhamet etmezsen biz kaybedenlerden oluruz' dediler" (A'râf, 23).

Kur'an, kadın ve erkeğin temel eşitliğini ve bu eşitlikten doğan hak ve yükümlülükleri belirler. Bu çerçevede, erkekler ve kadınlar, yaptıkları iyi işler ve ahlaki değerleri üzerinden değerlendirilir. Kur'an'a göre kadın, sadece erkeğin hizmetine sunulmuş bir varlık değil; bireysel kimliği, ahlaki değeri olan ve onuru korunması gereken bir kişidir. Kadınlara, geniş kapsamlı yaşam hakları ve çeşitli sosyal haklar tanınmıştır. Bu haklar arasında mülkiyet edinme, mal kullanımı, eğitim alma, evlilik, çocuk yetiştirme, miras, iş ve sosyal statü bulunmaktadır. İslam, manastır hayatı gibi sosyal hayattan çekilmeyi teşvik etmez; aksine, sosyal hayata katılımı önemser. Ayrıca, sadece babaya değil, anneye de itaat ve saygı gösterilmesi gerektiğini vurgular (Altwaijri, 2014: 17).

İslam, cinsiyet ayrımı yapmaksızın erkek ve kadına eşit muamele edilmesi gerektiğini vurgular; çünkü ne erkek kadından üstündür ne de insan hayatının devamı sadece erkeklerle mümkündür. Bu anlayışla, İslam, kız çocuklarının doğumunu da erkek çocuklarının doğumu gibi kutlanmaya değer bir olay olarak görür ve isim verme töreniyle bu mutlu anın onurlandırılmasını teşvik eder. Ayrıca, kız çocuklarının doğumunun kötü bir işaret olarak görme anlayışına karşı çıkar. İslam öncesi dönemde Çin, Hindistan ve Arap Yarımadası'nda kız çocuklarının diri diri gömülmesi gibi uygulamalara kadar varan olumsuz tutumlar, İslam tarafından kesin bir şekilde reddedilmiştir (Yılmaz, 2017).

İslam, eğitim ve öğretimin sadece erkekler için değil, kadınlar için de zorunlu olduğunu vurgulamaktadır. Bir hadis, "İlim öğrenmek her Müslüman üzerine bir borçtur" ifadesiyle bu durumu destekler (İbn Mace, Mukaddime: 17). Bu hadis, İslam'ın ebeveynlere çocuklarının sadece maddi ihtiyaçlarını karşılamalarını değil, aynı zamanda onların zihinsel ve ahlaki gelişimlerini de destekleme sorumluluğunu yüklediğini gösterir. Bu bağlamda, çocukların toplumsal uyum ve entegrasyonlarını kolaylaştıracak şekilde eğitim almaları, İslam'ın ebeveynlerden beklediği temel görevlerden biridir. Eğitim hem dini bilgilerin hem de bireyin toplumda işlevsel bir üye olmasını sağlayacak ve onurunu koruyacak pratik bilgilerin öğretilmesini kapsar. Bu geniş kapsam, topluma katkı sağlayacak çeşitli bilim dallarını da içerir.

İslam, ayrıca kadınların korunmasına ve her türlü suç ile

olumsuz etkiden uzak tutulmasına büyük önem verir. Bu bağlamda, kadınların aşırı süslenmeyi ve çekiciliklerini gereksiz yere sergilemeyi sınırlandırması teşvik edilir; sadece gerekli olanın görünür olması öğütlenir. Kadının bir erkekle yalnız kalmaması yönündeki İslami yasak, olumsuz sonuçları engellemeyi ve kadının toplumdaki saygınlığını korumayı amaçlar (Nisa, 31). Bu düzenleme, kadını aşağılama ya da hareket özgürlüğünü kısıtlama amacı taşımaz (Ercüment, 2024).

İslam, kadınların eğitim almasını teşvik eder ve onların sosyal ya da ticari faaliyetlere katılmalarını kısıtlamaz (Bakara, 228). Aynı zamanda, insan neslinin devamlılığı için evlilik ve çocuk sahibi olmayı teşvik eder. Bu bağlamda, İslam kadını ailenin merkezi bir unsuru olarak görür ve onun toplumların gelişimindeki rolünü vazgeçilmez ve belirleyici olarak kabul eder (Altwaijri, 2014: 18).

İslam, evliliği bir erkek ve bir kadın arasında meşru ve kutsal bir bağ olarak tanımlar. Bu tanım, idealist veya duygusal yaklaşımlardan ziyade, ilişkileri düzenleyen gerçekçi ilkelere dayanır. İslam, pratik yaşamın gereksinimlerini karşılayan belirli ilkeler ve düzenlemelerle donatılmıştır. Bu ilkeler, toplumun genel çıkarını gözeterek hazırlanmıştır ve bu nedenle kabul edilmeleri gerekmektedir (Geçioğlu ve Döner, 2019: 606).

Evlilik, kadının onurunu koruyarak ve ona iyi davranarak sürdürülmesi gereken ciddi bir sözleşmedir. Kur'an, "Onlarla güzellikle geçinin" (Nisa, 19) buyurarak adil, doğru ve dürüst davranmayı emreder. Ayrıca, "Onları sıkıntıya sokmak için zarar vermeye kalkışmayın" (Talak, 6) ayetiyle de baskı ve zor kullanılmamanın yasak olduğunu vurgular. Peygamber'in hadisleri de evlilikte iyi muameleyi teşvik eder. Örneğin, Tirmizi'de yer alan bir hadiste, "Sizin en hayırlınız, ailesine karşı en hayırlı olanınızdır. Ben de aileme karşı en hayırlı olanınızım" (Tirmizi, Menâkıb, 63) ifadeleriyle, İslam'da kadınlara karşı gösterilmesi gereken iyilik ve şefkatin önemi vurgulanmaktadır.

İslam, belirli koşullar altında poligami ve boşanmaya izin verir; ancak bu izinler belirli şartlara bağlıdır. İslam'da temel ilke, eşler arasında karşılıklı tatmin ve ortak karara varılmasıdır. Örneğin, Bakara Suresi'nin 233. ayetinde, "Ana baba aralarında danışarak ve anlaşarak süttten kesmek isterlerse, ikisine de sorumluluk yoktur" ifadesiyle, İslam hukukunda istişarenin (danışma) önemi vurgulanır. İstişare, adaletin sağlanmasına katkıda bulunan bir yöntem olarak görülür ve sadece aile hukukunda değil, genel hukuk uygulamalarında da zorbalık ve adaletsizliği önlemeye yönelik bir araç olarak kabul edilir. Bu durum, her türlü İslami organizasyonun temel bir unsuru olarak değerlendirilir (Altwaijri, 2014: 19).

Şeriat hukukunun en yüce amaçları arasında din, can, soy, mal ve akıl korunması yer alır. Bu bağlamda, boşanma özellikle "soyu koruma" amacıyla dikkat çeker. Evlilik ise yalnızca

üreme amacıyla sınırlı olmayan, aynı zamanda istikrar, huzur, anlaşma ve sevgi sağlamayı hedefleyen bir hukuki ilişkidir. Kur'an'da bu ilişkinin özünü yansıtan “onlar sizin örtünüz, siz de onların örtülerisiniz” (Bakara, 187) ayeti, eşler arasındaki uyumu ve karşılıklı korumayı simgeler. Elbise metaforu, bir yandan fiziksel ve duygusal koruma sağlarken, diğer yandan taraflar arasındaki içsel yakınlığı ve birlikteliği betimler. “Siz birbirinize katılmıştınız” (Nisa, 21) ifadesi de evlilikteki uyum ve içten birliğin, ailenin sağlam temellerini oluşturduğunu vurgular. Bu temeller üzerine inşa edilen aile yapısında, kadınlar çekirdek bir rol üstlenir.

Evlilik içindeki sağlam duygusal bağlar ve bu bağlardan doğan sorumluluklar, evliliğin temel amacı olan insan soyunun korunması ve sürdürülmesini gölgelememelidir. Eğer bir koca, çocuk sahibi olma hedefini gerçekleştiriyorsa, kadın bu durumu kabul edebilir ya da Şariat hukukuna uygun olarak boşanmayı tercih edebilir. Benzer şekilde, eğer koca çocuk sahibi olamıyorsa, bu durumu sabırla kabul edebilir, ikinci bir eş alabilir veya boşanmayı seçebilir. Bu seçenekler, İslam öncesi dinlerde sunulmayan ve sonraki yasal düzenlemelerde henüz tam olarak oluşturulmamış özel kurallarla düzenlenmiştir (Erol ve Gökalp, 2022: 23).

İslam'da evlilik, kendi başına bir amaç olarak değil, aileyi sağlam temeller üzerine inşa etmeyi hedefleyen bir araç olarak görülür. Aile, toplumun temel yapı taşı olarak kabul edilir ve bu yapı, güçlü ilişkilerle desteklenmelidir. Bu bağlamda annelik, sadece üremeyle sınırlı kalmaz; aynı zamanda çocukların büyüme sürecinde onlara sürekli ilgi ve bakım sağlama sorumluluğunu da içerir. İslam, bu önemli sorumlulukları yerine getirebilmesi için evlilik öncesi eş seçimi ve evlilik koşulları gibi konularda rehberlik eden kesin kurallar belirlemiştir. Annelik, sağlıklı bir toplumun temellerinin atılmasında önemli bir rol oynar ve bu nedenle bireysel bir sorumluluk olmanın ötesinde, toplumsal bir işlev olarak da kabul edilir (Yatkın, 2010: 54).

İslam, anneliğin kutsal niteliğini tanıyarak kadına toplumda özel bir konum vermiş ve onun bu doğal işlevini başarıyla yerine getirebilmesi için gerekli desteği sağlamıştır. İslam, kadını çalışmaya zorlamaz; bunun yerine, ailenin maddi ihtiyaçlarını karşılama sorumluluğunu erkeğe yükler. Ancak bu durum, erkeğin kadın üzerinde tam otoriteye sahip olduğu anlamına gelmez. Erkeğin sorumluluğu, otorite kurmaktan ziyade babalık görevlerini yerine getirmektir. Erkeğin mirastaki payının daha fazla olması ise, aile içindeki sorumluluklar arasında denge sağlamayı amaçlar (Altwaijri, 2014: 20).

Kadın, toplum tarafından tanınan haklara sahip olduğunda ve üretken bir birey olarak sorumluluklarını yerine getirdiği sürece, annelik gibi temel görevlerini de başarıyla sürdürebilir. İslam, kadının bu rollerini göz önünde bulundurarak, onun ahlaki duyarlılıklarını ve biyolojik özelliklerini

(örneğin, menstrüasyon döngüsü ve emzirme) dikkate almıştır. Bu biyolojik özellikler, İslami yasaların adil bir temel oluşturmasını sağlar ve kadının hem fiziksel hem de ahlaki yapısına uygun düzenlemeler içerir. İslam, kadının toplumdaki rolünü ve önemini ihmal etmeyerek, ona gereken saygı ve takdiri sağlama konusunda kapsamlı bir yaklaşım benimsemiştir (Altuntas, 2023: 188).

Kur'an, kadın ve erkeğin doğasının temelde aynı olduğunu vurgular; çünkü her ikisi de aynı kökenden türemiştir. Allah, bu birlikteliği şu sözlerle ifade eder: “Ey İnsanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan, ondan eşini var eden ve ikisinden pek çok erkek ve kadın meydana getiren Rabb'inize hürmetsizlikten sakının” (Nisa,1). Bu ayet, insanların tek bir kökten türediğini ve Allah'ın yarattığı büyük insan çeşitliliğini vurgular. Kur'an'ın ‘erkekler ve kadınlar’ ifadesini çoğul olarak kullanması, bu geniş yayılımı ve çeşitliliği ifade etmektedir. Bu durum, İslam'ın kadına toplum içinde verdiği değeri ve önemi gösteren önemli bir örnektir.

İslam'da kadınlar, kendi mal varlıkları üzerinde tam yetkiye sahiptirler. Bu durum, kadınların mallarını doğrudan kullanabilme ve gerektiğinde koca veya başka bir üçüncü şahıs aleyhine dava açabilme haklarını içerir. Ayrıca, İslam adalet sistemi, kadının tanıklığını ve hukuki görüşlerini, uygun koşullar altında, tek başına veya başkalarıyla birlikte değerlendirir. Kadının fetvası, yargı kararları ve hukuki görüşleri geçerli kabul edilir. Miras konusunda da kadına düşen pay, İslam hukukunda kesin kurallarla belirlenmiştir. Bu tür hükümler, İslam öncesi ve sonrası birçok toplumun yirminci yüzyılın ortalarına kadar tanımadığı, ileri görüşlü özellikler taşır (Altwaijri, 2014: 21).

İslam'da kadınların statüsü, Hz. Muhammed'in eşleri ve kızları aracılığıyla, toplumsal ve dini rollerde sergiledikleri örneklerle belirginleşmiştir. Özellikle Hz. Hatice, ticaretle uğraşan aktif bir kadın olarak öne çıkmış ve Hz. Muhammed'in peygamberlik görevine verdiği güçlü destekle tanınmıştır (Birekul, 2021: 38). İslam'ın ilk yıllarında, kadınlar hem dini hem de toplumsal alanda etkili roller üstlenmiş; Hz. Muhammed'in eşleri ve kızları, bu alanlarda belirleyici katkılar sağlamıştır. Hadislerde, özellikle Hz. Aişe'nin örneği üzerinden, kadınların İslam hukuku ve pratiği üzerinde etkili olabilecekleri gösterilmektedir. Hz. Aişe, hadis biliminin yayılmasında önemli bir rol oynamış ve dini bilginin aktarılmasında öne çıkmıştır. Ancak, İslam'ın yayılması ve farklı kültürlerle etkileşime girmesi, kadınların toplumsal rollerinde değişimlere yol açmıştır. Orta Çağ İslam dünyasında, kadınların kamusal ve bilimsel hayata katılımları bazı bölgelerde daha fazla kabul görürken, diğer bölgelerde kısıtlama ile karşılaşmışlardır (Acarhoğlu, 2019: 217).

Çağdaş Müslüman toplumlarında, Kur'an ve Hadislerde yer alan kadınlara ilişkin öğretiler çeşitli yorumlara tabi tutulmaktadır. Kur'an'daki manevi eşitlik vurgusu, geleneksel

yorumlar tarafından zaman zaman kadınların sosyal ve kamusal hayattaki rollerinin sınırlanması şeklinde ele alınmaktadır. Buna karşılık, reformist İslam düşüncesi, kadınların eğitim, iş ve politika vb. alanlarda daha aktif roller üstlenmelerini teşvik etmektedir. Bu yaklaşımlar, İslami feminizm ve kadın haklarına yönelik küresel hareketlerle uyum içinde gelişmektedir. İslam'daki kadın figürünün çeşitli yorumları, toplumsal değişim ve dini pratiklerdeki çeşitlilik göz önünde bulundurularak değerlendirilmektedir (Palabıyık, 2019: 83). Örneğin, Pierre Bourdieu'nun "Habitus" kavramı, insanların dini metinleri nasıl algıladıkları ve bu metinlerin toplumsal cinsiyet normlarını nasıl şekillendirdiği üzerine uygulanabilir. Ayrıca, Max Weber'in "Sosyal Eylem Teorisi" kullanılarak, dini metinlerin bireylerin eylemleri üzerindeki etkisi analiz edilmektedir.

Kadınların İslam toplumlarındaki rolünü daha iyi anlamak

ve geliştirmek için, İslam hukuku ve tarihi örneklerinin modern bağlamda yeniden değerlendirilmesi büyük önem taşır. Bu yaklaşım, kadınların toplumda daha aktif roller üstlenmelerine katkıda bulunurken, aynı zamanda İslam toplumlarının genel gelişimine de destek sağlar. Modern çağın gereksinimlerine ve değişimlerine açık olmak, İslam toplumlarının daha adil ve kapsayıcı bir yapıya kavuşmasına yardımcı olacaktır. Bu açıklamalar, İslam'da kadının konumuna dair genel bir bakış sunmaktadır. Ancak, gerçeklik bir Müslüman ülkeden diğerine, hatta bir şehirden diğerine büyük farklılıklar gösterir. Bu farklılıklar, belirli bir toplumun gelenekleri, kültürel normları ve sosyo-ekonomik koşulları tarafından şekillenir. Kadının İslam toplumundaki yerini ve İslam'ın kadına bakış açısını anlamak için, İslam hukuku metinleri, bu metinlerin çeşitli yorumları ve Müslümanların tarihinden çıkarılan olumlu örnekler üzerinden kapsamlı bir değerlendirme yapılması esastır.

Sonuç

Tek tanrılı dinlerin öğretileri, Tanrı karşısında herkesin eşit olduğunu vurgularken, bu eşitlik sosyal düzeyde bireylerin birbirini tamamlayıcı rollere sahip olmasıyla birleşir. Bu anlayış, bireylerin ilahi huzurda eşit olduklarını, ancak toplumsal yapıda birbirlerini tamamlayan rolleri üstlendiklerini ifade eder.

Erkek ve kadın arasındaki doğuştan gelen farklılıklar ile ruhsal eşitlikleri arasındaki denge, sürekli olarak tartışılan bir konudur. Her iki cinsiyet arasında bir eşitlik söz konusudur, ancak bu durum, her açıdan aynı oldukları anlamına gelmez. Bu farklılıklar, her bir cinsin tamamlayıcı rolleriyle sınırlıdır. Erkek ve kadın arasındaki doğal farklılıklar, birbirlerine karşıt değil, uyumlu bir birlik ve bütünlük oluşturur. Bu kavram, Kur'an'da da vurgulanan bir prensiptir; "onlar sizin örtünüz, siz de onların örtülerisiniz" (Bakara, 187) ayetiyle her iki cinsin birbirini destekleyici ve koruyucu rolleri ifade edilir.

Tamamlayıcılık kavramı, aynılık kavramından çok daha zengin bir anlam taşır. Aynılık, farkların ortadan kaldırılması ve bunun sonucunda homojenlik, eşitlenme ve özgünlükten vazgeçilme anlamına gelir; bu durum, ölüm kültürlerinin bir özelliği olarak kabul edilir. Buna karşılık, tek tanrılı dinler, yaşamı teşvik eden mesajlarını sürdürmekte ve bu bağlamda kadın, merkezi ve vazgeçilmez bir rol üstlenmektedir. Dolayısıyla, tek tanrılı dinlerde kadının yerine ilişkin düşüncelerin incelenmesi ve anlaşılması büyük önem taşır.

Yirminci yüzyılda kadın haklarına yönelik küresel gelişmeler, tek tanrılı dinlerde kadının rolünü etkilemiştir. Eğitim, iş dünyası ve politika gibi çeşitli alanlarda daha aktif roller üstlenen kadınlar, bu dinlerin kadına bakışını ve toplumdaki

yerini yeniden şekillendirmiştir. Feminist teoloji ve cinsiyet eşitliği hareketleri, bu dinlerin kadına yönelik tutumlarını sorgulayarak, dini metinlerin daha kapsayıcı bir şekilde yorumlanmasını teşvik etmiş ve bu süreçte hem dini öğretileri hem de sosyo-kültürel bağlamları ele alarak kadının değişen rolünün anlaşılmasına katkıda bulunmuştur.

Kadının rolünün dönüşümünü, dini metinlerin yorumları ve feminist teolojinin yükselişi bağlamında ele almak, bu değişimlerin sosyo-kültürel bağlamlarda nasıl şekillendiğini anlamak açısından önemlidir. Kadın figürlerinin dinlerdeki yerini ve bu figürlerin sosyal yapılar üzerindeki etkilerini belgelemek için tarihsel veriler ve dini metinler kullanılmıştır. Tek tanrılı dinlerin farklı coğrafyalardaki kadınlar üzerindeki etkilerini değerlendirmek, bu dinlerin kültürel çeşitliliğini ve sosyal yapılar üzerindeki etkilerini ortaya koyar. Her din hem kendi içinde hem de dışsal toplumsal ve kültürel unsurlarla birlikte değerlendirildiğinde, kadınların dini ve sosyal rollerini daha iyi anlamamızı sağlar. Bu etkileşimler, kadınların toplumsal statülerinin şekillenmesinde önemli bir rol oynar ve dinin yerel uygulamaları üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Özellikle İslam, kadın hakları konusunda ileri görüşlü öğretiler sunar; ancak bu hakların uygulanışı, bölgesel kültürel normlar ve yorumlar nedeniyle farklılık gösterir.

Kadınların toplumdaki statüsü, sadece dini öğretilerle değil, aynı zamanda yerel kültürel ve sosyal normlarla da şekillenir. Bu normlar, dinin kadınlar hakkındaki öğretilerini destekler veya onlarla çelişir. Örneğin, bazı toplumlarda kadınların eğitim alması veya çalışması, dinin temel öğretileriyle

uyumlu olmasına rağmen, kültürel dirençler nedeniyle sınırlı kalır. Kadın haklarının güçlendirilmesi, yasal ve dini metinlerin ötesinde, toplumsal bilinç ve tutumların değiştirilmesini gerektirir. Kadınların eğitim, iş hayatı ve siyasette daha aktif roller üstlenmelerini sağlamak için toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışının geliştirilmesi ve bu süreçte hem erkeklerin hem de kadınların katılımı önemlidir.

Kadın, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam gibi tek tanrılı dinlerde her zaman önemli bir figür olmuştur. Bu dinlerin kuruluş dönemlerinde, kadınlar hem aile içinde hem de dini ritüellerde etkin roller üstlenmişlerdir. Ancak, Orta Çağ'a doğru, özellikle kadınların dini liderlik rolleri azalmıştır. Dini metinlerde kadınlar manevi olarak erkeklerle eşit olarak tasvir edilirken, sosyal roller çoğunlukla erkek egemen yapılar tarafından şekillendirilmiştir. Bu metinler, kadınlara saygı gösterilmesi gerektiğini vurgulasa da bu ilke uygulamada her zaman tutarlılık göstermemiştir. Günümüzde, kadınların dini eğitim ve liderlik pozisyonlarına yükselmesi gibi olumlu gelişmeler yaşanmakta ve bu da dini pratiklerde daha kapsayıcı bir yaklaşımın benimsenmesine katkıda bulunmaktadır.

Bu çalışma, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam gibi büyük tek tanrılı dinlerde kadınların sosyal, ekonomik ve aile içi rolleri üzerine öğretileri incelerken, bu dinlerin cinsiyet eşitliği konusunda nasıl bir yaklaşım sergilediklerini de ele almaktadır. Üç büyük dinin kadına yaklaşımında hem benzerlikler hem de önemli farklılıklar bulunmaktadır. Her ne kadar bu dinler kadınları koruyucu statülerde belirli haklarla donatmış olsa

da bu hakların uygulanma biçimi ve kapsamı büyük farklılıklar göstermektedir. Dinlerin kadınlar hakkında ne söylediği ve bu söylemlerin toplumda nasıl yankılandığı, dini, sosyal ve hukuki açılardan sürekli bir değerlendirme ve yorumlama gerektirmektedir. Bu tür çalışmalar, daha adil ve eşitlikçi bir toplumsal yapıya doğru ilerlemek için önemli adımlardır.

Tarih boyunca İslam, değişime dirençli geleneklere ve alışkanlıklara sahip toplumlar arasında yayılmayı başarmıştır. Aynı zamanda, İslam dünyasının birçok bölgesi dış saldırılar, kültürel istilalar ve işgallerle karşı karşıya kalmış; bazı bölgeler ise yoksulluk ve geri kalmışlıkla mücadele etmiştir. Bu tarihsel ve sosyal bağlam, günümüzde Müslümanların, özellikle de kadınların durumuna ilişkin uygulamaların bu karmaşık mirasla bağlantılı olmasını açıklamaktadır. Kadınların mevcut durumunu değerlendirirken, sahadaki uygulamaların İslami öğretilerden sapma eğiliminde olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Bu değerlendirmede, kadınları gerçekten özgürleştiren İslam'ın temel öğretileri esas alınmalıdır.

Günümüzde, İslam dünyası hem erkeklerin hem de kadınların katılımıyla küresel bir bilimsel yeniden doğuşa öncülük etme arzusundadır. Bu yeniden doğuşun, İslami değerlere bağlı kalarak gerçekleşmesi gerekmektedir. Ancak bu süreç, çağın getirdiği değişimlere de açık olmalı ve bu değişimlere uyum sağlamalıdır. Bu çabalar, İslam toplumlarının daha parlak ve refah dolu bir geleceğe ulaşmasını sağlama amacına hizmet edecektir.

Kaynakça

- Acarlıoğlu, A. (2019). İlk Dönem İslam Tarihinde Kadınların Çalışma Hayatındaki Yeri. Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Dergisi, (42), 212-232. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/747605>
- Agayeva, Z. (2024). Maneviyat ve Yaşam: Etkileşim Dinamikleri Modern Zaman Aynasında. Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 11(2), 873-879. <https://doi.org/10.46868/atdd.2024>
- Akalın, K. (2014). Paul'un Kutsadığı Tanrısal Bağ Olarak Gnostik Kutsal Evlilik. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6(10), 47-70. <https://doi.org/10.20875/sb.42694>
- Aksoy, R. (2021). İslam Öncesi Toplumlarında ve İslam'da Kadının Statüsü. Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi, (15), 20-39. <https://doi.org/10.20860/ijoses.929270>
- Altuntas, R. (2023). İslami Kadınları Temsil Meselesi: Hiyerarşiyi Sorgulayan Kadın İlahiyatçılar. KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi, 9(2), 169-202. <https://doi.org/10.21798/kadem.2023.134>
- Altwaijri, A. O. (2014). La Femme en Islam et Son Statut dans la Société Islamique. Société, Droit et Religion, 1(4), 15-26. <https://doi.org/10.3917/sdr.004.0015>
- Atlan, G. (2014). Le Statut de la Femme dans le Judaïsme. Société, Droit et Religion, 1(4), 33-46. <https://doi.org/10.3917/sdr.004.0033>
- Baseri, A. (2014). Semavi Dinlerde (İslam, Hristiyanlık, Yahudilik) Kadına Şiddet ve Saygının Karşılaştırılması Hakkında Araştırma. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, (3), 123-127. <https://doi.org/10.18493/kmusekad.03014>
- Başçı, V. (2010). Bağnazlık Kavramı Üzerine. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(1), 163-170. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunisosbil/issue/2813/37838>
- Batuk, C. (2008). İsa Mesih Kadınları da Kurtaracak mı? Hristiyanlıkta Kadın Sorununa Genel Bir Bakış. Dini Araştırmalar, 11(31), 19-48. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/52017>
- Berktaş, F. (2006). Tarihin Cinsiyeti. İstanbul: Metis Yayınları.
- Berktaş, F. (1995). Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın, Hıristiyanlık ve İslamiyet'te Kadının Statüsüne Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım. İstanbul: Metis Yayınları.
- Birekul, M. (2021). İslam (Toplumun)da Kadın. İbrahimî Dinlerde Kadın içinde (38-51). Gümrükçüoğlu, S., İstanbul: KADEM.
- Blech, R. B. (2004). Geçmişten Günümüze Yahudi Tarihi ve Kültürü. (Çev. Vali, E. S.). İstanbul: Gözlem Gazetecilik
- Doğan, H. (2017). Ağlama Duvarı Kadınları. TYB Akademi Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi, 21(21), 129-144. <https://www.tybakademi.com/kitap/akademi21.pdf>
- Dölek, İ. (2019). Feminist Kristoloji Bağlamında Yeni Ahit Metinlerindeki Kadınların Konumu ve Rolü. Antakiyat, 2(2), 190-208. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/912493>
- Dufourcq, E. (2008). Histoire des Chrétiennes, Paris: Bayard.
- Durmuşoğlu, K. (2007). Dinî Gelenekte Ötekileştirilen Kadın. (Yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa). Erişim adresi https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=Hx_Nr14G3DJh1DqzMYgDA&no=kb77prCfKo673ZEh0kkoLg
- El Tal, T. (2014). İsrail Mahkemelerinde İbrani Hukuku. Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 38(38), 193-202. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/184194>
- El Tibi, Z. (2014). La Place de la Femme dans l'İslam. Société, Droit et Religion, 1(4), 59-64. <https://doi.org/10.3917/sdr.004.0059>
- Ercüment, A. (2024). İslam Modernizminin bir 'Problem' Alanı Olarak Kadın Konusundaki Eleştirileri Cevaplama Yöntemi. İslami Araştırmalar Dergisi, 35(1), 35-50. <https://doi.org/10.62862/isar.2023-99686>
- Erol, A., Gökalp, F. (2022). İslam Aile Hukukunda Kadının Evliliğini Sona Erdirme Hakkı. Kalemname, 7(13), 11-32. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2479038>
- Geçioğlu, A. R., Döner, E. (2019). İslam'da Evlilik ve Aile Bağlamında Günümüzde Tartışılan Konular Üzerine Psiko-Sosyal bir Değerlendirme. Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 19(2), 603-627. <https://doi.org/10.30627/cuilah.621379>
- Güleriyüz, N. A. (2012). Bizans'tan 20. Yüzyıla Türk Yahudileri. İstanbul: Gözlem Gazetecilik.
- Fisher, M. P. (2007). Women in Religion. New York: Pearson & Longman.
- Gürhan, N. (2010). Toplumsal Cinsiyet ve Din. Şarkiyat, (4), 58-80. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/115954>
- Gürkan, S. L. (2021). Yahudilikte Kadın, İbrahimî Dinlerde Kadın içinde (6-19). Gümrükçüoğlu, S., İstanbul: KADEM.
- Heydt, J.-M. (2014) Les Religions et les Droits des Femmes. Société, Droit et Religion, 1(4), 27-32. <https://doi.org/10.3917/sdr.004.0027>

- İbn Meymun, M. (2022). İlim Kitabı Sefer ha-Mada' Yahudiliğın İnanç ve Ahlak İlkeleri. (Çev. Şahin, B., Sipahioğlu, M., Özkaldı, S. M. Ve Bektaş, R.). Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- İçten, E. (2023). Yahudilikte Ketuba. Bursa: Emin Yayınları.
- Harman, Ö. F. (2021). Hristiyanlıkta Kadın. İbrahimî Dinlerde Kadın içinde (20-37). İstanbul: KADEM.
- Kıyak, A. (2015). Yahudilik'te Ahlak, Değer ve İdeal İnsan Tasavvuru. C. Gündoğdu ve M. Cengiz (Ed.), Uluslararası Sempozyum İnsani Değerlerin Yeniden İnşası 19-21 Haziran 2014 Tebliğler içinde (133- 148. ss.). Erzurum.
- Kızılabdullah, Ş. (2018). Dinlerde Barışın Teolojik Temelleri: Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam. Dini Araştırmalar, 21(53), 169-186. <https://doi.org/10.15745/da.422754>
- Koç Başar, C. (2021). Antik Yunan'da Cinsiyet Rollerini. Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 23(2), 1329-1361. <https://doi.org/10.33717/deuhfd.998236>
- Kurt Fidan, M. (2020). Hristiyan Kutsal Metinlerinde Tartışmalı bir Figür: Mecdelli Meryem. Trabzon İlahiyat Dergisi, 7(1), 161-190. <https://doi.org/10.33718/tid.721659>
- Kuşçu, A., Aydın, M. (2011). Hristiyanlıkta Vahiy Algısı. Milet ve Nihal, 8(1), 167-199. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/109622>
- Levinas, E. (2017). Dört Talmud Okuması. (Çev. Şaman, E. B.). İstanbul: Alfa Yayınları.
- McGuire, M. B., Spickard J. V. (2017). Modern Dünyada Din Güncellenen 5. Anlatıya Atıfla. Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 17(1), 233-291. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2386565>
- Missègue, M.-G. (2014). Dans le Christianisme, le Visage de l'Homme est Autant Celui d'une Femme que d'un Homme. Société, Droit et Religion. 1(4), 47-58. <https://doi.org/10.3917/sdr.004.0047>
- Mopsik, C. (2003). Le Sexe des Ames, Paris: L'Éclat.
- Özketen Çatalkaya, Ş. (2024). Yahudilik Hristiyanlık ve İslam'da Kadın. İstanbul: Kitap Dünyası.
- Palabıyık, M. H. (2019). Toplumsal Cinsiyet ve İslam Düşüncesinde Kadın. Atatürk Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi, 1(2), 81-100. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/944833>
- Saint-Prot, C. (2014). La Femme dans les Religions Monothéistes. Société, Droit et Religion 1(4), 9-14. <https://doi.org/10.3917/sdr.004.0007>
- Şahin, N. (2018). Katolik Kilisesinde Ruhbanlığın Kökeni ve Vatikan Bildirileri Çerçevesinde Kadınların Ruhbanlığı. EKEV Akademi Dergisi, (73), 469-483. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2554733>
- Şeker, C. (2015). Yahudilikte Evlilik ve Cinsellik Anlayışı. İLTED, 2(44), 247-271. <https://doi.org/10.29288/ilted.308482>
- Talbi, Mohamed (1999). Bir Müslüman Bakış Açısından Din Hürriyeti. Kur'an Mesajı İlimi Araştırmalar Dergisi. (22-23-24), 187-205.
- https://isamveri.org/pdfrg/D01929/1999-2000_22-23-24/1999-2000_22-23-24_KOYLUM.pdf
- Toker, İ. (2005). Bir Yapılaşma İlişkisi Olarak Kadınlar ve Din: Başkent Kadın Platformu Örneği. (Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara). Erişim adresi <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=rHfeJ1ft7cimmKH0-wF45g&no=It2g5KlStYjLYHaEImI2FQ>
- Toker, İ. (2009). Dinler Ataerkil Yapıda mıdır Bir Çifte İmkanlılık Konusu Olarak Din ve Kadın. Eski Yeni, (12), 15-21. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/487559>
- Vassas, C. (2016). Présences du Féminin dans le Judaïsme. Clio Femmes Genre Histoire, (44), 201-212. <https://doi.org/10.4000/clio.13285>
- Weber, M. (2023). Din Sosyolojisi. (Çev. Boyacı, L.) Ankara: Kapra.
- Yaşar, H. R. (2011). İslam ve Yahudi Hukuku Münasebeti: Nikah Örneği (Yüksek lisans tezi). Erişim adresi https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=8YNHpfFHT-fWTx0kZ20kfw&no=QTLWJy_-Vq7BqVvBoIjCng
- Yatkın, N. (2010). İslam'da Evlilik ve Eş Seçiminde Dindarlığın Tercih Edilmesi. Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (33), 47-61. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/31093>
- Yıldız, H. (2024). Tarihsel Meryem'den İmanın Konusu Olan Meryem'e: Meryem Kültündeki Teolojik Değişimler. Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Dergisi, 10(1), 257-276. <https://doi.org/10.32955/neu.ilaf.2024.10.1.10>
- Yılmaz, O. (2017). Hadis/Sünnet Işığında Kız Çocuklarına Verilen Değer. Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (8), 173-197. <https://doi.org/10.18498/amauidf.325834>
- Zeybekoğlu, Ö. (2010). Tek Tanrılı Dinler ve Kutsal Kitaplarında Kadının Konumu Ethos, 3(2), 1-20. <https://ethosfelsefe.com/sites/default/files/2021-09/Ethos-7%20Tanrili-Ozg.pdf>

Kadın İstihdamında Yıllara Göre Değişim ve Karşılaşılan Zorluklar: Türkiye ve OECD Perspektifi

Changes and Challenges in Women's Employment Over the Years: Türkiye and OECD Perspective

Araş. Gör. Kevser ŞAHİN

İstanbul Medipol Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, İstanbul, Türkiye
kevser.sahin@medipol.edu.tr
ORCID: 0000-0002-2103-2672

Prof. Dr. Yeter USLU

İstanbul Medipol Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, İstanbul, Türkiye
yuslu@medipol.edu.tr
ORCID: 0000-0002-8529-6466

Öz

Kadınların iş gücüne katılımı, ülkelerin ekonomik büyüme ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmalarında kritik bir rol oynamaktadır. Ancak, dünya genelinde kadınların iş gücüne katılım oranları istenilen seviyede değildir. Kadınların düşük ücretli işlerde çalıştırılması, tarım işlerinde ücretsiz iş gücü olarak görülmeleri, düşük eğitim seviyeleri, toplum tarafından atfedilen roller, cinsiyete dayalı ayrımcılık ve iş yaşam dengesinin korunamaması gibi faktörler, kadınların iş gücüne katılımlarını engellemektedir. Bu çalışma, Türkiye ve OECD ülkeleri bağlamında kadın istihdamında karşılaşılan zorlukları ve yıllara göre kadınların iş gücüne katılım oranlarını karşılaştırmalı olarak incelemektedir. Elde edilen bulgular, Türkiye’de hem erkek hem de kadın nüfusun iş gücüne katılımında ve istihdamında genel bir artış yaşandığı göstermektedir. Erkeklerin iş gücüne katılım ve istihdam oranları, kadınlara göre daha yüksek olmasına rağmen, kadınların da iş gücüne katılımında pandemi döneminin yoğun etkilerinin görüldüğü 2020 yılı haricinde artış yaşandığı görülmüştür. Bununla birlikte, Türkiye %35,5 kadın istihdam oranı ile OECD ülkeleri arasında son sırada yer almakta olup, kadınların iş gücüne katılımının ciddi düzeyde yetersiz olduğu görülmüştür. Kadınların iş gücüne katılımını artırmak için eğitim seviyelerinin yükseltilmesi, kadın istihdamına yönelik farkındalık çalışmalarının yürütülmesi ve bu yönde politikaların geliştirilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: İşgücü, İstihdam, Kadın İstihdamı, Türkiye, OECD Ülkeleri.

Abstract

Women's labor force participation plays a critical role in helping countries achieve their economic growth and sustainable development goals. However, women's labor force participation rates worldwide are not at the desired level. Factors such as low-paid jobs, unpaid labor in agriculture, low levels of education, socially attributed roles, gender-based discrimination and lack of work-life balance hinder women's participation in the labor force. This study comparatively examines the challenges faced in women's employment in the context of Turkey and OECD countries and women's labor force participation rates by years. The findings show that there has been a general increase in the labor force participation and employment of both male and female population in Turkey. Although men's labor force participation and employment rates are higher than women's, women's participation in the labor force has also increased, except in 2020, when the pandemic period had intense effects. However, Turkey ranks last among OECD countries with a 35.5% female employment rate, indicating that women's labor force participation is severely insufficient. In order to increase women's participation in the labor force, it is recommended to increase the level of education, to carry out awareness-raising activities for women's employment and to develop policies in this direction.

Keywords: Labor Force, Employment, Female Employment, Turkey, OECD Countries.

Giriş

Kadınların iş gücüne katılım oranları ülkelerin sürdürülebilir kalkınma ve ekonomik büyümeleri için önemli bir gösterge niteliğindedir. Dünya genelinde hala kadınlar istenilen seviyede iş gücüne katılım sağlayamamaktadır. Kadınların iş gücüne katılım oranının düşük olmasının başlıca nedenleri arasında düşük ücretli işlerde çalıştırılmaları, tarım işlerinde çalıştırılacak ücretsiz iş gücü olarak görülmeleri, elde ettikleri kazançlar konusunda söz hakkının kısıtlı olması vb. yer almaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde kadınların eğitime erişim konusunda yaşadıkları sorunlar hala ortadan kaldırılamamıştır. Eğitim seviyesi düşük olan kadınlar, çoğunlukla düşük gelirli ve niteliksiz işlerde çalışmaktadırlar. Bu gibi durumlar da kadınların iş gücü piyasasında yer almasını zorlaştırmaktadır (Demirtaş & Yayla, 2017).

Kadınların iş gücüne katılımı, toplumun refah düzeyini ve hane halklarının gelirlerini artırmayı mümkün kılmaktadır. Kadın iş gücünün göz ardı edildiği toplumlar, önemli ekonomik kayıplarla karşı karşıyadır (Sar, 2021). Geçmişten günümüze kadınların iş gücüne katılımı, buldukları dönemin şartlarına göre şekillenmiştir. Ancak, kadınlar ücretli çalışma hayatına sanayi devrimi sonrasında dahil olmuşlardır. Bu dönemde, kadınların erkeklere kıyasla daha uyumlu kabul edilmesi ve düşük ücretlerle çalıştırılabilmesi, kadın istihdamında bir artışa yol açmıştır. Nitekim köylerden şehirlere yaşanan göçlerin artmasıyla birlikte kadınların daha fazla iş gücüne katılması kadın istihdamında artışı beraberinde getirmiştir. (Aşkın & Aşkın, 2017). Günümüz dünyasında ise artan rekabet koşulları, mevcut kaynakların en verimli ve etkin şekilde kullanılmasını zorunlu kılmaktadır. Emek faktörü de bu bağlamda kritik bir öneme sahiptir. Bu nedenle, kadın istihdamının artırılması, emeğin verimli kullanımı açısından bir gereklilik haline gelmiştir. Kadınların iş gücüne aktif katılımı, sadece ekonomik büyümeye değil aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına da katkı sunmaktadır. Kadınların beceri ve yeteneklerinden tam anlamıyla yararlanılması, ülkelerin rekabet gücünü artırırken aynı zamanda sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşması konusunda da önemli bir adım oluşturur. Kadın istihdamına yönelik politikaların geliştirilmesi ve uygulanması, ekonomik ve toplumsal ilerlemenin önünü açacaktır (Demir Uslu, 2021). Bu bağlamda kadın istihdamına yönelik geliştirilecek politikalar için öncelikle kadın istihdamının mevcut durumu ve yaşanan sorunların saptanması gerekmektedir. Bu çalışmada Türkiye'nin ve OECD ülkelerinin kadın istihdamında karşılaştıkları zorluklar çerçevesinde yıllara göre kadınların iş gücüne katılma oranları karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

Çerçeve Literatür

Çalışmanın bu bölümünde kadın istihdamı ile ilgili literatürde yer alan ulusal ve uluslararası yayınlara yer verilmiştir. Kutluay Şahin (2022) tarafından yapılan çalışmada kadın istihdamı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışma neticesinde kadın istihdamının ekonomik büyümeyi pozitif yönde ve önemli düzeyde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır (Kutluay Şahin, 2022). Benzer şekilde Sar (2021) tarafından yapılan çalışmada, kadınların iş hayatındaki durumu ve Türkiye özelinde kadın istihdamı incelenmiştir. Çalışma neticesinde kadın istihdamının toplumsal kalkınma ve refah düzeyini artırmada önemli bir faktör olduğu ancak toplumsal yapı ve politika eksiklikleri nedeniyle kadınların yeterince istihdam edilemediği saptanmıştır (Sar, 2021). Lechman ve Kaur (2015) tarafından yapılan çalışmada 1990-2012 yılları arasında 162 ülkede kadın istihdamı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki incelenmiştir.

Çalışma neticesinde kadınların iş gücüne katılımının ülke ekonomilerini pozitif etkilediği saptanmıştır (Lechman & Kaur, 2015). Aksoy vd., (2019) tarafından Türkiye'de kadın istihdamını etkileyen faktörlerin incelendiği çalışmada, asgari ücret düzeyinin kadın istihdamı üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı ancak ekonomik koşulların önemli bir faktör olduğu saptanmıştır (Aksoy vd., 2019). Özkök ve Atay Polat (2020) tarafından yapılan çalışmada, ekonomik büyüme, şehirleşme ve enflasyonun kadın iş gücüne katılımını etkilediği saptanmıştır. Kadınların istihdam katılımlarını; düşük ücretler, kayıt dışı çalıştırma, çocuk ve yaşlı bakımında uygun fiyatlı bir alternatifin olmaması, kadınlara atfedilen kültürel roller olumsuz olarak etkilemektedir. Kadınların iş gücüne katılımını sağlayabilmek için öncelikle cinsiyet eşitliğinin sağlanması gerektiği belirtilmiştir (Özkök & Atay Polat, 2020). Bu çalışmalar, kadın istihdamının ekonomik büyüme ve toplumsal kalkınma üzerindeki olumlu etkilerini ortaya koyarken, aynı zamanda toplumsal

ve ekonomik engellerin bu potansiyelin tam anlamıyla gerçekleşmesini engellediğini göstermektedir. Benzer şekilde Ardıç Yetiş ve Çalışkan (2020) tarafından yapılan çalışmada turizm sektörü özelinde kadın istihdamı incelenmiştir. Bu bağlamda kadın istihdamının henüz yeterli düzeyde olmadığı saptanmıştır (Ardıç Yetiş ve Çalışkan, 2020). Beken (2020) tarafından yapılan çalışmada Covid 19 pandemisinin kadın istihdamına olan etkisi TÜİK verileri kapsamında incelenmiştir. Çalışma neticesinde kadın istihdamının Türkiye özelinde oldukça düşük oranlarda olduğu görülmüştür (Beken, 2020). Aynı dönem OECD ülkelerinin verileri incelendiğinde, 2019 yılında OECD ülkeleri kadın istihdam oranı ortalaması %61,5'tir. Ancak, pandeminin etkisiyle bu oran 2020 yılında %58,8'e gerilemiştir (OECD, 2023). Bu düşüş, pandeminin kadınların ekonomik hayata katılımını olumsuz etkilediğini ve istihdamda cinsiyet eşitliği açısından önemli bir gerilemeye yol açtığını göstermektedir. Bu veriler, hem Türkiye'de hem de OECD genelinde, kadın istihdamını desteklemek için daha etkili politikaların gerekliliğini vurgulamaktadır. Yukarıda değinilen çalışmaların yanı sıra, toplumsal cinsiyet perspektifinden yapılan araştırmalar da kadın istihdamında karşılaşılan diğer zorlukları gözler önüne sermektedir. Aronsson vd., (2023) tarafından yapılan çalışmada kayıt dışı istihdamın hem kadın sağlığına hem de çocuk sağlığına zarar verdiği saptanmıştır (Aronsson vd., 2023). Bu bağlamda, kadın istihdamını artırmaya yönelik stratejilerin geliştirilmesi kadar, mevcut çalışma modellerinin kadınların yaşam kalitesine etkisinin de dikkate alınması gerekmektedir. Bu bağlamda Karlanuş ve Eser (2023) tarafından yapılan araştırmada evden çalışma stiline kadınların iş-yaşam dengesi üzerindeki etkisi incelenmiş ve çalışma neticesinde evden çalışma modelinin kadınların iş yaşam dengesini olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılmıştır (Karlanuş & Eser, 2023).

Kadın İstihdamının Önündeki Engeller

Kadınların iş gücüne katılımının çeşitli nedenlerle düşük olması, ekonomik özgürlüğe ulaşma yolunu kapatmakta ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin derinleşmesine neden olmaktadır (Çelik Uğuz & Topbaş, 2016). Bu durum, kadınların iş gücüne katılımını etkileyen çeşitli faktörlerin incelenmesini gerekli kılmaktadır. Kadın istihdamında etkili olan faktörler üç başlık altında incelenebilir. Bu faktörler:

- **Demografik faktörler:** eğitim, yaş, medeni durum, ücret düzeyleri, doğurganlık
- **Makro faktörler:** işsizlik oranı, enflasyon, ekonomik krizler, kayıt dışı istihdam, globalleşme ve teknolojik gelişmeler.

- **Sosyolojik faktörler:** kadınlara atfedilen geleneksel roller ve göç gibi toplumsal olaylardır. Kadınların eğitime erişim konusunda yaşadıkları eşitsizlikler, ücretlerde cinsiyete dayalı eşitsizlikler, kadınların yedek iş gücü muamelesi görmesi gelişmişlik düzeyine bakılmaksızın tüm ülkelerde kadınların iş gücüne katılımını etkileyen faktörler arasındadır (Kutluay Şahin, 2022) (Demirtaş ve Yayla, 2017).

Kadınların iş gücüne katılımının önünde çeşitli engeller bulunmaktadır. Bu engeller; eğitim, toplumsal cinsiyet rolleri, cinsiyete bağlı ayrımcılık ve iş-yaşam dengesinin sağlanamamasıdır (Fine, 2005).

Eğitim: Kadınların iş gücüne katılmasının önündeki engellerden birisi eğitimidir. Eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanmaması neticesinde kadınlar çalışmak istedikleri işlerin gerektirdiği eğitim ve beceriye yeteri kadar ulaşamamaktadır (Haşit & Yaşar Onur, 2015). Gelişmekte olan ülkelerde kız çocukları erken yaşlarda evlendirilmekte ve buna bağlı olarak da eğitimden mahrum kalmaktadır. Bu durum da eğitim seviyesinin düşmesine neden olmaktadır (McGinn & Oh, 2017). Eğitim seviyesinin düşmesi, kadınların hem nitelsiz hem de düşük gelirli işlerde çalışmasına yol açarak kadınların iş gücü piyasasında yer almasını zorlaştırmaktadır (Demirtaş & Yayla, 2017).

Toplumsal Cinsiyet Rollerini:

Toplum tarafından kadınlara belirli roller atfedilmektedir. Geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri ve kültürel normlar, kadınların iş hayatına katılımını engellemektedir. Bu normlar, kadınların ev içi sorumluluklarını öncelikli olarak görmelerine ve profesyonel kariyerlerini ikinci plana atmaları gerektiğine dair güçlü bir baskı oluşturmaktadır. Bu tür toplumsal engeller, kadınların kariyer gelişimini ve ekonomik katkılarını sınırlamaktadır. Kadınlar, iş gücü piyasasında genellikle daha düşük ücretlerle sunulan ve sınırlı olan iş ve mesleklerle karşılaşmaktadır. Ayrıca, işe alım süreçlerinde erkekler öncelik verilmekte ve ekonomik kriz dönemlerinde ilk olarak kadınlar işten çıkarılmaktadır (Aşkın & Aşkın, 2017). Bu durum, dünya nüfusunun yarısını oluşturan kadınların iş gücüne katılımının, toplumsal cinsiyet ayrımcılığı bağlamında toplumsal sorunlara işaret ettiğini göstermektedir. Kadınların iş gücüne dahil edilmemesi, sadece bireylerin potansiyelini sınırlamakla kalmaz, aynı zamanda ekonomik ve toplumsal gelişim için de ciddi engeller oluşturur. Rekabet koşulları altında üretim faktörlerini en etkin ve verimli şekilde kullanabilen ülkeler, sürdürülebilir büyümeyi başarabilmektedir. Emek faktörünün etkili bir şekilde kullanımı açısından, kadınların iş hayatında aktif rol alması gereklidir. Kadınların işgücü piyasasına katılımı ve ekonomiye katkı sağlaması, gelişmek isteyen ülkeler için bir zorunluluktur (Küçükbaş & Kocabaş, 2023).

Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık: Bireysel yetenek ya da işte gösterilen performansın dikkate alınmadan iş süreçlerinde yalnızca cinsiyete bağlı olarak değerlendirme yapılmasıdır. Cinsiyete bağlı olarak yapılan ayrımcılıklar arasında; eşit işe eşit ücret verilmemesi, kadınların hamilelik nedeniyle işten çıkarılmaları, yeni işe alımlarda

küçük çocuğu olan annelerin tercih edilmemesi, işten çıkarma durumunda öncelikle kadınların işten çıkarılması, erkeklerin lehine pozitif ayrımcılık yapılması, kayıt dışı ve güvencesiz çalıştırılma şeklinde sıralanabilir. Kadınların işe alım süreçlerinde yaşadıkları ayrımcılıklar iş süreçlerinde de devam etmektedir. Aynı işi yap-salar dahi erkek çalışanlarla kadınların eşit ücretlendirilmedikle-ri ve kadınların emeklerinin karşılığını alamadığı görülmektedir (Nalçacı İkiz, 2020; Özkök & Atay Polat, 2020; Aronsson vd., 2023).

İş Yaşam Dengesi: İş yaşam dengesi, bireylerin iş hayatına katılır-ken aynı zamanda aile ve sosyal yaşantılarına yeterli vakti ayıra-bilmesidir (Valcour, 2007). Kadınlar, aile ve iş yaşantıları arasında dengeyi sağlamakta zorluk çekmektedirler. Esnek çalışma saatle-rinin olmaması, çocuk bakımına yönelik hizmetlerin yeterli olma-ması gibi faktörler kadınların iş yaşamında karşılaştıkları zorluk-lar arasında yer almaktadır (OECD, 2017).

Türkiye ve OECD Ülkelerinde Kadın İstihdamı

Günümüz ekonomik ortamında, artan rekabet koşulları ve sınırlı kaynakların en verimli şekilde kullanılması ihtiyacı, emek faktö-rünün stratejik önemini artırmıştır. Kadın istihdamının artırıl-ması, hem ekonomik verimlilik hem de toplumsal eşitlik açısın-dan kritik bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, kadınların iş gücüne etkin katılımı, iş gücü piyasalarının etkinliğini ve ekonomik bü-yümeyi doğrudan etkileyen bir faktör olarak değerlendirilmek-tedir (Küçükbay & Kocabaş, 2023). Bu bağlamda, Türkiye ve OECD ülkelerinin temel iş gücü verileri incelenerek, mevcut durumun daha kapsamlı bir şekilde anlaşılması sağlanacaktır.

Tablo I: Türkiye'de 15 Yaş ve Daha Yukarı Yaştaki Toplam Nüfusun Temel İş Gücü Göstergeleri

Yıllar	15 ve daha yukarı yaştaki nüfus	İşgücü	İstihdam	İşsiz	İşgücüne dahil olmayanlar	İşgücüne katılma oranı (%)	İstihdam oranı (%)	İşsizlik (%)
2019	61.839	32.515	28.167	4.349	29.324	52,6	45,5	13,4
2020	63.038	31.052	27.036	4.015	31.986	49,3	42,9	12,9
2021	64.095	33.492	29.783	3.709	30.603	52,3	46,5	11,1
2022	65.025	34.898	31.328	3.569	30.128	53,7	48,2	10,2
2023	65.636	34.991	31.922	3.069	30.646	53,3	48,6	8,8

Verilere göre, Türkiye'de 15 ve daha yukarı yaştaki toplam nüfusun temel iş gücü göstergeleri yıllar itibariyle değişim göstermiştir. 2019 yılında 61,839 milyon olan 15 ve daha yukarı yaştaki nüfus, 2023 yılında 65,636 milyona ulaşmıştır. Bu dönemde iş gücüne katılma oranı %52,6'dan %53,3'e yükselirken %45,5 olan istihdam oranı %48,6'ya yükselmiştir. İşsizlik oranı ise %13,4'den %8,8'e düşmüştür (TÜİK, 2024). Pandemi dönemi tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de iş gücünü etkilemiştir. Pandeminin etkilerini gösterdiği 2020 yılında

ciddi düşüşler yaşandığı görülmektedir. 2019 yılında %45,5 olan istihdam oranı, 2020 yılında %42,9'a gerilemiştir. Aynı dönemde, işsizlik oranı ise %13,4'ten %12,9'a düşmüştür. Pandeminin en yoğun şekilde hissedildiği 2020 yılında, istihdam oranındaki düşüşe rağmen işsizlik oranının da gerilemesi, bireylerin salgın döneminde iş aramaktan vazgeçerek işgücü piyasasının dışında kalma eğilimleriyle açıklanabilir (Göktaş, 2023).

Tablo II: Türkiye'de 15 Yaş ve Daha Yukarı Yaştaki Kadın Nüfusun Temel İş Gücü Göstergeleri

Yıllar	15 ve daha yukarı yaştaki nüfus	İşgücü	İstihdam	İşsiz	İşgücüne dahil olmayanlar	İşgücüne katılma oranı (%)	İstihdam oranı (%)	İşsizlik (%)
2019	31.287	10.667	8.943	1.724	20.620	34,1	28,6	16,2
2020	31.826	9.659	8.247	1.412	22.167	30,3	25,9	14,6
2021	32.383	11.020	9.478	1.542	21.363	34,0	29,3	14,0
2022	32.841	11.853	10.242	1.611	20.987	36,1	31,2	13,6
2023	33.151	11.894	10.500	1.393	21.257	35,9	31,7	11,7

Kadın nüfusun iş gücü göstergeleri değerlendirildiğinde, 2019 yılında 31,287 milyon olan 15 ve daha yukarı yaştaki kadın nüfusun, 2023 yılında 33,151 milyona ulaştığı görülmektedir. Bu dönemde kadınların iş gücüne katılma oranı %34,1'den %35,9'a, istihdam

oranı ise %28,6'dan %31,7'ye yükselmiştir. İşsizlik oranı %16,2'den %11,7'ye düşmüştür. Bu veriler, kadınların iş gücüne katılımında ve istihdamında iyileşmeler olduğunu göstermektedir (TÜİK, 2024).

Tablo III: Türkiye'de 15 Yaş ve Daha Yukarı Yaştaki Erkek Nüfusun Temel İş Gücü Göstergeleri

Yıllar	15 ve daha yukarı yaştaki nüfus	İşgücü	İstihdam	İşsiz	İşgücüne dahil olmayanlar	İşgücüne katılma oranı (%)	İstihdam oranı (%)	İşsizlik (%)
2019	30.552	21.849	19.224	2.625	8.703	71,5	62,9	12,0
2020	31.212	21.393	18.790	2.603	9.819	68,5	60,2	12,2
2021	31.712	22.472	20.305	2.167	9.240	70,9	64,0	9,6
2022	32.184	23.044	21.086	1.958	9.140	71,6	65,5	8,5
2023	32.486	23.097	21.422	1.676	9.389	71,1	65,9	7,3

Erkek nüfus için iş gücü göstergeleri incelendiğinde, 2019 yılında 30,552 milyon olan 15 ve daha yukarı yaştaki erkek nüfusun, 2023 yılında 32,486 milyona çıktığı görülmektedir. İş gücüne katılma oranı 2019 yılında %71,5 iken 2023 yılında %71,1'e gerilemiştir. İstihdam oranı ise %62,9'dan %65,9'a yükselmiştir. İşsizlik oranı ise %12,0'den %7,3'e gerilemiştir. Bu veriler, erkeklerin iş gücüne katılımında ve istihdamında belirgin bir artış olduğunu göstermektedir. Kadın istihdam oranları incelendiğinde kadın istihdam oranının arttığı görülmektedir. 2019 yılında %34,1 olan kadın iş gücüne katılım oranı, 2020 yılında %30,3'e gerilemiştir. Pandemi döneminde, kadınların iş gücüne katılım oranında yaşanan bu kayda değer düşüş, işsiz kadın sayısında da bir azalmaya neden olmuştur (TÜİK,

2024). Ancak, bu düşüş kadınların istihdam edilmesi veya iş bulmalarıyla açıklanamayacak olup, aksine iş gücünden çekilmeleri ve iş aramaktan vazgeçmeleriyle ilişkilendirilmektedir. Bu nedenle, işsiz olarak sayılmamışlardır. Kadınların, özellikle ev içi sorumluluklar, çocuk ve yaşlı bakımı gibi yükümlülükler nedeniyle iş gücünden çekilmesi, bu dönemde kadın işsizlik oranının azalmasına yol açmıştır. TÜİK verileri ışığında Türkiye'nin iş gücü göstergelerini inceledikten sonra, bu verilerin uluslararası bağlamda değerlendirilmesi amacıyla OECD ülkelerinin iş gücü verilerine yer verilmiştir. Bu karşılaştırma, Türkiye'nin istihdam dinamiklerini daha geniş bir perspektiften analiz ederek OECD ülkeleri içerisindeki durumu değerlendirilecektir.

Tablo IV: OECD Ülkelerinin Yıllara Göre Toplam İstihdam Oranları

Toplam İstihdam oranı	2023	2022	2021	2020	2019
İzlanda	83,7	83,3	79,8	80,3	84,1
Hollanda	82,4	81,8	80,2	79,3	79,7
İsviçre	80,6	79,5	79,3	79,9	80,5
Yeni Zelanda	80,1	79,7	78,3	76,8	77,5
İsveç	77,4	77	75,1	75,5	77,1
Norveç	77,4	77,7	76,3	74,7	75,3
Estonya	76,2	76,4	74	74	75,6
Avustralya	77,2	76,9	74,6	72,4	74,1
Danimarka	76,6	76,8	75,5	74,4	75
Almanya	77,2	76,7	75,6	76,2	75,7
Japonya	78,9	78,5	77,9	77,7	78,1
Finlandiya	74	74,3	72,7	71,2	72
Litvanya	73,1	73,8	72,4	71,6	73
Kanada	75,8	75,6	73,5	70,1	74,6

Toplam İstihdam oranı	2023	2022	2021	2020	2019
İngiltere	75,1	75,3	75,1	75,4	76,2
Macaristan	74,8	74,4	73,1	72	72,2
Portekiz	72,5	71,4	69,7	68,5	69,9
Avusturya	74,1	74	72,4	71,7	73,5
Letonya	71,5	71,3	69,9	71,5	72,2
İrlanda	74	73,3	69,8	66,6	69,5
Slovenya	72,5	73,1	71,5	70	71,3
Çek Cumhuriyeti	75,1	75,5	74,4	74	75,1
Slovakya	72	71,4	69,5	69,5	70,4
ABD	72	71,3	69,4	67,1	71,4
Polonya	72,4	71,5	70,4	68,8	68,5
İsrail	69,8	69,2	66,6	66,8	68,9
Lüksemburg	70,3	70,1	69,4	67,3	68
Fransa	68,5	68,1	67,3	66,1	66,4
Belçika	66,6	66,5	65,3	64,5	65,3
Kore	69,2	68,5	66,5	65,9	66,8
İspanya	65,4	64,3	62,6	61	63,3
Şili	62,9	61,9	58,5	55,8	64,1
Yunanistan	61,8	60,7	57,3	53,7	56,1
İtalya	61,5	60,2	58,3	57,5	59
Kolombiya	63	61,6	57,8	57,8	65,4
Kosta Rika	58,6	60,1	57,2	54,8	61,6
Türkiye	53,8	52,8	50,3	47,5	50,3

OECD ülkelerinin 2019-2023 yılları arasındaki toplam istihdam oranları değerlendirildiğinde İzlanda, 2023 yılında %83,7 ile en yüksek istihdam oranına sahip ülke olarak öne çıkmaktadır. Hollanda (%82,4) ve İsviçre (%80,6) ise sırasıyla ikinci ve üçüncü sırada yer

almıştır. Veriler, genel olarak bu ülkelerde istihdam oranlarının diğer OECD ülkelerine kıyasla yüksek olduğunu, pandemiye rağmen bu ülkelerin istihdam seviyelerini koruduğunu göstermektedir. Ancak Türkiye %53,8 ile en düşük istihdam oranına sahip ülke olmuştur.

Tablo V: OECD Ülkelerinin Yıllara Göre Kadın İstihdam Oranları

Kadın istihdam oranı	2023	2022	2021	2020	2019
İzlanda	81,3	81,2	76,8	77,9	81,9
Hollanda	78,9	78	76,6	75,7	75,9
İsviçre	76,7	75,4	75,4	75,9	76,4
Yeni Zelanda	76,2	75,8	74,4	72,2	73,2
İsveç	75,6	74,6	73	73,5	75,4
Norveç	75,3	75,4	74,3	72,7	73,1
Estonya	75,4	75,4	72,4	72,1	73
Avustralya	74,1	73,7	71	68,5	69,9
Danimarka	74,2	74,5	72,5	71,4	72
Almanya	73,6	73	72	73,2	71,9

Japonya	73,3	72,5	71,5	71,1	71,4
Finlandiya	73,7	73,9	71,7	69,6	70,6
Litvanya	72,6	73,6	71,9	71	72,5
Kanada	73	72,8	70,5	66,9	71,7
İngiltere	71,9	72	72	71,9	72
Macaristan	70,5	69,9	68,2	66,9	67,1
Portekiz	70,3	69	67,2	66,2	67
Avusturya	70,3	70	68,1	67,4	69,2
Letonya	70,2	70,2	68	70	70,7
İrlanda	69,9	68,5	65,5	61	64
Slovenya	69,4	69,8	68,2	67,1	68,2
Çek Cumhuriyeti	68,2	68,5	67,2	67,1	68,1
Slovakya	68,4	67,6	65,6	66	66,8
ABD	67,5	66,5	64,6	62,2	66,3
Polonya	66,9	65,6	64	61,6	61,4
İsrail	68,1	67,6	65,1	64,9	66,4
Lüksemburg	66,8	67,1	66	64	63,7
Fransa	66	65,6	64,5	63,6	63,9
Belçika	63,3	63,2	61,8	60,8	61,7
Kore	61,4	60	57,7	56,7	57,8
İspanya	60,7	59,2	57,7	55,8	57,9
Şili	54,9	53,1	49	46,6	55
Yunanistan	52,8	51,2	48,2	44,7	46,6
İtalya	52,5	51,1	49,4	48,4	50,2
Kolombiya	51,4	49,5	44,6	45,7	54
Kosta Rika	45,1	47,1	43,9	41,4	48,6
Türkiye	35,5	34,4	31,7	29,7	32,2

OECD ülkelerinin kadın istihdam oranlarını gösteren tablo incelendiğinde, İzlanda'nın %81,3'lük oranla en yüksek kadın istihdamına sahip ülke olduğunu göstermektedir. Hollanda (%78,9) ve İsviçre (%76,7) de kadın istihdamında üst sıralarda yer almaktadır. Bu veriler, bu ülkelerde kadınların işgücüne katılımının güçlü

olduğunu ortaya koymaktadır. Öte yandan, Türkiye %35,5 ile kadın istihdam oranında OECD ülkeleri arasında son sırada yer almakta olup, kadınların işgücüne katılımının ciddi düzeyde yetersiz olduğunu göstermektedir.

Tablo VI: OECD Ülkelerinin Yıllara Göre Erkek İstihdam Oranları

İstihdam oranı	2023	2022	2021	2020	2019
İzlanda	85,9	85,2	82,5	82,6	86,2
Hollanda	86	85,4	83,7	82,9	83,5
İsviçre	84,3	83,4	83,1	83,9	84,5
Yeni Zelanda	83,9	83,6	82,3	81,5	81,8
İsveç	79,2	79,3	77,1	77,4	78,8
Norveç	79,4	80	78,2	76,6	77,4
Estonya	77	77,5	75,6	75,9	78,1
Avustralya	80,3	80,1	78,2	76,3	78,3
Danimarka	78,9	79	78,4	77,4	78
Almanya	80,8	80,4	79,1	79	79,5

Toplam İstihdam oranı	2023	2022	2021	2020	2019
Japonya	84,4	84,3	84,1	84,2	84,6
Finlandiya	73,9	74,7	73,6	72,7	73,4
Litvanya	73,7	73,9	73	72,3	73,5
Kanada	78,5	78,4	76,5	73,3	77,5
İngiltere	78,4	78,7	78,3	79	80,3
Macaristan	79	78,8	77,9	77	77,4
Portekiz	74,8	74	72,5	71	72,9
Avusturya	78	78	76,7	76	78
Letonya	72,8	72,5	71,9	73	73,9
İrlanda	78,3	78,2	74,3	72,2	74,9
Slovenya	75,4	76,2	74,5	72,8	74,2
Çek Cumhuriyeti	81,6	82,2	81,3	81,4	82
Slovakya	75,5	75	73,3	72,9	74
ABD	76,4	76,1	74,3	72,1	76,5
Polonya	77,8	77,4	76,8	75,9	75,5
İsrail	71,4	70,8	68,1	68,7	71,4
Lüksemburg	73,7	73	72,6	70,4	72,1
Fransa	71	70,8	70,1	68,7	68
Belçika	69,9	69,8	68,8	68	68,9
Kore	76,9	76,9	75,2	74,8	75,7
İspanya	70	69,3	67,5	66,1	68,7
Şili	70,9	70,8	68	65,1	73,2
Yunanistan	70,8	70,4	66,5	62,9	65,8
İtalya	70,4	69,2	67,1	66,6	68
Kolombiya	75,2	74,4	71,9	70,7	77,4
Kosta Rika	71,7	72,9	70,1	67,9	74,6
Türkiye	71,9	71	68,6	65,2	68,3

OECD ülkelerinin erkek istihdam oranlarının yer aldığı tablo incelendiğinde, Hollanda %86 ile en yüksek erkek istihdam oranına sahip ülke olmuştur. İzlanda %85,9 ile ikinci sırada yer alırken, İsviçre %84,3 ile üçüncü sırada yer almıştır. Bu veriler, erkeklerin iş gücüne katılımının genel olarak kadınlara kıyasla daha yüksek olduğunu göstermektedir. Türkiye’de ise erkek istihdam oranı %71,9 olarak kaydedilmiştir. Erkekler için Türkiye’deki istihdam oranı, kadınlara kıyasla daha yüksek olsa da, OECD ortalamasının altında kalmaktadır. Bu durum, Türkiye’de hem kadın hem de erkek iş gücü piyasasının iyileştirilmesi gereken yönlerine işaret etmektedir. Genel olarak, tablolar OECD ülkelerinde istihdam oranlarının yüksek ve istikrarlı olduğunu göstermektedir. Ancak, Türkiye’nin hem toplam istihdam hem de kadın ve erkek istihdamı oranları açısından OECD ortalamasının gerisinde kaldığı görülmektedir.

OECD ülkelerinin kadın işsizlik oranları incelendiğinde en fazla kadın işsizliği olan üç ülke sırasıyla; %16,44 ile Yunanistan, %14,78 ile İspanya ve %13,46 ile Türkiye olmuştur. Bununla birlikte %2,35 ile Japonya kadın işsizliğinin en az olduğu ülke olmuştur (OECD, 2022). OECD ülkelerinin 2023 yılı verileri incelendiğinde, çalışma çağındaki kadınların %35,5’ini istihdam eden Türkiye 20 OECD ülkesi verisi içerisinde son sırada yer almıştır. Bununla birlikte %45,1

ile Kosta Rika 19. sırada ve 49,7 ile Meksika 18. sırada yer almıştır. Çalışma çağındaki kadın nüfusunun %81,3’ünün çalıştığı İzlanda kadın istihdamında birinci sırada, %78,9’unun çalıştığı Hollanda ikinci sırada ve %76,7’sinin çalıştığı İsviçre üçüncü sırada yer almıştır. OECD ülkelerinin 2023 yılı verileri incelendiğinde, Türkiye’nin kadın istihdamı konusunda ciddi zorluklarla karşı karşıya olduğu görülmektedir. Türkiye, çalışma çağındaki kadınların yalnızca %35,5’ini istihdam ederek 20 OECD ülkesi arasında son sırada yer almaktadır. Bu oran, OECD ortalaması olan %62,2’nin oldukça altındadır ve Türkiye’nin kadınların iş gücü piyasasına katılımını artırmak için önemli reformlara ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Kosta Rika %45,1 ile 19. sırada ve Meksika %49,7 ile 18. sırada yer almakta olup, bu ülkelerin kadın istihdam oranları da OECD ortalamasının altında kalmaktadır. Öte yandan, İzlanda, Hollanda ve İsviçre gibi ülkeler kadın istihdamında en üst sıralarda yer almaktadır. İzlanda’da çalışma çağındaki kadın nüfusunun %81,3’ü istihdam edilmekte olup, bu oranla birinci sırada yer almaktadır. Hollanda %78,9 ile ikinci sırada ve İsviçre %76,7 ile üçüncü sırada yer almaktadır. Bu yüksek oranlar, bu ülkelerde kadınların iş gücü piyasasına katılımının desteklendiğini ve kadın istihdamının teşvik edildiğini göstermektedir. (OECD, 2023).

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmada Türkiye'nin ve OECD ülkelerinin kadın istihdamında karşılaştıkları zorluklar çerçevesinde yıllara göre kadınların iş gücüne katılım oranları karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Bu çalışma neticesinde, Türkiye'de hem erkek hem de kadın nüfusun iş gücüne katılımında ve istihdamında genel bir artış yaşandığı görülmüştür. Aynı dönemde, işsizlik oranlarının ise düştüğü tespit edilmiştir. Erkeklerin iş gücüne katılım ve istihdam oranları, kadınlara göre daha yüksektir. Kadınların da iş gücüne katılımında pandemi döneminin yoğun etkilerinin görüldüğü 2020 yılı haricinde artış yaşandığı görülmüştür. Ancak, Türkiye %35,5 kadın istihdam oranı ile OECD ülkeleri arasında son sırada yer almakta olup, bu durum kadınların iş gücüne katılımının düşük olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, Türkiye'nin toplam istihdam oranı da %53,8 ile OECD ortalamasının gerisinde kalmaktadır. Dolayısıyla, yalnızca kadın istihdamı değil, genel istihdam oranlarında da bir yetersizlik söz konusudur. Bu veriler, Türkiye'nin işgücü piyasasında genel bir iyileşmeye ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Bu nedenle, kadınların iş gücüne katılımını artırmaya yönelik politikalar geliştirilirken, aynı zamanda genel istihdamı da güçlendiren stratejilerin benimsenmesi gerekmektedir. Erkeklerin iş gücüne katılım ve istihdam oranları kadınlara kıyasla daha yüksek olmakla birlikte, pandemi döneminin yoğun etkilerinin yaşandığı 2020 yılı haricinde, kadınların iş gücüne katılımında da artış kaydedilmiştir. Türkiye'de kadın istihdamı hem toplumsal hem de ekonomik kalkınmanın sağlanması açısından büyük önem arz etmektedir. Ancak, mevcut veriler ışığında Türkiye'nin kadın istihdamı açısından OECD ortalamasının oldukça gerisinde yer aldığı görülmüştür.

Türkiye'de kadın istihdamını ve iş-yaşam dengesini iyileştirmek için daha kapsamlı ve çeşitli politikaların geliştirilmesi gerekmektedir. Pandemi sonrasında ön plana çıkan esnek çalışma modeli kadınların iş yaşam dengesini korumalarını zorlaştırmaktadır. Bu nedenle esnek çalışma modeli her ne kadar kadınların iş gücüne katılımı için önemli bir çalışma modeli olsa da iş yaşam dengesinin korunabilmesi için uygun düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Karlankuş ve Eser (2023) tarafından yapılan çalışmada esnek çalışma modelinin kadınların iş yaşam dengesini olumsuz etkilediği görülmüştür (Karlankuş & Eser, 2023). Bu nedenle esnek çalışma modellerinin yanı sıra, iş-yaşam dengesini destekleyen yeni çözümler ve politikalar dikkate alınmalıdır. Bu bağlamda, cam tavan kavramı da dikkate alınması gereken bir başka husustur. Cam tavanlar, kadınların kariyerlerinde karşılaştıkları görünmeyen engelleri temsil eder ve kadınların üst düzey yönetim pozisyonlarına yükselmelerini

zorlaştırmaktadır (Atalay, 2021). İş-yaşam dengesi ve esnek çalışma düzenlemeleri, cam tavanları kırmak ve kadınların profesyonel gelişimini desteklemek için atılacak önemli adımlardır. Cam tavanın aşılması için daha kapsamlı stratejilerin ve politikaların geliştirilmesi, kadınların iş gücüne katılımını ve kariyer ilerlemesini teşvik edecektir. Bu nedenle, esnek çalışma düzenlemeleri ve iş-yaşam dengesinin iyileştirilmesi yanında, cam tavana karşı etkili çözümler üzerinde durulmalıdır. Kadınların iş gücüne katılımının önündeki engellerden birisi de cinsiyete dayalı ücret eşitsizliğidir. Eşit işe eşit ücret politikası izlenmeli ve cinsiyete dayalı olarak düşük ücret ödeme yaklaşımından uzak durulmalıdır.

Toplum tarafından kadınlara çocuk ve yaşlı bakımı, ev temizliği, yemek hazırlama gibi roller atfedilmektedir. Toplum tarafından atfedilen bu geleneksel rollerin değişmesi için farkındalık yaratılmalıdır. Kadın istihdamı hususunda başarılı ülkelerin izlediği yöntemler ışığında ülkenin yapısına uygun modeller belirlenmelidir. Kadın istihdamında başarılı olan ülkelerin uyguladığı yöntemler, diğer ülkeler için de yol gösterici olabilir. Ancak, her ülkenin kendine özgü sosyal ve ekonomik şartları olduğundan bu yöntemler direkt olarak alınmamalıdır. Bunun yerine, ülkenin yapısına uygun, kendi ihtiyaçlarına yönelik modeller geliştirilmelidir. Böylece, kadınların iş gücüne katılımı artırılabilir ve toplumsal cinsiyet eşitliği sağlanabilir. Kadın istihdamında önemli konulardan birisi de kayıt dışı çalışmadır. Kayıt dışı istihdamın önlenmesi için denetimler artırılmalı ve bu konuya ilişkin farkındalık yaratılmalıdır. Ayrıca, kayıt dışı çalışmanın önüne geçilmesi için etkili bir yasa ve düzenleme çerçevesinin oluşturulması gerekmektedir. Bu düzenlemeler, işverenleri ve çalışanları kayıtlı işgücü piyasasına dahil olmaya teşvik edici unsurları içermelidir. Kadınların iş gücüne tam ve adil bir şekilde katılımını sağlamak için, işgücü piyasasında cinsiyet eşitliğini destekleyici politikalar ve uygulamalar geliştirilmelidir.

Gelecekte yapılacak çalışmalarda, sektörlere göre kadın iş gücü oranları ayrıntılı olarak incelenebilir, kadınların istihdam süreçlerinde yaşadıkları iyi ya da kötü deneyimler doğrultusunda iyi uygulama örnekleri çıkartılabilir. Bu değerlendirmeler yapılırken çok kriterli karar verme yöntemlerinden yararlanılabilir. Çok kriterli karar verme yöntemleri sayesinde, kadın istihdamının önündeki engeller ve sektör kaynaklı sorunların önem dereceleri ve etki düzeyleri belirlenebilir. Bu veriler ışığında en uygun politika ve uygulamalar belirlenerek önceliklendirilebilir. Bu yaklaşım, sektörlere özgü politika önerilerinin geliştirilmesi ve kadın istihdamının gelecek projeksiyonlarının belirlenmesinde önemli rol oynayabilir.

Kaynakça

- Aksoy, N., Felek, Ş., Yayla, N., & Ceviş, İ. (2019). Türkiye'de Kadın İstihdamı Ve Etkileyen Faktörler. Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 17(3), 146-163.
- Ardıç Yetiş, Ş., & Çalışkan, N. (2020). Turizm Sektöründe Kadın İstihdamı: Mevcut Duruma İlişkin Bir Değerlendirme. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 18(3), 105-119.
- Aronsson, A. E., Vidaurre-Teixidó, P., Jensen, M. R., Solhaug, S., & McNamara, C. (2023). The health consequences of informal employment among female workers and their children: a systematic review. Globalization and Health(19:59).
- Aşkın, U., & Aşkın, E. Ö. (2017). Toplum yararına programların kadın işsizliği ile mücadeledeki etkinliği: Tokat ili araştırması. ISGUC The Journal of Industrial Relations and Human Resources, 19-48.
- Atalay, E. (2021). Kariyer yönetimi ve güncel kariyer sorunları. Ş. Karabulut içinde, Yönetim-Strateji-Organizasyon: Teoride ve Uygulamada (s. 381-395). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Beken, N. (2020). Covid-19 Pandemi Sürecinde Kadın İstihdamı: Türkiye Örneği. Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi(Ek Sayı), 47-74.
- Çelik Uğuz, S., & Topbaş, F. (2016). Turizmde Kadın İstihdamı ve Ücret Ayrımcılığı: Karşılaştırmalı Bir Analiz. Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 27(1), 62-78.
- Demir Uslu, Y. (2021). Dünyada ve Türkiye'de Kadın İstihdamı. F. Ayanoğlu içinde, İş Yaşamında Kadın Covid 19 Sürecinde Farklı Sektörlerde Analiz (s. 55-71). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Demirtaş, G., & Yayla, N. (2017). Küresel Entegrasyonun Kadın İstihdamı Üzerine Etkisi: Ampirik Bir İnceleme. Journal of Yasar University, 12(48), 339-349.
- Fine, C. (2005). Delusions of Gender: The Real Science Behind Sex Differences. Icon Books Ltd.
- Göktaş, N. (2023). Covid-19 Salgınının İşsizlik Üzerindeki Etkisi: Tüik Ve İşkur Verileri Üzerinden Bir Değerlendirme. Biga İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4(1), 29-40.
- Haşit, G., & Yaşar Onur. (2015). Çalışan Kadınlarda Örgütsel Stres Kaynakları: Bir Kamu Kurumu Örneği. Sakarya İktisat Dergisi, 4(4), 1-30.
- Karlanuş, N., & Eser, B. (2023). Covid-19 Döneminde Evden Çalışmanın Kadın Çalışanların İş- Yaşam Dengesine Etkisi: Trabzon İli Üzerine Bir Araştırma. Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi, 9(2), 347-366.
- Kutluay Şahin, D. (2022). Kadın İstihdamının Ekonomik Büyümeye Etkisi: Ampirik Bir Analiz. Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi, 8(2), 277-288.
- Küçükbay, F., & Kocabaş, İ. Ü. (2023). Türkiye'de Kadınların İşgücüne Katılım Oranını Etkileyen Faktörlerin Ekonometrik Analizi. Emek ve Toplum, 12(32), 29-51.
- Lechman, E., & Kaur, H. (2015). Economic Growth and Female Labor Force Participation - Verifying the U-Feminization Hypothesis. New Evidence for 162 Countries Over the Period 1990-2012. Economics and Sociology, 8(1).
- McGinn, K. L., & Oh, E. (2017). Gender, social class, and women's employment. Current opinion in Psychology, 18, 84-88.
- Nalçacı İkiz, A. (2020). Turizm İşletmelerinde Cinsiyet Ayrımcılığı ve Kadın Çalışanlar: Yöneticilerinin Konuya İlişkin Tutum ve Uygulamaları. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi(50), 373-396.
- OECD. (2017). The Pursuit of Gender Equality: An Uphill Battle. Paris: OECD Publishing.
- OECD. (2022). Unemployment rate. <https://www.oecd.org/en/data/indicators/unemployment-rate.html> adresinden alındı
- OECD. (2023). Employment rate. <https://www.oecd.org/en/data/indicators/employment-rate.html?oecdcontrol-ad3948e272-var6=F&oecdcontrol-40985420a-var3=2023&oecdcontrol-40985420a-e-var5=Ahttps://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1129246> adresinden alındı
- On İkinci Kalkınma Planı (2023). Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı.
- Özkök, C. S., & Atay Polat, M. (2020). Ekonomik Büyüme, Enflasyon Ve Kentleşmenin Kadınların İşgücüne Katılımına Etkileri: Türkiye Üzerine Bir Uygulama. Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi, 9(17), 63-76.
- Sar, E. (2021). Çalışma Hayatında Kadın İstihdamı Ve Türkiye'de Yansımaları. Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi, 4(1), 20-40.
- Şen, M. (2018). Cinsiyete Dayalı Ücret Eşitsizliğinin Avrupa Birliği Ve Türkiye Kapsamında Değerlendirilmesi. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 18(41), 295-324.
- TÜİK. (2024). Temel işgücü göstergeleri. İstatistik Veri Portalı: <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Istihdam,-Issizlik-ve-Ucret-108> adresinden alındı
- Valcour, M. (2007). Work-based resources as moderators of the relationship between work hours and satisfaction with work-family balance. Journal of applied psychology, 92(6), 1512.

Kadınların Aile ve Toplumdaki Statüsünün Kadın Kooperatifleri Üzerinden İncelenmesi

Investigation of the Status of Women in Family and Society Through Women's Co-operatives

Araş. Gör. Rumeysa KÜSKÜ

Karabük Üniversitesi, Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Karabük, Türkiye
rumeysakusku@karabuk.edu.tr
ORCID: 0000-0001-9467-5380

Dr. Öğr. Üyesi Yasemin BOZKURT ÖZYALÇIN

Karabük Üniversitesi, Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Karabük, Türkiye
yaseminbozkurt@karabuk.edu.tr
ORCID: 0000-0001-7881-0474

Öz

Bu çalışma kadın kooperatiflerinin kadının toplumda, ailede ve kamu kurumları nezdindeki statüsüne etkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Kooperatiflerin ürün ve hizmet sağlamak, istihdam oluşturmak gibi ekonomik çıktıların yanında kadınların statüsünü olan etkisine odaklanmaktadır. Son yıllarda desteklerle sayıları artan kadın kooperatiflerinin sosyal, ekonomik, psikolojik boyutlarıyla ele alınması ve bu desteklerin çıktılarının ölçülmesi önem arz etmektedir. Bu doğrultuda Karabük ilinde kayıtlı olan 4 kadın kooperatifi ile iletişime geçilmiş ve 8 kadın ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Nitel yöntemle yürütülen bu araştırma fenomenolojik desen ve içerik analizi ile incelenmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgular, kadın kooperatiflerinin kadının ailedeki, toplumdaki ve kamu kurumlarındaki statüsünü genel olarak güçlendirdiği göstermektedir. Özellikle kooperatif çalışması öncesinde bir mesleği veya kurumsal bir işi olmayan kadınlar, kadın kooperatifinde yer aldıktan sonra tüm alanlardaki statülerinin olumlu değişim yaşadığını belirtmektedir. Kooperatifçilik öncesi mevcut bir kariyeri olan kadınlar ise ailede ve toplumdaki statülerin kooperatif sonrası fazla değişiklik göstermediğini, zaten ürettikleri için değer gördüklerini ancak kamu kurumlarındaki saygınlık ve itibarlarının daha da yükseldiğini ifade etmişlerdir. Dolayısıyla kadınların ailedeki, toplumdaki ve kamu kurumlarındaki statülerinin kadın kooperatifleriyle olumlu olarak değiştiğini ve bu değişimin mevcut bir kariyeri olmayan kadınlar için daha anlamlı olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Kadın Kooperatifleri, Kadının Statüsü, Statü, Toplumsal Statü.

Abstract

This study aims to put forward the impact of women's cooperatives on women's status in society, the family, and in the presence of public institutions. Cooperatives focus on their impact on women's status along with economic outputs such as providing employment, products, and services. It is crucial to tackle with women's cooperatives, which are mounting in number with supports in terms of social, economic, and psychological dimensions, and to measure the outputs of these supports. Accordingly, four women's cooperatives registered in Karabük province have been contacted, and in-depth interviews have been conducted with eight women. This qualitative research was analyzed using phenomenological design, and content analysis. The findings of this study indicate that women's cooperatives have generally strengthened the status of women in the family, society, and public institutions. In particular, women who do not have a profession or an institutional job before joining to a women's cooperative report positive changes in their status to all extents after joining a women's cooperative. Women who also had an existing career before joining to cooperatives have reported that their status in the family, and community has not changed much after involving in cooperatives; they have already been valued for their production, but their prestige, and reputation in public institutions have increased. Consequently, it has been reached consequence that the status of women in the family, society, and public institutions change positively with women's cooperatives, and this change is more significant for women who have not got an existing career.

Keywords: Women, Women's Co-operatives, Status, Status of Women, Social Status.

1. Giriş

Statü kavramı, sosyal yapıları ve bireylerin toplum içindeki konumlarını anlamada önemli bir rol oynar. Statü, bir kişinin bir topluluk içindeki sırasını veya konumunu ifade eder ve zenginlik, eğitim, meslek ve sosyal bağlar gibi çeşitli faktörlerle şekillenir. Sosyolojik tartışmalarda statü, genellikle sınıfla ilişkili olarak, Karl Marx ve Max Weber gibi düşünürlerin bakış açısıyla incelenir. Marx, statüyü ekonomik sınıf ve mülkiyetle yakından ilişkilendirirken, Weber bu kavramı genişleterek yaşam tarzı, eğitim ve sosyal onurun bir kişinin statüsünü tanımlamadaki önemini vurgular.

Modern toplumlarda statü, yalnızca kalıtsal özellikler veya zenginlikle değil, aynı zamanda başarılar ve kişisel çabalarla da belirlenir. Bu değişim, özellikle cinsiyetle ilgili tartışmalarda önemli bir rol oynar; zira kadınların statüsü, tarihsel olarak hem geleneksel roller hem de kamusal hayata katılımlarının evrimi ile şekillenmiştir. Gelenekselden modern toplumlara geçiş, statü ilişkilerinde karmaşık değişimlere yol açmış ve bu durum kadınları önemli ölçüde etkilemiştir. Kadınların değişen statüsü kamusal görünürlük, yasal haklar, aile içi iletişim gibi pek çok alanla ilintilidir. Bu eklektik yapı içindeki statünün negatif yönde seyretmesi, çeşitli eşitsizliklerin doğmasına zemin hazırlar. Kadınların yalnızca cinsiyetlerinden ötürü sahip olamadıkları haklar, statülerinde düşüşe sebep olmakta; yaşanan bu düşüş ise kamusal alanda kadını eşitsizliğin mağdur tarafına itmektedir. Örneğin; kız çocuklarının okutulmaması, okuyan kız çocuklarının ileriki iş yaşamlarında cam tavana maruz kalmaları gibi temel bazı sorunlar doğrudan kadının statüsünü etkilemektedir. Böylece statü düşüklüğü eşitsizlik doğurmakta; ortaya çıkan eşitsizlik statüyü düşürmektedir. Bu döngüsel durumdan çıkılması halinde toplumsal hayatın vazgeçilmez parçası olan kadınlar ancak temel haklara tam erişim sağlayabileceklerdir.

Kadının statüsünde yaşanacak olası bir artış, kadınların sosyokültürel hayata katılımını doğrudan etkileyebilecek en temel unsurlardan biridir. Kadının iş yaşamında, kamu otoriteleri nezdinde ve aile içinde statüsünün artması, sosyal ve psikolojik açıdan destekleyicidir. O halde kadının statüsü müstakil olarak ele alınması gereken önemli bir başlıktır. Mevcut durumu dikkate alan Türkiye Cumhuriyeti, 1990 yılında, Başbakanlığa bağlı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü kurmuş, Pekin IV. Dünya Kadın konferansında alınan kararlar paralelinde Üniversitelerde Kadın Sorunlarına İlişkin Araştırma Merkezleri kurmaya başlamıştır (Ereş, 2006, ss. 42-43). Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, kadın haklarının korunması ve geliştirilmesi için yapılan çalışmaları kapsamaktadır; kadına yönelik ayrımcılığı ve şiddeti önlemeyi, kadınların toplumsal statüsünü ve insan haklarını güçlendirmeyi, sosyal hizmetleri düzenlemeyi ve ulusal ile uluslararası düzeyde iş birliği yapmayı amaçlamaktadır. Ayrıca, kadınların sağlık, eğitim, kültür ve sosyal güvenlik gibi alanlarda daha fazla katılımını sağlamak, farkındalık yaratmak ve kadınların karşılaştığı sorunlara çözüm üretmek için politika ve projeler geliştirilmesini içermektedir. Tüm bu amaçlar doğrultusunda Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Teşkilatı, Tarım ve Orman Bakanlığı Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü arasında “Kadın Kooperatiflerinin Güçlendirilmesi İş Birliği Protokolü” imzalanmıştır. Protokol ile kadın kooperatiflerine yönelik bilinçlendirme çalışmaları, eğitim faaliyetleri, çeşitli finansal destekler ve iş birlikleri hedeflenmiştir. Taraflarca imzalanan protokol, kadının statüsünün kooperatiflerle ilişkisine dair önemli bir örnektir. Zira toplumdaki kadınların rolü, özellikle kooperatifler bağlamında, statüdeki değişiklikleri incelemek için önemli bir bakış açısı sunmaktadır. Kooperatifler, ekonomik ve sosyal hedefleri teşvik eden kolektif girişimler olarak, kadınlara sadece ekonomik bağımsızlık için değil, sosyal katılımın artırılması için de fırsatlar oluşturmaktadır.

Kadın kooperatiflerinin son yıllarda sayılarının artması bazı çalışmaları beraberinde getirmiştir. Türkiye’de kadın kooperatifleri alanında 29 adet lisansüstü tez bulunmaktadır (Gök ve Öztürk, 2024, s. 60). Lisansüstü tezlerin yanı sıra çeşitli makalelerle de kadın kooperatifleri incelenmiştir. Bununla beraber Şahankaya Adar, Dedeoğlu ve Kurtuluş’un (2023) çalışmaları, kadın kooperatif sayılarındaki hızlı artışa rağmen, kadın kooperatiflerinin kadın istihdamını arttırmada ve kadın güçlenmesini desteklemekte zayıf etkiler yarattığını göstermektedir. Aynı çalışma, uzun vadede kadın kooperatiflerinin toplumsal yaşamda ve çalışma yaşamında toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ortadan kaldırılmasında veya azaltılmasında önemli bir güçlenme aracı olduğu belirtmektedir. Türkiye’de kadın kooperatiflerinin kadının güçlenmesi üzerine etkisi incelendiğinde pozitif bir etki ortaya çıkmaktadır. Ancak

ekonomik güçlenme etkisi olumlu ama nispeten zayıf bir güçlenme etkisi sunmaktadır (Şahankaya Adar, Dedeoğlu, 2023). Kooperatifleşmenin temel amaçları kadınların ekonomik, sosyal ve psikolojik bakımdan güçlenmesine katkı sağlamaktır (Kurtege Sefer, 2024: 117). Kooperatiflerin bir işletme olarak, sadece ekonomik bir kurum olarak incelenmesinin ötesinde bu çalışma kadınların sosyal ve psikolojik güçlenmesine katkısı olup olmadığını değerlendirmeyi hedeflemiştir. Komşuluk ve akraba ilişkileri gibi birebir sosyal ilişkilerin zayıfladığı modern hayat içinde sosyalleşme mekânı olarak kooperatiflerin incelenmesi anlamlıdır. Sosyalleşmenin getirdiği, çevre, eğitim, ilişkiler ağı, yeni bilgi ve beceriler edinme gibi kazanımlar kadının statüsünü güçlendirecek faktörler olmaktadır.

Kadının statüsü üzerine yapılan çalışmalardan bir kısmı kadının eğitimi ve statüsü arasındaki ilişkiye odaklanmıştır. Kadının eğitimini yaygınlaşması, aile içi konumlarının iyileşmesine, çalışma hayatına nitelikli girmesine ve siyasal katılımlarına olumlu yönde etkilemektedir (Ereş, 2006:40).

Bu makale, kadınların kooperatiflere katılımının sosyal ve ailevi statüleri üzerindeki etkisini, Türkiye'nin Karabük ilinden örneklerle incelemektedir. Bu kooperatiflerdeki kadınların deneyimlerini ele alarak, bu tür bir katılımın aileleri ve daha geniş topluluk içindeki statülerini nasıl etkilediğini aydınlatmayı amaçlamaktadır.

2. Statü

Statü kavramı, Latince “standing” kökünden gelmektedir ve en yalın haliyle kişinin toplumda işgal ettiği mevkiye işaret eder (Turner, 2000, s. 13). Statü, kişinin toplumdaki pozisyonuyla ilgili olduğundan ve kişilerin pozisyonlarının toplumdaki eşitsizliklerle doğrudan alakalı olmasından kaynaklı kavrama dair çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bununla beraber konuyla ilgili en kapsamlı müstakil eserlerden biri olan ve Bryan S. Turner'e ait Statü'de ana tartışma Karl Marx ve Max Weber üzerinden yapılmaktadır. Zira statü, sıklıkla sınıf kavramı ile ilişkilendirilmektedir ve sınıf ise Marksist düşüncede mülkiyet sahipliği üzerinden ekonomi temelli bir anlam kazanır. Ancak Talcott Parsons'a göre günümüzde mülk sahipliğine atfedilen statü, oldukça çeşitlenmiş bir mesleki yapı lehine büyük ölçüde bozulmuştur ve özellikle eğitimin etkisiyle birlikte artık mesleki dünyadaki konum ve doğuştan gelen statü arasında Marksist analizin varsaydığından çok daha gevşek bir bağ bulunmaktadır (Talcott, 1970, s. 18). Parsons'un da işaret ettiği üzere statü kavramının içeriği, yalnızca ekonomi temelli bir düşünceyle açıklanamayacak kadar geniştir. Bu bağlamda Weber'in statüye dair ortaya attığı düşünceler önem kazanır. Zira statü'yü belirleyen pek çok ölçüt bulunur. Weber'e göre “‘Statü’ (standische Lage) pozitif ve negatif ayrıcalıklar açısından sosyal itibar üzerinde etkili bir hak iddiası anlamına gelecektir” ve bu genellikle şunlara dayanır: yaşam tarzı, formel eğitim, ampirik eğitim, rasyonel öğretim ve uygun davranış formları, kalıtsal ya da mesleki saygınlık, meşru evlilik, ortakçılık, ayrıcalıklı kazanç türlerinin tekeli sahipliği ya da belli kazanç türlerinden uzak durma ve geleneklerdir (Weber, 2012, s. 427). Bu bağlamda Weber'e göre:

Statü ayrı ya da belirsiz bir türün sınıf konumuna dayanabilir. Yine de sadece bunun tarafından belirlenmez: Para ve girişimcilik konumu kendi başarılarına statü yeterlilikleri değildir; yine de bunlara yol açabilirler; mülkün olmaması tek başına, bir statü engeli değildir; yine de onun nedeni olabilir. Aksine, statü, bir sınıf konumunu tamamen belirlemese de, onunla aynı olmadan etkileyebilir. Bir subayın, memurun ya da öğrencinin sınıf konumu servetlerine göre büyük ölçüde değişir; ancak farklı bir statüye yol açmaz, çünkü yetiştirme tarzı ve eğitim ortak bir yaşam tarzı yaratır. (Weber, 2012, s. 427).

Statüyü belirleyen unsurlar dikkate alındığında iki farklı statü ile karşılaşmaktadır: Bunlar; kişilerin doğum yoluyla sahip oldukları ve üzerlerinde kendilerinin bireysel çabasının etkili olmadığı statü (aile, soy, cinsiyet vb.) ile daha sonraları çabalarıyla kazandıkları (meslek, kariyer, finansal başarı vb.) statülerdir. Kişilerin doğuştan gelen “verilmiş” statüleri geleneksel toplumlarda daha belirleyici olmasına karşın, “bazı değer ve normların eşitliğe, özellikle yurttaşların fırsat eşitliğine bağlı olmasından kaynaklandığı” çağdaş endüstriyel toplumlarda “kazanılmış statü” daha büyük etkiye sahiptir (Turner, 2000, s. 14). Modern toplum kazanılmış statülerin etkin olduğu toplumdur.

Statü, sahip olduğu anlam ve türleri bakımından sıklıkla rol kavramı ile karıştırılmaktadır. Ancak sosyal rol ile kastedilen kişilerin sahip oldukları statüler içerisinde kendilerinden beklenene uygun davranmalarıdır. Bu bakımdan rol, bizlere kişilerin toplum içinde “ne yaptıklarını” anlatır (Fichter, 2019, s. 112). Örneğin; meslek sahibi olmak, daha özelden öğretmen olmak toplum içinde bir statü göstergesi olabilir. Ancak öğretmenden beklenen şekilde davranmak role ilişkin bir ölçüttür. Rol, statünün bir parçası olarak işlev görür.

Statüyle ilişkili bir diğer kavram ise toplumsal tabakalaşmadır. Kişiler, toplumdaki pozisyonlarına benzerlik gösteren diğer bireylerle bir araya gelerek toplumsal tabakalaşmayı meydana getirirler. Bu bağlamda Gordon Marshall statünün daha güçlü olan anlamı için; “statü grupları ya da katmanlarının hukuksal, siyasi ve kültürel ölçütlerle derecelendirilip düzenlendiği bir toplumsal tabakalaşma biçimini anlatır.” ifadelerini kullanmaktadır (Marshall, 1999, s. 697). Sosyal tabakalaşmada da statü gibi çeşitli unsurlar belirleyicidir. Varlık ya da mülk sahibi olmak tabakalaşmada etkin unsurlardan olsa da yine tek başına yeterli değildir. Burada toplumsal cinsiyet, yaş, dinsel bağ veya askeri rütbe gibi diğer nitelikler de etkindir. Mevcut etkenler bir araya gelerek toplumdaki tabakaları oluşturur. Toplumsal tabaka “insan toplulukları içindeki gruplar ve bireyler arasında var olan eşitsizlikleri açıklamak amacıyla” kullanılır (Giddens, 2012, s. 340). Konumuz bağlamında toplumsal tabakalaşma, kadınların toplumsal statüleri açısından önemlidir. Kadınların tarih boyunca yaşamış oldukları eşitsizlikler toplumsal tabakalaşma üzerinden okunabilir. Ancak kadınların yalnızca cinsiyetleri, tabakalaşmada etken tek unsur değildir. Mevcut finansal durumları, aile bağları, aldıkları eğitim gibi statülerini etkileyen pek çok etmen eşitsizliklerin doğru okunmasında önemlidir. Bu bağlamda kadınların bir kooperatif içerisinde yer almalarının, yaşadıkları statü dönüşümleri üzerinden okunması, yaşanan dönüşümün eşitsizlikler nezdinde ne yönde bir gelişim seyrettiğini anlamak adına da önem taşımaktadır.

Mevcut görüşler dikkate alındığında statü, pek çok unsurun etkili olduğu ve toplumla bireyin karşılıklı etkileşiminden doğan bir toplumsal pozisyonu ifade eder. Kişilerin sahip olduğu meslek, edindiği finansal birikim, ailesel durumu, dini, biyolojik unsurları, doğuştan sahip oldukları ve sonradan edindikleri kazanımlar statüde belirleyicidir. Örneğin; bir kadının cinsiyeti, ırkı ve soyu, sahip olduğu aile, nerede doğduğu gibi pek çok unsur doğuştan sahip olduğu statüyü gösterir. Ancak yaşamının ileriki safhasında alacağı eğitim, sahip olacağı meslek, ortaya koyduğu finansal başarı, yapmış olduğu evlilik ve yapacağı/yapmayacağı çocuklar gibi diğer birçok etmen de sonradan edindiği statüler olacaktır. Kadının statüsü tüm bunların birleşiminden doğan ortak bir anlamı ifade eder. Konumuz bağlamında ele alındığında, kadınların bir kooperatife girerek yaşamlarında (varsa) gerçekleşecek değişimler kadının statüsü ile doğrudan alakalıdır. Bu bağlamda kadın kooperatiflerinin kadının statüsünde nasıl bir rol oynadığı sorusu önem kazanmaktadır.

2.1. Kadının Toplumdaki ve Ailedeki Statüsü

Geleneksel toplumdan modern topluma geçişle birlikte toplumsal yapılarda büyük değişimler meydana gelmiştir. Temel

geçim kaynaklarının değişmesi, yaşam alanlarının değişmesi ile sonuçlanmış ve modern kent hayatı ortaya çıkmıştır. Modern devlet yapısıyla birlikte kamusal alan ve özel alan ayrımı belirginleşmiştir. Dahası eğitim sistemleri gelişmiş ve toplumsallaşma süreçleri geleneksel döneme nazaran farklılık göstermeye başlamıştır. Tüm bu dönüşüm süreci girift bir modern yaşamı ortaya çıkarmıştır. Böylece modern yaşamda statü ilişkileri de daha karmaşık bir hal almıştır. Yukarıda bahsi geçtiği üzere artık statüyü belirleyen pek çok unsur bulunmaktadır. Tüm bu süreçlerden kadın-erkek ilişkileri de doğal olarak etkilenmiştir. Ortaya çıkan yeni toplum biçiminde yeni rollerin neye göre olacağı sorunu gündeme gelmiştir. Kadının geçmişten devraldığı çeşitli cinsiyet temelli yaklaşımlar da göz önüne alındığında toplumda kadının rolü ve statüsü bahsi daha sık tartışılmıştır.

Toplumsal statüler dikkate alındığında kadınlar, verilmiş statülerinden cinsiyetleri gereği toplumsal eşitsizliklerin bir tarafı olarak tarih sahnesinde yer almışlardır. Zaman içinde eşitsizliklerin giderilmesi adına önemli adımlar atılmıştır. Özellikle 18. yüzyıldan itibaren örgütlenerek hareket eden kadınlar, toplumsal statülerini yükseltmek ve eşit haklar elde edebilmek adına mücadele vermişlerdir. Kadınlar bu mücadelelerinin neticesinde eğimden ekonomiye, ev yaşamlarından kamusal alana pek çok kazanım elde etmişse de günümüzde hala bu kazanımların ne ölçüde yeterli olduğu tartışmalıdır.

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de kadınlar Tanzimat’tan itibaren eşit haklar talebi için mücadele etmiştir. Bu süreçler içinde Türk kadınları eğitimde, yayıncılık faaliyetlerinde, sosyal kurumlarda ve hatta siyasi kurumlarda aktif rol almışlardır. Tüm bu gelişmeler Türk kadının toplumsal statüsü adına bir ilerlemeyi göstermişse de günümüzde hala Türk akademisi Türkiye’deki kadınların eşitlik mücadelesindeki başarılarını tartışmaya devam etmektedir. Kadının toplumdaki statüsü bu eşitsizlik tartışmalarının başat unsurudur.

Türk kadının toplumsal statüsü, Osmanlı aydınlarının da gündeme yer almıştır (Bora, 2017, s. 741). Dönemin reformcu aydınları tarafından Türk kadının statüsü, Osmanlı toplumu yapısına işaret eden önemli bir gösterge olarak kabul edilmiştir (Aykut, 2020, s. 57). 20. yüzyılın aktif ideolojileri (Türkçülük, Batıcılık, Osmanlıcılık), “ideal Türk kadını” imajını yaratmaya çalışmışlardır. Dönemin fikir öncüleri Osmanlı’nın içinde bulunduğu durumdan kurtulmasının en önemli yollarından biri olarak Türk kadını imajının değişmesi gerektiğini öne sürmüşlerdir (Bora, 2017, s. 744). Toprak, “asri” ve “hür” Türk kadını kimliğinin Batılılaşma tecrübesinin önemli bir ayağı olduğunu, Türk kadınının modernleşme politikalarında itici güç olarak seferber edildiğini ifade etmektedir (Toprak, 2019, s. 41). Türk kadınının toplumsal statüsünün, toplumun tamamının ahvalini gösteren bir işaret olarak algılanması

uzunca yıllar devam etmiştir. Bugün hala modernleşme tecrübesini kadın üzerinden okuyan ve anlamlandıranlar olduğu gibi İslami yeniden uyanış projelerinin ana karakterinin kadın olduğunu düşünenler de vardır. Kadınlar bu kıvraklar arasından sıyrılarak kendi seslerini bulmak adına önemli mücadeleler vermektedir. Bu minvalde çeşitli sivil toplum örgütlerinden kooperatiflere kadar geniş bir alanda faaliyet yürütmektedirler. Yürütülen bu faaliyetlerin kadının statüsü üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğu meselesi bu bağlamda önem kazanmaktadır.

Türk kadınının aile içindeki statüsü ise annelik ve eşlik üzerinden idealize edilmiştir. Osmanlı'nın son dönemlerinden itibaren kadının annelik üzerinden kutsanması neredeyse hâkim bir dil olmuştur. Berktaş, dönemin önemli yazarlarından Peyami Safa'nın Türk kadını üzerine görüşlerini aktarırken; iyi bir kadının evvela iyi bir eş ve iyi bir anne olması gerektiğini söylediğini ifade eder (Berktaş, 2010, s. 82). Özellikle 1980'li yıllarda *Kadın ve Aile* ve *Bizim Aile* gibi dergilerin yayımlanmaya başlaması kadının statüsünün aile üzerinden okunduğunun bir göstergesi niteliğindedir. Bu dergilerde kadınsal sorunlar, aile içi meseleler, annelik, çocuk bakımı ve kadının eğitimi gibi çeşitli meseleler ele alınmıştır. Bugün hala kadının aile içindeki statüsünün belirlenmesinde iyi bir eş olması ve annelik vazifesini iyi bir şekilde yürütmesi önemli etkenlerdir. Ancak çalışma hayatına katılan ya da kamusal alanda daha fazla yer alan -sözelimi bir kooperatif içinde yer alan- kadınların annelik ve eşlik rolleri bağlamı da dikkate alındığında aile içi statülerinin ne ölçüde dönüşüme uğradığı bahsi önemlidir.

2.2. Sivil Toplum Kuruluşları ve Kadının Statüsü

Sivil Toplum Kuruluşları (STK'ler), politik alanın dışında kalan, merkezi otorite ve hiyerarşik bir yapıya sahip olmayan toplumsal ilişkiler ağıdır (Karayel Bilbil ve Polat, 2021, s. 338). STK'ler sağladıkları esnek çalışma alanı ile toplumsal alanın kültürel, ekonomik, hukuki vb. açılardan gelişimine katkı sağlar. Gönüllü ve rızaya dayalı bir yapısı olan STK'lerin devletle toplum arasında bir alan yaratma misyonu da bulunmaktadır. Bu noktada sivil örgütler hem mevcut politik düzeni sınırlayabilir hem de meşrulaştırıcı bir etki gösterebilir. STK'ler belirli bir fikri temelde hareket ederek mevcut ideolojinin savunuculuğunu yapabilir. Bu bağlamda kadın hakları, kadın statüsü, toplumsal cinsiyet gibi konuları temel alan ve çalışmalar yapan birçok sivil toplum örgütü bulunmaktadır. Türkiye'de de bu alanlarda çalışmalar yürüten STK'ler bulunmaktadır. Sözelimi KA-DER, Mor Çatı, AMARGİ, KADEM gibi birçok oluşum kadınların kamusal alanda görünür olmaları ve haklarına erişmeleri adına çalışmalar yürütmektedir. Türkiye'de kadına yönelik çalışan sivil toplum

kuruluşları son yıllarda niteliksel ve niceliksel anlamda ilerleme katetmektedir.

Sivil toplum örgütleri, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın hakları konusunda önemli aktörlerdir. Bu örgütler, kadınların haklarını savunmakta, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimlerini kolaylaştırmakta ve kadına yönelik şiddet gibi kadınların mağduriyet durumlarında da destek sağlamaktadır. Ayrıca, kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazanmaları için mikro finans, mesleki eğitim ve girişimcilik programları gibi projeler yürütmektedirler. STK'ler, kadınların politik hayata katılımını teşvik etmekte ve liderlik pozisyonlarına gelmelerini desteklemektedir.

Kadınların gelişimini ekonomiden politikaya, mikro düzeyden makro düzeye destekleyen kadına yönelik sivil toplum kuruluşları kadınların statüsünde de önemli bir etkiye sahiptir. Bu kuruluşlar kadınların haklar elde etmesini destekleyerek onlara alan açacak politikaları baskılamamanın yanı sıra alt mercilerden yönetime kadar kuruluşun büyük çoğunluğunda kadınlara yer vermesi ile de kadınlara farklı imkânlar sağlamaktadırlar. Böylece STK'ler kadınların kamusal alanda faaliyet gösterebilmelerine olanak sağlamaktadırlar. Statünün kapsamlı tanımı düşünüldüğünde, kadınların sosyokültürel alanda etkinlik göstermesinin onların statülerinde artış sağladığı iddia edilebilir.

STK'lerin kadın hakları konusunda karşılaştığı zorluklar da göz ardı edilmemelidir. Finansman yetersizliği, politik baskılar, toplumsal normlar ve geleneksel değerler, STK'lerin çalışmalarını sınırlayan başlıca faktörlerdir. Ayrıca, bazı durumlarda, STK'lerin projelerinin sürdürülebilirliği de tartışma konusu olabilmektedir. Kadınların toplumsal statüsünün kalıcı bir şekilde değişmesi, uzun vadeli stratejiler ve sürekli destek gerektirmektedir.

Sivil Toplum Örgütlerinin çok çeşitli çalışma alanlarından biri de kooperatiflerdir. Bu yapılar bir girişim modeli ya da finansal kuruluşlar gibi gözükse de sosyokültürel alanda yaptıkları çalışmalar ile sivil toplum örgütlerinin çalışma ağına benzerlik göstermektedir. Özellikle kadın kooperatifleri kadınlara çalışma olanağı sağlaması, farklı iş alanlarında öğretici pozisyonda yer vermesi ve çeşitli faaliyetler ile kadınlara sosyal imkanlar sunması ile kadınların statüsel dönüşümünde önemli bir yere sahiptir.

2.3. Kadın Kooperatifleri

“Kooperatifler insanların bir araya gelerek sosyal, ekonomik ve kültürel amaçlarına demokratik karar verme yoluyla ulaşmalarını sağlayan bir girişim modelidir” (Emiroğlu, 2019).

Kooperatiflerde amaç, “ortakların ekonomik menfaatlerini,

meslek veya geçimlerine ait ihtiyaçlarını işgücü ve parasal katkılarıyla karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma suretiyle sağlayıp korumak" tır (T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2024). Bu amaçlar doğrultusunda Türkiye'de kadın kooperatifçiliği 2000'li yıllarla beraber ortaya çıkmıştır. Ortaya çıktığı günden bu yana kooperatifler kadınların finansal birliktelikler kurmasının yanı sıra sosyal faaliyetlerden eğitimlere çok çeşitli faaliyetlerde bulunmasına olanak tanımıştır. Bu bağlamda kooperatifler girişim modeli olsalar da sosyal yönü kuvvetli yapılanmalardır.

Kooperatifte yer alan kadınların yalnızca ekonomik kazanç elde etmediği, aynı zamanda kamusal alanda çeşitli faaliyetlerle varlık kazandıkları düşünülebilir. Aynı zamanda bu kadınlar bir araya gelerek yarattıkları sosyal alan içinde de gelişim göstermektedirler. Ancak ortaya çıkan bu durumun onların statülerini etkileyip etkilemediği meselesi önemlidir. Zira kooperatiflerin kadınların statü dönüşümlerindeki etkisi tam olarak anlaşılmış değildir. Bu makalede Karabük örneğinde kadın kooperatiflerinin kadınların sosyal ve aile içi statülerine etkisi incelenecektir.

3. Metodoloji

Bu çalışma kadın kooperatiflerinde yer alan kadınların ailedeki, toplumdaki ve kamu otoriteleri nezdindeki statü değişimini ele almaktadır. Kadınların kooperatif çalışmalarında bulunmadan önceki ve sonraki statülerinin değişip değişmediğini, değiştiyse bu etkinin yönünü anlamaya çalışmaktadır. Bu amaçla nitel araştırmada sıklıkla kullanılan amaçlı örneklem tercih edilerek Karabük ilinde kayıtlı olan 4 kadın kooperatifine irtibata geçilmiştir. Amaçlı örnekleme yöntemi pek çok durumda, olgu ve olayların keşfedilmesinde ve açıklanmasında yararlı olmakta ve derinlemesine çalışılmasını sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 118). Kooperatifte farklı pozisyonlarda yer alan kadınların, görüşme formundaki sorulara verdikleri cevaplardan yola çıkarak, kooperatifçiliğin kadının ailede, toplumda ve kamu otoriteleri nezdindeki statülerinde değişime sebep olup olmadığının anlaşılması amaçlanmaktadır. Bu bireylerin deneyimlerini kadın kooperatifleri ve statü olguları üzerinden incelemek için araştırmada nitel araştırma desenlerinden fenomenoloji (olgubilim) kullanılmıştır. Fenomenolojik çalışma birkaç kişinin bir fenomen veya kavramla ilgili yaşanmışlıklarının ortak anlamını tanımlamaktadır. Fenomenolojinin temel amacı bir fenomenle ilgili bireysel deneyimleri evrensel nitelikteki bir açıklamaya indirgemektir (Creswell, 2016: 77). Bize tamamen yabancı olmayan aynı zamanda da tam anlamını kavrayamadığımız olguları algılamayı amaçlayan çalışmalar için fenomenoloji

uygun bir araştırma zemini oluşturur (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 69). Kadın kooperatiflerinde çalışmanın kadınların statüsündeki etkisini kadınların yaşanmışlıkları üzerinden anlama amacını taşıyan bu çalışma için fenomenolojik yaklaşım uygun bulunmuştur.

Çalışmada örneklem olarak Karabük ilindeki dört kadın kooperatifinden ikişer görüşmeci olmak üzere sekiz kadın hedeflenmiştir. İrtibata geçilen dört kadın kooperatifinden üç kadın kooperatifi geri bildirimde bulunmuştur. Bu üç kadın kooperatifinden yönetici veya çalışan olarak bulunan toplam 8 kadın ile mülakat tekniği ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırmalarda doygunluğa ulaşmak için gereken uygun örneklem büyüklüğü çalışmaya özgü ve birkaç faktöre bağlı olabilmektedir. Bununla birlikte doygunluğa yönelik çeşitli yaklaşımlar kullanan testler, örneklem büyüklüğünün 5 ile 24 görüşme arasında değiştiğini göstermektedir (Hennink ve Kaiser, 2022; Creswell, 2013; Sarfo, Debrah, vd. 2021).

Araştırmanın veri toplama sürecinde nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde örneklem seçilmiş, kişiler tespit edilmiş, önsel oluşturulmuş görüşme formundaki soruları kadınların mülakat yöntemi ile cevaplaması sağlanmış, elde edilen veriler kayda geçilmiştir. Bir çalışmada veri toplama döngüsünde kişilerin belirlenmesi, erişimin sağlanması, amaçlı örnekleme, veri toplama, verilerin kaydı, alan sorunların çözümü ve verilerin saklanması veri toplama faaliyetlerinin tümünü kapsamaktadır (Creswell, 2013: 146).

Verilerin analizi içerik analizi aracılığıyla yürütülmüştür. İçerik analizinde temel amaç toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Verilerin kodlanması, temaların bulunması, kod ve temaların düzenlenmesi, bulguların tanımlanması ve yorumlanması nitel araştırmalarda verilerin içerik analiz aşamalarını oluşturur (Yıldırım, Şimşek, 2016: 243). Görüşme yöntemiyle elde edilen veriler yazıya aktarılmış ve kod listesi oluşturulmuştur. Analiz sonrası ortaya çıkan tablodaki veriler yorumlanmış ve literatürdeki ilgili çalışmalar çerçevesinde tartışılmıştır. Nicel araştırmanın aksine nitel araştırmada veri temelli yorumlar ve anlam kazandırılmış sonuçlar önem kazanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 362).

4. Bulgular ve Tartışma

Çalışmanın bulgularında öncelikle sekiz görüşmeciye ait demografik bilgiler yer almaktadır. Ardından görüşmede yöneltilen sorular ve verilen cevaplardan kodlamalar oluşturularak tablo halinde sunulmaktadır. Elde edilen veriler kodlamalar üzerinden betimsel olarak yorumlanmakta ve içerik analiziyle tartışılmaktadır.

Örneklem Kümesi:**Tablo I: Araştırma Örneklemindeki Katılımcıların Demografik Özelliklere Göre Dağılımı**

	Değişken	Dağılım
Yaş	50-60	6
	49	1
	18	1
Cinsiyet	Kadın	8
Medeni Durumu	Evli	5
	Bekar	3
Eğitim Durumu	Lisans	3
	Lise	3
	Ortaokul	2
Çocuk Sayısı	0	2
	1	1
	2	4
	5	1
Aylık Gelir	0	2
	0-10.000	3
	10.000-30.000	2
	30.000-50.000	1
Mesleki Deneyim	Laborant	1
	Ev hanımı	2
	Öğrenci	1
	Hemşire	1
	Esnaf	1
	İşçi	1
	Öğretmen	1

Tablo II: Araştırmadan Elde Edilen Bulgular

Görüş- meci	Kooperatifçiliğe başlama gerekçesi	Kooperatifçiliği tercih gerekçesi	Beklentinin gerçekleşme durumu	Toplumsal statüde değişim	Kamu otoriteleri nezdinde statü değişimi	Aile içinde statü değişimi	Kooperatif- çilikten memnuniyet
G1	-Dışa dönük (başkalarına yararlı olma/manevi beklentiler) -İçe dönük (maddi beklentiler)	Maksatlı değil (dışsal/öneri)	Gerçekleşmiş	Olumlu değişim oldu	Olumlu değişim oldu	Olumlu değişim oldu	Memnun (an- cak memnun ol- madığı yönler de var)
G2	-Dışa dönük (başkalarına yararlı olma/manevi beklentiler)	Maksatlı değil (dışsal/öneri)	Gerçekleşmiş	Değişim olmadı	Olumlu değişim oldu	Değişim olmadı	Memnun
G3	-Dışa dönük (başkalarına yararlı olma/manevi beklentiler)	Maksatlı (içsel)	Gerçekleşmemiş	Değişim olmadı	Değişim olmadı	Değişim olmadı	Memnun değil
G4	-Dışa dönük (başkalarına yararlı olma/manevi beklentiler) -İçe dönük (maddi beklentiler)	Maksatlı değil	Kısmen gerçek- leşmiş (statü olarak, maddi olarak değil)	Olumlu değişim oldu	Olumlu değişim oldu	Olumlu değişim oldu	Memnun
G5	-Dışa dönük (başkalarına yararlı olma/manevi beklentiler)	Maksatlı (içsel)	Gerçekleşmiş	Değişim olmadı	Olumlu değişim oldu	Değişim olmadı	Memnun
G6	-Dışa dönük (başkalarına yararlı olma/manevi beklentiler) -İçe dönük (maddi beklentiler)	Maksatlı değil	Gerçekleşmiş	Olumlu değişim oldu	Olumlu değişim oldu	Olumlu değişim oldu	Memnun (an- cak memnun ol- madığı yönler de var)
G7	İçe dönük	Maksatlı değil	Kısmen gerçek- leşmiş	Olumlu değişim oldu	Olumlu değişim oldu	Olumlu değişim oldu	Memnun (an- cak memnun ol- madığı yönler de var)
G8	-İçe dönük (maddi beklentiler)	Maksatlı	Gerçekleşmiş	Değişim olmadı	Değişim olmadı	Değişim olmadı	Memnun (an- cak memnun ol- madığı yönler de var)

4.1. Kooperatifçiliğe Başlama Gerekçesi

Genel olarak bakıldığında mülakatlara katılanların koö-
peratifçiliğe manevi tatmin amacıyla katıldıkları anlaşılma-
ktadır. Bu bulgu, STK'lara katılma motivasyonu bakımından
bakıldığında rasyonel görünmektedir. Ancak bazı görüşme-
ciler (Örn: G1 ve G6) manevi tatmin arayışı yanında maddi
beklentilere binaen de kooperatifçiliğe yöneldiğini ifade et-
miştir. Bu anlamda aşağıda verilen ifadeleri ilgi çekicidir:

“Ben kendi hayatımı sorguladığımda başkaları için ne yap-
tım diye [bakıyorum]. Bizim hayatımızda önemli olan şey
kendimiz için yaptıklarımızdan çok başkaları için yaptık-
larımız. Bizim kooperatifimiz ticari amaçlı olsa da bir yönü
de sosyal amaçlı.” “Tabii bir işe de ihtiyacım vardı. Çok uzun
yıllar önce çalıştım. Arkasından işte sigortalılık sürem vardı.
Onu bir doldurmam tamamlamam gerekiyordu.”

Bu ifadelerden anlaşılabilceği üzere kadınların kooperatifçi-
liğe başlama gerekçelerinin temelinde maddi ve manevi tamam-
lanma arayışıdır. Bu bulgular doğrudan kadının statüsünü
karşılıyor ve tanımlıyor veyahut da onunla doğrudan ilişki
kuruyor gibi görünmeyebilir. Ancak dikkat edilirse dolaylı da
olsa kadının statüsüne temas eden bir yönü vardır. Şöyle ki,
neticede başkalarına yardımcı olma arayışı insanın dünya-
daki anlam arayışına da denk gelmektedir. Başkalarına yar-
dımçı olanların, bireysel manevi tatminleri bir yana, toplum
içerisinde kulaktan kulağa “başkalarına yardımcı olan in-
san” olarak etiketlenenlerini, nihayet statüsel olarak bir
farklılaşma yaşayacaklarını ileri sürmek olasıdır. Bununla
birlikte maddi anlamda belirli bir güce sahip olunmasının
da benzeri bir etki üreteceğini söylemek yanlış olmayacaktır.
Dolayısıyla kooperatifçiliğe katılımla birlikte kadınların
doğrudan statü olarak yükselme arayışları yok ise de yan

bir çıktı olarak buna eriştiklerini ifade etmek mümkündür.

4.2. Tercih Gerekçesi

Görüşmecilerin kooperatifçiliği tercih etme nedenleri genel olarak maksatsız/bilinçli olmayan olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadınların kooperatif çalışmalarında yer almaları birinin teklifi, tavsiyesi veya önerisi ile olmuştur. Tam bilinçli denilemeyecek bir tercihle kooperatifçiliğe başlamışlardır.

Çalışmaya katılan kadınlardan 2'sinin cevabından bilinçli ve maksatlı bir tercih ile kooperatifçiliğe başladığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla kadının statüsündeki değişim genel olarak kadının maksatlı bir arayışı olmaksızın başlamıştır. Buradan kadınların toplumda ve ailede statüsünü artırmak için böyle bir çalışma yoluna doğrudan katılmayı düşünmediğini söylemek mümkündür. Çalışmaya katılanların büyük bir kısmı statü arayışında olmaksızın böyle bir faaliyet içinde yer almıştır. Maksatlı olarak kooperatifçiliğe başlayanların kurucu kişiler olması ve gerekçelerinin dışa dönük yani başkalarına yarar amaçlı olması dikkat çekicidir. "Sivil toplum kurumlarında yer aldım, esnaflık yaptım. Ben olaya (kadınların ihtiyaçlarına) çok hâkim olduğum için kooperatifi açtım, sebepim kadınlara faydalı olmaktı" ifadesi maksatlı tercihte bulunan görüşmeciye aittir. Burada bir ihtiyacı görüp belli bir amaç doğrultusunda kooperatifçiliğe başlaması, yönetici ve kurucu pozisyonundaki kadınların statü arayışını da ortaya koymaktadır. Mevcut rolünde önüne gelen ihtiyaca cevap veren biri olmak, bir sorunu çözmek, eksikliği gidermek toplum nezdinde itibar sağlamaktadır. İyi bir işe öncül olmanın saygınlık getirdiği muhakkaktır. Görüşmeci ifadesinde yer alan "bana hiçbir şey kazandırmadı ama ben çok şeyler kazandım" cümlesi kooperatifçiliğin maddi kazanımdan çok güven ve statüsel kazanımlarını ön plana çıkartmıştır. Görüşmeci beyanlarından maksatsız olarak bu işe giren kadınların, maksatlı olarak bu işe başlayanların daveti üzerine yer aldıkları anlaşılmaktadır. Genelde maksatsız başlayan kadınların o kooperatifin amacına yönelik bir yeteneği, çalışma alanı, ilgisi bulunması onun davet edilmesine sebep oluşturmuş ve beraberinde statü kazanmasını da sağlamıştır.

4.3. Beklentinin Gerçekleşme Durumu

Kadın kooperatiflerinden beklentilerinin gerçekleşmesi sorusuna verilen cevaplara bakıldığında karşımıza yoğun bir şekilde beklentinin karşılanmış olması çıkmaktadır. Bu temada dikkat çeken nokta, yani başkalarına yarar sağlama gibi manevi tatmin amacıyla girenlerin beklentilerinin büyük oranda gerçekleşmiş olmasıdır. Maddi bir amaçla kooperatifçiliğe başlayanların beklentilerinin ya gerçekleşmediği

ya da kısmen gerçekleştiğini görüyoruz. Statüyü yalnızca ekonomik bir bağlamda ele almış olsaydık buradan elde edeceğimiz çıktı ile kooperatiflerin statüsel bir beklentiyi karşılamadığı söylenebilirdi. Ancak bir bütün olarak statünün sosyokültürel olanla ilişkisini de ele aldığımızda, kadınların sosyokültürel bağlamda statüsel beklentisinin karşılandığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Beklentisinin yarı yarıya karşılandığını söyleyen görüşmecinin şu cevabı daha net bir veri sunmaktadır: "Belki başka yerde çalışmış olsam daha iyi para kazanırdım ama kadın kooperatifindeki ayrıcalık olmazdı. Bizi davet ettiler, farklı şehirlerdeki fuarlara gittik. Biraz da devletin desteği olduğundan hoş geliyor insana. Bunlar evde otururken hayal edemediğim şeyler aslında". Görüşmecinin bu ifadeleri maddi beklentisinin yeteri kadar karşılanmadığını ancak statü olarak beklentisini fazlasıyla karşılandığını ortaya koymaktadır. Beklentisinin karşılandığını belirten görüşmecilerden biri de "Bu işe başlarken kooperatifçiliğin sosyal yönünü hiç atlamadan imkanları kısıtlı kadınları ön planda tutmaya çalıştık. Bana motivasyon sağlayan para kazancı değildi. Kendi işim de vardı. Benim motivasyonum evlere iş verebiliyor musunuz diyen, bazen eşinden dert yanan, bazen kayınvalidesinden dert yanan, bazen çevresinden dert yanan kadınlara bir kapı aralamaktı. Burada da beklentimizin karşılığını aldık"

Genel olarak kooperatiflerin kazancı piyasadaki diğer işlere göre az olması beyanıyla karşılaşıyoruz. Buna rağmen statü olarak tatmin ediyor, bir üretim içinde yer almanın ve bir işe yarıyor olmanın beklentisini karşılıyor. Katılımcıların, maddi beklentilerinin tümüyle karşılanmadığı halde kooperatifçiliğe devam ediyor ve devam etmek istiyor oluşu da statüsel olarak getirisinin yüksek, sosyal olarak tatmin ediyor olduğunu göstermektedir. Bu bulgudan elde edilen kadın kooperatiflerinin ekonomik beklentiyi karşılamada yetersiz kalması mevcut çalışmalarla da paralellik göstermektedir. Kadın kooperatiflerinin kadının güçlenmesi ve istihdamını artırmasına yönelik etkisi de zayıf bulunmuştur (Şahankaya Adar, Dedeoğlu, Kurtuluş, 2023). Bu çalışmalardan hareketle kooperatiflere olan katılım motivasyonunun sosyal beklenti ağırlıklı devam edeceğini söylemek yanlış bir tespit olmayacaktır.

4.4. Toplumsal Statüde Değişim

Araştırmaya katılan kooperatif çalışanı kadınların, toplumsal statüsündeki değişimlerine bakıldığında katılımcıların yarısı olumlu değişim olduğunu yarısı da bir değişim olmadığını beyan etmiştir. Kooperatifte çalışmaya başladıktan sonra kadınların toplumsal statüsünde olumsuz bir değişim

olmadığı açıktır. Toplumsal statülerinde herhangi bir değişim olmadığını ifade edenlerin demografik göstergelerine bakıldığında (Örn. G2, G3, G5, G8) kooperatifçilik öncesinde veya eşzamanlı olarak başka işte çalıştıklarını görmekteyiz. “Ben zaten esnafım, bir çevrem ve bilinirliğim var”, “ben tanınır bir eğitimciyim, kooperatifçi olmanın benim için toplumsal statüsü kazanımı olmamıştır ancak kooperatifimizde çalışan birçok kadın evlerinden ilk kez bir iş için çıktılar. Onlar için güzel değişimler oldu” şeklindeki ifadeler kooperatifçilikle bir meslek ve iş kazanımı olanların toplumsal statüsünün arttığını göstermektedir. Bu noktada Weber’in statüye yüklediği anlam ve dayanaklar doğrulanmaktadır. Kuramsal kısımda belirtildiği üzere Weber’e göre statü, sosyal itibarı sağlayacak hak iddiaları anlamına gelmekteydi. Formel veya ampirik eğitim, mesleki saygınlık, meşru evlilik statü sağlayan unsurlardan bir kısmıydı. Bu çalışma da meslek sahibi olan, belli eğitim düzeyinde bir saygınlığa sahip olan, herhangi bir üretim içinde yer alan kadınların kooperatifçilik sonrası ekstra bir statü artışı olmadığı anlaşılmaktadır.

Görüşmecilerden, toplumdaki statüsü olumlu etkilenenler (G1, G4, G6, G7), öncesinde bazı mesleki deneyimleri olmuş olsa da herhangi bir sosyal veya ekonomik üretim içinde yer almayan katılımcılardır. Dolayısıyla bir üretim faaliyeti içinde yer almanın toplum nezdindeki statüyü olumlu etkilediği anlaşılmaktadır. Bu değişim kooperatif çalışmalarında yer almalarıyla doğrudan ilişkili olmuştur.

Toplumsal statülerindeki olumlu değişime dikkat çeken katılımcıların, “bir yere gittiğin zaman duyulmuş oluyorsun, güzel işler çıkartıyorsun, farklı gözle bakılıyor”, “ev hanımlarından iş kadınına dönüştük, etrafta daha bir saygınlık oluştu” ifadeleri toplumun kişilerin itibarına yüklediği anlam bakımından dikkat çekicidir. Bu beyanlardan kadınların kazanç elde etmelerini sağlayan bir üretim içinde yer almalarından dolayı statü kazanımlarının olduğunu anlıyoruz. Bununla birlikte kurumsal bir yapı altında yer almaları, kooperatifi temsilen toplumda rol almaları da statü artışını sağlayan diğer etken olarak karşımıza çıkıyor.

4.5. Kamu Otoriteleri Nezdinde Statü Değişimi

Genel olarak kooperatifçiliğin kamu otoriteleri nezdinde bir statü artışı sağladığını görmekteyiz. Katılımcıların büyük çoğunluğu olumlu bir değişim yaşadığını ifade etmektedir. “30 Ağustos Zafer Bayramı’nda valilik bize organizasyon yaptırdı. Kooperatifte çalıştığım için, ortak olduğum için sana farklı davranıyorlar”, gibi birçok bulgudan kadın kooperatifinde bulunan kadınların kamusal programlarda temsil edildiği anlaşılıyor. Başka bir görüşmecinin ifadesi

de şöyle; “kooperatifçilik dediğin zaman, hele bir de kadın kooperatifçiliği dediğin zaman devletin kurumlarında sahiplenme oluyor. Tek başına ticaretle uğraşmaktansa kadın kooperatifinde olmak çok daha fazla kapı açıyor kamu kurumlarında”. Bu beyanat ile devletin kadın kooperatiflerini destekleme politikasının kooperatifler nezdinde de hissedildiğini anlıyoruz. Devletin ve kamu kurumlarının desteğini, ilgisini tüm çalışmalarında gören kadınlar için bu statü kazanımı bir özgüven oluşturmaktadır.

Bulgular arasında diğer bir ilgi çekici nokta ise, kooperatifçilik sonrası olumlu statü değişiminin en fazla kamu otoritelerinde nezdindeki statü oluşudur. Çalışan kadınların ailede ve toplumdaki statüsünde ciddi bir değişim olmazken, kamu otoritelerinde olumlu bir değişim olmaktadır. Kooperatifçilik hem çalışan kadınlar hem de ev hanımları için kamu kurumlarında bir statü kazandırmaktadır. Mevcut bir kariyere sahip olanların üzerinden yapılan bir çalışmada bu bulguyla paralellik göstermektedir. Kamu kurumlarında veya özel sektörde mevcut bir kariyere sahip olanların sivil toplum kuruluşlarında yöneticilik yapımlarındaki nedenlerin başında “çevre edinme ve nüfuz alanını genişletme” gelmektedir. Diğer gerekçeler sırasıyla “farklı tecrübeler elde etme ve öğrenme”, “toplumsal sorunlara karşı duyarlılık”, “iş yaşamındaki monotonluğu azaltmak” ve “toplumsal saygınlık ve statü kazanma” olmuştur (Özdaşlı, Arslan, 2009). Bu çalışmanın bulguları da mevcut kariyeri olanların çevre ve statü arayışlarının kadın kooperatiflerindeki gerçekleştiğini ortaya koymaktadır.

Bu noktada Ticaret Bakanlığı’nın, valiliklerin kadın kooperatiflerini önemsemesinin etkisinin büyük olduğu katılımcı ifadelerinden anlaşılmaktadır. Kamu kurumlarındaki statü kazanımının topluma ve aileye yansıtacağı da muhakkaktır. Bir diğer ifadeyle, kamu kurumları nezdindeki statü ve itibar, kadının aile ve toplumdaki statüsünü de artıracak bir unsurdur. Bu kurumların kadını ve emeğini ciddiye alması, üretim ve ticaretini kolaylaştırması, temsil gücünü artırması, kadının özgüvenini ve toplumdaki saygınlığını doğrudan etkilemektedir.

4.6. Ailedeki Statüde Değişim

Görüşmecilerin ailedeki statü değişim sorusuna cevapları iki farklı şekilde olmuştur. Kooperatif faaliyetleri görüşmecilerin ailedeki statülerinde ya olumlu bir değişime sebep olmuş ya da herhangi bir etkisi olmamıştır. Kooperatifçilik sonrası ailedeki statüsünde olumsuz değişim yaşayan olmamıştır. Büyük oranda kooperatifçilik ailedeki statüyü olumlu olarak değiştirmiştir. Bu bulgu, kadınların üretim ve iş hayatında yer almasının ailedeki itibarını artırdığını

açıkça göstermektedir. Ancak bazı katılımcılar ailedeki statülerinde bir değişim olmadığı söylemiştir. “Kooperatiften önce ekonomik özgürlüğüm olduğu için bu süreçte ailedeki statüm değişmedi”, “ben zaten üretip para kazanan bir insandım. Bunun saygınlığını da eşim ve çocuklarımda hissediyordum. Kooperatifçilikle bende değişen bir şey olmadı ama kooperatifte yer alan ev hanımı kadınlarımızda bu statü artışını gözlemliyorum” şeklindeki ifadeler ailedeki statüsünün değişmediğini beyan eden katılımcılara aittir. Az sayıdaki katılımcıya ait olan bu bulgulara göre de kooperatifçiliğin ailedeki statüyü etkilemediğini söylemek yanlış olur. Kooperatifçilik sonrası ailedeki statülerinin değişmiyor oluşu bir kadın kooperatifinin sunduğu, para kazanma, üretme, evin dışında faydalı olma gibi eylemleri kooperatifte yer almadan önce de deneyimlemiş olmalarıdır. Dolayısıyla ailedeki statü kazanımı öncesinden sağlanmıştı. Bu noktada genele bakıldığında kooperatifçiliğin istisnasız ailede statü artışını sağladığını söylemek doğru olacaktır. “Daha çok üreten bir anne var çocuklarının karşılarında” veya “Anne statün oldu diye esprili bir şekilde söylüyorlar” ifadelerinden ev dışında da fayda sağlayıp üreten anne olmanın çocukların gözündeki anne itibarını etkilediğini görüyoruz.

Bir başka görüşmecinin ifadesi de bu görüşleri destekler nitelikte; “ev işlerinin dışında da boş duran bir insan değildim ama elle tutulur gözle görülür somut bir şeyler yapmak, başarılı olmak evde taktir görmeyi sağlıyor”. Kadının sadece anne rolüne indirgemenen, üretimin farklı alanlarında yer almasının eş ve annelik rolünü de güçlendirdiğini, diğer rollerini de beslediğini görüyoruz. Kadının emeğinin toplumda karşılık bulmasının ailesi tarafından başarı olarak görüldüğünü de görüşmecinin şu ifadesinden anlıyoruz; “eşin inanıyor sana, en yakının, akrabaları, çevren, komşun ve çocukların bir şeyler başardığını söylüyor”.

Bir nevi informal eğitim kurumu vazifesi gören kooperatifler kadına yeni yetenekler kazandırmakta, mevcut kazanımlarını ilerletmesini sağlamakta ve emeğini bir nebze de olsa üretime dönüştürmesini sağlamaktadır. “Üreten kadın her zaman güçlü kalır ve kendini güçlü hisseder, evinde de bu hissedilir” diyen katılımcı beyanı da kadının emeğinin ve üretiminin ailesinde mutlaka karşılık bulunduğunu göstermektedir. Ailede saygınlığı olan kadının ev içi kararlarda daha etkili olacak, eğitimi ve tecrübesi değer olacaktır. Yüksek eğitilmiş kadınların aile içi karar vermede daha etkin oldukları tespit edilmiştir (Erbil ve Pasinlioğlu, 2004). Kadının hayatı boyunca en uzun süre içinde yaşadığı sosyal ortam olan aile içinde fikirlerinin kabul edilmesi, kararlara dahil edilmesi en önemli ve kalıcı statü kazanımı olacaktır. Özellikle de çocukları nezdinde eğitim

ve tecrübesinin değer görmesi, nesil farkının arttığı günümüz dünyasında kadın için çocuklarıyla iletişimi güçlendirecektir.

4.7. Kooperatifçilikten Memnuniyet

Türk toplumunda statü kapsamında bir kadın kooperatifinde çalışmanın memnuniyeti ve devam edip etmeme fikri sorulduğunda katılımcıların tamamına yakını memnun olduklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılar genel olarak statü kazanımı konusunda kooperatifçilikten memnun olduklarını belirtmektedirler. Ancak maddi beklentiler, çalışma ortakları, insan kaynağı gibi hususlarda memnun olmadıkları meseleleri önemle vurgulamışlardır. Çoğunluğun kooperatifçilikten memnun olduğunu ve devam etmek istediğini belirtmesi, kooperatifçiliğin kadının statüsü konusunda tatmin sağladığını göstermektedir. “Şu an kadın kooperatifi kurmak kolay, devlet vergi almıyor, kamu kurumları destekliyor ancak sürdürülebilirliği sağlamak zor, yine olsa yine denerdim ama motivasyon şart” şeklindeki katılımcı ifadesi ekonomik, sosyal ve psikolojik olarak devamını sağlamanın zorluğuna değinmektedir. Bir başka katılımcının “kooperatifçiliğe devam etmeyi düşünüyorum ama maddi açıdan tatmin olmuyoruz, yeni biri almak istiyoruz, ücretsiz kimse kabul etmiyor” açıklamasından memnuniyetsiz olduğu konular olsa da, statü ve manevi tatmin olarak memnun olduğunu anlıyoruz. “Kooperatifte manevi yönden birçok karşılık aldık ama şu zor yanları da var. Üretiyoruz ama pazarımız yok. Satalım ki emeğimizin karşılığını alalım” ifadelerinden de maddi memnuniyetsizliğe neden olan işleyişteki aksaklıkları görmüş oluyoruz. Bu eksiklikler katılımcıların kooperatifçiliği devam ettirmesine mâni olmayan ancak memnuniyet derecelerini azaltan bu faktörler olarak karşımıza çıkıyor. Tüm bu bulgular ışığında bütüncül olarak değerlendirdiğimizde kadın kooperatiflerinin kadının statüsüne ve manevi tatminine yönelik olumlu bir katkı sağladığını, katılımcıların bu bakımdan aksaklıklara rağmen memnuniyet derecelerinin yüksek olduğunu ifade edebiliriz. Bir diğer bakış açısıyla yaptığı işten memnun olması kişinin kendine güvenini mühim bir etkidir. Memnuniyet kişinin hem yaptığı işe hem de kendisine olan anlamı ve saygınlığı artıracaktır. Kooperatifte aksaklıklar olsa da memnun olarak çalışan kadınlar emeğinin değerini daha iyi bilecek ve yansıtacaktır. Bulunduğu pozisyonun ve ürettiklerinden kişinin memnun olması hem kendi statüsünü yükseltecek hem de bulunduğu konumun ve kurumun saygınlığını artıracaktır.

5. Sonuç

Bir toplum ancak bireylerinin tamamına yüklediği anlam kadar değer kazanabilir. Kadın, erkek, çocuk, yaşlı fark etmeksizin toplumu oluşturan tüm fertlerin toplumsal süreçlerdeki varlığının derecesi sosyal statüsünü belirleyecektir.

Toplumsal statüye dair farklılaşan iki yaklaşımdan biri olan Marksist düşüncede statü, mülk sahibi olma üzerinden okunan ekonomi temelli bir konumdur. Weber ve Parsons gibi sosyologlar statüyü çeşitli boyutlarda ele almaktadır. Eğitim, aile, soy, sosyal sermaye, meşru evlilik statü üzerinde etkili olan diğer faktörlerden bir kısmıdır.

Toplumda erkeğe göre dezavantajlı olan kadının sosyo-ekonomik durumunu güçlendirmek, devletin ve sivil yapıların politika ürettiği konuların başında gelmektedir. Bu doğrultuda ortaya konan, kamu otoritelerince desteklenen kadın kooperatifleri hem ekonomik olarak, istihdam ve üretim yeri hem de bir sosyalleşme mekânı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadının statüsünü kadın kooperatifleri üzerinden okumayı amaçlayan bu çalışma Weber'in statü yaklaşımı çerçevesinde bulgular elde etmiştir.

Kadın kooperatiflerinde yönetici, ortak veya çalışan olarak görev yapan 8 kadınla yapılan derinlemesine görüşmeler neticesinde kadın kooperatiflerinin genel olarak kadının toplumdaki, ailedeki ve kamu otoriteleri nezdindeki statüsünü güçlendirdiği anlaşılmaktadır. Toplumdaki ve ailedeki statüsü artan kadınlar çoğunlukla kooperatif çalışması öncesinde mevcut bir kariyeri olmayan kadınlar olmuştur. Kamu veya özel sektörde çalışıp aynı zamanda da kooperatifçilik yapan kadınların aile ve toplumsal statüsünde ciddi bir olumlu değişim yaşanmazken kamu otoritelerindeki statüsünde anlamlı bir değişim gerçekleşmiştir.

Kadınların büyük çoğunluğu kooperatifçiliğe bilinçli bir

tercih olmaksızın, tavsiye veya bir teklifle başlamışlardır. Tamamına yakını da kooperatifçiliği sürdürme arzusunda. Statü arayışı maddi beklentiden çok manevi beklenti odaklı. Kooperatiften maddi geliri olmayan kadınlar bile kooperatifçilikten genel olarak memnun ve devam ettirmek istediklerini belirtmişlerdir. Bu sonuç kooperatifçiliğin bir sosyalleşme mekânı yani güçlü bir toplumsal statü kazandırma aracı olarak görüldüğünü göstermektedir. Aynı zamanda kadın kooperatifleri kadınlara informal eğitim sunan bir öğrenme/ eğitim merkezleri olarak da işlev görmektedir. Kadınların sosyalleşmesini sağlayan kooperatifler aynı zamanda kendi içinde öğreten bir mekanizma olarak algılanmaktadır. Kooperatif çalışmalarına katılan kadınların psiko-sosyal durumlarının iyileştiği de bu çalışma verilerinde göze çarpan diğer nokta olmuştur. Kadınların statüsünün güçlenmesi odağından yaklaşan bu çalışma sonucunda kadın kooperatiflerinin çalışan kadınlara kamu otoritelerince güçlü bir statü sağladığı, öncesinde çalışmayan kadınlara hem ailelerinde hem toplumda hem de kamu otoritelerince olumlu bir statü kazandırdığı ortaya konmuştur. Dolayısıyla son yıllarda kamu kurumları tarafından güçlü bir şekilde desteklenen kadın kooperatiflerine verilen destek ve ilginin anlamlı olduğu, kadınlar için kısa sürede etkisinin görüldüğü anlaşılmaktadır. Bununla birlikte mülakat ifadelerinden kooperatifçiliğin geliştirilmesi için iyileştirilmesi gereken birçok yönünün olduğu da ortaya çıkmaktadır. İnsan kaynağı, maddi gelir eksikliği, ürünlerin pazara ulaşamaması, ilişkilerin amatör olması, ekonomik olarak zayıf kalmaları gibi noktalar kadın kooperatiflerinin geliştirilmesinin vurgulandığı alanlar olmuştur. Bu alanda yapılacak farklı çalışmalar, kadın kooperatiflerinin başarılı bir şekilde devam etmesi için iyileştirilmelerine ve kadının statüsünün bütüncül olarak güçlendirilmesine öncülük edecektir.

Kaynakça

- Aykut, E. (2020). İfratla Tefrit Arasında Müslüman Osmanlı Kadınları ve Feminizm. T. Bora (Ed.), *Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce- Feminizm içinde* (1. bs., C.1-10, C.10, ss.56-67). İstanbul: İletişim.
- Berktaş, F. (2010). Yeni Kimlik Arayışı, Eski Cinsel Düalizm: Peyami Safa’nın Romanlarında Toplumsal Cinsiyet. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 0(9), 77-90.
- Bora, T. (2017). *Cereyanlar* (2. baskı.). İstanbul: İletişim.
- Creswell, J. W., Bütün, M. ve Demir, S. B. (2013). Nitel araştırma yöntemleri (3. bsk.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Creswell, J. W., Bütün, M. ve Demir, S. B. (2016). Nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Emiroğlu, M. (2019). Kadın Kooperatifleri. 12 Şubat 2024 tarihinde [https://ticaret.gov.tr/data/5d4c0d1b13b876180c773f8f/BROSUR-KADIN-KOOP%20\(1\).pdf](https://ticaret.gov.tr/data/5d4c0d1b13b876180c773f8f/BROSUR-KADIN-KOOP%20(1).pdf)
- Ereş, F. (2006). Türkiye de Kadının Statüsü ve Yansımaları. *Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(19). <https://ave-sis.gazi.edu.tr/yayin/9ce41e60-e89b-45c6-828c-52c52bd4a75a/turkiye-de-kadinin-statusu-ve-yansimalari>
- Erbil, N., & Pasinlioğlu, T. (2004). Kadının ailede karar vermeye etkisi.
- Fichter, J. H. (2019). *Sosyoloji Nedir?* (N. Çelebi, Çev.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. (Zeynep Mercan, Çev.). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Gök, A. G. ve Öztürk, M. S. (2024). Türkiye’de Kadın Kooperatifleri Üzerine Çalışılan Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi*, 8(1), 56-75. doi:10.31200/makuubd.1438482
- Hennink, M., & Kaiser, B. N. (2022). Sample sizes for saturation in qualitative research: A systematic review of empirical tests. *Social science & medicine*, 292, 114523
- Karayel Bilbil, E. ve Polat, A. F. (2021). Kadın Odaklı Sivil Toplum Kuruluşlarında Gerçekleştirilen İletişim Faaliyetleri. *Selçuk İletişim*, 14(1), 336-362. doi:10.18094/josc.776538
- Kurtege Sefer, B. (2024). Kırsal Kalkınmada Kadın Emegi, Sivil Toplum Kuruluşları ve Kadın Kooperatifleri. *Çalışma ve Toplum*, 1(80), 93-126. doi:10.54752/ct.1421764
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (O. Akınhay ve D. Kömürcü, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Sarfo, J. O., Debrah, T., Gbordzoe, N. I., Afful, W. T., & Obeng, P. (2021). Qualitative research designs, sample size and saturation: is enough always enough. *Journal of Advocacy, Research and Education*, 8(3), 60-65.
- Şahankaya Adar, A., Dedeoğlu, S. ve Kurtuluş, G. (2023). Türkiye’de Kadın Kooperatifleri: Mevcut Durum Analizi, Kadın Güçlenmesi ve İstihdam Yaratma Potansiyeli. *Çalışma ve Toplum*, 2(77), 1174-1208. doi:10.54752/ct.1280833
- Parsons, T. (1970). Equality and Inequality in Modern Society, or Social Stratification Revisited. *Sociological Inquiry*, 40(2).
- T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı. (t.y.-a). Kooperatifçilik & Kadın Kooperatifçiliği. <https://ticaret.gov.tr/data/5d41e48b13b87639ac9e-02df/7458fc6b5805cfbbaf4a3f0d76ad0bf5.pdf>
- T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü. (2024). Kadın Kooperatifleri. [https://ticaret.gov.tr/data/5d4c0d1b13b-876180c773f8f/BROSUR-KADIN-KOOP%20\(1\).pdf](https://ticaret.gov.tr/data/5d4c0d1b13b-876180c773f8f/BROSUR-KADIN-KOOP%20(1).pdf) adresinden erişildi.
- Toprak, H. K. (2019). “Asrı” ve “Hür” Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye’de Kadın Kimliğinin Dönüşümü. *İnsan ve Toplum*, 9(3), 41-65.
- Turner, B. S. (2000). Statü. (K. İnal, Çev.) (1. bs.). Ankara: Doruk Yayıncılık.
- Weber, M. (2012). *Ekonomi ve Toplum*. (L. Boyacı, Çev.) Yarın (1. bsk.). İstanbul: Yarın Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. *Seçkin (Gnşlm. 10. bsk.)*. Ankara: Seçkin.

Kadınların Sağlık Hizmetlerine Erişimi: Etkileyici Faktörler ve Bölgesel Farklılıklar

Women's Access to Healthcare: Impactful Factors and Regional Differences

Araş. Gör. Dr. Büşra TEKİN

Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, İstanbul, Türkiye

bkopmaz@gmail.com

ORCID: 0000-0002-6143-6954

Öz

İnsan ve toplumun en temel gereksinimi olan sağlık her kesimden insanın erişim sağlaması gereken bir olgudur. Nesiller boyu süren bir sağlık döngüsünün oluşumu ise toplumdaki yeri ve önemi gereği ancak sağlıklı kadınlarla mümkündür. Bu çalışma, Türkiye'deki kadınların sağlık hizmetlerine erişimini etkileyen faktörleri incelemeyi, bölgesel farklılıkları belirlemeyi ve politika yapıcılar için yol gösterici olmayı amaçlamaktadır. Araştırmada, Türkiye İstatistik Kurumu, Sağlık Bakanlığı ve Sosyal Güvenlik Kurumu'ndan elde edilen veriler kullanılmıştır. Marmara Bölgesi, nüfus yoğunluğu ve sağlık hizmetlerine erişim açısından en yüksek değerlere sahipken, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi en düşük değerlere sahiptir. Kadınların eğitim düzeyi ve sigortalı olma oranları, sağlık hizmetlerine erişimi etkileyen önemli faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadınlara ilişkin verilerle sağlık kurumu sayıları arasındaki ilişki Sağlık Bakanlığı'nın sağlık hizmetleri planlaması ile uyumludur. Çalışma, sağlık hizmetlerine erişimde cinsiyete göre bölgesel farklılıkların önemli olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak, sağlık hizmetlerine erişimdeki eşitsizliklerin giderilmesi için bölgesel ve sosyoekonomik faktörlerin göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Sağlık Hizmeti, Erişim, Bölgesel Farklılıklar, Türkiye.

Abstract

Health, the most fundamental need of human beings and society, is an essential concept that everyone should have access to. The formation of a continuous health cycle across generations is only possible with healthy women, given their place and importance in society. This study aims to examine the factors affecting women's access to healthcare services in Turkey, identify regional disparities, and provide guidance for policymakers. Data from the Turkish Statistical Institute, the Ministry of Health, and the Social Security Institution were used in the research. While the Marmara Region has the highest values in terms of population density and access to healthcare services, the Eastern and Southeast Anatolia Region has the lowest. Women's education levels and their rates of being insured emerge as significant factors influencing access to healthcare services. The relationship between women-specific data and the number of healthcare institutions aligns with the Ministry of Health's healthcare service planning. The study shows that regional disparities in access to healthcare services are significant according to gender. In conclusion, regional and socioeconomic factors should be considered to address inequalities in access to healthcare services.

Keywords: Woman, Health Care, Access, Regional Disparities, Türkiye.

Giriş

Sağlık eşişsizliklerinin giderilmesi ve sağlık hizmetlerine herkesin eşişim sağlaması küresel bir hedef olmasına rağmen ulusal ve uluslararası alanda sağlığa yetersiz eşişim devam etmektedir (Dawkins, ve diğerleri, 2021). Dünya Sağlık Örgütü ve Dünya Bankası'nın Evrensel Sağlık Kapsamı Küresel İzleme Raporu'na göre, dünya nüfusunun yarısından fazlası temel sağlık hizmetlerine eşişimde sorun yaşamaktadır. Bunun yanı sıra, yaklaşık 2 milyar insan, cepten yapılan sağlık harcamalarının yarattığı ağır mali yük nedeniyle ekonomik zorluklarla karşı karşıyadır (2023). Bu veriler, küresel ölçekte sağlık hizmetlerine eşişimin adalet ve sürdürülebilirlik bağlamında hala büyük bir sorun olduğunu ortaya koymaktadır (Goel & Goel, 2024). Bilhassa sosyo-ekonomik özellikler, coğrafi engeller, yaşla ilgili faktörler, etnik köken, göçmenlik, engellilik ve cinsiyet sağlık hizmetlerine eşişimi etkileyen faktörler arasında yer almaktadır.

Sağlık hizmetlerinin ana kullanıcıları ve hizmet sağlayıcıları olan kadınların sağlığına dair büyük boşluklar, karşılanmamış ihtiyaçlar ve hizmete eşişiminde sorunlar bulunmaktadır (European Institute of Women's Health, cİg (EIWH), 2024). Sağlık hizmetlerinde kullanım ve kullanımı etkileyen faktörler (Erdem & Pirinçci, 2003), sağlık hizmetlerinde talebi etkileyen faktörler (Akar & Arıkan, 2023), ülkemizdeki 81 ilde kamu tarafından sunulan sağlık hizmetlerine eşişim (Gözlü & Tatlıdil, 2015), cinsiyet eşişitliğine göre ülkemizdeki illerin sıralanması (Zorlutuna, 2024) ve mevcut durum algısı (Özveren & Dama, 2022) ile ilgili çeşitli araştırmalar yapılmış olmasına karşın ülkemiz kadınlarının sağlık hizmetlerine eşişimini bölge bazlı ele alan bir çalışma yapılmadığı belirlenmiştir. Bu kapsamda kamu kurumlarınınca yayınlanan ve ülke genelini yansıtan istatistikler kullanılarak kadınların sağlık hizmeti kullanımını etkileyen faktörlerin yedi bölge göz önünde bulundurularak değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Araştırmada Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK) tarafından yayınlanan eğitim, doğum ve nüfus istatistikleri, Sağlık Bakanlığı tarafından yayınlanan sağlık kurumu sayıları ve sağlık hizmetlerine başvuru istatistikleri ile Sosyal Güvenlik Kurumunca yayınlanan sigortalı istatistikleri kullanılmış, bu veriler Marmara, Ege, Akdeniz, Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu, İç Anadolu ve Karadeniz Bölgelerinde yaşayan kadınlar doğrultusunda analiz edilmiştir.

Bölgelerle ilgili verilerin ortalama ve standart sapmaları tablo halinde gösterilmiş, ülkemiz kadınlarının yaş gruplarına göre dağılımı, sağlık durumları ve kadınlarda en sık görülen hastalıklar grafiklerle sunulmuştur. Bölgelere göre hastane, aile hekimliği, yatak sayısı ve hekime müracaat sayısına etki eden faktörler için Pearson Korelasyonu yapılmıştır.

Sonuçlar incelendiğinde, kadınların eğitim düzeyi, istihdam durumu ve sahip oldukları çocuk sayısı gibi faktörlerde belirgin bölgesel farklılıklar olduğu görölmüştür. Bu farklılıkların, kadınların sağlık hizmetlerine eşişiminde önemli bir rol oynadığı tespit edilmiştir. Mevcut literatürde bu konuya benzer bir çalışma bulunmaması nedeniyle araştırmanın alana, kadın sağlığının gelişimine ve kadınların sağlık hizmetlerine eşişimine önemli bir katkı sunacağı ve politika yapıcılar için yol gösterici olacağı düşünölmektedir.

1. Sağlık Hizmetlerine Eşişim

Ülkelerin gelişmişlik düzeyini gösteren ve her birey için bir hak olan sağlık 1948 yılından itibaren Dünya Sağlık Örgütü anayasası başta olmak üzere, 1948 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde ve 1976 Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nde ele alınmıştır. Söz konusu anayasa ve sözleşmelerdeki temel vurgu sağlığın temel bir insan hakkı olduğu ve herkesin en yüksek seviyede sağlık standartlarına sahip olmasının gerektiğidir (Sağlık Hizmetlerine Eşişimde Cinsiyet Eşişitliğii).

Sağlık Bakanlığı 2019-2023 Stratejik Planında (2022) nihai amacını "vatandaşların sağlığını korumak, geliştirmek ve herkesin hakkaniyet içinde kaliteli sağlık hizmetine eşişmesini sağlamak" olarak ifade etmiştir.

Sağlık hizmetleri ikamesinin olmaması, ertelenememesi, hizmeti alan ile sunan arasındaki bilgi asimetrisi, dışsalılık özelliği gereği sadece hizmet alanı değil tüm toplumu ilgilendirmesi, kıymetinin maddi değerlerle ölçölememesi ve sağlık hizmetlerine duyulan ihtiyaçın tahmin edilmemesi gibi özellikleri nedeniyle diğer hizmetlerden

farklılaşmaktadır. Sağlık hizmetleri dışsallık özelliği sebebiyle sadece hizmet alanı değil tüm toplumu ilgilendirmektedir (Akar & Arıkan, 2023).

Sağlık hizmetlerine erişimin sağlanması, sağlığı korumak ve hastalıkları önlemek için kritik öneme sahiptir. Sağlık hizmetlerine erişim, en iyi sağlık sonucuna ulaşmak için kişisel sağlık hizmetlerinin zamanında kullanılmasını ifade etmektedir (IOM, 1993). Sağlık hizmetlerine erişim süreklilik gerektiren bir süreçtir ve bireylerin sağlık sigortası sahibi olması, randevu almanın kolaylığı, gerektiğinde hastanın cepten ödeme yapacak maddi gücünün bulunması, sağlık kurumlarına ulaşımın rahatlığı gibi bazı faktörler hizmete erişimi kolaylaştırmaktadır (Health-Care Utilization as a Proxy in Disability Determination.).

Sağlık hizmeti kullanımı, hizmete duyulan ihtiyaç, bireylerin sağlık durumları ile ilgili farkındalıkları ve sağlık okuryazarlıkları, hizmetten yararlanma isteği, hizmete erişim sağlama ve hizmetlerin kabul edilebilirliğine göre belirlenir (Health-Care Utilization as a Proxy in Disability Determination; Erdem & Pirinççi, 2003). Dünya Sağlık Örgütüne göre sağlık ihtiyacı kişisel özellikler ve tutumlar, fiziksel çevre ve sosyoekonomik çevreye göre şekillenmektedir (WHO, 2017). Sağlık hizmetleri kullanımı kişisel, kolaylaştırıcı ve gereksinim faktörleri başlıkları altında da ele alınmaktadır. Kişisel faktörler kapsamında demografik özellikler (cinsiyet, yaş, ırk, medeni durum), sosyo demografik özellikler (eğitim, meslek, gelir durumu, inanç, kültür), tutum ve davranışlar (egzersiz, sigara tüketimi, beslenme alışkanlıkları); kolaylaştırıcı faktörler kapsamında aileye ilişkin özellikler (gelir, sağlık sigortası), kamusal özellikler (ikamet edilen bölge, nüfusun sağlık hizmeti talebi, hizmetin sürekliliği ve erişilebilirliği); ihtiyaç faktörleri (algılanan ve değerlendirilen ihtiyaç) yer almaktadır (Erdem & Pirinççi, 2003). Ayrıca, hizmetin fiyatı, finansman yöntemi, kullanılan teknoloji, sağlık kuruluşunun özellikleri (temizlik, otelcilik hizmetleri, çalışan sağlık personeli) ve doğurganlık hizmet kullanımı üzerinde etkili olan diğer faktörlerdir (Akar & Arıkan, 2023).

2. Kadınların Sağlık Hizmetlerine Erişimi

Kadın hakları kavramı ilk kez 1993 yılında Viyana İnsan Hakları Konferansında kullanılmıştır. Kadın haklarına yönelik en önemli sözleşme ise 1998 yılında 161 ülkenin imzasının yer aldığı Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesidir. Sözleşme ile kadınların yeterli beslenme, sağlık bilgisine ve sağlık hizmetlerine erişme gibi hakları da güvence altına alınmıştır (Akın, Esin, & Çelik, 2006).

Günümüzde özellikle düşük ve orta gelirli ülkelerde sağlık hizmetlerine erişimde cinsiyet eşitsizliği sıklıkla dile getirilen bir sorundur (Saxena, Arsh, Ashraf, & Gupta, 2023; Daher, ve diğerleri, 2021). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, finansal kısıtlamalar, gelir, eğitim, istihdam, sağlık bilgisine erişim, beslenme, sağlık hizmetlerine ulaşım, uzaklık ve bu hizmetlerden yararlanma gibi haklarda kadınlar için eşitsizliklere yol açmaktadır. Birçok toplumda kadının tek başına sağlık hizmeti alması toplumsal olarak kabul görmediğinden, kadınlar bu konuda kısıtlamalarla karşılaşmaktadır. Kadının eğitim düzeyi ve sosyal olanaklardan yararlanması da toplumsal cinsiyet ayrımından etkilenmekte ve bu durum "sağlık" kavramı içinde incelenmesi gereken bir konu haline gelmektedir. Ayrıca, toplumsal eşitsizlikler kadının sağlık hizmetlerine ulaşımını zorlaştırmakla kalmayıp, istenmeyen gebelik, cinsel yolla bulaşan hastalıklar ve şiddete maruz kalma riskini de artırmaktadır. Bu nedenle, kadın sağlığı biyolojik etkenlerin yanı sıra sosyal ve siyasal süreçlerden de etkilenmektedir (Manderson, 1999; Sezgin, 2015; Gözlü & Tatlıdil, 2015).

Anne sağlığı, sağlıklı ve üretken bir toplum için önemli bir göstergedir (Dahab & Sakellariou, 2020). Annenin sağlıklı ve sağlığa dair bilinçli olması bebek ve çocuk sağlığı üzerinde de etkili olmaktadır. Toplumun genel tutumuna göre çocuk sağlığı anne sağlığına göre önceliklendirilmekte ve bu durum kadın sağlığının arka planda kalmasına sebep olmaktadır (Akın, Esin, & Çelik, 2006).

Kadınların sağlık hizmetlerine erişimlerinin önündeki engellerin aşılması toplumdaki sağlık eşitsizliklerinin giderilmesinde etkili olacaktır. Konu ile ilgili ekonomik, sosyal, kültürel ve coğrafi engeller göz önünde bulundurulmalı ve soruna yönelik çözüm aranmalıdır.

3. Yöntem

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, ülkemiz kadınlarının sağlık hizmetlerine erişimlerini etkileyen faktörleri incelemek ve bölgesel farklılıkları belirlemektir.

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evren ve örneklemini Türkiye'de yaşayan kadın nüfusu oluşturmaktadır.

Veri Seti

Çalışma, ikincil verilerin kullanıldığı bir çalışmadır. Araştırmada kullanılan veriler ülkemizdeki toplam nüfus

Sınırlılıklar

Kadınların yaş grupları, sağlık durumları ve kadınlarda sık görülen hastalıklarla ilgili verilere il veya bölge bazında ulaşılamamış olup bu veriler Türkiye genelini yansıtan grafikler ile sunulmuştur.

Nüfus ve çocuk sayısına ilişkin veriler yuvarlanmıştır.

Sosyal Sigortalar Kurumu sigortalı istatistikleri ile TÜİK nüfus istatistikleri 2023 yılını yansıtmaktadır. Sağlık Bakanlığı tarafından 2024 yılında Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2022 verileri yayınlandığından hastane, yatak, aile hekimliği ve hekime müracaat sayılarında 2022 yılı istatistikleri kullanılmıştır. TÜİK'in doğum ve eğitim verileri de 2022 yılına aittir.

4. Bulgular

İkincil verilerin kullanılması ile gerçekleştirilen bu çalışma, ülkemiz kadınlarının sağlık hizmetlerine erişimlerini etkileyen faktörleri incelemek ve bölgesel farklılıkları belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Tablo I.' de bölgelere göre demografik verilere yer verilmiştir. Marmara Bölgesi toplam nüfus (2.531.439±4708794), kadın nüfusu (1.265.669±2361591) ve nüfus yoğunluğu (477.71±907.79) ile ilgili en yoğun bölgedir. Toplam nüfusun (436.883±283601), kadın nüfusunun (213.829±140991) ve nüfus yoğunluğunu (44.04±20.10) en düşük olduğu bölgemiz Doğu Anadolu Bölgesidir.

Ortanca yaş ele alındığında Türkiye ortalamasının 34, kadın ortanca yaşının ise 35 olduğu görülmektedir. Karadeniz Bölgesi'nde ortanca yaş (39) ve kadın ortanca yaşı (40) en yüksek ortalama sahiptir ve Türkiye ortalamasından yüksektir. En düşük ortanca yaş (toplam ve kadın) 26 ile Güneydoğu Anadolu Bölgesine aittir.

Bölge bazında sigortalı sayıları incelendiğinde Marmara Bölgesi toplam sigortalı (924.508±1836349) ve sigortalı

kadınların (336.000±685469) en yoğun bulunduğu, Doğu Anadolu ise toplam sigortalı (91.654±60166) ve sigortalı kadınların (24.827±17155) en düşük olduğu bölge olarak karşımıza çıkmaktadır. Marmara Bölgesi Türkiye ortalamasının (toplam sigortalı 313.062±720564,33 sigortalı kadınlar 105.609±267630,96) her iki alanda da üstüneyken, Doğu Anadolu Bölgesi ülke ortalamasının altında kalmaktadır.

Kadınların eğitim seviyelerine göz atıldığında okuma yazma bilmeyen kadın nüfusun 38423±30808 ortalama ile Güneydoğu'da en yüksek, 10741±7034 ortalama ile ise Karadeniz'de en düşük olduğu belirlenmiştir. Lisans ve üstü eğitim durumuna sahip olan kadınlar ise 245165±167168 ortalama ile en çok Marmara Bölgesinde en az ise 7766±5513 ortalama ile Doğu Anadolu Bölgesinde bulunmaktadır.

Ülkemizdeki çocuk sayısı ortalaması 2±0,39'dur. Ege (1±0,31), Akdeniz (1±0,33) ve İç Anadolu Bölgesi'ndeki (1±0,25) çocuk sayısı ortalaması ülke ortalamasından düşükken; Karadeniz (2±0,57), Doğu Anadolu (2±0,36), Güneydoğu Anadolu (2±0,34), ve Marmara'nın (2±0,32) ortalama ya da yakın olduğu belirlenmiştir.

Ülke genelindeki ölüm oranlarına bakıldığında ortalamanın (6492±9436,13), kadın ölümü ortalamasının ise (2990±4365,49) olduğu tespit edilmiştir. Bölgeler arasında en yüksek ölüm oranı Marmara Bölgesindedir (toplam ölüm 13344±20578, kadın ölümü 6056±9441). Ölüm oranının ülke ortalamasına göre en düşük olduğu bölge ise Doğu Anadolu Bölgesidir (toplam ölüm 1936±1502, kadın ölümü 885±701).

Sağlık hizmet sunumu ile ilgili veriler incelendiğinde hastane (40±69), yatak (7395±14452) ve aile hekimliği sayılarının (803±1502) en yüksek olduğu bölge Marmara iken en düşük olduğu bölge Doğu Anadolu bölgesidir (hastane 10±5, yatak (1351±1280), aile hekimliği (150±102)). Hekime müracaat sayısı kişi başına göre ele alındığında Güneydoğu (9,21±0,85) ve Doğu Anadolu Bölgesinin (8,51±1,41) ülkenin ortalamasından düşük bir ortalama sahiptir (Tablo I).

Tablo I: Araştırma Örneklemindeki Katılımcıların Demografik Özelliklere Göre Dağılımı

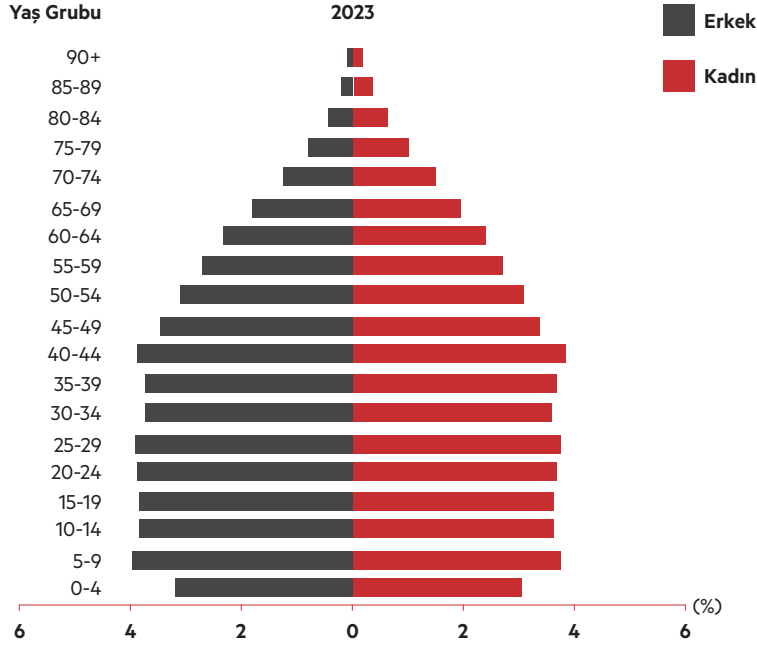
		Marmara		Ege		Akdeniz		Güneydoğu Anadolu		
		(10 il)		(8 il)		(8 il)		(8 il)		
		Ort.	SS	Ort.	SS	Ort.	SS	Ort.	SS	
Nüfus	TOPLAM	2531439	4708794	1368348	1304501	1356386	901278	1104985	831739	
	Kadın	1265669	2361591	686622	658156	674693	448609	546605	412756	
	Nüfus Yoğunluğu	477,71	907,79	122,29	106,35	129,34	73,83	131,76	78,42	
Ortanca Yaş	TOPLAM	38	3,17	38	1,39	35	2,95	26	2,46	
	Kadın	39	3,44	39	1,38	35	3,26	26	2,45	
Sigortalı*	TOPLAM	924508	1836349	418318	429339	375050	293110	238588	188097	
	Kadın	336000	685469	149768	163042	118604	103089	62253	48458	
Eğitim (Kadın)	Okuma-Yazma Bilmeyen	29755	55791	14069	11127	21340	14310	38423	30808	
	Ortaokul ve altı	120082	161953	60711	69442	67461	42968	136277	200796	
	Lise	249864	468172	131946	141757	122303	86990	72417	49895	
	Lisans ve üstü	245165	167168	40102	48952	33756	26212	16854	12870	
	Bilinmeyen	7279	7936	3276	7066	2585	1353	18439	34979	
Doğum	Çocuk Sayısı	2	0,32	1	0,31	1	0,33	2	0,34	
Ölüm	TOPLAM	13344	20578	9750	8875	11576	8532	5516	4589	
	Kadın	6056	9441	4411	3960	5488	4341	2633	2252	
Sağlık Hiz.	Hastane	40	69	26	17	23	13	16	10	
	Yatak	7395	14452	4009	3634	4045	2702	2798	2364	
	Aile Hekimliği	803	1502	435	397	455	288	369	280	
	Hekime Müracaat (Kişi Başına)	10,41	0,94	10,68	0,65	10,69	1,06	9,21	0,85	

*Sigortalı verileri hesaplanırken 4A, 4B ve 4C'ye tabi sigortalıların ortalaması alınmıştır.

	Doğu Anadolu		İç Anadolu		Karadeniz		Türkiye (Ort.)	
	(15 İl)		(13 İl)		(19 İl)		Ort.	SS
	Ort.	SS	Ort.	SS	Ort.	SS		
	436883	283601	1053068	1550928	483006	337131	1053980	1901676,72
	213829	140991	530854	786397	242616	169758	526399	954536,80
	44,04	20,10	63,63	55,15	88,57	63,31	136	337,24
	30	5,21	36	2,19	39	2,83	35	5,47
	30	5,63	36	2,29	40	3,05	35	5,81
	91654	60166	317255	542344	124114	91734	313062	720564,33
	24827	17155	105029	196916	42713	32582	105609	267630,96
	14922	10112	15523	17355	10741	7034	52567	79728,43
	62001	52727	51469	49282	62417	31028	80060	109836,89
	34308	20733	104611	171712	45244	32024	96866	191246,89
	7766	5513	32827	63863	11689	8924	55451	67862,19
	4891	4475	2350	1654	2525	2113	5174	12072,76
	2	0,36	1	0,25	2	0,57	2	0,39
	1936	1502	6089	7882	3655	2253	6492	9436,13
	885	701	2791	3635	1674	1026	2990	4365,49
	10	5	20	22	12	7	19	27,58
	1351	1280	3926	6446	1586	1241	3237	6028,39
	150	102	337	479	160	107	343	603,19
	8,51	1,41	10,35	0,77	10,59	1,05	10	1,29

Ülke genelindeki kadınların yaş grupları Şekil 2'deki gibidir. Buna göre, 40-44 yaş arası kadınlar ülkedeki en yüksek

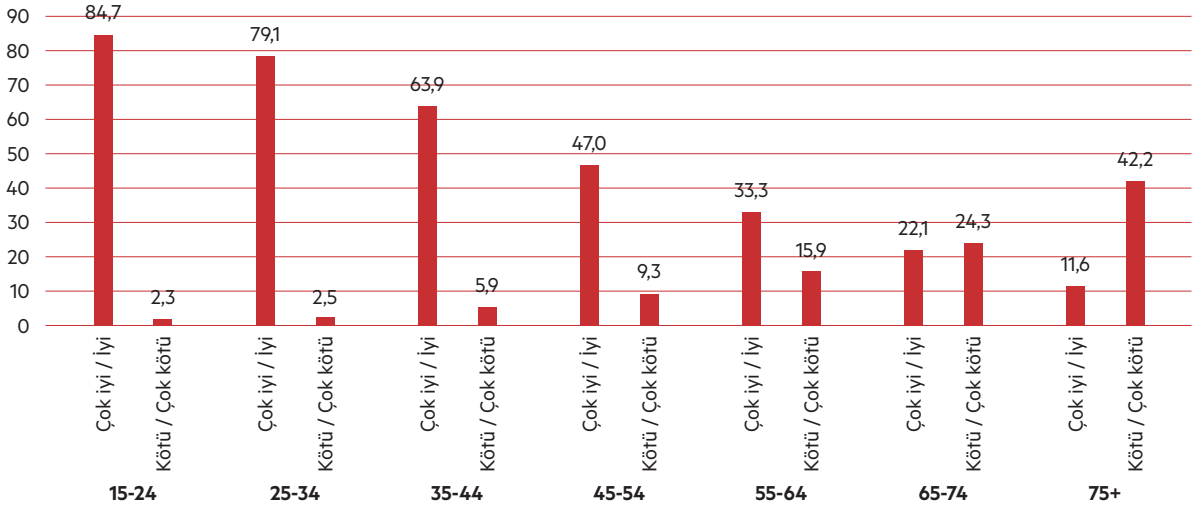
orana sahiptir. 90 ve üstü yaş grubu ise ülkedeki en düşük kadın grubudur (Şekil 2).

Şekil 2. Yaş Gruplarına Göre Kadınlar (Türkiye İstatistik Kurumu, 2024).

Ülkemiz kadınları yaş gruplarına göre incelendiğinde 15-64 yaş arası kadınlar sağlık durumlarını genellikle çok iyi/iyi olarak değerlendirmiştir. 65 yaş ve üstü kadınların ise sağlık

durumlarını genellikle çok kötü/kötü olarak ifade ettiği görülmektedir (Şekil 3).

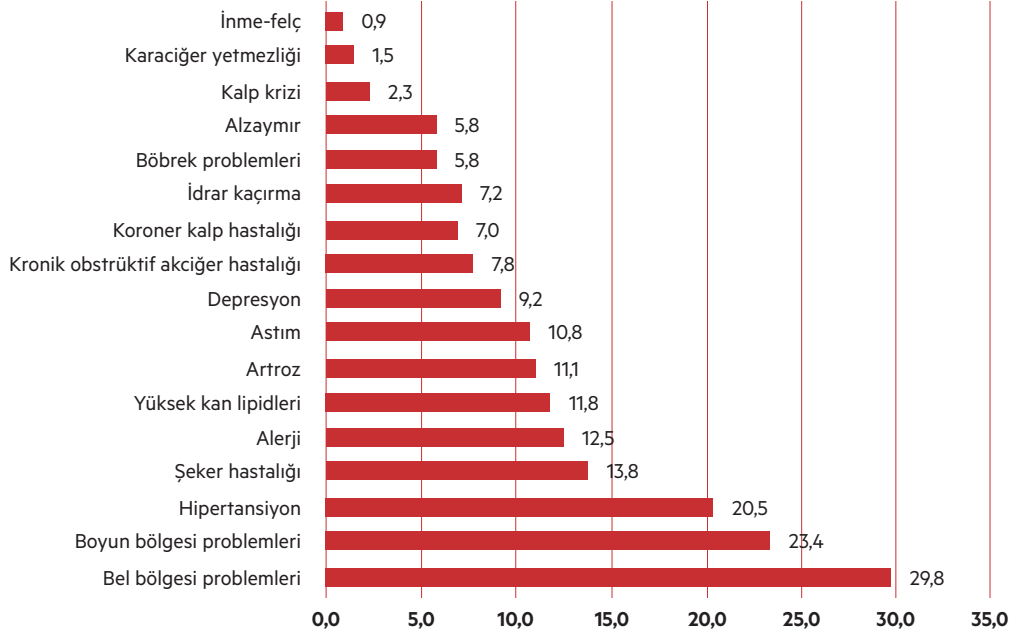

Şekil 3. Kadınların Yaş Gruplarına Göre Sağlık Durumu (Türkiye İstatistik Kurumu, 2024).

Türkiye'deki kadınlarda en sık görülen hastalıklar Şekil 4'te görülmektedir. Bel bölgesi problemleri (%29,8) ile en sık görülen hastalıklar kategorisini oluşturmaktadır. Boyun bölgesi problemleri (%23,4) ve hipertansiyon (%20,5) ise en sık

görülen ikinci ve üçüncü sağlık sorunları olarak görülmektedir. İnme-felç ise %0,9 ile kadınlarda en az görülen hastalık kategorisinde bulunmaktadır.

Şekil 4. Kadınlarda Sık Görülen Hastalıklar (TUİK, 2023)

Tablo II' deki hastane sayısı, aile hekimliği sayısı, yatak sayısı ve hekime müracaat sayısı ülkemiz bölgelerindeki toplam değerleri ifade etmektedir. Buna göre, hastane sayısı ile kadın nüfusu ($r=0,98, p=0,00$), sigortalı kadın sayısı ($r=0,98, p=0,00$) ve kadın ölümü ($r=0,93, p=0,00$) arasında istatistiksel olarak anlamlı, pozitif yönlü ve yüksek düzeyde bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Aile hekimliği sayısı ile kadın nüfusu ($r=0,99, p=0,00$), sigortalı kadın sayısı ($r=0,99, p=0,00$) ve kadın ölümü ($r=0,94, p=0,00$) arasında istatistiksel olarak anlamlı, pozitif yönlü ve yüksek düzeyde bir ilişki olduğu

belirlenmiştir. Benzer şekilde yatak sayısı ile de kadın nüfusu ($r=0,99, p=0,00$), sigortalı kadın sayısı ($r=0,98, p=0,00$) ve kadın ölümü ($r=0,93, p=0,00$) arasında istatistiksel olarak anlamlı, pozitif yönlü ve yüksek düzeyde bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Hekime müracaat sayısı ile çocuk sayısı ($r=-0,57, p=0,00$) arasında istatistiksel olarak anlamlı, negatif yönlü orta düzeyde; kadın ortanca yaşı ($r=0,66, p=0,00$) ile arasında ise istatistiksel olarak anlamlı, pozitif yönlü ve orta düzeyde bir ilişki olduğu belirlenmiştir (Tablo II).

Tablo II: Bölgelere Göre Hastane, Aile Hekimliği, Yatak Sayısı ve Hekime Müracaat Sayısına Etki Eden Faktörler

	Hastane Sayısı		Aile Hekimliği Sayısı		Yatak Sayısı		Hekime Müracaat (Kişi Başına)	
	r	p	r	p	r	p	r	p
Kadın Nüfusu	0,99**	0,00	0,99**	0,00	0,99**	0,00	-0,00	0,99
Çocuk Sayısı	-0,13	0,24	-0,05	0,63	-0,12	0,31	-0,57**	0,00
Sigortalı Kadın Sayısı	0,98**	0,00	0,99**	0,00	0,98**	0,00	0,00	0,98
Kadın Ortanca Yaşı	0,03	0,80	-0,05	0,67	-0,00	0,96	0,66**	0,00
Kadın Ölümü	0,93**	0,00	0,94**	0,00	0,93**	0,00	0,08	0,47

* Pearson Korelasyon Testi uygulanmıştır.

5. Tartışma

Ülkemiz kadınlarının sağlık hizmetlerine erişimlerini etkileyen faktörleri incelemek ve hizmete erişimde bölgesel farklılıkları belirlemek amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada veriler çeşitli kamu kurumlarının (TUİK, Sağlık Bakanlığı, Sosyal Güvenlik Kurumu) yayınlarından temin edilmiştir.

2023 yılı itibarıyla ülkemizin toplam nüfusu 85 milyon 372 bin 377 kişi olmuştur. Nüfusu kadın ve erkeklerin yarı yarıya oluşturduğu söylenebilir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2024). Marmara Bölgesi ülkenin en kalabalık bölgesi konumundadır. İstanbul'un ülkenin en kalabalık ili olması Marmara'nın nüfus ortalamasının artmasında etkilidir. Doğu Anadolu'nun ise en düşük nüfus yoğunluğuna sahip olması üzerinde istihdam imkanları ve coğrafi etmenlerin etkili olduğu düşünülmektedir.

Ortanca yaş, toplumu oluşturan yeni doğan bebekten en yaşlıya kadar bireylerin yaşlarının küçükten büyüğe sıralanması halinde ortada kalan kişinin yaşını ifade etmektedir. Ülkemizdeki ortanca yaş hem toplumun tamamında hem de kadınlarda 35'tir. Ortanca yaşın en düşük bölgenin Güneydoğu Anadolu Bölgesi olmasında doğurganlık oranının yüksek ve kadın eğitim oranının düşük olmasının etkili olabileceği düşünülmektedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki kadınların eğitim oranlarına bakıldığında okuma yazma bilmeyen ve ortaokul ve altı eğitim seviyesine sahip olan kadınların diğer bölge ortalamasından daha yüksek olduğu görülmektedir. Özveren ve Dama'nın Türkiye'nin yedi bölgesinde yaşayan 710 kadının toplumsal cinsiyet algısını ölçmek için gerçekleştirdiği çalışmaya (2022) göre ise eğitim seviyesinin en düşük olduğu bölge Ege, lisansüstü öğrenimin en düşük olduğu bölge ise Güneydoğu Anadolu'dur. Araştırmamızda, sigortalı kadın seviyeleri incelendiğinde Doğu Anadolu Bölgesi en düşük, Marmara ise en yüksek sigortalı kadın ortalamasına sahiptir. Bu durum bölgedeki nüfus ve kadın nüfusunun az olması ile ilgili olabileceği gibi bölgenin koşulları ile de ilişkilendirilebilir. Özveren ve Dama'nın (2022) araştırma sonuçlarına göre ise sigortalı kadın oranının en yüksek olduğu Bölge Ege'dir.

Sağlık Bakanlığı Sağlıkta Dönüşüm Programı (SDP) kapsamında mevcut kaynakların rasyonel kullanılması ve atıl kapasite oluşturulmaması amacıyla ülkemizin coğrafi yapısı ve nüfus dağılımını, nüfusun sağlık merkezine uzaklıklarını, bölgenin ulaşım kriterleri ve mevcut sağlık envanterlerini göz önünde bulundurarak bölge merkezli planlama yapmaktadır. Bu planlama kapsamında nüfus yoğunluğu, sosyo-ekonomik yapı, kentleşme ve sanayileşme, ulaşım alt yapısı, sağlık hizmeti sunumunun kalitesi ve kapasitesi gibi temel göstergeler dikkate alınmıştır (T.C. Sağlık Bakanlığı,

2011). Sağlık hizmetlerine erişimin önündeki engellerin kaldırılması ve hizmet kalitesinin artırılması amacıyla gerçekleştirilen Sağlıkta Dönüşüm Programı kadın sağlığının geliştirilmesine de katkıda bulunmuştur. Ülkemiz kadınlarının sağlık hizmetlerine erişiminde etkili olan faktörleri değerlendirmeyi ve bölgesel farklılıkları belirlemeyi amaçlayan bu araştırma SDP'nin etkilerini de ortaya koymaktadır.

Aile Hekimliği Uygulama Yönetmeliği'nde (2013) aile hekimi "Kişiyi yönelik koruyucu sağlık hizmetleri ile birinci basamak teşhis, tedavi ve rehabilite edici sağlık hizmetlerini yaş, cinsiyet ve hastalık ayırımı yapmaksızın, her kişiye kapsamlı ve devamlı olarak belirli bir mekânda vermekle yükümlü, gerektiği ölçüde gezici sağlık hizmeti veren ve tam gün esasına göre çalışan aile hekimliği uzmanı veya Kurumun öngördüğü eğitimleri alan uzman tabip veya tabipleri" olarak tanımlanmaktadır. Bahsi geçen yönetmeliğe göre aile hekimliği birimlerinin belirlenmesinde, nüfus yoğunluğu, idari ve coğrafi şartlar ile kişilerin sağlık hizmeti alma alışkanlıkları göz önünde bulundurulmaktadır. Çalışmamızda da bölgelere göre aile hekimliği sayıları dikkate alınmış, hem SDP hem de Aile Hekimliği Yönetmeliği gerçekleştirilmesi planlanan hizmetlerin etkinlikleri değerlendirilmiştir.

Kadınlara yönelik sağlık hizmetleri ile ilgili veriler değerlendirildiğinde hastane, aile hekimliği ve yatak sayılarının en yoğun olduğu bölge Marmara iken en düşük olduğu bölge Doğu Anadolu Bölgesidir. Ayrıca, Doğu Anadolu Bölgesi ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi hekime başvuru oranlarının en düşük olduğu bölgelerdir. Bu durumun kadın eğitim seviyesi, çalışma durumu ve sağlıkla ilgili bilincin düşük olması ile ilişkili olabileceğine kanaat getirilmiştir.

Birçok toplum kadınların erkeklerden daha uzun yaşadığı fakat kadınlarda görülen hastalıklar ve hastalanma oranlarının erkeklere göre daha yüksek olduğu görüşüne sahiptir (Kurttaş, 2024). Araştırmamızda, hastane, aile hekimliği ve yatak sayısı arttıkça kadın nüfusu ve sigortalı kadın sayısı artmaktadır. Kalabalık kadın nüfusunun olduğu bölgelerde sağlık hizmetine olan talep dolayısıyla hastane, aile hekimliği ve yatak sayısının da arttığı söylenebilir. Artan sigortalı kadın sayısı ile birlikte hizmete erişim imkanı da artacaktır. Yatak sayısı ile hastane sayısı arasındaki ilişki sağlık hizmetlerinin planlanmasında nüfusun göz önünde bulundurulduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum Sağlık Bakanlığı verileri ile uyumludur ve sağlık hizmetlerinden faydalanan kadınların artmasına ve kadınların sağlık çıktılarının iyileşmesine katkı sağlayacaktır. Ancak hastane, aile hekimliği ve yatak sayısı ile kadın ölümü artmaktadır. Burada sunulan sağlık hizmetlerinin kalite ve kapasitesi sorgulanmalıdır.

Çocuk sayısı arttıkça hekime müracaat azalmakta ya da çocuk sayısı azaldıkça hekime müracaat artmaktadır. Bu durum ailedeki çocuk sayısının çok olması halinde yaşanan kaynak ve zaman sıkıntısı ile açıklanabileceği gibi tam tersine az çocuklu ailelerde çocukların sağlık durumlarına daha özen gösterilmesi ve daha bilinçli bir tutum sergilenmesi ile ilişkili de olabilir. Hekime müracaatı artıran bir diğer husus ta kadın ortanca yaşının artmasıdır. Bu durum üzerinde artan yaşla birlikte sağlık sorunları ve kronik hastalıkların artmasının etkili olacağı düşünülmektedir. Artan ihtiyaçla beraber kadınlar hekime daha çok başvuracaktır.

Ülkemiz kadınları yaş gruplarına göre ele alındığında ortanca yaşın yükseldiği ve yaşlı nüfusun arttığı görülmektedir. Bu durumun doğurganlık ve ölümlülük hızları ile ilişkili olduğu varsayılmaktadır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2024). 15-65 yaş arası kadınlar sağlık durumlarını çok iyi veya iyi, 65 yaş ve üstü ise kötü veya çok kötü olarak değerlendirmiştir. Bu durum yaşın artmasıyla beraber kronik rahatsızlıkların artması ile ilişkili olabileceğini düşündürmektedir. Bel ve boyun bölgesi rahatsızlıkları ile hipertansiyon ülkemiz kadınlarında en çok görülen hastalıklardır. Fiziksel aktivite eksikliği ve sağlıksız beslenme hipertansiyon ve kemik rahatsızlıklarına sebebiyet verebilmektedir (Güler, 2022). Ülkemizdeki kadınlarda sıklıkla görülen hastalıklar fiziksel aktivite ve sağlıksız beslenmeden kaynaklanabileceği

gibi stres ve kadınların toplum içinde üstlendiği sosyal roller (ev işleri, çocuk bakımı vs.) sebebiyle de meydana gelebilir. Türk toplumunda kamuya yönelik çalışma, siyaset gibi işler erkek işi olarak değerlendirilirken ev ve aileye yönelik işler kadın işi olarak görülmektedir (Pekel, 2019).

Mevcut veriler göz önüne alındığında Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Karadeniz Bölgeleri, eğitilmiş ve sigortalı kadın sayısının en düşük; çocuk sayısının yüksek; kadınların hekime müracaat sayıları ile hastane, aile hekimliği, yatak sayılarının düşük olduğu bölgeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu bölgelerin coğrafi koşulları, iklimi, kadının toplumdaki yeri ve benimsedikleri kültür göz önüne bulduğunda bu bölgelerde yaşayan kadınların sağlık hizmetlerine erişimlerinin diğer bölgelerde yaşayan kadınlara oranla daha zor olacağı varsayılmaktadır. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından gerçekleştirilen ilçelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması araştırmasında ilçeler; demografik değişkenler, istihdam, eğitim, sağlık, finans, rekabetçilik, yenilikçilik ve yaşam kalitesi değişkenlerine göre değerlendirilmiştir (2022). Buna göre, altı kademedeki değerlendirilen ilçelerden Marmara Bölgesi en gelişmiş ilçeleri bulunduran bölge iken Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi en geride olan bölgelerdir. Elde edilen sonuçların araştırmamızdan elde edilenlerle tutarlı olduğu görülmektedir.

6. Sonuç

Bu araştırmada, Türkiye’de kadınların sağlık hizmetlerine erişimini etkileyen faktörler incelenmiş ve bölgesel farklılıklar detaylı olarak değerlendirilmiştir. Kadınların eğitim seviyesi, istihdam durumu ve çocuk sayısı gibi demografik özellikleri sağlık hizmetlerine erişimde belirleyici olmaktadır. Marmara Bölgesi’nin nüfus yoğunluğu ve yüksek sağlık hizmeti kapasitesi, kadınların sağlık hizmetlerine erişimini kolaylaştırmakta; Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde eğitim seviyesi, istihdam olanakları ve sağlık hizmetlerine erişimdeki kısıtlılıklar, kadınların bu hizmetlere ulaşmasında önemli engeller yaratmaktadır. Bu durum, bölgesel kalkınma ve sağlık politikalarının kadın sağlığına olan etkisini bir kez daha gözler önüne sermektedir. Araştırmanın sonuçları, Sağlıkta Dönüşüm Programı’nın bu bölgesel farklılıkları azaltma yönünde etkili olabileceğini göstermekte

ancak sunulan hizmetlerin kalitesi ve kapasitesinin artırılması gerektiğine işaret etmektedir. Ayrıca, kadınların sağlık hizmetlerine erişimindeki bu eşitsizliklerin giderilmesi için bölgeye özgü stratejilerin geliştirilmesi gerektiği sonucuna varılmaktadır.

Mevcut veriler ve istatistikler doğrultusunda yapılan yorumların desteklenebilmesi ve daha kapsamlı araştırmaların gerçekleştirilebilmesi için kadınların yaş gruplarının, sağlık durumlarının ve kadınlarda görülen hastalıkların il ve bölge bazlı da araştırılması gerekmektedir. Ayrıca ülkemiz kadınlarının sağlık okuryazarlığına ilişkin çalışmaların da gerçekleştirilmesi gerektiğine inanılmaktadır. Ülkemizin bölgelerindeki kadınların sağlık hizmetlerine erişimi ve hizmet kullanımları ile ilgili akademik çalışmaların artırılmasının hizmetin sunumu ve sağlık çıktılarına katkı sağlayacağı aşikardır.

Kaynakça

- Akar, Y., & Arıkan, C. (2023). Sağlık Hizmetlerinde Talebi Etkileyen Faktörler. Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi, 21(1), 1-21.
- Akın, A., & Türkçelik Türkel, E. (2020). Sağlık Hizmetlerine Erişimde Cinsiyet Eşitliği. Ankara: CEID Yayınevi.
- Akın, A., Esin, Ç., & Çelik, K. (2006). Kadının Sağlık Hakkı ve Dünya Sağlık Örgütünün Avrupa'da Kadın Sağlığının İyileştirilmesine Yönelik Stratejik Eylem Planı. Hacettepe Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi.
- Dahab, R., & Sakellariou, D. (2020). Barriers to Accessing Maternal Care in Low Income Countries in Africa: A Systematic Review. Int J Environ Res Public Health., 17(12), 4292.
- Daher, M., Rifai, M., Kherallah, R., Rodriguez, F., Mahtta, D., Michos, E., ... Virani, S. (2021). Gender disparities in difficulty accessing healthcare and cost-related medication non-adherence: The CDC behavioral risk factor surveillance system (BRFSS) survey. Preventive Medicine, 153.
- Dawkins, B., Renwick, C., Ensor, T., Shinkins, B., Jayne, D., & Meads, D. (2021). What factors affect patients' ability to access healthcare? An overview of systematic reviews. Trop Med Int Health, 26, 1177-1188.
- Erdem, R., & Pirinçci, E. (2003). Sağlık Hizmetlerinde Kullanım ve Kullanımı Etkileyen Faktörler. O.M. Ü Tıp Dergisi, 10(1), 39-46.
- European Institute of Women's Health, clg (EIWH). (2024). EU Manifesto for Women's Health. Eurohealth: <https://eurohealth.ie/wp-content/uploads/2023/12/EIWH-Manifesto-for-Womens-Health-3.pdf> adresinden alındı
- Goel, A., & Goel, P. (2024). Barriers to Healthcare Access in Low-Income Countries and Marginalized Communities. International Journal of Research Publication and Reviews, 5(7), 1049-1054.
- Gözlıü, M., & Tatlıdil, H. (2015). Türkiye'deki 81 İlin Kamu Tarafından Sunulan Sağlık Hizmetlerine Erişim Durumları. Sosyal Güvenlik Dergisi, 5(2), 145-165.
- Güler, B. (2022). Kadınların Fiziksel Aktiviteleri Önündeki Engeller: Sistematiik Derleme Çalışması. Spor Eğitim Dergisi., 6(1), 20-32.
- IOM. (1993). Access to Health Care in America. Washington, DC:: Institute of Medicine.
- Kurtdaş, M. (2024). Kadınlar Hasta Olur, Erkekler Ölür: Sağlıkta Cinsiyet Temelli Farklılıkların Sosyolojik Analizi. Sosyolojik Bağlam Dergisi, 5(1), 1-26.
- Manderson, L. (1999). Social Meaning And Sexual Bodies: Gender, Sexuality and Barriers to Women's Health Care. T. v. Pollard içinde, Gender and Health (s.75-93). UK: Cambridge University Press: .
- National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine; Health and Medicine Division; Board on Health Care Services; Committee on Health Care Utilization and Adults with Disabilities. (2018). Health-Care Utilization as a Proxy in Disability Determination. Washington DC: The National Academies Press. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK500097/> adresinden alındı
- Özveren, A., & Dama, D. (2022). Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitizliliğine Dair Mevcut Durum Algısı. Çalışma İlişkileri Dergisi., 13(1), 107-122.
- Pekel, E. (2019). Toplumsal Cinsiyet Rollerini ve Kadının Çalışma Hayatındaki Konumu. Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi, 5(1), 30-39.
- Saxena, S., Arsh, A., Ashraf, S., & Gupta, N. (2023). Factors Influencing Women's access to Healthcare Services in Low- and Middle-Income Countries: A Systematic Review : Women's access to Healthcare in LMICs .NURSEARCHER (Journal of Nursing & Midwifery Sciences), 3(2), 67-75.

- Sezgin, D. (2015). Toplumsal Cinsiyet Perspektifinde Sağlık ve Tıbbileştirme. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 18(1), 153-186.
- Sosyal Güvenlik Kurumu. (2024, Ağustos 09). Sosyal Güvenlik Kurumu Aylık Bülteni Sigortalı İstatistikleri. Sosyal Güvenlik Kurumu: <https://www.sgk.gov.tr/Istatistik/Aylık/42919466-593f-4600-937d-1f95c9e252e6/> adresinden alındı
- T.C Mevzuat Bilgi Sistemi. (2013, 01 25). Aile Hekimliği Uygulama Yönetmeliği. Ankara, Türkiye.
- T.C Sağlık Bakanlığı. (2022). 2019-2023 Stratejik Planı. Strateji Geliştirme Başkanlığı: https://dosyamerkez.saglik.gov.tr/Eklenti/35748/0/tc-saglik-bakanligi-2019-2023-stratejik-plani-guncellenmis-versiyonupdf.pdf?_tag1=51DF1549087EE46B-936F1419E77B92147160F491 adresinden alındı
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2006, 05 31). T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu. Ankara.
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2011). Türkiye’de Özellikli Planlama Gerekli Sağlık Hizmetleri. Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı.
- T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2022). SEGE, 2022. Ankara: T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı.
- TÜİK. (2023, Haziran 01). Türkiye Sağlık Araştırması, 2022. Türkiye İstatistik Kurumu: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Saglik-Arastirmasi-2022-49747> adresinden alındı
- Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı. (2024, Ağustos 09). Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2022. Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı: <https://www.saglik.gov.tr/TR-103184/saglik-istatistikleri-yilligi-2022-yayinlanmistir.html> adresinden alındı
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2023, Mayıs 15). Türkiye İstatistik Kurumu Doğum İstatistikleri, 2022. Türkiye İstatistik Kurumu: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dogum-Istatistikleri-2022-49673> adresinden alındı
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2023, Mayıs 26). Ulusal Eğitim İstatistikleri, 2022. Türkiye İstatistik Kurumu: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=National-Education-Statistics-2022-49756> adresinden alındı
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2024, Şubat 06). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2023. Türkiye İstatistik Kurumu: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-SonucLari-2023-49684#:~:text=%C4%B0l%20ve%20il%C3%A7e%20merkezlerinde%20ya%C5%9Fayanlar%C4%B1n,-dan%20%257%20ye%20y%C3%BCkseldi.> adresinden alındı
- WHO /The World Bank. (2023). Tracking universal health coverage 2023 global monitoring report. Geneva: WHO /The World Bank.
- WHO. (2017). Health impact assessment (HIA), determinants of health. Geneva, Switzerland: World Health Organization.
- Zorlutuna, Ş. (2024). Türkiye’de İllerin Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Göre Sınıflandırılması. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 16(30), 19-35.

ŞURA
AKADEMİ

ŞURA KENT POLİTİKALARI VE ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

Kozluk Mahallesi Mehmet Ali Kağıtçı Sokak no:71 İzmit/KOCAELİ

+90 262 270 01 01 | bilgi@suraakademi.org.tr

www.suraakademi.org.tr

ŞÛRA AKADEMİ

Yerel Basında Kadın İstihdamı: Kocaeli Yerel Gazeteleri Üzerinden Keşifsel Bir Analiz
Women's Employment in the Local Press: An Exploratory Analysis on Kocaeli Local Newspapers
Prof. Dr. Ümit ALNİAÇIK, Doç. Dr. Aysel ÇETİNKAYA

Toplumsal Şiddet, Aile ve Kadın
Social Violence, Family and Women
Prof. Dr. Elif KARAGÜN

Türkiye'de Kadının İşgücüne Katılımı: Avrupa Birliği'nin Dönüştürücü Etkisi
Women's Participation in the Labor Force in Turkey: The Transformative Impact of the European Union
Doç. Dr. Muzaffer AKDOĞAN, Dr. Rabia AKDOĞAN

Women Entrepreneurship in Handicrafts: The Case of Kocaeli Province
El Sanatları Alanında Kadın Girişimciliği Kocaeli Örneği
Doç. Dr. Ebru IŞIK ÇAVUŞ

On Yıllık Perspektif: Kadınların Spora Katılımı
A Ten-Year Perspective: Women's Participation in Sports
Doç. Dr. Hamza KÜÇÜK

Tek Tanrılı Dinlerde Kadının Yeri ve Rolü: Sosyolojik Bir İnceleme
The Place and Role of Women in Monotheistic Religions: A Sociological Examination
Dr. Öğr. Üyesi Neslihan ER

Kadın İstihdamında Yıllara Göre Değişim ve Karşılaşılan Zorluklar: Türkiye ve OECD Perspektifi
Changes and Challenges in Women's Employment Over the Years: Türkiye and OECD Perspective
Araş. Gör. Kevser ŞAHİN, Prof. Dr. Yeter USLU

Kadınların Aile ve Toplumdaki Statüsünün Kadın Kooperatifleri Üzerinden İncelenmesi
Investigation of the Status of Women in Family and Society Through Women's Co-operatives
Araş. Gör. Rumeysa KÜSKÜ, Dr. Öğr. Üyesi Yasemin BOZKURT ÖZYALÇIN

Kadınların Sağlık Hizmetlerine Erişimi: Etkileyici Faktörler ve Bölgesel Farklılıklar
Women's Access to Healthcare: Impactful Factors and Regional Differences
Araş. Gör. Dr. Büşra TEKİN